# HAMADRICH

## Auswahl talmudischer Stellen

### für den ersten Unterricht im Talmud.

Nach pädagogischen Grundsätzen methodisch und systematisch geordnet, mit Raschi-Commentar und ausgewählten Tossaphot, grammatischen und lexikalischen Zusätzen, vergleichenden Noten und einer Abbreviaturentafel versehen

von

ABRAHAM SINGER, Bezirks-Rabbiner in Vár-Palota (Ungarn) und WILHELM SINGER.

*Erster Band.*

Zweite vermehrte und verbesserte Auflage.



PRESSBURG, 1902.

Selbstverlag der Verfasser (Adresse: **Bezirks-Rabbiner in Vár-Palota,** (Ungarn).
**Auch durch jede Buchhandlung zu beziehen.**

Druck von Adolf Alkalay & Sohn, Pressburg.

מתיר והכתיב עד הביאכם למצוה משקרב העומר הותר חדש מיד למצוה העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש למצוה משחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור מ"ט מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח השתא נמי ניכול ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר האיר מזרח מתיר והשתא דאיכא עומר עומר מתיר ואי סלקא דעתך למצוה משום מצוה ליקום וליגזור אמר רב נחמן בר' יצחק רבן יוחנן בן זכאי בשיטת ר' יהודה אמרה דאמר מן התורה אסור שנ' °עד עצם היום הזה עד עיצומו של יום וקסבר עד ועד בכלל ומי סבר לה כוותיה והא מיפלג פליג עליה דתנן *משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור א"ר יהודה והלא מן התורה הוא אסור דכתיב עד עצם היום הזה ר' יהודה הוא דקא טעי הוא סבר רבן יוחנן בן זכאי מדרבנן קאמר ולא היא כדאורייתא קאמר והא התקין קתני מאי התקין דרש והתקין רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שבסר קסברי *חדש בחוצה לארץ דרבנן ולספיקא לא חיישינן ורבנן דבי רב אשי אכלו בצפרא דשבסר קסברי חדש בחוצה לארץ דאורייתא ורבן יוחנן בן זכאי מדרבנן קאמר וכי תקין ליום הנף לספיקא לא תקון אמר רבינא אמרה לי אם אביך לא הוה אכיל חדש אלא באורת' דשבסר נגהי תמניסר דסבר לה כר' יהודה וחייש לספיקא. [ד]יתיב ר' טרפון וקא קשיא ליה מה בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם אמר לפניו יהודה בר נחמיה לא אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט שתק ר' טרפון *צהבו פניו של ר' יהודה בן נחמיה אמר לו ר' עקיבא יהודה צהבי פניך שהישבתה את זקן תמיהני אם תאריך ימים אמר ר' יהודה ברבי אלעאי אותו הפרק פרס הפסח היה כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו יהודה בן נחמיה היכן הוא ואמרו לי נפטר והלך לו אמר רב נחמן בר יצחק לדברי יהודה בן נחמיה נסכים ביכורים שהקריבם קודם לעומר כשירין פשיטא מהו דתימא התם הוא דהותר מכללו אצל הדיוט אבל הכא דלא הותר מכללו לא קמ"ל כל שכן הכא דלא איתסר כלל:

**(ח) מתני':** [א]נאמר בעולת בהמה °אשה ריח ניחוח ובעולת עוף °אשה ריח ניחוח ובמנחה °אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד *שיכוין לבו לשמים:

**גמ':** אמר ר' זירא מאי קראה °מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל. רב אדא בר אהבה אמר מהכא °ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליו: תניא א"ר שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשה קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלקים אלא ה' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ונאמר בשור הגס °אשה ריח ניחוח ובעוף הדק אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ושמא תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל °אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה ונאמר °כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה, לא אמרתי אליכם זבחו כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים שנ' °לרצונכם תזבחוהו. דבר אחר לרצונכם תזבחוהו לרצונכם זבחו לדעתכם זבחו כדבעא מיניה שמואל מרב הונא מניין למתעסק בקדשים שהוא פסול שנאמר °ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בן בקר, אמרו לו זו בידינו הוא, לעכב מניין ת"ל לרצונכם תזבחוהו לדעתכם זבחו: [ב]לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין שאין לך נרדף יותר בעופות מתורים ובני *יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח: [ג]אמר ריב"ל בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שבשעה שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו, מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם שנאמ' °זבחי אלהים רוח נשברה *ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנ' °לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה: [ד]דרש רב עוירא ואיתימא ר"א בא וראה שלא *כמידת הקדוש ברוך הוא מידת בו"ד מדת בו"ד גבוה רואה את הגבוה ואין הגבוה רואה את השפל אבל מידת הקדוש ברוך הוא אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר °כי רם ה' ושפל יראה. [ה]א"ר יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב בתורה °כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים וכתיב בתריה °עושה משפט יתום ואלמנה שנוי בנביאים °כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש וגו' וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח משולש בכתובים דכתיב °סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה °אבי יתומים ודיין אלמנות: [ו]אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה. [ז]*מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפי' עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא *הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק: [ח]אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנ' °בקש שלום ורדפהו: [ט]א"ר אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנ' °וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרא בניך אלא בוניך °שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול °יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך °למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך °למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך °ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

---

עד ולא עד בכלל: משקרב העומר. כל הנך משום פירכא קמייתא הסיא לר' יוחנן ורים לקים: הותר חדש. אלמא בעומר תלי' מילתא: ומשני למצוה. מצוה להמתין עד שיקרב העומר אבל בלאו לא עבר: והתנן במתניתין העומר מתיר חדש במדינה. לאוכלו ושתי הלחם שבעזרת מתירין חדש נתקדם להביא מנחות מן החדש אלמא בעומר תליא מילתא: והתנן משחרב כו'. ואמרינן מאי טעמא כו': אמר רב נחמן ריב"ז בשיטת ר"י אמרה. דאמר מן התורה הוא אסור לאחר חרבן ולאו משום גזירה ש מא יבנה: עצם. עצמו של יום: קסבר חדש חו"ל דרבנן. ולספיקא שמא לאחר יהיה השם עבר לא חיישי' בני גליות הרחוקים מבית דין ואין השלוחין יכולין להגיע אצלם מראש חדש עד יו"ט להודיעם באיזה יום נקבע החודש אם ביום שלשים אם ביום שלשים ואחד: רבנן דבי רב אשי. בעי' לאתמוני עד שיאיר מזרח: בצפר' דשיבס'. דאי נמי שיתסר הוא הרי התיר האיר המזרח: דקסבר חדש בחו"ל דאורייתא'. הילכך חיישי' לספיקא ולא אכלי מאורתא ובצפרא אכלי ליה ולא חיישינן לתקנת ריב"ז משום דגזירה דרבנן היא שמא יבנה וכו' והמו רבנן לאיגזר ביום הנף גופי' ולספיקא לא תקנו להמתין כל היום: וסבר לה כר' יהודה. דאמר כל היום הנף אסור מן התורה ואדם אסור בחולה לארץ דאורייתא הילכך חיים לספיקא להמתין כל היום: [ד]מה בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם. כלומר מאי שנא גבי עומר דאם הביא פסול וגבי שתי הלחם אם הביא כשר: צהבו פניו. שמח: פרס הפסח. שתי שבתות קודם הפסח דתניא (פסחים דף ו'.) שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום רשב"ג אומר שתי שבתות על שם ששתי שבתות אלו ל' יום פרוס קרו להו לשון פרוסה: נסכים בכורים. מיין שביכר קודם לעומר והקריב' כשרין: לדברי ר' יהודה בר נחמיה. דהאי טעמא בחולא' ומותרין להדיוט הכי נמי מותרין להדיוט קודם לעומר דעומר אינו אסור אלא מין דגן ולא יין ואת דקתני מתני' ואם הביא פסול לאו אביכורי' דפירות האילן קאי: מהו דתימא התם. גבי מנחות קודם לשתי הלחם הוא אם הביא כשר: משום דהותר מכללו. שנאסר להדיוט קודם לעומר והותר לאחר העומר אבל הכא דלא הותר מכללו להדיוט שהרי מעולם לא נאסר אימא לא: **(ח) מתני':** [א]א' המרבה. להביא קרבנות: **גמ':** מאי קראה. דהך מילתא דמתני': פתחון פה. מקום לטענה: לחלוק. כאלו כמה רשויות יש בעולם. או שמדת הקב"ה משתנה לפי ענין הקרבן שמביאים לו: אעשה רצונו. של מקום ואסעדנו ויעשה רצוני: לא לרצוני. כלומר לא להנאתי: לרצונכם. לכפר על עוונותיכם: לדעתכם זבחו. שתהא דעתכם וכוונתכם לשחוט: למתעסק. בדבר אחר ושחט בהמת קדשים: זו בידינו הוא. נקיטינן דצריך לכוין דעתו: לעכב. כשאינו מכוין שהוא פסול מניין: [ג]שכר עולה בידו. ולא שכר קרבן אחר: זבחי אלהים. כל הזבחים במשמע: ולא עוד. ולא זו בלבד אלא עוד אחרת: [ד]גבוה רואה את הגבוה. אדם גדול חולק כבוד למי שהוא גדול כמותו: אבל מדת הקב"ה וכו'. כדקתני במתני' א' המרבה וא' הממעיט ונאמר ריח ניחוח בכל קרבן יהיה רב או מעט ודרשו רבותינו ז' (ויקרא ב' א') ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו: [ו]ילמוד אדם מדעת קונו. לאהוב את הענוים: על הר סיני. והיו הרים גבוהים הרבה ממנו כגון תבור וכרמל: בסנה. (שמות ג' ב'): [ז]ערום. מתחכם בכל מחשבותיו ליראת הבורא: מענה רך משיב חמה. כדכ' במשלי (ט"ו א'): שלא הקדימו אדם וכו'. שהוא היה מקדים שלום לכל אדם: [ט]אלא בוניך. אלו ת"ח בוני הרבות עולם בתורתם ומדותיהם ומעשיהם ומרבים שלום:

## סליק.

מ"מ: [ד]מנחות ס"ח ע"ב. (ח) [א]מנחות ק"י ע"א. [ב]ב"ק צ"ג ע"א. [ג]סוטה ה' ע"ב. [ד]שם ע"א. [ה]מגילה ל"א ע"א. [ו]סוטה ה' ע"א. [ז]ברכות י"ז ע"א. [ח]שם ו' ע"ב. [ט]שם ס"ד ע"א.

תם ונשלם כרך ראשון שבח לאל בורא עולמים.

*עד החזה דברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא וחכמים אומרים עד שיפשיט את כולו מי לא אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא התם כל היכא דאיפשר לא טרחינן הכא נמי כיון דאיפשר לא טרחינן ממאי דילמא עד כאן לא קאמר ר' ישמעאל הכא אלא בליכא ביזיון קדשים אבל התם דאיכא ביזיון קדשים אימא לך כרבנן סביר' ליה אי נמי עד כאן לא קא"ר ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא התם אלא דאיתעביד ליה *צורך גבוה ולא צריך אחולי שבת אבל הכא דלא איתעביד ליה צורך גבוה וצריך לאחולי שבת אימא כרבנן סבירא ליה אלא אמר רבה ר' ישמעאל ורבי חנינא סגן הכהנים אמרו דבר אחד דתנן ר' חנינא סגן הכהנים אומר בשבת נקצר ביחיד במגל אחד ובקופה אחת ובחול בג' בשלש קופות ובשלש מגלות וחכמים אומרים אחד שבת ואחד חול בשלש קופות ובשלש מגלות מי לא קאמר ר' חנינא סגן הכהנים התם כיון דאיפשר לא טרחינן הכא נמי כיון דאיפשר לא טרחינן ממאי דילמא עד כאן לא קא"ר ישמעאל הכא אלא דליכא פרסומי מילתא אבל התם דאיכא פרסומי מילתא אימא כרבנן סבירא ליה אי נמי עד כאן לא קא"ר חנינא סגן הכהנים התם דאי בחד אי בשלשה צורך גבוה מיתעביד כהילכתו אבל הכא דלא איתעביד כהילכתו צורך גבוה אימא כרבנן סבירא ליה אלא אמר רב אשי ר' ישמעאל ור' יוסי אמרו דבר אחד דתנן בין שנראה בעליל ובין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת ר' יוסי אומר אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת מי לא א"ר יוסי התם כיון דאיפשר לא טרחינן הכא נמי כיון דאיפשר לא טרחינן ממאי דילמא עד כאן לא קאמר ר' ישמעאל הכא אלא דליכא נמצאת אתה מכשלן לעתיד לבא אבל התם דנמצאת אתה מכשלן לעתיד לבא אימא כרבנן סבירא ליה אי נמי עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא דליכא צורך גבוה ולא ניתנה שבת לידחות אבל הכא דאיכא צורך גבוה ונתנה שבת לדחות אימא כרבנן סבירא ליה: ד)אמר רבה חולה שאמדוהו לגרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם והביאו עשרה גרוגרת בבת אחת פטורין אפילו בזה אחר זה אפילו קדם והבריא בראשונה בעי רבא חולה שאמדוהו לשתי גרוגרות ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת הי מינייהו מייתינן שתיים מייתינן דחזו ליה או דלמא שלש מייתינן דקא ממעטא קצירה פשיטא שלש מייתינן דעד כאן לא קאמר ר' ישמעאל התם אלא דכי ממעט' באכילה קא ממעט' קצירה אבל הכא דכי קא ממעט באכילה קא מפשא קציר' ודאי שלש מייתינן. ה)וכבר היו ר' ישמעאל ור' עקיבא ור' אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך ולוי הסדר ור' ישמעאל בנו של ר"א בן עזריה מהלכין אחריהן נשאלה שאלה זה בפניהם מניין *לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה ר' ר' ישמעאל ואמר °אם במחתרת ימצא הגנב ומה זה שספק על ממון בא ספק על נפשות בא ושפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל ניתן להצילו בנפשו קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה ר"ע ואמר °וכי יזיד איש על רעהו וגו' מעם מזבחי תקחנו למות מעם מזבחי ולא מעל מזבחי ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא להמית אבל להחיות אפי' מעל מזבחי ומה זה שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו ועבודה דוחה שבת קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה ר' אלעזר ואמר ומה מילה שהוא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת ר' יוסי בר יהודה אומר °את שבתותי תשמורו יכול לכל תלמוד לומר אך חלק ר' יונתן בן יוסף אומר °כי קדש היא לכם היא מסורה בידכם ולא אתם מסורים בידה ר' שמעון בן מנסיא אומר °ושמרו בני ישראל את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא דידי עדיפא מדידהו °וחי בהם ולא שימות בהם אמר רבא לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא דר' ישמעאל דילמא כדרבא דאמר רבא מאי טעמא דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מידע ידע דקאי לאפיה ואמר אי קאי לאפאי קטילנא ליה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו ואשכחן ודאי ספק מנא לן דר' עקיבא נמי דילמא כדאביי דאמר אביי מסרינן ליה זוגא דרבנן לידע אם ממש בדבריו ואשכחן ודאי ספק מנא לן וכולהו אשכחן ודאי ספק מנא לן ודשמואל ודאי לית ליה פירכא אמר רבינא ואיתימ' רב נחמן בר יצחק טבא חדא פלפלתא חריפ' ממלא צנא דקרי. (ז) מתני': א)משקרב העומר הותר חדש מיד הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן משחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור אמר ר' יהודה והלא מן התורה הוא אסור שנ' °עד עצם היום הזה מפני מה הרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן מפני שהן יודעין שאין ב"ד מתעצלין בו: ב)העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר אם הביא פסול קודם לשתי הלחם לא יביא אם הביא כשר: גמ': ג)רב ושמואל דאמרי תרווייהו בזמן שבית המקדש קיים עומר מתיר בזמן שאין בית המקדש קיים האיר מזרח מתיר מאי טעמא תרי קראי כתיבי כתיב °עד [יום] הביאכם וכתיב עד עצם היום הזה הא כיצד כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו אפי' בזמן שבית המקדש קיים האיר מזרח מתיר

מתיר

**תורה אור וציונים**

*תוס' ד"ה ד' א' · *ועיי' ד' י"ג ב' · *ד' י"ב א' · שמות כ"ב א' · שם כ"א י"ד · שם ל"א י"ג · שם י"ד · שם ט"ז · ויקרא י"ח ה' · ויקרא כ"ג י"ד · שם

**פירוש (מפרש"י וס"א)**

ויכקד שתי שאין יותר: עד החזה. מתחיל מרגליו האחרונים עד החזה שיוכל להוציא אימורים שהקטר חלבין דוחין שבת ותו לא מפשיט מידי עד אורתא דצורך הדיוט הוא: לא טרחינן. יותר בשבת: בזיון קדשים. שהוא מופשט ועומד כך עד הלילה ודומה כנבילה: אבל גבי עומר. דלא איתעביד צורך גבוה כדאמרינן (בר' ישמעאל) לעיל דהואיל שניחא מילתא טפי אימא כדרבנן סבירא ליה דאמרי דבשבת עבדינן כל מה דבעי ליה כבחול ואי הוה בעי טפי עבדינן ונחול בשלשה: אבל התם. מילתיה דר' חנינא דאיכא פרסומי מילתא בשלשה בני אדם טפי מיחיד אימא ר' ישמעאל כרבנן סבירא ליה ועבדינן בשלשה לפרסם הדבר שקצירת העומר במוצאי ט"ו בניסן מפני הבייתוסי' שאומרים אין העומר בא אלא באחד בשבת: אבל הכא. לגבי שלם שאין לא איתעביד צורך גבוה כהלכתו אליבא דר' ישמעאל דקאמר נמי שניחא מילתא: בין שנראה. החדש: בעליל. למעלה מן הארץ הרבה, שהכל רואים אותו ויש לדעת שראוהו ב"ד והקרובים להם ואין צריך לרואין חוץ לתחום לחלל שבת ולבא ולהעיד לפני ב"ד מחללין: ושלא בעליל. למטה בשפולו של רקיע סמוך לארץ ולפעמים החמה מכסה אותו ואינה נכרת כל כך: אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת. ללכת להעיד לב"ד שהרי אין צריך כיון דבעליל נראה ב"ד נמי ראוהו: אבל התם. גבי לבנה דאיכא מכשלן לעתיד לבא דזימנין דלא יראה בעליל ויאמרו העדים כמו שראינוהו אנו כן ראוהו ב"ד ולא נחלל שבת ואיכא מכשול דלא יהא אדם נקבע כהילכת': דליכא צורך גבוה. דאינו קרבן ולא ניתנה שבת לדחות אותו היום משום דבר אחר: אבל הכא דאיכא צורך גבוה. דהואיל שניחא מילת': וניתנה שבת לדחות. אצל הג' שאין ומגו דנדחה מפני הג' נדחה נמי אצל השמש: ד)חולה שאמדוהו לגרוגרות. ואם יאכל אחת ירפא: ואפי' בזה אחר זה. דכולן למצוה נתכוונו פטורין דהזריז לחולה משובח: עוקץ. זנב שהוא תולה בו: דקממעט קצירה. דאין קוצר אלא תלישה אחת: דעד כאן לא קא"ר ישמעאל. במתני' למיגזר בלקיטת תבואה: אלא משום דהכי ממעט באכילה. כלומר בתבואה ממעטת קצירה דלא קצר אלא שלשה שאין אבל הכא דכי ממעט בהנאת האוכל מפיש בקצירה דתליש שתי עוקצין לא אמר דלימעוט באוכל: ה)הסדר. עושה מצודות: ושפיכות דמים. שהותר לבעל בית לשפוך דמו של זה להציל ספק נפשו עביר' חמור' היא שמטמאה את הארץ כדכתיב (במדבר ל"ה ל"ד) ולא תטמא את הארץ גבי פרשת רוצחין: וגורם לשכינה שתסתלק. כדכתיב (שם) אשר אני שוכן בתוכה הא אם תטמאו אינני שוכן וגבי רוצח כתיב: מעם מזבחי. אם כהן הוא שבא לעבוד עבודה: ולא מעל מזבחי. אם התחיל בעבודה אין מפסיק לבא לידון אלא משלים עבודתו: אבל להחיות. כגון שיודע ללמד זכות על אדם שנידון בבית דין ליהרג: ועבודה. חמורה שדוחה את השבת מפסיקה להצלת נפש: ומה מילה. שהיא תיקון אחד מאיבריו של אדם דוחה את השבת לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן כך שנויה בתוספתא דשבת: יכול לכל. אפי' לפיקוח נפש: ושמרו בנ"י את השבת. כדי לעשות שבתות אחרות יזהרו בשבת זו בקיום שמירת שבתות הרבה: אין אדם מעמיד את עצמו. מלהציל את ממונו מיד גנב והאי גנב דאתי במחתרת מידע ידע דקאי בעל הבית לאפי' ואדעתא דהכי אתא דאימר אמר כי קאי לאפאי קטילנא ליה ואין זה ספק נפשות אלא ודאי נפשות והתורה אמרה לו כאן אמרי שבא להרגך השכם להורגו: דאמר אביי. (בסנהדרי' דף מ"ג.) על היוצא ליסקל ואמר יש לי זכות ללמד על עצמי דקתני התם מחזירין אותו אפי' ארבעה וחמשה פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו והוינן בה מנא ידעי ואמר אביי מסרינן ליה זוגא דרבנן שמלוין אותו עד בית הסקילה ואם אמר יש לי ללמד זכות על עצמי ישמעו אלו אם יש ממש בדבריו אם לאו והכי נמי גבי כהן העובד איכא למימר נמי דהכי עבדינן ליה: ואשכחן. מהכא דאודאי פיקוח נפש מחללין אבל ספק לא שמעינן מינה וכולהו נמי כגון אך חלק איכא למימר דודאי פיקוח נפש קא ממעט ולא ספק וכן ולא אתם מסורין בידה למות ודאי וכן חלל עליו כדי שישמור ודאי שבתות הרבה: דשמואל לית ליה פירכא. אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי ולא שיבא בעשייתם לידי ספק מיתה אלמא מחללין על הספק: חדא פילפלתא. גרעין אחד: (ז) מתני': א)הרחוקים. שאינן יודעים אם עדיין קרב מותרין מחצות היום ולהלן כדתני טעמא לקמן: שיהא יום הנף. יום ט"ז שהו מניפין את העומר כולו אסור לאכול חדש: א"ר יהודה. דתנא דמתניתין: וכי רבן יוחנן התקין והלא מן התורה אסור: שנ' עד עצם. ובזמן שאין בית המקדש קיים מספקי קרא כדמוקי' בגמרא: מפני מה אמרו. בין לר' מתיר ובין לר' יהודה דאפי' ר' יהודה מודה דבזמן שיש עומר עומר מתיר דכ' (ויקרא כ"ג י"ד) עד [יום]. הביאכם: ב)מנחות. מנחת קומץ: [מנחת בהמה]. מנחת נסכים [של בהמה]: קודם לשתי הלחם לא יביא. מנחות משום דגבי שתי הלחם כתיב מנחה חדשה שהיא חדשה לכל המנחות והביכורים כדמפרש בריש פרק כל קרבנות (מנחות דף פ"ג ע"ב): גמ': ג)האיר המזרח. הכא השתא של ט"ז אבל לילו אסור: עד עצם היום. עד מלאת היום וקסבר

עד

מ"מ: ד)שם ס"ד ע"א. ה)יומא פ"ה סע"א. (ז) א)מנחות ס"ח ע"א. ב)שם ע"ב. ג)שם ע"א.

עלו ליתני ולא עלו לבעלים לשם חובה הא קמ"ל לבעלים הוא דלא עלו לשום חובה אבל בקדושתייהו קיימי ואסור לשנויי בה וכדרבא דאמר רבא עולה ששחטה שלא לשמה אסור לזרוק דמה שלא לשמה איבעית אימא סברא איבע"א קרא, איבע"א סברא משום דשני בה כל הני לישני בה וליזיל, איבע"א קרא °מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה וגו' האי נדבה נדר הוא אלא אם במה שנדרת עשית יהא נדר ואם לא נדבה יהא: [ה]תניא אמר רבי כשהלכתי למצות מרותי אצל ר' אלעזר בן שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר' אלעזר בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת אמר לו רבי השוחט את הזבח להניח מדמו למחר מהו אמר לו כשר, ערבית אמר לו כשר, שחרית אמר לו כשר, צהרים אמר לו כשר מנחה אמר לו כשר אלא שר' אליעזר פוסל. *צהבו פניו של יוסף הבבלי, אמר לו יוסף כמדומה אני שלא כיווננו שמועתינו עד עתה, אמר לו רבי הן אלא שר' יהודה פוסל שנה לי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי פסול החזרת לי אבדתי זלגו עיניו של ר' אלעזר בן שמוע דמעות אמר אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר קרא עליו המקרא הזה °מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי וגו': [ו]א"ר אלעזר *גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות שנא' °עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. [ז]כתיב °המזבח עץ שלש אמות גבוה וכתיב °וידבר אלי זה השולחן אשר לפני יי' *פתח במזבח וסיים בשולחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו *כל זמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו. [ח]יהי ביתך פתוח לרוחה כיצד מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון כגון איוב שעשה ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ד' פתחים לביתו כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית הבא מן הצפון יכנס כדרכו הבא מן הדרום יכנס כדרכו ובן לכל רוח לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו: ויהיו עניים בני ביתך, לא בני ביתך ממש אלא שיהיו עניים *משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותין בתוך ביתו של איוב *וכשנפגשו זה בזה אמר אחד לחברו מאין אתה בא מתוך ביתו של איוב ולאן אתה הולך לביתו של איוב ואמר זה לזה כך וכך נתן לי איוב, וכשבא עליו ההוא פורענות גדול *אמר לפני הקב"ה רבש"ע לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים שנ' °ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה ולא הייתי *מלביש ערומים שנ' °ומגז כבשי יתחמם. אמר לו הקב"ה לאיוב, איוב אע"פ כן עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסים אצלך את שדרכו לאכול פת חטים האכלתו פת חטים את שדרכו לאכול בשר האכלתו בשר את שדרכו לשתות יין השקיתו יין, אבל אברהם לא עשה כן אלא יושב ומהדר בעולם וכשימצא אורחין מכניסן בתוך ביתו את שאין דרכו לאכול פת חטין האכילהו פת חטים את שאין דרכו לאכול בשר האכילהו בשר ואת שאין דרכו לשתות יין השקהו יין ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח מאכל ומשקה וכל הבא ונכנס אכל ושתה *וברך לשמים, לפיכך נעשית לו נחת רוח כל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר ויטע אשל בבאר שבע: למוד בני ביתך ענוה שבזמן שאדם ענותן ובני ביתו ענותנין ובא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בכאן אומרים לו הן, בוא והכנס, עד שלא נכנס שולחן היה ערוך לפניו נכנס ואכל ושתה וברך לשם שמים ונעשית לו נחת רוח גדולה, ובזמן שאדם ענותן ובני ביתו קפדנין ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם אביכם יש בכאן אומרים לו לא וגוערים בו והוציאוהו בנזיפה:

(ו) **מתני'**: [א]ר' ישמעאל אומר עומר היה בא בשבת משלש סאין ובחול מחמש וחכמים אומרים אחד שבת ואחד חול משלש היה בא ר' חנינא סגן הכהנים אומר בשבת היה נקצר ביחיד ובמגל אחד ובקופה אחת ובחול בשלשה בשלש קופות ושלש מגלות וחכ"א אחד שבת ואחד חול בשלשה בשלש קופות ובשלש מגלות: [ב]כיצד הן עושין שלוחי בית דין יוצאין מערב יו"ט ועושין אותן כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול כיון שהחשיכ' אומר להן בא השמש אומר הין מגל זו אומר הין מגל זו אומר הין קופה זו אומר הין קופה זו אומר הין בשבת אומר להן שבת זו אמר הין שבת זו אמר הין אקצור והם אומרים לו קצור אקצור והם אומרים לו קצור שלשה פעמים על כל דבר ודבר והן אומרים לו הין הין הין כל כך למה (לי) מפני הבייתוסים שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יו"ט: **גמ'**: [ג]בשלמא רבנן קא סברי עשרון מובחר בשלשה סאין אתי ולא שנא בחול ולא שנא בשבת אלא ר' ישמעאל מאי קסבר אי קסבר עשרון מובחר לא אתי אלא מחמש אפילו בשבת נמי אי משלש אתי אפילו בחול נמי אמר רבא קסבר ר' ישמעאל עשרון מובחר בלא טירחא אתי מחמש בטירחא אתי משלוש בחול מייתינן מחמש דהכי שביחא מילתא בשבת מוטב שירבה במלאכה אחת בהרקדה ואל ירבה במלאכות הרבה אמר רבה ר' ישמעאל ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אמרו דבר אחד דתניא ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיט את הפסח

עד

תורה אור וציונים: דברים כ"ג כ"ד; *כדל"ז ע'; ח' ב' ו'; תהלי' קי"ט צ"ז; *ב' ד' כ'; משלי כ"א ג'; יחזקאל מ"א כ"ב; שם; *ב' ו' כ'; *ה' ד' ד'; *ט' ה' ד'; *ה' ו' ג'; *ה' ה' ז'; איוב ל"א י"ז; שם י"א; *א' ד' ד'; ו' ז' ד'; *ד' ו' ז'

פירוש (מפרש"י וס"א)

כלשונו ליתני ולא עלו לבעלים לשום חובה כדקיי"ל לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה (פי' ר' ד' א' דבור המתחיל מיהו טובה דנפישין מילים:) הא קמ"ל. אלא דקתני אתא לאשמועינן שאין בהם שום ירידה אלא לותה לבדה: ואסור לשנויי בה. תו שינוי אסור לעבוד א' משאר עבודות לכתחילה שלא לשמה, מיהו אם עבר ושינה כשר: סברא. השכל נותן דאסור לשנויי בה: משום דשני בה. הדא זימנא יהיה משנה והולך בשאר עבודות בתמים: נדר הוא. דהא כאשר נדרת כ' ויש חילוק בין נדר לנדבה דנדר כשאומר הרי עלי עולה שמקבל נדר על עצמו להביא ונדבה כאומר הרי זו: במה שנדרת עשית. ועבד עבודתה לשמה: יהא נדר. ויעלה זה לנדרך: ואם לא נדבה יהא. כאלו שהנדבת לזה נדבה אחרת ולא לשם הראשונה: [ה]למצות מרותי. כמו וימץ טל (שופטים ו' ל"ח) כלומר לשרות ולהגיע מדותי לפניו ולשאול על ספקותי: למצות מדותיו. כמו כוס התרעלה שתית מצית (ישעי' נ"א י"ז) אויסזויגען בלעז כלומר לראות ולדקדק במדותיו וללמוד ממנו: עד לאחת. עד מאד: א"ל. יוסף לר"א: להניח מדמו למחר. לשהות חוץ לזמנו קצת ולא לשם זריקה ולא לשם שתיים: ערבית. חזר ושאל: שחרית. למחרתו: צהבו. האדימו מחמת שמחה וכמו תל"מ (ויקרא י"ג ל'): שלא כוונו שמועתינו. כלומר דלא סליק לך אליבא דהילכתא כל דאמרי לך עד השתא: רבי הן. כוונת שמועותיך: אלא. משום הכי לחצו פני עתה: ולא מצאתי. עד השתא שטועה אני בשמועה זו: קרא עליו. עליה דיוסף: [ו]נבחר לה' מזבח. הכל בכלל זבח, חטאת ואשם ועולה ושלמים כולם זבח הם הרי דצדקה גדול מכולן: [ז]פתח במזבח. קרי ליה מזבח והדר קרי ליה שולחן: שולחנו של אדם. שהכנסת אורחין: [ח]יהי ביתך פתוח לרוחה. לעניים וכן שנינו במס' אבות (פ"א מ"ה) יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך: כדרכו. מלב שבא: לא בני ביתך ממש. כאלו תרדוף אחר העניות ותברח העושר ויהיו בני ביתך שרויים בעניות, אלא שיהיו עניים שמונים ואסורים אצלך ורגילים בביתך כבני ביתך: משיחין. מספרים כ"מ (תהלים קי"ט כ"ז): וכשנפגשו זה בזה. זה הולך לבד שזה בא משם: ולאן אתה הולך. שאל זה שבא לזה שהולך: וכשבא עליו. על איוב: ההוא פורענות. שכתובה (איוב א' וב'): לא הייתי. וכי לא הייתי: לחצי שיעור. גמ"ח של אברהם: ומהדר בעולם. מחזר אחרי עניים שהיה תמיד הולך למסעיו כדכ' (בראשית י"ג ג'): פלטרין. מלון להולכי דרכים ושם כל מיני צרכי אדם: וברך לשמים. כמו שדרשו (ד' ו' ז') ויקרא שם בשם ה' אל תקרי ויקרא אלא ויקריא: לפיכך וכו'. שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה ושמרחם מרחמין עליו מן השמים (א' מ' ד'): ויטע אשל. ודרשו רבותינו אלו פלטרין שנכנס לאורחים כי פרי צדיק עץ חיים (משלי י"א ל' ועיי' א' ז' ד') ואמרו רמז לדבר דאש"ל נוטריקון **א**כילה **ש**תייה **ל**וייה שהיה מאכיל ומשקה ומלוה את העניים, ודרשו עוד בדבר שאשל שנטע אלו גנים ופרדסים שהיו לו ושם כל מיני מגדים שא למדת זו לצדקה וזה שכרה: למוד בני ביתך ענוה. ויהיו בני ביתך עניים דקאמר, היינו שיהיו ענוים ונוחין: ענותן. עניו בכל עת: ואמר להם. לבני בית: ושולחן היה ערוך. שהיו ממהרים להכין לפניו: ונעשית לו נחת רוח. לאותו בעה"ב כעין שנעשה לאברהם אבינו ע"ה: קפדנין. תמונה חביב עליהם ונוטים לרוגז וכעס: וגוערים. ל"מ (בראשית ל"ז י'): בנזיפה. עניינו גערה וקללה: (ו) **מתני'**: [א]ר' ישמעאל אומר העומר היה בא בשבת כו'. אם חל ששה עשר להיות בשבת היה עומר בא עשרון משלשה סאין שהיו קוצרין שלשה סאין שעורי' ומניפין אותו בנפה עד שמניפין אותן עד עשרון מובחר: ובחול. אם חל ששה עשר בחול קוצרין חמשה סאין ומניפין מכל סאה מעט אותו סלת דק היוצא ראשון שהוא מובחר ומוציאין מן ה' סאין עשרון כדכתיב (שמות ט"ז ל"ו) והעומר עשירית האיפה הוא: בשלשה. בג' מגלות לפרסם הדבר מפני הביתוסין: [ב]כריכות. כורכין וקושרין ראשי השבולים מלא אגרוף: וכל עיירות הסמוכות לשם מתכנסות. המולי' גדולה היינו ביתוסין שבמוצאי יו"ט קוצרין אותו דביתוסין לא מודו כדמפרש לקמן: אמר להן. הקוצר לבני עיירו' העומדות עליו: בא השמש. אמרו לו הן: מגל זה. כלומר במגל זה אקצור התבואה: בקופה זו. אתן התבואה: שבת זו. [כלומר] אקצור בשבת: אמרו לו הין. ג' פעמים שואל לכן כל דבר וכל כך שהיה שואלו למה: מפני הבייתוסי'. שאומרים אין קצירת העומר במוצאי יו"ט אלא במוצאי שבת כדמפרש בגמרא לפיכך הקוצרים מגביהין קולן כדי שישמעו ביתוסין להוציא מלבן: **גמ'**: [ג]אפי' בשבת נמי. לייתי דהא דחי שבת כדמפרש במנחות דף ע"ב: בלא טירחא. שאינו צריך לנפות כ"כ: בטירחא. שינפו פעמים הרבה: בחול מייתינן מחמש דהכי שביחא מילתא. כך משונה הדבר דהוי עשרון מובחר טפי שאין מוציא מכל סאה אלא מעט אותו סלת דק היוצא ראשון: מוטב שירבה במלאכה אחת. מוטב שיחלל פעמים הרבה שבת במלאכה אחת כגון שירקד הג' סאין פעמים הרבה: ואל ירבה במלאכות הרבה. שיקצור ויזרה ויבור ויטחן

וירקד

אמר אל"ף זו למה נכתבה בי"ת זו למה נכתבה דבר זה למה נאמר חזר ושאלן והעמידן בדברים: בכל יום ויום היה מביא *חבילה של קשים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה עמדו עליו שכניו ואמרו ליה עקיבא אבדתנו בעשן מכור אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר, אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני יכול לישן בהם, עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדין ואם אומרים להם מפני מה לא למדתם והם אומרי' מפני שעניים היינו אומרים להם והלא ר' עקיבא עני ומדולדל היה והם אמרו מפני טפינו אומרים להם והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות. בן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים: מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס בן עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני *רבן יוחנן בן זכאי אמר ליה אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרש מלא מענה השכים וחרש מלא מענה אמרו אותו היום ערב שבת היה לא טעם כלום משש שעות של ערב שבת עד שש שעות של מוצאי שבת הלך ולן *באכסניא שלו הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלם עד שיצא ריח רע מפיו אמר ליה ריב"ז אליעזר בני כלום סעדת היום שתק שוב א"ל ושתק שלח וקרא לאכסניא שלו א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד, אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע אמר ליה כשם שיצא לך ריח רע מפיך כך יצא לך שם טוב בתורה. שמע עליו הורקנוס אביו שהיה לומד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי אמר אלך ואדיר אליעזר בני מנכסיי אמרו אותו היום רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו שמע עליו שבא הושיב לו שומרין אמר להם אם בא לישב אל תניחוהו הוא בא לישב ולא הניחוהו היה מדלג ועולה עד שהגיע אצל בר ציצית הכסת ואצל *נקדימון בן גוריון ואצל בן כלבא שבוע, היה יושב ביניהם ומרתת, אמרו אותו היום נתן עיניו ריב"ז ברבי אליעזר ואמר ליה פתח ודרש א"ל איני יכול לפתוח דחק עליו ודחקו התלמידים עמד ופתח ודרש בדברים שלא שמעתן אזן מעולם כל דבר ודבר שיצא מפיו עמד רבן יוחנן בן זכאי על רגליו ונשקו על ראשו ואמר ליה ר' אליעזר רבי אמת למדתני, עד שלא הגיע לצאת עמד הורקנוס אביו על רגליו ואמר רבותי אני לא באתי אלא להדיר אליעזר בני מנכסיי עכשיו כל נכסיי יהיו נתונין לאליעזר בני וכל אחיו פטורין ואין להם בהם כלום: **(ה) מתני':** [א]כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מן הפסח והחטאת הפסח בזמנו והחטאת בכל זמן ר' אליעזר אומר אף האשם הפסח בזמנו והחטאת והאשם בכל זמן אמר רבי אליעזר החטאת באה על חטא והאשם בא על חטא מה חטאת פסולה שלא לשמה אף האשם פסול שלא לשמו יוסי בן חוני אומר הנשחטין לשם פסח ולשם חטאת פסולין שמעון אחי עזריה אומר שחטן לשם גבוה מהן כשירין לשם נמוך מהן פסולין כיצד קדשי קדשים ששחטן לשם קדשים קלים פסולין קדשים קלים ששחטן לשם קדשי קדשים כשירין הבכור והמעשר ששחטן לשם שלמים כשירין שלמים ששחטן לשם בכור ולשם מעשר פסולין: [ב]הניתנין במתנה אחת שנתערבו בניתנין במתנה אחת ינתנו במתנה אחת מתן ארבע במתן ארבע ינתנו במתן ד' מתן ד' במתנה אחת ר"א אומר ינתנו במתן ד' ר' יהושע אומר ינתנו במתנה אחת אמר לו ר"א הרי הוא עובר על בל תגרע אמר לו ר' יהושע הרי הוא עובר על בל תוסיף אמר לו ר"א לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו אמר לו ר' יהושע לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו ועוד א"ר יהושע כשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידך כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך: **גמ':** [ג]אמר חזקיה מניין שכל המוסיף גורע שנ' [ס]אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו רב אשי אמר מהכא [ס]עשתי עשרה יריעות: אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. [ד]למה לי למיתנא אלא שלא

עלו

## פירוש (מפרש"י וס"א)

אמר אליף זו וכו'. היה עומד בכל אות ואות: קשים. ל"א (שמות ט"ו ז') שמשפשל בלעז, שלקטן בשדה: מתקשט בה. מכניסה לביתו לצרכו שורפו עליהן ומדליקן לאור ולחמום: שונה בהן. כנגד אורן: ומדולדל. מלי דל שבמקרא (ויקרא י"ד כ"א): מענה. ל"א (שמואל א' י"ד י"ד): הלך ולן. הלך לירושלים ולן בבית מלונו: ריח רע. שדרכו לצאת מפי המתענה: שלח. ריב"ז וקרא לבעל מלונו של ר"א: ביני וביניכם. כמו בינתים: מן האמצע. מביניכו: א"ל בשם וכו'. ריב"ז לר"א: אביו. של ר"א: ואדיר וכו'. שלא יהיה לו חלק באחוזתי: שמע עליו. ריב"ז על אביו של ר"א שבא: עד שהגיע אצל. ג' גדולי ירושלים בעושר וכבוד, נקדימון ענינו ידוע, בר ציצית הכסת היה נקרא כן שהיו ציציות טליתו נגררות על גבי כסתות שפירסו לפניו תמיד, בן כלבא שבוע חותנו של ר' עקיבא ונקרא כך שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע: ומרתת. ענינו מורא תל"מ (הושע י"ג א'): דחק. ל"א (יואל ב' ח'): **(ה) מתני':** [א]שלא לשמן. כגון שנשחט עולה לשם שלמים: כשרים. לזרוק דמן ולהקטיר אימוריהן ולאכול את הנאכלין אע"פ שמצוותן לשוחטן לשמן: שלא עלו וכו'. וצריך להביא אחר לחובתו או לנדרו וישחוט לשמן: מן הפסח והחטאת. שהן פסולין לגמרי דנפסח כתיב (דברים ט"ז א') ועשית פסח שיהיו כל עשיותיו לשם פסח וכה"י (שמות י"ב כ"ז) ואמרתם זבח פסח הוא שתהא זביחה לשם פסח והכתו ב' קראי חד לשינוי קדש אם נעשה שלא לשם פסח וחד לשינוי בעלים אם נעשה שלא לשם בעלים, ובחטאת נמי כ' (ויקרא ד' ל"ג) ושחט אותה לחטאת שתהא שחיטה לשם חטאת וכי' (שם ל"ד) ולקח הכהן מדם החטאת שתהא קבלת הדם וזריקתו לשם חטאת וכי' (שם ל"ה) וכפר עליו הכהן עליו ולא על חבירו שתהא לשם בעלים, וכי' (שם) על חטאתו אשר חטא שתהא לשם אותו החטא: הפסח בזמנו. פסול שלא לשמו כל זמן שחיטתו דהיינו מחלות היום של ערבי פסחים עד הערב אבל קודם לכן ולאחר מכן קיי"ל פסח בשאר ימות השנה שלמים הוי וכל דינו כשלמים: אף האשם. פסול שלא לשמו וכו' (שם ז' ז') כחטאת כאשם: הנשחטין לשם פסח. כל שאר זבחים שנזבחו בי"ד בניסן לשם פסח פסולין וכן שנזבחו לשם חטאת בכל זמן פסולין כי היכי דאיכהו הפסח והחטאת פסולין לשם אחרים, ופליגא את"ק דמתני' דאמר כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים ואמר איהו ובלבד שלא ישחטם לשם פסח ולא לשם חטאת: שמעון אחי עזריה. נקרא כן לפי שעזריה עסק בפרקמטיא והיה מספיק לרכי שמעון אחיו כדי שיהיה שמעון פנוי לעסוק בתורה והתנו ביניהם שיהא חלק לעזריה בשכר למודו של שמעון לפיכך נקרא על שמו שלמד על ידו: שחטן. לשאר זבחים: לשם נמוך מהן. לשם זבח שהוא פחות מהן בקדושה פסולין: קדשי קדשים. עולות חטאות אשמות וזבחי שלמי צבור: קדשים קלים. כגון תודה ושלמים ועניכם מפורש בפרק איזהו מקומן: הבכור והמעשר. היינו מעשר בהמה וכמוכין משלמים מפני שהשלמים טעונים מתן ד' כלומר ב' מתנות שהן ד' פירוש מתן הדם בד' רוחות המזבח וסמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק אמ"כ בבכור ומעשר דלתן טעון מתנה אחת דלא כ' בהו שניב אלא ואת דמם תזרוק כ' גבי בכור: [ב]הניתנין במתנה א' שנתערבו בניתנין במתנה א'. כגון כוס דם בכור שנתערב בכוס דם מעשר: ינתנו מתנה א'. מכל כוס וכוס, יתן מתנה א' מכוס זה ומתנה א' מכוס זה: מתן ד' במתן ד'. כגון דם עולה בדם שלמים או בדם אשם שהניהם טעונים ב' מתנות שהן ד': מתן ד' במתנה א'. כגון דם עולה בדם בכור: במתן ד'. ורואין את המתנות היתרות הניתנות מדם הבכור כאילו הם מים ואין זה בל תוסיף: במתנה א'. שלא יעבור על בל תוסיף וידי עולה יצא דכל הניתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה א' כיפר: בל תגרע. דכ' (דברים ד' ב') לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו וגו' וכשנותן מעולה שצריך מתן ד' מתנה א' הרי הוא גורע ממצוה הכתובה: על בל תוסיף. לר"א דינתנו במתן ד' ונותן מבכור שהוא במתנה אחת ד' מתנות: כשהוא בעצמו. כשהדבר עומד בעצמו ולא כשיש בו דבר אחר כגון הכא: כשלא נתת, אלא א': כשנתת. ארבע: ולא עשית מעשה בידיך. ואינו דומה עושה מעשה ליושב ואינו עושה והאיסור בא מאליו: **גמ':** [ג]המוסיף גורע. ע"י שמוסיף על דבר לפעמים שנורע ממנו: ולא תגעו בו. והקב"ה לא הזהיר על הנגיעה ומתוך תוספות נירעו שהוסיפו הנגיעה ולבסוף עברו גם על האכילה דכשנגעה חוה באילן אמר לה נחש ראי שאינך מת על הנגיעה ואף על האכילה לא תמותי: עשתי עשרה. דל עי"ן מהכא הוו להו שתים עשרה, הרי דלפעמים ע"י תוספות הוא גורע: [ד]למה לי. לאצריך בלשונו

## תוספות

(ה) [א]כל הזבחים שנזבחו וכו'. עבודה קמייתא נקט והיא קבלה והולכה וזריקה: (שם) החטאת באה על חטא והאשם בא על חטא. איכא נמי חטאת ואשם דאין באין על חטא כגון חטאת יולדת ואשם מצורע אלא משום דרובא אתו על חטא משוו להו אהדדי:

*) (שם) [ב]מתן ד' במתן א' וכו'. וא"ת וליתא עשה ולידחי לאו דבל תוסיף (ז' ב' ה') וי"ל דהכא ע"י פשיעה הוא בא והיה יכול לתקיים בלא דחיית הלאו: — לא שייך בל תוסיף בעשיית מצוה ב' פעמים וברכת כהנים נמי אפי' מברכים כמה פעמים לצבור א' אין זה בל תוסיף אא"כ מוסיף ברכה א' (משלו) כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים (דברים א' י"א) או כיוצא בה, וכן אם נטל לולב כמה פעמים ביום או אוכל בפסח כמה זיתים של מצה אין זה בל תוסיף, וכל הניתנים במתנה א' אם נתן כמה פעמים במקום א' אין זה בל תוסיף אא"כ נותן במקום אחר, וכן בהדס וערבה שבלולב אפי' נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב אין זה בל תוסיף אפי' למ"ד צריך אגד (ר' ז' ב') אא"כ מוסיף מין אחר. ומיהו תימא דלפי' זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפילין בבית א' לא היה עובר משום בל תוסיף, ומשוכה אין להביא ראייה כאן מה שאין עובר בעש' ד' מקילות אע"ג דאמרינן שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח דכ"ם כשעושה ד' מקילות דטפי עדיף דהוי תסנו כעין תדורו:

(שם) לא נאמר כל תגרע אלא כשהוא בעצמו. והלכך כיון דיוצא בא' למה נזקקנו ליתן ד' ועוד טפי עדיף בא' מארבע כמו שמפרש:

תורה אור וציונים

*ז' ט' ד'

*ר' ג' ד'

*ז' י"א ז'

*ר' י"א ג'

בראשית ג' ג' שמות כ"ו ז'

מ"מ: (ה) [א]זבחים ב' ע"א. [ב]שם פ' ע"א. *) עירובין ק' ע"א ור"ה כ"ח ע"ב. [ג]סנהדרין כ"ט ע"א. [ד]זבחים ב' ע"א.

פסחו דמעיקרא מיקדש וקאי ומי א"ר יוחנן הכי והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה *ותנן לא מקדישין ולא מעריכין ולא מגביהין תרומה ומעשרות כל אלו ביו"ט אמרו ק"ו בשבת לא קשיא כאן בחובות שקבוע להם זמן כאן בחובות שאין קבוע: [ג]א"ר אליעזר ומה אם שחיטה וכו': ר' יהושע *לטעמיה דאמר שמחת יו"ט נמי מצוה היא דתניא *ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושות' או יושב ושונה ר' יהושע אומר חלקיהו חציו לאכילה ושתייה וחציו לבית המדרש וא"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר °עצרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר °עצרת תהיה לכם ר' אליעזר סבר או כולו לה' או כולו לכם ור' יהושע סבר חלקיהו חציו לה' וחציו לכם: (א"ר אלעזר) הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם מ"ט °וקראת לשבת עונג אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם מ"ט °ימי משתה ושמחה כתיב ביה מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי עצרת יום שניתנה בו תורה פוריא ימי משתה ושמחה כתיב מעלי יומא דכיפורי דתני חייא בר רב מדפתי °ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה הם מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה בו מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא רב ששת כל תלתין יומין מהדר ליה תלמודיה ותלי וקאי בעיבר דדשא ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי: [ד]א"ר יהודה אמר רב *כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו *מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מהלל דאמר מר התחיל מקנטרן בדברים וקא אמר להו הלכה זו שמעתי ישכחתי, אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו מדבורה דכתי' °חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל וגו' וכתיב °עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר וגו'. ר"ל אמר כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ממשה דכ' °ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' וכ' °ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התור' אשר צוה ה' את משה וגו' מכלל דמשה איעלם מיניה. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו מאלישע דכתיב °לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך וגו' וכתיב °ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' וגו'. א"ר מני בר פטיש כל שכועס אפי' פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו, מנלן מאליאב שנ' °ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת וכי אזל שמואל למשחינהו בכולהו כתיב °לא בזה בחר ה' ובאליאב כ' °ויאמר ה' אל שמואל אל תביט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו מכלל דהוה רחים ליה עד האידנא: [ה]ת"ר עני ועשיר באין לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו כלום עני היית יותר מהלל אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היה וירד עליו שלג מן השמים *כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד *המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עשיר הייתי טרוד בנכסיי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מר' אלעזר אמרו עליו על ר' אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא אמר להן בבקשה מכם הניחוני ואלך ללמוד תורה אמרו לו חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך ומימיו לא הלך וראה אותן אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה נמצא הלל מחייב את העניים ר' אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים: [ו]הוי מתאבק בעפר רגליהם זה ר' אליעזר ושותה בצמא את דבריהם זה ר' עקיבא: מה היה תחלתו של ר' עקיבא אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שנופלין עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא °אבנים שחקו מים, מיד היה ר' עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות אמר ליה רבי למדני תורה אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח כתב לו אלף בי"ת ולמדה אלף תי"ו ולמדה תורת כהנים ולמדה היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה, הלך וישב לפני ר' אליעזר, ולפני ר' יהושע אמר להם רבותי פתחו לי טעם משנה כיון שאמרו לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו

אמר

תורה אור וציונים: *ח' נ' א' · *ט' ה' ג' · *ח' ב' ו' · דברי' ט"ז ח' במדב' כ"ט ל"ה · ישעי' נ"ח י"ג · אסתר ט' כ"ב · ויקרא כ"ג ל"ב · *כתו"ז ן' · ו' סוף ג' · ין' ג' ה' · *ן' א' ג' · שופטים ה' ז' · שם י"ב · במדבר ל"א י"ד · שם כ"א · מלכי' ב' ג' י"ד · שם ט"ו · שמואל א' י"ז כ"ח · שם ט"ז ח' ט' · שם ז' · *ג' א' א' · *ן' ג' ד' · איוב י"ד י"ט

על פסחו. שהיה קדוש ועומד מאתמול: ומי אר"י הכי. דמקדים פסחו בשבת: כאן. הא דמקדישין בקבוע זמנן איירי והא דאין מקדישין באין זמנן קבוע שאין הקרבן דוחה שבת: [ג]ר' יהושע. דמייתי ראיה ליו"ט מפסח אזיל לפי דעתו דאמר שמחת יו"ט מצוה היא ואפ"ה לא דחיא שבות הראוי לעשות מבע"י: דבעינן נמי לכם. שישמח בו במאכל ומשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו: כל האוכל ושותה. כו'. בפרק בתרא דיומא מוקמינן להא דרשא אליבא דמאן דאמר אין אדם נענש על תוספת עינוי להתחיל ולהתענות מבעוד יום ואפי' למאן דאית ליה מוסיפין מחול על קודש מקרא אחרינא נפקא ליה מבחריש ובקציר תשבות הילכך כי אתא האי בתשעה להכי אתא והכי קאמר מה שאתם עושים בתשעה דהיינו אכילה ושתיה אני קורא עינוי: תלתא. שלישי לבטן ומובחר הוא: עבדי לי. הוא מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה: אי לאו האי יומא. שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם: ותלי. נשען: חדאי נפשי. שמחי נפשי: לך קראי לך תנאי. ובשבילך ולצורכך שניתי וקריתי: [ד]מתיהר. מתגאה ומתפאר מל"ע (חבקוק ב' ה'): מסתלקת. הולכת ומתרחקת: מהלל. דבר זה אתה למד מעניינו דהלל שהתחיל לגעור בדברים קשים ושכח הלכה ששמע: עד שקמתי דבורה. מתפארת לעצמה ומשפלת הנביאים שלפניה: עורי עורי דבורה. שנסתלקה ממנה שילוק נבואתה: קחו לי מנגן. להעביר כעסו שכעס על יהורם: ותהי עליו יד. מכלל דאסתלק: לא בזה בחר. משמע מעולם אבל מאסתיהו משמע השתא מאסתיהו מפני שהוא רגזן ואמו מכלל שמתחילה נבחר ואע"ג דהאי מעשה דמשיחה קדים לרגזנות מיהו לא אלינו בו דופי אלא זה בלבד ומפני שגלוי לפניו שהוא רגזן מאסו: [ה]לדין. שלמעלה על שלא עסקו בתורה, כלומר כשבאים לדין אומרים וכו' (ועיי' א' ב' ו'): כלום. מי, ומלת שאלה היא כמו (עמוס ז' ב'): עושה. מלאכה: טרפעיק. חצי דינר (עיי' א' ז' ב'): לשומר בהמ"ד. כדי ליכנס לבהמ"ד: להכנס. לבהמ"ד: ארובה. חלון וחלול ל"ע (בראשית ז' י"א): ותקופת טבת היה. שנת החמה (יי' א' ו') נחלקת לד' תקופות כל א' בת צ"א יום ושבע שעות ומחצה תקופת ניסן, תקופת תשרי ותקופת טבת והיא מטבת עד ניסן: מאיר. בעלות השחר: יום המעונן. והעננים מכסים האור: הציצו. בעיניהם, הסתכלו ל"ע (שה"ש ב' ט'): ומצאו עליו וכו'. מגודל חשקו לתורה שילאה מפי שמעיה ואבטליון לא הרגיש בקור ולא הכיר בשלג שעלה בו: פרקוהו. פרקו משאוי השלג מעליו, מל"ע (בראשי' כ"ז מ'): וסיכוהו. לחמם גופו: נאד של קמח. לפרנסתו, נאד כעין קופה מל"ע (שופטים ד' י"ט): אנגריא. (פראָהנדיענסט) עבודת שר העיר, ולעבודת עצמו היתה שהוא היה שר אותה העיר והם לא הכירו בו וסבורים שהוא מיושבי עיירות שלו והיתה עבודת מושל העיר מוטלת עליו: חיי ר"א. שבועה בחייו כמו (בראשית מ"ב ט"ז) חי פרעה, ונתן להם ממון הרבה כדי שיניחו אותו: לא הלך וראה אותן. ועי"כ לא הכירו בו: הלל מחייב עניים. על ידו יש מקום לחייבם שהיה עני ועסק בתורה: [ו]הוי מתאבק וכו'. כך שנינו בפרק א' ממס' אבות יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם: זה ר"א. שהיה מלאכתו בעפר ועזב את מלאכתו להתאבק בעפר רגליהם של תלמידי חכמים כלומר לילך אחריהם וללמוד תורה מפיהם כי המהלך מעלה אבק ברגליו וההולך אחריו מתמלא מאבק שמעלה זה ברגליו: זה ר"ע. שראה מים חקקו אבן ודן ק"ו בעצמו והלך אחרי ת"ח לשתות בצמא דברי התורה שנמשלה למים כדכ' (ישעי' נ"ה א') הוי כל צמא לכו למים: חקק. ל"ע (יחזקאל כ"ג י"ד): אבן זו. שהמים יוצאין דרך חלל שבו: בעצמו. על עצמו: רך. המים: פסל. ל"ע (שמות ל"ד א'): הקשה. זה האבן שקשה כברזל. כדכ' (ירמי' כ"ג כ"ט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע: א"ל. ר"ע אל המלמד: הלוח. שהאותיות כתובות עליו ולמד אלף עד תי"ו: תורת כהנים ספר ויקרא שהיה דרכם להתחיל בספר זה:

אמר

מ"מ: [ג]פסחים ס"ח ע"ב. [ד]שם ס"ו ע"ב. [ה]יומא ל"ה ע"ב. [ו]אדר"נ פ"ו.

תורה אור וציונים

והקטר את חלביו אבל צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין את
השבת הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו אין דוחין
את השבת ר׳ אליעזר אומר דוחין א״ר אליעזר והלא דין הוא מה
אם שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת אלו שהן *משום — *ח׳ ג׳ א׳
שבות לא ידחו את השבת אמר לו ר׳ יהושע יו״ט יוכיח שהתירו
בו משום מלאכה ואסור בו משום שבות אמר לו ר׳ אליעזר מה
זה יהושע מה ראייה *רשות למצוה השיב ר״ע ואמר הזאה תוכיח — *שם
שהיא משום מצוה והיא משום שבות ואינה דוחה את השבת אף
אתה אל תתמה על אלו שאע״פ שהן משום מצוה והן משום שבות
לא ידחו את השבת אמר לו ר׳ אליעזר ועליה אני דן ומה אם
שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת הזאה שהיא משום
שבות *אינו דין שדוחה את השבת, אמר לו ר׳ עקיבא או *חלוף — *י׳ א׳ ג׳
מה אם הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה את השבת שחיטה — *ז׳ ג׳ ד׳
שהיא משום מלאכה אינו דין שלא תדחה את השבת אמר לו ר׳
אליעזר *עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה °במועדו בין בחול בין — *ד׳ ד׳ ג׳
בשבת אמר לו רבי הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה. *כלל — במדבר ט׳ ב׳
אמר ר׳ עקיבא *כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה — *ז׳ י״א א׳
דוחה את השבת שחיטה שאי אפשר לעשותה מע״ש דוחה את — *ח׳ א׳ א׳
השבת: גמ׳: ת״ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירה פעם אחת חל
ארבעה עשר להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את
השבת אם לאו אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את
השבת אם לאו, אמרו להן אדם אחד יש שעלה מבבל *והילל — *ד׳ ח׳ ג׳
הבבלי שמו *ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם — *א׳ א׳ ג׳
פסח דוחה את השבת אם לאו שלחו וקראו לו אמרו לו כלום אתה
יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו אמר להן וכי פסח אחד
יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים
יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו מניין לך אמר להן נאמר
°מועדו בפסח ונאמר °מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד — שם / שם כ״ח ב׳
דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת, ועוד
ק״ו הוא ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש
כרת *אינו דין שדוחה את השבת מיד הושיבוהו בראש ומינוהו — *י׳ א׳ ג׳
נשיא עליה׳ והיה דורש כל היום כולו בהילכות הפסח התחיל
מקנטרן בדברים אמר להם מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא
עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעי׳
ואבטליון אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מע״ש מהו אמר להן
הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להן לישראל אם אין נביאים
הן בני נביאים הן למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו מי שפסחו
גדי תוחבו בין קרניו ראה מעשה ונזכר הלכה אמר כך *מקובלני — *עיי׳ ז׳
מפי שמעיה ואבטליון. אמר מר נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו — ג׳ ד׳
בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור
בפסח דוחה שבת ותמיד גופיה מנלן דדחי שבת אילימא משום
דכתיב ביה במועדו פסח נמי הא כתיב ביה מועדו אלא מועדו לא
משמע ליה ה״נ מועדו לא משמע ליה אלא אמר קרא °עולת שבת — שם י׳
בשבתו על עולת התמיד מכלל דתמיד קרבה בשבת אמר מר ועוד
ק״ו ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת
אינו דין שדוחה את השבת איכא למיפרך מה לתמיד שכן *תדיר — *ט׳ ו׳ א׳
וכליל. ק״ו אמר להו ברישא ופרכוה והדר אמר להו גזירה שוה וכי
מאחר דגמר גזירה שוה ק״ו ל״ל אלא לדידהו קאמר להו בשלמא
גזירה שוה לא גמריתו דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא ק״ו
דאדם דן מעצמו איבעי לכו למידן אמרו ליה קל וחומר פריכא הוא:
אמר מר למחר מי שפסחו טלה תוחב לו בצמרו גדי תוחב לו בין
קרניו והא קא עביד עבודה בקדשים כהלל דתני׳ אמרו עליו על
הלל מימיו לא מעל אדם בעולתו אלא מביא׳ חולין לעזרה ומקדישה
וסומך ידו עליה ושוחטה. פסח בשבת היכי מצי מקדיש ליה *והתנן — *ח׳ ג׳ א׳
אין מקדישין ואין מעריכין ואין מגביהין תרומה ומעשרות כל אלו
ביו״ט אמרו ק״ו בשבת ה״מ בחובות שאין קבוע להן זמן אבל
בחובו׳ שקבוע להן זמן מקדישין דא״ר יוחנן מקדיש אדם את פסחו
בשבת וחגיגתו ביו״ט: ג)נימא מסייעא ליה *וכן ערב פסח בירושלים — *ז׳ י״ג א׳
שחל להיות בשבת מניח טליתו אצלו ונוטל את פסחו ועוש׳ עמו
חשבון לאחר יום טוב הכא במאי עסקינן בממנה אחרים עמו על
פסחו

---

אפשר לעשותן בלילה דכ׳ (ויקרא ז׳ ל״ח) ביום צותו להקריב ביום ולא
בלילה: ומיחוי קרביו. דוחה את השבת שלא יסריחו. מיחוי, קנוח מלשו״מ
(במדבר ה׳ כ״ג) אבל צלייתו והדחת קרביו בתים (מלש״מ יחזקאל מ׳ ל״ח)
אפשר משתחשך: הרכבתו. על כתפו להביאו דרך רה״ר לעזרה: וחתיכת
יבלתו. של קרבן פסח להסיר מומו, יבלת לש״מ (ויקרא כ״ב כ״ב) ווארצע,
בלאכטער בלעז: אין דוחין את השבת. דהו״ל למיעבד מאתמול, וכל דבר
דאפשר מאתמול או לכשתחשך אינו דוחה: דין הוא. ק״ו הוא: שחיטה.
שהיא אסורה בחולין בשבת משום איסור מלאכה גמורה שהרי באבות מלאכו׳
היא מנויים (ז׳ ז׳ א׳) ואעפ״כ דוחה את השבת בפסח: משום שבות. ואין
איסורן אלא מדרבנן לא ידחו, בתמיה, וס״ל לר׳ אליעזר דתחומין דרבנן
וגם הרכבתו דרבנן ואינו בכלל מוציא מרשות לרשות ומעביר ברה״ר דחי
נושא את עצמו, וכן חתיכת יבלת בציפורן או בשיני דרבנן: יו״ט יוכיח
שהתירו בו. שחיטה ובישול שהן אבות מלאכות ומותרין לצורך אוכל נפש
ואסרו בו להביא דבר מחוץ לתחום ולאוכלו הואיל והוה אפשר לן מאתמול
ואע״ג דתחומין דרבנן (עיי׳ ח׳ ט׳ ב׳): מה ראיה רשות למצוה. לצורך אוכל
נפש ביו״ט רשות היא ולצורך גבוה מצוה היא ואם העמידו חכמים איסור
שבות שלהם במקום רשות יעמידוהו אף במקום מצוה בתמיה: הזאה תוכיח
שהיא מצוה. בטמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב פסח שאם לא
יזה לא יעשה פסחו ואפי״ה אינה דוחה דהכי קיי״ל לר״ע דלא דחיא
והזאה שבות היא: ועליה אני דן. גם על הזאה אני חולק ואומר שתדחה
את השבת ולא תעכבהו מפסח ומק״ו זה עצמו: או חלוף. או אני אחליף
הדין דפשיטא לי דהזאה אינה דוחה ויליפי׳ בק״ו מינה לשחיטה שלא תהא
דוחה: במועדו. דכ׳ ויעשו בנ״י את הפסח במועדו, דצריך שיעשה בזמנו
בי״ד: א״ל. ר״ע לר״א: הבא לי מועד לאלו. שיהא זמן קבוע להם כמו
שקבוע לשחיטה והילכך כיון דלא קבוע להו זמן ומצי למיעבד להו מאתמול
לא דחו דלא נאמר במועדו שיעשה בזמנו אלא לדבר שזמנו קבוע, והזאה
נמי לאו מגופיה דפסח היא ולא כתיב בה במועדו: גמ׳: הלכה זו. שפסח
דוחה את השבת: מבני בתירה. נשיאים היו שנים ק׳ שנה קודם חרבן בית
שני: כלום יש אדם. מי יש כאן אדם שיודע וכו׳: ששימש. וקיבל מהם:
שלחו. בני בתירה: כלום אתה יודע. מה אתה יודע בענין אם פסח דוחה
שבת: יותר ממאתים פסחים וכו׳. כלומר יותר ממאתים קרבנות יש שדוחין
את השבת בשנה חמשים שבתות השנה ובכל שבת ד׳ כבשים ב׳ לתמידין
וב׳ למוספין הרי מאתים לבד שבת שבתוך פסח ובתוך החג שקרבין בהם
מוספי היום: מניין לך. דפסח דוחה שבת: מועדו בתמיד. דכ׳ להקריב לי
במועדו: ק״ו הוא. דפסח דוחה: פסח שענוש כרת. דכ׳ (במדבר ט׳ י״ג)
וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא וגו׳: ומינוהו נשיא. והיינו הלל
הזקן שקיבל משמעי׳ ואבטליון והי׳ נשיא וראש לסנהדרין (ח׳ ס׳ א׳) וזכה
לדברים הרבה שהעמיד תלמידים הרבה גדולי ישראל (ו׳ ב׳ ד׳) ונקראו על
שמו בית הלל, וההלכה קבועה כמותם (ו׳ו׳ב׳) ונתקיימה הנשיאות בביתו
דור אחר דור אחריו נהג נשיאות שמעון בנו ואחריו גמליאל בן שמעון
והוא רבן גמליאל הזקן ואחריו רבן שמעון בנו והוא שנהרג עם הרוגי
מלכות על קידוש השם בזמן החרבן, אלו נהגו נשיאותם בזמן הבית, ואח״כ
רבן גמליאל בנו של ר״ש שנהרג והוא ר״ג דיבנה ומגדולי החכמים שבזמנו
ר׳ אליעזר בעל אחותו ור׳ יהושע תלמידי רבן יוחנן בן זכאי (ו׳ ב׳ ד׳) ר׳
אלעזר בן עזריה, ר׳ טרפון, ר׳ עקיבא ור׳ ישמעאל, ואחר רבן גמליאל
פרנס בנו רבן שמעון והוא רשב״ג שבמשנה ומגדולי החכמים שבזמנו ר׳
מאיר, ר׳ יהודה ר׳ יוסי ור׳ שמעון, ואחר רשב״ג ר׳ יהודה בנו והוא
רבינו הקדוש מסדר המשנה, כמלא רבי שביעי להלל: מקנטרן. מצערם
בדברים: ולא הביא סכין. לשחוט את הפסח: מהו. מה יעשה, שהאי סכין
אינה דוחה דהא אפשר למיעבד מאתמול: בני נביאים הם. ונראה מה
יעשו: למחר. בי״ד בשבת: תוחבו. לסכין: מי שפסחו גדי. שאין לו למר
אלא שיער שאין יכול לתוחבו בשערו תחב לו בין קרניו ואין זה משאוי
לעבור עליו משום שביתת בהמתו דלאו אורחים בכי האי מלאכה ובענין
זה הביאו הסכינין: ראה מעשה. ראה הלל מעשה שעשו ונזכר שכך שמע:
כך מקובלני. שכך הלכה כמו שעשו: פסח נמי הא כ׳ ביה מועדו. ולמה
הו לך למילף פסח מתמיד שדוחה ומאי אליטא תמיד מפסח ומדבעי למילף
פסח מתמיד על כרחיך דבמועדו לא משמע להו דמיים שבת דאיכא למימר
דבמועדו דקאמר בזמן שתירא קאמר ואי״כ הכא בתמיד נמי לא משמע להו
ומנ״ל שדוחה: מועדו לא משמע ליה. דקיים שבת: על עולת התמיד. לבד
מעולת התמיד אלמא דתמיד נמי דחי: איכא למיפרך. לסתור הק״ו דאיכא
מעלה בתמיד דתדיר וכליל שאינו בפסח: מה לתמיד. שדוחה: תדיר. שהוא
בכל יום: כליל. קרב כולו, כ״ת (ויקרא ו׳ ט״ז): דגמר. מרבותיו שגזרה
שוה זו לכך נאה דקיי״ל אין אדם דן גז״ש מעצמו אא״כ נתקבלה ונאה מקיני דדלמא קרא למילתא אחריתא אתא (עיי׳ ו׳ ז׳ ב׳) וכיון שכך קיבל
למה ליה ק״ו שהוא דבר שבא מדעתו ומלבו: לדידהו. לבני בתירה להוכיחם קאמר: למידן. מדעתכם: א״ל ק״ו. דאית ביה לא דיינין דאיכא למיפרך
כדאמר לעיל שכן תדיר וכליל: עביד עבודה בקדשים. דאסור משום דכ׳ (דברים ט״ו י״ט) לא תעבוד בבכור: בהלל. עשו כהלל ולא הקדישו קרבנותיהן
עד שהביאו אותן לעזרה ובשעה שהביאום עדיין לאו קדש קרינן בהו: לא מעל. שלא היה שהות בין הקדישה לשחיטה שיבואו בה לידי מעילה:
פסח בשבת. דקאמר דעשו כהלל והקדישו בעזרה: ה״מ. דאין מקדישין: חובות הקבוע להן זמן. לנו ביום והואיל דנשחטין היום יכול להקדישן
היום: פסחו בשבת. אם חל י״ד בשבת: ג)מסייעא ליה. לר׳ יוחנן: בממנה אחרים עמו. כדכ׳ (שמות י״ב ד׳) ולקח הוא ושכנו וגו׳ במכסת נפשות:
על

מ״מ: ג)שבת קמ״ה ע״ב.

תורה אור וציונים: שמות י"ב ט' · *ד' א' ג' · שמות י"ב ח' · ויקרא כ"ב כ"ג · שם כ"ב י"ז

נא ובשל מבושל במים נא ובשל מבושל אמרתי לך ולא שצלאו כל צורכו. היכי דמי א"ר אשי דשויא חרוכא. ת"ר יכול אכל כזית חי יהא חייב ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל נא ובשל אמרתי לך ולא חי יכול יהא מותר ת"ל [°]כי אם צלי אש. אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור פסח שבשלו בחמי טבריא חייב מאי שנא בשבת דלא דתולדות אש בעינן וליכא פסח נמי לאו תולדות אש היא אמר רבא מאי חייב דקתני דקא עבר משום צלי אש רב חייא בריה דר"נ מתני לה להא דרב חסדא בהדיא אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור ופסח שבשלו בחמי טבריא חייב שעבר משום צלי אש אמר רבא אכלו נא לוקה שתים מבושל לוקה שתים נא ומבושל לוקה ג', אביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות איכא דאמרי תרתי הוא דלא לקי חדא מיהת לקי איכא דאמרי חדא נמי לא לקי דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה: [ה]תנו רבנן אבל צלי מבעוד יום חייב וכזית נא משחשיכה חייב *קתני צלי דומיא דנא מה נא בלאו אף צלי בלאו בשלמא נא כתיב אל תאכלו ממנו נא אלא צלי מנלן דכתיב [°]ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה אין ביום לא האי לאו הבא מכלל עשה הוא וכל לאו הבא מכלל עשה עשה אמר רב חסדא הא מני ר' יהודה היא דתניא [°]שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו אותו אתה מתפים לבדק הבית ואי אתה מתפים תמימים לבדק הבית מכאן אמרו כל המתפים תמימים לבדק הבית עובר בעשה אין לי אלא בעשה בלא תעשה מניין תלמוד לומר [°]וידבר ה' אל משה לאמור לימד על כל הפרשה כולה שיהא בלא תעשה דברי רבי יהודה אמר לו רבי לבר קפרא מאי משמע אמר לו דכתיב לאמר לא נאמר בדברים בי רב אמרי לאמור לאו אמר: (ג) מתני': [א]האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח שחט גדי יאכל שחט טלה יאכל שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון שכח מה אמר לו רבו כיצד יעשה ישחט טלה וגדי ויאמר אם גדי אמר לי רבי גדי שלו וטלה שלי ואם טלה אמר לי רבי הטלה שלו וגדי שלי שכח רבו מה אמר לו שניהם יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני: גמ': פשיטא שחט גדי יאכל אע"ג דרגיל בטלה שחט טלה יאכל אע"ג דרגיל בגדי שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון והא תניא אין נימנין על שני פסחים כאחד מתניתין במלך ומלכה והתניא אין נימנין על שני פסחים כאחד ומעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח ויצאו ושחטו עליה שני פסחים באו ושאלו את המלך אמר להם לכו ושאלו את המלכה באו ושאלו בן המלכה אמרה להן לכו ושאלו את ר"ג באו ושאלו את ר"ג אמר להן מלכה ומלך דדעתן קלה עליהן יאכלו מן הראשון אנן לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני. ושוב פעם אחת נמצאת הלטאה בבית המטבחים ובקשו לטמא כל הסעודה כולה באו ושאלו את המלך אמר להם לכו ושאלו את המלכה באו ושאלו את המלכה אמרה להן לכו ושאלו את ר"ג באו ושאלו אותו אמר להם בית המטבחים רותח או צונן אמרו לו רותח אמר להם לכו והטילו עליה כוס של צונן הלכו והטילו עליה כוס של צונן וריחשה וטהר ר"ג כל הסעודה כולה נמצאת מלך תלוי במלכה ונמצאת מלכה תלוי בר"ג נמצאת כל הסעודה תלויה בר"ג: (ד) מתני': [א]אלו דברים בפסח דוחין את השבת שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר

## תוספות

(ב) [ד]א"ר חדא מיהא לקי. פי' הקונטר' בחי ובחמי טבריא חייב משום כי אם צלי אש וקי' לר"ת א"כ בין לאביי בין לרבא תיקשי להו ברייתא דלעיל דתניא נא ומבושל אמרתי לך ולא חי אלמא לא לקי על חי. לכן נראה לר"ת דאחי לא לקי לכ"ע דכי אם צלי אש לא משמע דאתא למלקות אלא לעשה דכי אם צלי אש תאכלו והכא דווקא פליגי דרבא סבר להכי שמכינן לאו ללקות עליו על נא ומבושל שהם בני מילקא ואביי אמר אין לוקין על לאו שבכללות והא דקאמר חדא מיהא מילקא לקי הכי פירושו אם התרו בו משום דכי אם צלי אש לבדו אבל על מלקות נא ומבושל לא ילקה דלהכי מהני מה שכתבו בלשון כלל ומיהו לבדו מיהא לקי שמתכו לאו שהם בני מלקות:

(שם) [ה]לאמר לימד על כל הפרשה שהיא בלאו. נראה לר"י דהיינו דווקא בהנך דברים דאית בהו לאו הבא מכלל עשה אבל שאר דברים לא: (ואולי לא בכל מקום הוא ללאו אלא פי' לאמר לישראל ושם בני' דבר אל אהרן וגו' וע"כ לאמר לדרשה וכאן בפסח כתי' דברו אל עדת בני' לאמר ג"כ לאמר מיותר לדרשה ולא במ"א):

(ד) [א]אלו דברים. ק' לר"י אמאי לא תני נמי הפשט עורו דדחי שבת כדתנן י"ד שחל בשבת תולה ומפשיט. ותירץ ר"י משום דהוי בכלל הקטר חלבין שאינו יכול להפשיט אלא עד החזה לר' יוחנן בן ברוקה ואפי' רבנן דפליגי עליה לא שרו להפשיט כדרכו אלא עד החזה והשאר מפשיט ומותך בחתיכות קטנות:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

שהרפו יהא חייב דלאו צלי אש הוא אלא שרוף באש: אמרתי לך. דחייב: היה. צלאו כ"כ: חרוכא. שרוף מלמ"ע (משלי י"ב כ"ז): חי. לגמרי שלא נצלה כלל: נא. צלי ואינו צלי: יהא מותר. לאכול ממנו חי לכתחלה ואפי' איסורא נמי ליכא: ת"ל כי אם צלי אש. ולא זה שאינו צלי: בחמי טבריא. מעיינות רותחין שבטבריא: פטור. דאינו בישול באש ולאו בישול הוא לענין שבת לחייב עליו משום אב מלאכה: משום צלי אש. לאו דלא תאכל כי אם צלי אש איכא ולא לאו דלא תאכלו ממנו בשל מבושל: בהדיא. בפירוש דחייב משום צלי אש ולא משום בישול: נא לוקה ב'. משום לא תאכלו נא ומשום לא תאכלו כי אם צלי אש דכי אם צלי אש נמי אלאו דלא תאכלו קאי. מבושל לוקה ב'. משום מבושל ומשו' לא תאכלו כי אם צלי אש: לוקה ג'. משום נא ומשום מבושל ומשום לא תאכלו כי אם צלי אש: לאו שבכללות. כי אם צלי אש לאו שבכללו' הוא שכולל כל דבר שאינו צלי אש כגון נא ומבושל וחי ולא דמי לשאר לאוין שהאזהרה מיוחדת בהן לדבר אחד, והנא דברייתא דלעיל דאכלו חי אינו חייב דלא כאחר אלא משום כי אם צלי אש ס"ל נמי דאין לוקין על לאו שבכללות כאביי, ורב חסדא דקאמר בשלו בחמי טבריא חייב משום צלי אש סבר כרבא דלוקין על לאו שבכללות: תרתי הוא דלא לקי. כיון שהוא לוקה משום שפרטים משום נא ומשום מבושל תו לא לקי משום כלל דכי אם צלי אש: חדא מיהת לקי. כגון המבשל בחמי טברי' ואכלו דאין כאן מלקות דבישול ולא מלקות של נא לוקה משום כי אם צלי אש: חדא נמי לא לקי. אפי' ליכא אלא משום כי אם צלי אש נמי אינו לוקה עליה שאין הלאו מיוחד ומשוים כלאו דחסימה דמפרש איסורו דכ' (דברים כ"ה ד') לא תחסום שור בדישו וסמיכא ליה פרשת מלקות לעיל מיניה (שם ג') ארבעים יכנו לא יוסיף וגו' ואין לוקין על לאוין שבתורה אלא כשדומין בעניין ללאו דחסימה שיהיו בהם תנאים שיהיה בו כגון שתהיה האזהרה מיוחדת לדבר אחד והעובר יעשה מעשה וכדומה: [ה]קתני. חיובא דצלי דמבע"י דומיא דחיובא דנא משחשיכה: לאו הבא מכלל עשה. שלא נאמרה בו אזהרה ואין כאן מלקות: ר"י היא. דאמר דלאו הבא מכלל עשה שנאמר בפרשה דכתי' בה לאמר לאו הוא ובתחילת פ' זו דפסח (שמות י"ב) כי ויאמר ה' וגו' לאמר: שרוע. הוא שאחת מעיניו גדולה וא' קטנה וכן שאר איברים: קלוט. שפרסותיו קלוטות כלומר קלודות אחד: נדבה תעשה אותו. לדמיו, הקדישהו לבדק הבית וסיפא דקרא לנדר לא ירצה כלומר לנדר להעלות לקרבן לא ירצה, וכתי' אותו, אותו דהיינו בעל מום אתה מתפים לקדושת בדק הבית ואין אתה מתפים תמימים הראוין למזבח לבדק הבית: וידבר ה'. לעיל מיניה בתחילת הפרשה כתיב התם: מאי משמע. דלימד על כל הפרשה שהיא בלאו: לא נאמר. נוטריקון דלאמור הוא לאו אמור בדברים דהך פרשה: לאו אמור. אמור לשם שיש איסור לאו בדברים: (ג) מתני': ושחוט עלי. אין שוחטין את הפסח אלא למנויים ידועים ומנויין עליו: שחט גדי יאכל. רבו ממנו ואע"ג דרגיל בטלה דכיון דלא פירש לו עליה סמיך: מן הראשון. שמשעה ראשון והשני ישרף: שכח מה וכו'. שפירש לו רבו גדי או שפירש לו טלה וזה שכח: שכח. גם רבו מה אמר לו וזה כבר שחט השנים שניהם יצאו לבית השרפה דלא ידיע הי דהאי והי דהאי ואין פסח נאכל אלא למנוייו: ופטורין מלעשות פסח שני. דשחיטה וזריקה מעלייתא היא הדא להאי והדא להאי שאין כאן פסול בגוף הקרבן וקמי שמיא גליא בעלים של כל אחד: גמ': יאכל אע"ג וכו'. כדקתני במתני': אין נמנין על ב' פסחי' כאחד. לאכול בשעת אכילה מא' מהם מאיזה שירצה, וזה שהימנה את רבו על ב' פסחים ורבו סמך עליו היאך יאכל מן הראשון: במלך ומלכה. שסעודתן מסורה ביד עבדיהן ואין מקפידין אם גדיים אם טלאים ותרוייהו ניחו להו לפיכך יאכל מן הראשון דכיון דליכא קפידא יצא בראשון ידי חובתו ואידך נתנם נשחט: והתניא. שיוע היא ובניחותא קאמר לה כלומר תניא נמי דשאני מלך ומלכה: ב' פסחים. גדי וטלה: שדעתן קלה. כדאמרן שיש להם רוב מעדנים ולא קפדי אם גדי אם טלה: אנן לא נאכל. אם היה א' ממנו שנמשכו עליו גדי וטלה לא יאכל לא מן הראשון ולא מן השני דכיון דקפיד לא ידיע בהי ניחא ליה: הלטאה. ל"מ (ויקרא י"א ל') והוא א' משמנה שרצים שמטמאין במגען ובקשו לטמא שהיו סבורין שמתה ומטמאה: בבית המטבחים. מקום שמופשטין שם: רותח או צונן. כלומר נמצא ברותחין או בצונן, רותח ל"מ (איוב מ"א כ"ג) וכן צונן (משלי כ"ה י"ג): וריחשה. ופירכסה וגבי טומאה כמותה כתיב, לשם עינינו תנועה והתעוררת מל"מ (תהלים מ"ה ב'): (ד) מתני': דוחין את השבת. בשחל להיות ערב פסח בשבת: שחיטתו וזריקת דמו. דאי אפשר

מ"מ: [ה]פסחים ס"א ע"ב. (ג) [א]שם ס"ח ע"ב. (ד) [א]שם ס"ה ע"ב.

שמענום. דכי׳ אחת דבר אלהים ושתים זו שמעתי (תהלים ס״ב י״ב): [ו]גלילאה. מגליל שהוא חלק לפוני של א״י: עליה דר״ח. לפניו כמו והנה שלשה אנשים נצבים עליו (בראשית י״ח ב׳): אוריאן תליתאי. תורה נביאים וכתובים: לעם תליתאי. כהנים לויים וישראלים: ע״י תליתאי. משה שלישי לאבותיו מרים, אהרן, משה: ביום תליתאי. להכנתם לקבל התורה דכי׳ (שמות י״ט י׳) וקדשתם היום ומחר וגו׳ והיו נכונים ליום השלישי וגו׳ ואומר (שם ט״ז) ויהי ביום השלישי וגו׳: בירחא תליתאי. בחדש סיון דניסן ראש השנה לחדשים: [ח]יבא אדיר. כלומר כך אמר הקב״ה (שמות ט״ו י׳) צללו כעופרת במים מצרים שהם אדירים: מה לידידי. מפרש לקמן בהדרש: (ב) מתני׳: אין מבשלין את הפסח. דכי׳ אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל (שמות י״ב ט׳): סכין. בשעת צלייתו: ומטבילין. בשעת אכילתו: גמ׳: [ב]במים. כ׳ ובשל מבושל במים: שאין מפיגין. אין נותני׳ בו טעמן ואין מפסידין טעמו, מפיגין ענינו כמו וריחו לא נמר (ירמי׳ מ״ח י״א) שתרגומו לא פג: שמפיגין. נפסק טעם שלהם כלומר נותני׳ בו טעמן: ובשל מבושל מ״מ. מקור שמוסיף בקרא דבוייא הוא דהו״ל למיכתב נא ומבושל ובא לרבות דכל ענין בישול אסור: מאי בינייהו. מאי נפקא מינה אי יליף לה בק״ו כת״ק או מרבוייא דבשל כרבי: צלי קדר. שמבשלין אותו בקדרה בלא מים ובלא שום משקה אלא במים שנפלטין ממנו לאותן דיליף לה מק״ו הכא הרי דטעמו לא פג ולרבי האי נמי בשל מבושל הוא: מאי עבדי להו. מאי דרשי ביה דהו״ל למיכתב נא ומבושל: בשלו. לפסח: חייב. מלקות על אכילתו: אמאי. חייב: ר״י היא. דאמר בישול לאחר אפייה בישול הוא: יוצאין. ידי חובת מצה ברקיק השרוי במים לאחר אפייתו ואעפ״י שמתמסמס לפה הוא כל זמן שהוא קיים שלא נמוח לגמרי וכן במבושל, רקיק ל׳ת (שמות כ״ט ב׳): אבל לא במבושל. דתו לאו לחם אקרי ואע״פ שכבר נאפה בתנור הואיל וחזר ובישלו בישולו מתורת לחם הוי דס״ל לר״י דבישול לאחר אפייה בישול הוא ולהכי בצלאו ואח״כ בישלו נמי חייב: אפי׳ תימא. דלר״מ נמי צלאו ואח״כ בישלו חייב: שאני הכא. דהפסח רבייה קרא: [ג]שלקות. ירק שלוק: במחלוקת שנויה. בפלוגתא דר״מ ור״י הם שלוקין שהוא כר״מ דאמר מבושל קאי במלתיה ור׳ יוחנן כר׳ יוסי: דכ״ע. בין לר״מ בין לר׳ יוסי: ע״כ לא קאמר ר״י התם. דבישול אפקיה ממלתיה: אבל הכא. לענין ברכה בשלקות אפי׳ לר׳ יוסי במלתיה קאי ומברך בפה״א: ארחב״א אר״י וכו׳. דלא כעולא דמשמי׳ דר״י דאומר שהכל: ור׳ בנימין בר יפת אר״י. כדאמר עולא משמי׳ דר״י: קבע עולא לשבשתיה. עולא שאמר משום ר׳ יוחנן שהכל למד וקבע שיבושו כר׳ בנימין: תהי בה. תמה במחלוק׳ זו שהוזכרה בבהמ״ד וכי מה ענין להזכיר דברי ר׳ בנימין אצל דברי ר״ח בר אבא במחלוקת בהמ״ד הרי אינו כדי לחלוק עליו: דייק. דקדק בשמועתו: מהדר תלמודיה. חוזר על לימודו בכל חדש: בר מן דין ובר מן דין. חוץ מזה וחוץ מזה כלומר חוץ מב׳ ראיות הללו שאמרתי שאין ר׳ בנימין כלום אצל ר׳ חייא יש לנו עוד ראיה שלא אמר ר׳ יוחנן מימיו בשלקות שהכל: תורמסא. (פייגענבאהנע) מין קטניות מגול מר וקשה עד שסולקין אותו ז׳ פעמים ונעשה מתוק וטוב עד שיאכל למטעמים בקנוח סעודה: וא״ל מברכינן עלויה בפה״א. אלמא אע״ג דשלקים קאי במלתיה: שאכל זית מליח. שהיה מלוח כמה ימים ומליח הוא כרותה: שאדם יוצא בהן. ידי״ח מרור: ובקלח. הוא הגזע (שטאם) שהעלים צומחים ממעל לו: כבושין. בחומץ ומלח וכדומה: שלוקין. מבושלים יותר מדי עד שנמוחים: מבושלין. כדרך בישול: דבעינן טעם מרור וליכא. ולהכי אינו יוצא בשלוק שפג טעמו אבל לענין ברכה שם פרי עליו: היכא מברך. היאך היה יכול לברך ברכה לבסוף אבל לפניו אפי׳ פחות מכשיעור צריך ברכה דאסור להנות בלא ברכה (ד׳ א׳ א׳): בצר ליה שיעורא. חסר מן השיעור ובעי ברכה שלאחריה אכילה כתיבא ואכלת ושבעת וברכת (דברים י״א ט״ו) ואכילה בכזית: בינוני. ממוצע בין שני הפכים נקרא בינוני שהוא בינים: פש ליה שיעורא. נשאר כזית בינוני אחר דשקילא לגרעיניה: זית שאמרו. לענין שיעור כל אכילות: [ד]יכול. אדם לותר: צלאו כל צורכו.

ספספו

---

שמענום: [ו]דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי: [ח]יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים, יבא אדיר זה הקב״ה דכ׳ °אדיר במרום ה׳ ויפרע לאדירים אלו ישראל שנ׳ °ואדירי כל חפצי בם מאדירים אלו המצרים דכ׳ צללו כעופרת במים אדירים באדירים אלו מים שנ׳ °מקולות מים רבים אדירים משברי ים. יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים, יבא ידיד זה שלמה המלך דכ׳ °וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור יי׳ בן ידיד זה אברהם דכ׳ °מה לידידי בביתי ויבנה ידיד זה בית המקדש דכ׳ °מה ידידות משכנותיך לידיד זה הקב״ה דכ׳ °אשירה נא לידידי בחלקו של ידיד זה בנימין שנ׳ °לבנימין אמר ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו ויתכפרו בו ידידי׳ אלו ישראל דכ׳ נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה. יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים, יבא טוב זה משה דכ׳ °ותרא אותו כי טוב הוא ויקבל טוב זו תורה דכ׳ כי לקח טוב נתתי לכם מטוב זה הקב״ה דכ׳ °טוב ה׳ לכל לטובים אלו ישראל דכ׳ °הטיבה ה׳ לטובים. יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו, יבא זה זה משה דכ׳ °כי זה משה האיש ויקבל זאת זו התורה דכ׳ °וזאת התורה אשר שם משה מזה זה הקב״ה דכ׳ °זה אלי ואנוהו לעם זו אלו ישראל שנ׳ °עם זו קנית: **(ב) מתני׳:** [א]אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות אבל *סכין ומטבילין אותו בהן: **גמ׳:** [ב]ת״ר במים אין לי אלא במים שאר משקין מניין אמרת ק״ו ומה מים שאין מפיגין טעמן אסורין שאר משקין שמפיגין טעמן לא כ״ש רבי אומר במים אין לי אלא מים שאר משקין מניין ת״ל °ובשל מבושל מ״מ מאי בינייהו איכא בינייהו צלי קדר ורבנן האי בשל מבושל מאי עבדי להו מיבעי ליה לכדתניא בשלו ואח״כ צלאו או שצלאו ואח״כ בשלו חייב בשלמא בשלו ואח״כ צלאו חייב דהא בשליה אלא צלאו ואח״כ בשלו הא צלי אש הוא אמאי אמר רב כהנא הא מני ר׳ יוסי היא דתניא יוצאין ברקיק *השרוי ובמבושל שלא נימוח דברי ר״מ ר׳ יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע״פ שלא נימוח עולא אמר אפי׳ תימא ר״מ שאני הכא דא״ק ובשל מבושל מ״מ: [ג]דרש רב נחמן משום רבינו ומנו שמואל *שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה וחבירנו היורדים מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר׳ יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר במחלוקת שנויה דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח דברי ר׳ מאיר ור׳ יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל אף על פי שלא נמוח ולא היא דכולי עלמא שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה *ועד כאן לא קאמר ר׳ יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא אפי׳ ר׳ יוסי מודה. אמר ר׳ חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה ור׳ בנימין בר יפת אמר ר׳ יוחנן שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו אמר רב נחמן בר יצחק קבע עולא *לשבשתיה כר׳ בנימין בר יפת תהי בה ר׳ זירא וכי מה ענין ר׳ בנימין בר יפת אצל ר׳ חייא בר אבא ר׳ חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה ור׳ בנימין בר יפת לא דייק ועוד ר׳ חייא בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר׳ יוחנן רביה ור׳ בנימין בר יפת לא מהדר ועוד בר מן דין ובר מן דין דההוא תורמסא דשלקי ליה שבעה זמנין בקדירה ואכלי ליה בקנוח סעודה אתו ושאלו לר׳ יוחנן ואמר להו מברכינן עלויה בורא פרי האדמה ועוד אמר ר׳ חייא בר אבא אני ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף אי אמרת בשלמא שלקות במלתייהו קיימי בתחלה מברך עליו בורא פרי העץ ולבסוף מברך עליו *ברכה אחת מעין שלש אלא אי אמרת שלקות לאו במלתייהו קיימי בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו אלא לבסוף מאי מברך דילמא בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא מתיב ר׳ יצחק בר שמואל ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יוצא בהן ובקלח שלהן אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושל ואי סלקא דעתך במלתייהו קאי שלוקי אמאי לא שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא. אמר ליה ר׳ ירמיה לר׳ זירא ר׳ יוחנן היכי מברך על זית מליח כיון דשקילא *לגרעיניה **בצר ליה שיעורא אמר ליה מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא וההוא דאייתו לקמי׳ דר׳ יוחנן זית גדול הוה דאע״ג דשקלוה *לגרעינותיה פש ליה שיעורא דתנן זית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינוני: [ד]ת״ר יכול צלאו כל צורכו יהא חייב ת״ל °אל תאכלו ממנו

נא

Margin notes: *ד׳ ג׳ ג׳; *ד׳ א׳ ג; *ט׳ ו׳ ג׳; *ט׳ ה׳ ג׳; *ד׳ ד׳ א׳; *ב׳ ב׳ א׳; *ט׳ ה׳ ז׳; שמות י״ב ט׳

---

## תוספות

(ב) [ב]א״נ צלי קדר. פי׳ אי לוקה עליו או לא אבל לכ״ע פסול הוי ועשה נמי איכא ביה דצלי אש דבר אחר הוא וכן שאר משקין לא אצטריך למילף אלא לענין מלקות אבל פשיטא דלכל ספקות איכא עשה דכי אם צלי אש, וא״ת והיכי יליף שאר משקין מק״ו והא אין מזהירין מן הדין. וי״ל דהאי ק״ו אינו אלא מגלה דבישול דקרא איירי אף בשאר משקין: (שם) אמר ר״כ הא מני ר״י היא. תימה דר״כ דמוקי ליה כר״י לרבנן האי בשל מבושל מאי עבדי להו דצלאו ואח״כ בישלו לא צריך קרא דמסברא ידעינן דבישול מבטל הצלייה כדאר״י גבי מצה וי״ל דר״כ סבר דר״י יליף מבשל מבושל דבישול מבטל אפייה: (שם) עולא אמר אפי׳ תימא ר״מ וכו׳. הכא מדמי פסח לבישול מצה והיינו דלא כמסקנא דכולה מברכין דקאמר התם עולא משמיה דר״י שלקות מברכין עליהן שהכל לר״י דא״ל הכא גבי מצה דבישול מבטל אפייה ה״נ בישול מבטל מהם שם ירק ודחי ע״כ לא קאמר ר״י אלא דבעי׳ טעם מצה, ועולא לטעמיה דלא בעי לדחויי הכא מטעמא דר״י דבעי׳ טעם מצה והתם נמי קאמר דלר׳ יוסי מברך שהכל: (שם) [ג]כל תלתין יומין מהדר תלמודיה. לאו דוקא כל תלמודו אלא כל מה שהיה לומד כל יום היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים וא׳:

תורה אור וציונים: תהלי׳ צ״ג ד׳; שם ט״ז ג׳; שמות ט״ו י׳; תהלי׳ צ״ג ד׳; שמואל ב׳ י״ב כ״ה; ירמיה י״א ט״ו; תהלים פ״ד ב׳; ישעי׳ ה׳ א׳; דברים ל״ג י״ב; ירמיה י״ב ז׳; שמות ב׳ ב׳; משלי ד׳ ב׳; תהלי׳ קמ״ה ט׳; שם קכ״ה ד׳; שמות ל״ב א׳; דברי׳ ד׳ מ״ד; שמות ט״ו ב; שם ט״ו ט״ז; *ב׳ ב׳ א׳; שמות י״ב ט׳

---

מ״מ: [ו]שבת פ״ח ע״א. [ח]מנחות נ״ג סע״א. (ב) [א]פסחים מ׳ ע״ב. [ב]שם מ״א ע״א. [ג]ברכות ל״ח ע״ב. [ד]פסחים מ״א ע״א.

ושאינה תלויה דלא כתיב בה ביאה והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן ביאה ונוהגין בין בארץ בין בחו"ל אמר רב יהודה ה"ק כל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ מנה"מ דת"ר °אלא החוקים אלו המדרשות והמשפטים אלו הדינים אשר תשמרן זו משנה לעשות זו מעשה בארץ יכול כל המצות כולן לא יהו נוהגים אלא בארץ ת"ל °כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אי כל הימים יכול יהו נוהגים בין בארץ בין בחו"ל ת"ל בארץ אחר שריבה הכתוב ומיעט צא ולמד ממה שאמר בעניין °אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם וגו' מה ע"א מיוחדת שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ אף כל שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל: ג)והשתא דאמרת חובת הגוף נוהגת בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ מושב דכתב רחמנא גבי שבת למה לי איצטריך ס"ד אמינא הואיל ובענייגא דמועדות כתיבא תיבעי קידוש כי מועדות קמ"ל מושב דכתב רחמנא גבי חלב ודם למה לי איצטריך ס"ד אמינא הואיל ובעניינא דקרבנות כתיבי בזמן דאיכא קרבן ניתסר חלב ודם בזמן דליכא קרבן לא קמ"ל מושב דכתב רחמנא גבי מצה למה לי איצטריך סד"א הואיל וכתיב °על מצות ומרורים יאכלוהו בזמן דאיכ' פסח אין בזמן דליכא פסח לא קמ"ל, ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין ופטר חמור למה לי ההוא מיבעי ליה לכדתני דבי ר' ישמעאל עשה מצוה זו שבשבילה תיכנם לארץ: ג)תניא ר"ש בן יוחי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ונוהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ והוא הדין שינהגו ומה חדש שאין *איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש היתר לאיסורו נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ כלאים שאיסורן איסור עולם ואיסורן איסור הנאה ואין היתר לאיסורן *אינו דין שינהגו בין בארץ בין בחו"ל והוא הדין לערלה בשתים ר' אלעזר ברבי שמעין אומר כל מצוה שנצטוו ישראל קודם כניסתן לארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ לאחר כניסתן לארץ אינה נוהגת אלא בארץ חוץ מן *השמטת כספים ושילוח עבדים שאף על פי שנצטוו עליהם לאחר כניסתן לארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ השמטת כספים חובת הגוף היא לא נצרכא אלא לכדתניא דתניא *ר' אומר °וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע א' אתה משמט כספים ואימא במקום שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובמקום שאין אתה משמט קרקע אין אתה משמט כספים ת"ל °כי קרא שמיטה לה' מכל מקום: שילות עבדים חובת הגוף היא. ס"ד אמינא הואיל וכתי' °וקראתם דרור בארץ בארץ אין בחוצה לארץ לא תלמוד לומר יובל היא מכל מקום אם כן מה ת"ל בארץ בזמן שהדרור נוהג בארץ נוהג בחוצה לארץ אין דרור נוהג בארץ אינו נוהג בחוצה לארץ: ד)דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי: ה)תניא בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד, מניין שבשבעה באדר מת שני' °וימת שם משה עבד ה' וכתיב °ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום וכתיב °ויהי אחרי מות משה עבד ה' וכתיב °משה עבדי מת ועתה קום עבור וכתיב °עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן וכתיב °והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון צא מהן שלשים ושלשה ימים למפרע הא למדת שבשבעה באדר מת משה, ומניין שבשבעה באדר נולד משה שנ' ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא שאין ת"ל היום מה ת"ל היום מלמד שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש שנ' °את מספר ימיך אמלא. ו)דרש רבי שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם אמר רב המנונא מאי קרא °תורה צוה לנו משה מורשה תורה בגימטריא שית מאה וחדסרי הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה

שמענום

## תוספות

(א) א)הרי תפילין ופטר חמור. ול"ת היכי תיסק אדעתים למימר דמלוה התלויי בארץ היכא אא"כ נאמר בה ביאה והרי כלאים דלא כ' בהו ביאה וקרי ליה במתני' תלויה בארץ וי"ל דלעולם הי' יודע דמלוה שהיא חובת הקרקע נקראת תלויה בארץ אע"ג דלא כ' בה ביאה אלא הוה ס"ד דאף אותה שאינה חובת קרקע אלא חובת הגוף אי כ' בה ביאה הויא נמי נקראת תלויה בארץ ולהכי פריך הרי תפילין ופטר חמור: (שם) ב)בזמן דאיכא פסח אין וכו'. ול"ת ביאה דכ' גבי פסח ל"ל. וי"ל דאתא לומר עשה מלוה זו שבשבילה תיכנס לארץ: (שם) ג)וה"ה לערלה בב'. פי' בקונט' אע"ג דאין איסורו איסור עולם דמותרת בשנה רביעית מיהו איסורו איסור הנאה ואין לו היתר תוך ימי איסורו. והקש' ר"ת הרי הפרי שגדל בשני ערלה אסור לעולם ואין לו היתר ופי' ר"ת דערלה זו בשנה רביעית קאמר דיש היתר לאיסורו ע"י פדיון אבל בשתים י"ל איסורו איסור עולם ואיסור הנאה. והר"ר י"ט פי' דבערלה ממש קאמר דיש היתר לאיסורו והכי פירושו יש היתר לגרוס איסור ולנוטעם וכלאים אסור לגדלם ולזורעם. והק' לו ר"ת דקתני בספרי יש היתר לאחר איסורו משמע שהאיסור נפקא. אומר ר"י דאאילן קאי דיש היתר לאיסורו לפרי שגדל בו דאינו נאסר מה שגדל לאחר ג' שנים: (שם) וה"ה לערלה בב'. ול"ת טבל ותרומה ומעשר נילף מקי"ו דהדש דנוהג בין בארץ בין בחו"ל או במה מלינו שהרי איסורו איסור עולם ואין היתר לאיסורו בעודו טבל ותרומה וי"ל דאיכא למיפרך מה לחדש שכן אינו בשאלה תאמר בהני שהן בשאלה פירוש שיכולין לשאול לחכם כדי לחזור מהפרשת תרומ' ומעשר שהפרים (ז' י' ב') וטבל אע"ג שאינו בשאלה דלעולם הוי טבל עד שתקנו מ"מ כיון דאיסורו אינו אלא מחמת תרומה ומעשר לא קמיר מנייהו. עי"ל דאיכא למיפרך דלא דמי לחדש שהרי איסורו בא מאליו ולא ע"י מעשה אדם אבל טבל ותרומה איסורן בא ע"י תירום שהוא מעשה אדם ושמא יש לדחות דחדש נמי בא ע"י אדם דהיינו הקלירה וזריעה:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

תבאו (ויקרא י"ט כ"ג:) יביאך (שמות י"ג ה'): תפילין ופטר חמור. כתי' בהו והיה כי יביאך בפ' קדש לי (שם): חובת הגוף. היינו אינה תלויה בארץ אינה מוטלת לא על הקרקע ולא על גידוליו אלא על גופו של אדם כגון שבת, תפילין וכיולא בהם: חובת קרקע. שמוטלת על הקרקע או גידוליו כגון תרומות ומעשרות שביעית ופאה וכיו"ב: סה"ם. דחובת הגוף נוהגת בכל מושבות וחובת קרקע אינה אלא בארץ: המדרשות. הלכות שלמדנו במדרש מקראות: תשמרון זו משנה. שתהיו שונים במלות התורה לשמרן: זו מעשה. קיום המלות: אשר אתם חיים. בין בארץ בין בחו"ל: יכול יהא נוהגים. כל המלות: שריבה הכ'. מדכ' כל הימים וגו': ומיעט. מדכ' בארץ: צא ולמד. על איזה מהם הכתו' אומר כל הימים אשר אתם חיים על האדמה: ממה שאמור בענין. דסמוך ליה אבד תאבדון וגו' דהיינו עבודת זרה: ונודגת בין בארץ בין בחו"ל. דכ' בה כל הימים אשר אתם חיים וגו': ב)מושב דכ' רחמנא גבי שבת. דכ' ויקרא (כ"ג ג') שבת היא לה' בכל מושבותיכם: למה לי. כיון דחובת הגוף היא פשיטא דנוהגת בכל מושבות: תבעי קידוש. בית דין ולא נהיג קידום אלא ביהודה כדאמרינן כל דריסות שאתה דורס יהיה בשכנו של מקום: גבי חלב ודם. חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג' י"ז): גבי מצה. בכל מושבותיכם תאכלו מלות (שמות י"ב כ':) יאכלוהו. לפסח: תפילין ופטר חמור. דכ' בהו והיה כי יביאך וגו' (שם י"ג:) ל"ל. דהא נוהגות אף בחו"ל: ג)ג' מצות. חדש ערלה וכלאים: בכניסתן לארץ. שהרי במדבר לא זרעו ולא קלרו ולא נטעו: והה"ד שינהגו. החדש מפורש בו מושב וקסבר כל מקום שאתה יושבים משמע וערלה וכלאים מקל וחומר: שאין איסורו איסור עולם. אלא כל שהם עשר נכיקן דכ' (ויקרא כ"ג י"ד) לא תאכלו עד עלם היום הזה וגו': ויש היתר לאיסורו. ביום ט"ז עלמו אי קורו מותר אם יש עומר קרב: נוהג בין בארץ בין בחו"ל. דכ' ביה מושב (שם): כלאים שאיסורן איסור עולם. זרע חטה וחרלן אסורים שנפנים לעולם: לערלה בשתים. אף ערלה באה בק"ו זה בב' הוכחות אע"פ שהשלישי' אין בה שאין איסורו איסור עולם מיהו איסור הנאה הוא ואין לו היתר בתוך ימי איסורו: כל מצוה שנצטוו ישראל. לשהכינה קודם שיכנסו לארץ דהיינו חובת הגוף: השמטת כספים חובת הגוף היא. ונלטוו עליה קודם שנכנסו ומאי חוץ דקאמר: אלא לכדתניא. דלא נלטוו עליה קודם לכן: בזמן שאי אתה משמט קרקע. כגון במדבר ולאחר שגלו: ואימא במקום וכו'. ולמעוטי חולה לארץ אף בזמן הארץ שאף בזמן שבהמ"ק קיים לא תנהוג השמטת כספים אלא בארץ: ד)נתאוה משה. דכ' אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו' (דברים ג' כ"ה): ה)ויבכו בנ"י. ל' יום עמדו בערבות מואב לבכי ומשכלטוה יהושע לשטיען הכינו לדה ג' ימים ובשלישי עברו את הירדן דכ' בעוד ג' ימים וכ' בעשור לחודש הראשון: צא ל"ג למפרע. והן י' דניםן וכ"ג דאדר למפרע והוא ז' באדר ו' ימים עברו מתנו וכ"ג הרי כ"ט, דהדם אדר חסר הוא: ו)כמנין ימות החמה. שבכל יום מזהירין עליו שלא לעבור: כנגד איבריו של אדם. דבכל אבר ואבר אומרים לו עשה מלוה: תורה צוה לנו משה. מפי משה נלטוינו על תרי"א מלות בגימטריא תורה ושתים מפי הגבורה הרי תרי"ג: מפי הגבורה

שמעכום

תורה אור וציונים: דברים י"ב א' · שם · שם ב' · במדבר ט' י"א · *א' ג' א' · *א ב' א' · *ז ו' ו' · *שם דברים ט"ו ב' · שם ויקרא כ"ה י' · דברים ל"ד ה' · שם ח' · יהושע א' א' · שם ב' · שם י"א · שם ד' י"ט · דברים ל"א ב' · שמות כ"ג כ"ו · דברים ל"ג ד'

מ"מ: ב)קדושין ל"ז ע"ב. ג)שם ל"ח ע"א. ד)סוטה י"ד ע"א. ה)קדושין ל"ח ע"א. ו)מכות כ"ג ע"ב.

ראיה מהקהל. ונילף מהקהל משום דהוי מצה והקהל שני כתובים הבאים כאחד וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים אי הכי תפילין וראייה נמי שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים צריכי דאי כתב רחמנא תפילין ולא כתב ראייה הוה אמינא נילף ראייה ראייה מהקהל ואי כ' רחמנא ראייה ולא כ' תפילין הוה אמינא אקיש תפילין למזוזה צריכא. [ג]אמר רבא פפונאי ידעי לה לטעמא דהא מילתא ומנו רב אחא בר יעקב אמר קרא °והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך הוקשה כל התורה כולה לתפילין מה תפילין מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ומדמ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות : וכל מצות לא תעשה וכו'. מנהגי מילי אמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי רבי ישמעאל אמר קרא °איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. [ד]ת"ר לפדות את בנו ולעלות לרגל פודה את בנו ואח"כ עולה לרגל ר' יהודה אומר עולה לרגל ואח"כ פודה את בנו *שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת בשלמא לר' יהודה כדקאמר טעמא אלא רבנן מאי טעמייהו דאמ' קרא °כל בכור בניך תפדה והדר °לא יראו פני ריקם : [ה]ת"ר מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצי' למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו כשרין ויראי חטא שבאותו הדור הביאו סלי בכורים וחיפום בקציעות ונטלום ועלי על כתפיהן וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכין אומרין להם לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהן עיטרום בסלים והביאום לירושלים תנא הן הן בני סלמאי הנתופתי. ת"ר מה הן בני סלמאי הנתופתי אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא שבאותו הדור הביאו גזיריהן ועשו *סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם כיון שהגיעו אצלן אמרו להם להיכן אתם הולכין אמרו להם להביא גוזלות משובך שלפנינו ובסולמות שעל כתפינו כיון שעברו מהן פירקום והביאום והעלום לירושלים ועליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר °זכר צדיק לברכה ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר °ושם רשעים ירקב : [ו]ת"ר מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום אמרו לו תלמידך אנו ומימיך אנו שותין אמר להם אע"פ כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה ובמה היתה הגדה היום אמרו לו בפרשת הקהל ומה דרש בה °הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני ועוד דרש °את ה' האמרת היום וה' האמירך היום א"ל הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם דכ' °שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיב' אחת בעולם שנ' °מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

## פרק עשירי.

(א) **מתני':** [א]כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ושאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ חוץ מן הערלה וכלאים ר"א אומר אף החדש : **גמ':** מאי תלויה ומאי שאינה תלויה אילימא תלויה דכתיב בה ביאה ושאינה

### פירוש (מפרש"י וס"א)

ראייה ראייה מהקהל. כתי' בהראיון יראה כל זכורך וכתי' בהקהל (דברים ל"א י"') בבא כל ישראל לראות ובהקהל נשים חייבות כמו שנתפרש לעיל והוי ילפינן בגז"ש דאף בראייה בג' רגלים חייבות כמו בהקהל לכן הוצרך קרא למעטינהו בהדיא דפטורות : ונילף מהקהל. אדיליף מתפילין לפטורא נילף מהקהל לחייבינהו ונימא מה הקהל מעשה"ג ונשים חייבות אף כל מצות עשה שה"ג נשים חייבות : משום דהוי מצה והקהל ב' כתובים. במצה כתיב לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצות ודרשינן דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ונשים חייבות ובהקהל כתי' האנשים והנשים והטף הרי כ' התורה ב' כתובים לדבר א' לחייב את הנשים ואין למדין מינייהו להקים ולומר דהוא הדין בכל הדומה להן דלא הוצרכה רחמנא לפרט החיוב אלא באחת משתים והוי ילפינן אידך מינה ומדכ' רחמנא בתרווייהו שמע מינה דבאינהו לחוד קמשמעי קרא : אי הכי. דב' כתובים הבאים לענין א' אין מלמדין, מתפילין נמי לא נילף לפטורא דהוי תפילין וראייה נמי ב' כתובים לענין א' למעוטא נשים דתפילין אקיש רחמנא לת"ת למפטרינהו ובראייה כתי' כל זכורך : צריכי. למכתב פטורא בתרווייהו דלא גמירי מהדדי הלכך לאו למימרא דאין מלמדין אי כתיב בתרווייהו אלא משום דלא הוה גמיר חד מחבריה כדמפרש ואזיל : דאי כ' רחמנא. פטורא דנשים בתפילין ולא כ' בראייה הו"א נילף ראייה ראייה מהקהל לחייב את הנשים : [ג]פפונאי. תלמידי חכמים שבפפונא : דהא מלתא. דבהזמן גרמא פטורות ושלא הזמן גרמא חייבות : ומנו. ומאן הוא דאמר לה בפפונא : הוקשה כל התורה כולה. מדסמך ליה למען תהיה תורת ה' בפיך : מה"מ. דבל"ת לעולם חייבות : לכל עונשים שבתורה. אלו מצות ל"ת שב"ד מכין ועונשין עליהן : [ד]לפדות את בנו וכו'. שמוטלות עליו ב' מצות הללו פדיון ולעלות לרגל איזה מהן קודמת לקיימה : שזו מצוה עוברת. ראייה מצות שהזמן גרמא היא דשעתה קבועה ועבר זמנה בטלה המצוה אבל פדיון הבן יכול לקיים כל בשעתא ובשעתא משעברו ל' יום ללידה : כדקאמר טעמא. דמצוה העוברת ראוי להקדימה ולהכי ראייה קודמת לפדיון אלא לרבנן דפדיון קודם מאי טעמייהו : והדר לא יראו וכו'. ומדהקדים קרא לפדיון קדים נמי לקיום המצות : [ה]מה היו בני גונבי וכו'. משפחה אחת היתה בישראל שהיתה נקראת בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות ומפרש הכא אמאי נקראת כך : למערכה. למערכת אש על המזבח : פרוזדאות. שומרים : וחיפום. כסו עליהן, והוא מל' המקרא : בקציעות. תאנים יבשין שכותשין אותן בכלי עגול ועושין מהן עגולין כלומר תבנית עגול : עלי. בוכנא כלי שכותשין בו : עגולי דבלה. היינו קציעות שעושין אותן לעגולין : מכתשת. כלי שכותשין בתוכו : ובעלי שעל כתפינו. ועל שם שהיו נשמטין ומתגנבין מן הפרוזדאו' בעלי שהוכיח כי לעשות קציעות הם הולכים נקראו לשנה בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות לזכרון יגיעתם לקיים מצות הבאת בכורים : הן הן בני סלמאי הנתופתי. כמעשה שעשו בני גונבי עלי עשו גם אלו וקנו שמם ממעשה שעשו : הנתופתי. יש מפרשים שהוא כמו נטופתי בשמואל ב' כ"ג כ"ח כלומר מעיר נטופה : גזיריהן. חתיכות עצים למערכה, גזר ענינו חתוך והוא מל' המקרא : ועשו סולמות. אותן גזרים חברו לסולמות : שהגיעו אצלן. אותן הפרוזדאות : גוזלות. בני יונה והוא מל' המקרא : פירקום. פרדו העצים שחברו לסולמו' וע"ש הסולמות שבכתפיהן נקראו בני סלמאי : וחבריו. מחטיאי רבים ומונעים אחרים מן המצות : [ו]להקביל פניו. יום טוב היה שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים כדאמרי' במס' ר"ה (ט"ז ע"ב) מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת (מלכי' ב' ד' כ"ג) : תלמידך אנו. ואין לנו לדבר בפניך : האמרת. שבחת כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלי' צ"ד ד') ישתבחו מדרכן לאמת : חטיבה אחת. שבח אחד שבח מיוחד לומר אין כמוך לכך נברכוך לאלוה :

## סליק פרקא:

(א) **מתני':** אלא בארץ. בארץ ישראל : ושאינה תלויה בארץ. שהיא חובת הגוף : חוץ מן הערלה והכלאים. שנוהגות בחו"ל אעפ"י שתלויות בארץ : אף החדש. מלאכלו לפני העומר נוהג בחו"ל אע"ג שהוא חובת קרקע שנ' (ויקרא כ"ג י"ד) בכל מושבותיכם בכל מקום שאתם יושבים : **גמ':** דכ' בה ביאה. כי שתלאה הכתוב בביאת הארץ כגון כי תבאו

### תוספות

(ח) [ג]מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות. פי' בקונטרס מדאיצטריך קרא להיקישא למיפטר נשים מזמן גרמ' מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמ' נשים חייבות פירוש דאי ס"א פטורי' אמאי איצטריך היקישא דתפילין למיפטר נשי' מזמן גרמא בלאו הכי נמי הוה ידעי' השתא כשלא הזמן גרמא נשים פטורות כ"ש דזמן גרמא ולא נהירא דהיכי מלי שתיק מהיקישא דתפילין אדרבה אי שתיק מיניה הוה ילפינן ממצה והקהל דמ"ע שהזמן גרמא דנשים חייבות לכך פירש ר"י מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבו' דאי פטורות הוה ליה למכתב הקישא דתורת ד' בפיך על ת"ת או על פדיון הבן להקישה אליו ולומר כי היכי דנשים פטורות מתלמוד או מפדיון דהיינו מ"ע שלא הזמן גרמא ה"נ פטורות מכל מ"ע שלא הזמן גרמא כמו דמקים לפטור דהזמן גרמא לתפילין אלא ש"מ מדכתב האי היקישא לתפילין דהוי הזמן גרמא מכלל דשאר מצות עשה שלא הזמן גרמא חייבות :

(שם) [ו]מי כעמך ישראל גוי א' בארץ. אמרי' במדרש שלשה מעידין זה על זה ישראל ושבת והקב"ה ישראל והקב"ה מעידין על השבת שהוא יום מנוחה ישראל ושבת על הקב"ה שהוא אחד הקב"ה ושבת על ישראל שהם יחידים באומות ועל זה סמכינן לומר אתה אחד במנחה בשבת אע"פ שאינו מדבר מענייניא דיומא דשבת [כולי האי] כמו תפלת ערבית ושחרית :

תורה אור וציונים: שמות י"ג ט' · שם ה' ו' · *ג' נ' ג' · שמות ל"ד כ' · שם · *ב' ה' א' · משלי י' ז' · שם · דברי' ל"א י"ב · שם כ"ו י"ז · שם ו' ד' · ד"ה א' י"ז כ"א

מ"מ : [ג]קדושין ל"ה ע"א. [ד]שם כ"ט ע"ב. [ה]תענית כ"ח ע"א. [ו]חגיגה ג' ע"א : [פ"י] (א) [א]קדושין ל"ו ע"ב.

עליו על ר' עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בע"פ כדי שלא ישנו וישאלו תניא ר' אליעזר אומר חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו תניא אמרו עליו על ר"ע מימיו לא אמר *הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים בע"פ בשביל תינוקות כדי שלא ישנו וערב יוה"כ כדי שיאכילו את בניהם: [ו]ת"ר חכם בנו שואלו ואם אינו חכם אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו ואפי' שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה. [ז]תניא תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט א"ר אלעזר בר צדוק כך היו אומרי' תגרי חרך שבירושלם בואו וטלו לכם תבלין למצו': [ח]מתחיל בגנות ומסיים בשבח. מאי בגנות רב אמר מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ושמואל אמר עבדים היינו א"ל רב נחמן לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה אמר ליה בעי לאודויי ולשבוחי א"ל פטרתן מלומר מה נשתנה פתח ואמר עבדים היינו: שלישי מברך על מזונו. [ט]א"ל רב חנן לרבא ש"מ *ברכת המזון טעונה כוס א"ל ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה: רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר. מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך ה' אלקינו ור' יוחנן אמר נשמת כל חי: [י]פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר °וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנ' °ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבעה מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה:

(ח) מתני': [א]כל *מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבים ונשים פטורות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבים וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא ובין שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבים: גמ': [ב]ת"ר איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר וציצית ותפילין ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא מזוזה מעקה אבידה ושילוח הקן וכללא הוא הרי מצה שמחה הקהל דמצות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות *ותו והרי תלמוד תורה ופריון הבן דלאו מצות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים פטורות אמר ר' יוחנן אין למדין מן הכללות אפי' במקום שנאמר בו חוץ דתנן *בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומלח ותו ליכא והאיכא *כמהין ופטריות אלא אין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בו חוץ: ומצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: מגלן גמר מתפילין מה תפילין נשים פטורות אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ותפילין גמר לה מתלמוד תורה מה תלמוד תורה נשים פטורות אף תפילין נשים פטורות ונקיש תפילין למזוזה תפילין לתלמוד תורה איתקוש בין בפרשה ראשונה בין בפרשה שנייה תפילין למזוזה בפרשה שניה לא איתקוש ונקיש מזוזה לתלמוד תורה לא סלקא דעתך דכתי' °למען ירבו ימיכם גברי *בעי חיי נשי לא בעי חיי והרי סוכה דמצות עשה שהזמן גרמא דכתיב °בסוכות תשבו שבעת ימים טעמא דכתב רחמנא *°האזרח להוציא את הנשים הא לאו הכי נשים חייבות אמר אביי איצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב בסכות תשבו *תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו ורבא אמר איצטריך סד"א נילף *חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מה להלן נשים חייבות אף כאן נשים חייבות צריכה. והרי ראייה דמצות עשה שהזמן גרמא וטעמא דכתב רחמנא °זכורך להוציא הנשים הא לאו הכי נשים חייבות איצטריך סד"א נילף ראייה

ראייה

תורה אור ציונים: *ך' ג' ד' — *ט' ה' י' — שמות י"ב ל"ו — ש' י"ב מ' — *ך' י' א' — *ג' א' ס' — *ך' י' א' — *ד' ג' ג' — דברים י"א כ"א — *א ג' ס' — ויקרא כ"ג מ"ב — *ך' ו' א' — שם — *ך' ג' א' — *ך' ג' א' — שמות כ"ג י"ז

ראָסטעטעם געטריידע בלעז: חוטפין מצה. שמסירין לאכול: חוץ מע"פ. דכשמעכבין עד הלילה ישנו התינוקות: [ו]תבלין. גשמים שמטילין בחרוסת זכר לתבן, וחרוסת שכותשין בו הדק זכר לטיט, טיט מלה"ע (ישעי' מ"א כ"ה): תגרי חרך. סוחרים מוכרים בחנויותיהן דרך חלונותיהן, חרך דומה חלון כמו מציץ מן החרכים (שה"ש ב' ט') ועיין לעיל (ז' א' ב'): [ח]פתח ואמר עבדים היינו. כלומר כן עשה לנו הקב"ה שהיינו עבדים ויוציאנו משם: [ט]ד' כסי תיקנו. וכדמפרש לעיל (ט' ה' א') כנגד ד' לשונות של גאולה: נעביד ביה מצוה. דאוי שיעשה בו מצוה אבל אין הכוס בא בשביל בהמ"ז: ברכת השיר. כלומר ברכת השבח: [י]אלכסנדרוס מוקדון. מלך המקדוניים ויונים ונתפשטה מלכותו בהרבה ארצות שהיה ק"פ שנה לעמידת בית שני: הדיוט. בלתי חשוב: אתם שמביאין ראיה. לטענתכם: שביעית היתה. והיו ישראל מתפרנסים משדותיהן של אלו: (ח) מתני': שהזמן גרמא. שבאה לעתים ופרקים קבועים והזמן גורם לה שתבוא כגון סוכה ולולב והא דבמגילה חייבות אע"ג דמעשה"ג היא התם כדקאמר טעמא שאף הן היו באותו הנס (ה' ג' ו'): שלא הזמן גרמא. תמידות בכל שעה כגון כבוד אב ואם: גמ': [ב]וציצית. שאינה נוהגת בלילה דכ' וראיתם אותו ודרשינן בזמן ראייה דהיינו ביום וכדאמר לעיל (ג' א' ד') ויאמר אינו נוהג אלא ביום, וכיון דאיכא שעתא דלא מחייב בה זמן גרמא היא: ותפילין. דלילה ושבתות ויו"ט לאו זמן תפילין נינהו: מעקה. דכ' (דברים כ"ב ח') כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך: אבדה. השבת אבדה דכ' (שמות כ"ג ד') כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו: ושלוח הקן. שלא יקח אם על הבנים אלא ישלח את האם וכדמפרש לעיל (א' ו' א'): וכללא הוא. בתמיה וכי חוק קבוע הוא זה: והרי מצה. שהיא בליל א' חובה כדיליף מדכ' בערב תאכלו מצות (לעיל ו' ג' א') וקיי"ל דנשים חייבות דכ' (דברים ט"ז ג') לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצות ודרשינן מינה דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ונשים כיון דאיתנהו בבל תאכל חמץ איתנהו בקום אכול מצה: שמחה. במועדים ונשים חייבות דכ' (דברים ט"ז י"ד) ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך: הקהל. דכ' (דברים ל"א י') מקץ ז' שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו', הרי כל אלו מצות עשה שהזמן גרמא הן ונשים חייבות: ותו. ועוד קשה להיפך שיש מצות שלא הזמן גרמא ונשים פטורות: תלמוד תורה. וכ' בה והגית בו יומם ולילה (יהושע א' ח') וכל שעתא ושעתא זמנו הוא: פריון הבן. שאינו בא לפרקים ועתים קבועים ולאחר ל' ללידה כל שעתא ושעתא זמנו הוא ונשים פטורות כדתניא לעיל (א' ב' ב') דהוי מצוה על האב: אין למדין מן הכללות. דלא נאמרו אלא לפי הרוב כגון הכא דרוב מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ושלא הזמן גרמא חייבות והא דקאמר כל מ"ע וכו' רצונו לומר כל אותן המצות שלא נתפרש בהן דנשים חייבות או פטורות, כשהזמן גרמא הרי הן פטורו' וכשלא הז"ג הרי הן חייבות: ואפי' במקום שנ' בו חוץ. דאיכא למימר מדפרט אותן שאין בכללות שמע מינה דדוקא קאמר אפי' הכי אין למדין מן הכלל לומר דהכל במשמע אלא יש לפעמים מקצת דשייר: בכל מערבין. בכל דבר שהאוכל מערבין עירובי תחומין, תחום שבת הוא שיעור אלפים אמה שיש רשות לכל אדם לילך בשבת חוץ לעירו לכל צד שירצה וכשרוצה לילך לאחת מן הרוחות יותר מאלפי' אמה אז צריך להניח עירוב וזהו עירובי תחומין כגון שרוצה לילך למזרח ג' אלפים אמה יניח עירובו לצד המזרח חוץ לעיר רחוק אלף אמה וקונה שם שביתה לשבת ויש לו רשות לילך ממקום עירובו אלפים אמה הרי ג' אלפים, וכשירצה לילך ד' אלפים יניח עירובו חוץ לעיר רחוק ב' אלפים אמה: ומשתתפין. שתופי מבואות והוא שתוף אנשי העיר להשתמש ולטלטל באותה העיר בשבת מבית לבית: חוץ מן המים ומלח. דלאו מזון נינהו: והאיכא כמהין ופטריות. דלא זייני ואין מערבין ומשתתפין בהן: ואפי' במקום שנ' בו חוץ. כגון הכא דקתני חוץ מן המים ומלח ואיכא עוד כמהי' ופטריות שיוצאין מן הכלל: ותפילין גמר לה מת"ת. בתפילין גופא גמר דנשים פטורו' מת"ת דאיתקוש להדדי דכ' (דברים ו' ח') ושננתם לבניך דהיינו ת"ת וכתי' בתריה וקשרתם לאות על ידך: מה ת"ת נשים פטורות. דכ' ושננתם לבניך: ונקיש תפילין למזוזה. דבתר וקשרתם כתיב וכתבתם על מזוזות וגו' ונימא מה מזוזות חייבות בתפילין נמי חייבות ומשני דתפילין איתקש לת"ת בין בפ' ראשונה ובין בפ' והיה אם שמוע דכ' גם וקשרתם וסמוך ליה ולמדתם אותם וגו' אבל למזוזה לא איתקש בפרשה ב' דתלמוד תורה מפסיק בינייהו ולהכי ילפי' תפילין מת"ת ולא ממזוזה: ונקיש מזוזה לת"ת. דסמיכי להדדי ונימא מה ת"ת נשים פטורו' כך במזוזה פטורות: לא ס"ד. לא יעלה על הדעת לומר כן, דקבעה תורה שכר מצות מזוזה באריכת ימים ולהכי ודאי לכל ישראל נתנה: טעמא. דנשים פטורות מסוכה מדכ' האזרח דמה"א יתירה דרשינן להוציא את הנשים הא בלאו קרא היו חייבות אע"ג דמצות שהז"ג היא ואי דכל מעשה"ג נשים פטורו' ל"ל קרא למפטרינהו: אצטריך. הוליך קרא למעטינהו בסוכה בהדיא דהוה סברא לומר דבסוכה חייבות דתשבו אמרה רחמנא דתהא ישיבת בסוכה כדירה בבית מה דירה איש ואשתו כך בסוכה איש ואשתו להכי איצטריך להוציא את הנשים: סלקא דעתך אמינא גילף וכו'. אי לא דמעטינהו קרא בסוכה בהדיא הייתי אומרים דנשים חייבות אף דהוי מעשה"ג דאתקיש סוכה למצה בגזרה שוה דט"ו וט"ו וכדאמרינן לעיל (ו' ג' א') דכ' ט"ו במצה וכ' ט"ו בסוכה והוה אמינא מה מצה נשים חייבות אף בסוכה חייבות לכן הוליך קרא למעטינהו: והרי ראיה. היינו הראיון (א' ד' א'): דכ' רחמנא זכורך. יראה כל זכורך:

ראיה

מ"מ: [ו]פסחים קט"ז ע"א. [ז]שם קט"ו ע"א. [ח]שם. [ט]שם קי"ז ע"ב. [י]סנהדרין צ"א ע"א. (ח) [א]קדושין כ"ט ע"א. [ב]שם ל"ג ע"ב.

תורה אור ציונים

## פירוש

דהלכה כב"ה: [ב]סוכה ואח"כ זמן. כשהנכנס ליסב מברך ב' סוכה וזמן ואמר רב סוכה ברישא והדר זמן: תדיר וכו'. זמן תדיר שנוהג בכל הרגלים: לימא רב. דאמר דקדושת היום עדיפא מתדיר כב"ש: ורבה כב"ה. דאמרי תדיר עדיף: עד כאן לא קאמרי ב"ה. התם איכא לבר מתדיר עוד טעם אחר שהיין גורם לקידוש שהאמר אבל משום תדיר לא הוי מקדמי ליה לקדושת היום עדיפא: אי לאו סוכה. אי לאו ישיבת סוכה מי לא אמרינן זמן כגון הולכי דרכים דפטורים מן הסוכה (ו' ב' ד') ואומרים זמן בשביל המועד כמו בשאר רגלים: בעצרת. כשאירע בשבת ויש בו הילוך חמץ דשתי לחם והילוך לחם הפנים שהוא מצה אומרים לו לכל אחד כשנותנים לו חלקו הילך מצה והילך חמץ, משתי לחם ומלחם הפנים: דחמץ עיקר. שהוא חובה ליום: ומצה טפל. שהיא של שבת שעברה וקתני דפליג מצה ברישא אלמא תדיר עדיף, טפל היא חלופו של עיקר: פתיתין ושלמין אמר רב הונא. אם רצה מברך על הפתיתין ואם הפתיתין גדולים מן השלמין צריך לברך עליהן: כתנאי. הא דאמרת פרוסה של חטין ושלימה של שעורין כו' תנאי היא: אבל לא חצי בצל גדול. ואע"פ שיש בו יותר מקטן שלם: במקום שיש כהן. ונותנו לו מיד: במקום שאין כהן. צריך לישראל שיצניענו עד שימצא כהן ליתנו לו ואי בצל אין מתקיים: יוצא ידי שניהם. ידי מחלוקת של רב הונא ור' יוחנן: מניח פרוסה. תחת השלימה ונמצאו שתיהן בידיו ובוצע או משתיהן או מן השלימה: לחם עוני כתיב. ודרכו של עני בפרוסה לפיכך צריך שיהא בוצע מן הפרוסה: ריפתא דעירובא. שערבו בו אתמול ערובי חצרות: (ז) **מתני'**: [א]הלילה הזה כולו צלי. בזמן שבית המקדש קיים היה שואל כן: ב' פעמים. טיבול ראשון דשאר ירקות וטיבול שני דמרור: ולפי דעתו וכו'. אם מבין הרבה יפרש לו את הכל: בגנות. עבדים היינו ומתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו: בשבח. שקרבנו המקום לעבודתו וגאל את אבותינו ממצרים: [ב]כל שלא אמר. שלא פירש טעמן של ג' דברים הללו: כאילו הוא יצא. כי אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים ולפיכך חייב אדם לשמוח ולתת הודאה לה', שאף אותנו גאל משם: עד היכן הוא אומר. את ההלל: וחותם בגאולה. מסיים את ההגדה בברכת גאולה ולא פירש תנא קמא למילתיה היאך מברכין אותה ואתו ר"ט ור"ע לפרושי דר"ט פותח בה בברוך ואינו חותם בברוך כברכת פירות ומצות דכולה חדא הודאה היא (עיין ה' ה' ח') ולר"ע חותם בה בברוך לפי שמוסיף בה דברי ריצוי ובקשה כן יגיענו וכו' והלכה כר"ע: [ג]ברכת השיר. מפרש בגמרא: **גמ'**: [ד]שאף הן היו באותו הנס. כדאמרינן בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו וכן גבי מקרא מגילה אמר ריב"ל הכי משום דעל ידי אסתר נגאלו (ה' ב' ו') וכן גבי נר חנוכה (ז' ב' י'): [ה]וא' התינוקות. שגם הם נגאלו: קליות. לס"ת (שמואל א' י"ז י"ז) געראסטעטעם

## המדריך

[ב]אתמר רב אמר סוכה ואחר כך זמן רבה בר בר חנה אמר זמן ואח"כ סוכה רב אמר סוכה ואחר כך זמן חיובא דיומא עדיף רבה בר בר חנה אמר זמן ואחר כך סוכה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. לימא רב ורבה בר בר חנה בפלוגתא דבית שמאי ובית הלל קמיפלגי דתנן דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום שהיין גורם לקידושא ישתאמר דבר אחר ברכת היין תדירא וברכת היום אינה תדירא, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם *לימא רב דאמר כבית שמאי ורבה בר בר חנה דאמר כבית הלל *אמר לך רב, אנא דאמרי אפילו לבית הלל עד כאן לא קאמרי בית הלל התם שהיין גורם לקידושא שתאמר אבל הכא אי לאו זמן מי לא אמרינן סוכה ורבה בר בר חנה אמר לך אנא דאמר אפילו לבית שמאי עד כאן לא אמרי בית שמאי התם, שהיום גורם ליין שיבא אבל הכא אי לאו סוכה מי לא אמרינן זמן: תנן בעצרת אמר לו הילך מצה הילך חמץ והא הכא דחמץ עיקר ומצה *טפל וקתני הילך מצה והילך חמץ תיובתא דרב אמר לך רב *תנאי היא דתניא הילך מצה הילך חמץ אבא שאול אומר הילך חמץ הילך מצה, דרש רב נחמן בר רב חסדא לא כדברי רב דאמר סוכה ואחר כך זמן אלא זמן ואחר כך סוכה ורב ששת בריה דרב אידי אמר סוכה ואחר כך זמן והילכתא סוכה ואחר כך זמן: [ג]איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ור' יוחנן אמר שלמה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורין דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורין. א"ר ירמיה בר אבא כתנאי תורמין בצל קטן שלם אבל לא חצי בצל גדול ר' יהודה אמר לא כי אלא חצי בצל גדול מאי לאו בהא קא מפלגי דמר סבר חשוב עדיף ומר סבר שלם עדיף היכא דאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי דחשוב עדיף כי פליגי דליכא כהן דתנן כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים ר' יהודה אומר אין תורם אלא מן היפה אמר רב נחמן בר יצחק וירא שמים יוצא ידי שניהן ומנו מר בריה דרבינא דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך א"ל מה שמך א"ל שלמן א"ל שלום אתה ושלימה משנתך ששמת שלום בין התלמידים. אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מ"ט [°]לחם עוני כתיב א"ר אבא *ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות מ"ט [°]לחם משנה כתיב אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובוצע חדא. רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דעירובא מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ אמרו הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי: (ז) **מתני'**: [א]מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש [°]מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה: [ב]ר"ג היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנ' [°]ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו' מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים שנאמר [°]ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו' מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנ' [°]וימררו את חייהם וגו' בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנ' [°]והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליו"ט ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה עד היכן הוא אומר ב"ש אומרים עד [°]אם הבנים שמחה וב"ה אומרים עד [°]חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה ר' טרפון אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם ר' עקיבא אומר כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים כו' בא"י גאל ישראל: [ג]מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את הלל ואומר עליו ברכת השיר בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה: **גמ'**: [ד]אמר ריב"ל *נשים חייבות בארבע כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס: [ה]ת"ר הכל חייבין בד' כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות א"ר יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין אלא מחלקין להן קליות ואגוזין בערב פסח כדי שלא *ישנו וישאלו אמרו עליו

## תוספות

(ו) [ב]עד כאן לא קאמרי ב"ה התם אלא שהיין גורם לקידוש שהאמר. תימא הא קאמרי ב"ה דהיין תדיר וי"ל לא מטעם זה לחודיה קודמת לקדושת היום דנימא מטעם זה יקדים זמן לסוכה:

(ז) [א]הלילה הזה מרור. הא דלא אמר כולו מרור משום דאכלינן שאר ירקות בטיבול ראשון:

(שם) [ב]ואמרתם זבח פסח הוא. פי' באמירה שאומר פסח זה שאנו אוכלין ואיתקש מצה ומרור לפסח וצ"ל נמי מצה זו מרור זה:

(שם) וחותם בגאולה. ת"ק לא פי' כיצד ופליגי במילתיה ר"ט ור"ע ר"ט אינו חותם בברוך שלא היה מאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה ור"ע סבר דחותם בה בברוך לפי שמאריך בדברי בקשה ואומר כן ה' אלקינו יגיענו וכו', וקיי"ל דהלכה כר"ע מחבירו:

(שם) [ד]שאף הן היו באותו הנס. ואי לאו האי טעמא לא היו חייבות משום דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא אע"ג בד' כוסות דרבנן כעין דאורייתא תיקון:

*) (שם) היו באותו הנס. פי' רשב"ם שעיקר הנס היה על ידן בפורים על ידי אסתר, בחנוכה ע"י יהודית, בפסח שבזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו. גבי מצה יש מקשה נ"ל היקישא (ט' ח' ב') דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס, וי"ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקישא, ורבנו יוסף איש ירושלים תירץ דס"ד לניפטרא מגזרה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות (ע' ח' ב'):

*עיין ח' י' א' — *ד' ב' ב' — *ד' א' ב' — *ח' י' א' — דברי' ט"ז ג' — *ז' א' ב' — שמות ט"ז כ"ב — דברים כ"ו ה' — שמות י"ב כ"ז — שם ל"ט — שם א' י"ד — שם י"ג ח' — תהלי' קי"ג ט' — שם קי"ד ח' — *ז' ב' ד' — *ז' ב' י' — *ב' ה' ב' — ג' א' ז' — ו' ג' ד'

מ"מ: [ב]סוכה נ"ו ע"א. [ג]ברכות ל"ט ע"ב. (ז) [א]פסחים קט"ז ע"א. [ב]שם. [ג]שם קי' ע"ב. [ד]שם ק"ח ע"א. *) מגילה ד' ע"א. [ה]פסחים ק"ח ע"ב.

תורה אור וציונים: *ז' ב' מ' · *ה ו' א' · *ט' ה' פ' · ירמיה ל' י' · *ז' ח' פ' · *ג' א' ל' · *ז' ב' פ' · *עיי' ח' ב' ו' · **עיי' ז' י"ב ד' · *ע' לעיל ת"ר סוף הספר מפרקי אבות · ישעי' מ"ט י' · *ז' י"א א' · שמות כ"ג כ"ה · *ז' י"ג ר' · *ז' ג' ס' · *ז' ב' פ' · *ז' ר' ג'

דאין קידוש אלא במקום סעודה איני *והאמר אביי כל מילי דמר הוה עביד כרב לבר מהני תלת דעביד כשמואל מתירין מבגד לבגד ומדליקין מנר לנר והלכה כר"ש בגרירה דתניא ר"ש אומר גורר אדם מטה כסא וספסל בשבת ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ כחומרי דרב הוה עביד בקולי דרב לא הוה עביד ור' יוחנן אמר אף ידי יין נמי יצאו ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דא"ר חנין בר אביי א"ר פרת אמר ר' יוחנן אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום א"צ לברך. [ק]מיתיבי שינוי מקום צריך לברך שינוי יין אין צריך לברך תיובתא דר' יוחנן תיובתא. יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא ויתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמר שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא א"ל רב אידי בר אבין הכי תנינא ליה במתניתא דבי רב הינק ואמרי לה במתניתא דבי בר הינק כוותיך ואלא רב הונא מתניתא קמ"ל רב הונא מתני' לא שמיע ליה ותו יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן אין צריך לברך מ"ט לקיבעא קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. [י]תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו אין צריך לברך. [ש]שנים שהיו יושבים על שלחן אחד *הגדול שבהן שולח יד תחילה ואח"כ הקטן, ולא יקנח אדם בפרוסה את הקערה ולא ילקט אדם פירורין אפי' על גבי השלחן, ולא ישוך אדם מפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה וכן לא ישוך אדם מפרוסה ויתננה לחבירו לפי שאין דעת הבריות שוות, ולא ישתה מן הכוס ויתננה לחבירו, ובכל מקום לא ירוק אדם בפני חבירו, הנכנס לבית לא יאמר להם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אכול, מזגו לו את הכוס שוהה ושותה, לא יסרב אדם בחבירו לסעוד ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע שאינו מקבל: האוכל בשוק דומה לכלב וי"א פסול לעדות: [ת]א"ר אלעאי בג' דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו ואמרי לה אף בשחקו: [ד]רב נחמן ור' יצחק *הוו יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן לר' יצחק לימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעיד א"ל הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא א"ל מקרא אני דורש שנ' [פ]ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כי הוו מיפטרי מהדדי א"ל ליברכן מר א"ל *אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהא צילך נאה הרי צילך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי תורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון שיהו *צאצאי מעיך כמותך: [ס]ואפילו מן התמחוי כו'. פשיטא לא נצרכא אלא אפי' לר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא משום *פרסומי ניסא מודה. תנא רבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע *עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל **עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו כדתנן ר' יהודה בן תימא אומר *הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. *ת"ר שבעה דברים צוה ר"ע את ר' יהושע בנו בני אל תשב בגובהה של עיר ותשנה ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים ואל תכנס לביתך פתאום כ"ש לבית חבירך ואל תמנע מנעלין מרגליך השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו: [ו]א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה דכתיב [ע]לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא *[ע]ועבדתם את ה' אלהיכם זו קריאת שמע ותפלה וברך את לחמך ואת מימיך זה פת במלח *וקיתון של מים מכאן ואילך והסירותי מחלה מקרבך:

(ן) **מתני':** [א]*מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום:

**גמ':** ת"ר דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין מפני שהיום גורם ליין שיבא וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר דבר אחר ברכת היין *תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם והילכתא כדברי ב"ה מאי דבר אחר וכי תימא התם תרתי והכא חדא הכא נמי תרתי נינהו תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם והלכה כדברי ב"ה פשיטא *דהא נפיק בת קול איבעית אימא קודם בת קול ואיבעית אימא לאחר בת קול ור' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול: אתמר

---

**פירוש (מפרש"י וס"א)**

הולכין לישן בלא אכילה בקידוש דהכא לא נפקיתו: דמר. דרבה: לבר. לבר: מהני תלת וכו'. והכא אמאי עביד כשמואל להצריך קידוש במקום סעודה כיון דבכל מילי עביד כרב בר מהני תלת, ומשני דהא דכל מילי עביד כרב היינו רק במקום שרב להחמיר חוץ מהנהו תלתא דעביד לקולא כשמואל, והכא רב לקולא ולהכי לא ס"ל לרבה כוותיה: ור' יוחנן אמר. אלעיל קאי באותם שקידשו בבהכ"נ ס"ל לר"י דאף ידי יין יצאו ואין צריכין לחזור ולברך על היין בביתם שהרי לא הסיחו דעתם ביציאתם מבהכ"נ שעדיין דעתם לאכול ולשתות בביתם: שינוי יין. שהביאו לו יין אחרת ויש לו טעם משונה או גרוע או משובח א"צ לברך הגפן בפה"ג אבל הטוב והמטיב מיהו מברך אם משובח מן הראשון: שינוי מקום. לכל דבר הנאכל אם אכל מתנו במקום זה וחזר ואוכל במקום אחר א"צ לברך שנייה וכגון שלא היה לו היסח הדעת בנתיים: [ק]שינוי מקום צריך לברך. כרב ושמואל דאמרי ידי יין לא יצאו ותיובתא דר"י: ממקום למקום. מבית לעלייה: מתניתא קמ"ל. כותיה: ותו. והיב: שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן, כגון מים ופירות שאינן מז' המינין שאין טעונין ברכה חשובה בפני עצמן דודאי כיון דעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתי היא וצריך לברך בתחילה: אבל דברים הטעונין כו'. ברכה חשובה בפ"ע במקום הסעודה כגון שבעת המינין (ד' ד' ג') הואיל ולא בירך אחריהן והלך למקום אחר לסעוד על קביעות הראשון הלך לברך אחריהם ברכה אחת על שתיהן ולפניה נמי א"צ לחזור ולברך: לקיבעיה קמא הדר. כלומר על דעת סעודה הראשונה הוא אוכל עכשיו לקיים סעודתו: א' זה וא' זה. בין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן בין שאין טעונין: [י]לשתות יין וכו'. ויין מדברי' הטעונין ברכה לאחריהן במקומן וקתני דא"צ לחזור ולברך והיינו כרב חסדא דלקיבעיה קמא הדר: [ש]לא יסרב. לא יפציר בו: פסול לעדות. הואיל ואינו מקפיד על כבודו ואינו בוש לזלזל בעצמו: [ת]אדם ניכר. אם הגון הוא: בכוסו. כיצד מתנהג בשתייה: בכיסו. אם אינו מקפיד על ממונו ונותן לעניים ונושא ונותן באמונה: בכעסו. אם אינו קפדן יותר מדי: בשחקו. דרך הבורים לשחוק שחוק ובקול גדול: [ד]שמא יקדים קנה לושט. שהושט דרך המאכל והקנה הולך שם וכשמדבר בתוך הסעודה יש לחוש שיכנס המאכל לקנה ויסתכן: וכי בכדי. כלומר נחנם ספדוהו וחנטוהו דכ' (בראשית נ' ב') ויחנטו הרופאים וכו' (שם י') ויספדו שם וגו': מקרא אני דורש. דיעקב חי לעולם כמו שאמרו רבותינו צדיקים במיתתן קרויין חיים: הרי תורה. הרי למדת תורה הרבה: צאצאי מעיך. בניך: כמותך. בתורה ועושר וכבוד: [ס]עשה שבתך חול. סעודת שבת כסעודת חול כשאין בידך להרבות בסעודת שבת ואל תטיל צרכיך על אחרים: הבא. לענין ד' כוסות: עושה דבר מועט. לכבוד שבת: עז כנמר. פארדער בלעז (ירמי' ה' ו' וע' ו' ח' י'), שמחזק במלוה יותר מהסיכולת בידך: בגובהה של עיר. מקום שבני העיר עוברין ושבין שמא כשהן עוברין ושבין יבטלוך ויפסיקוך ממשנתך: שראשיה ת"ח. דתלמידי חכמים בגירסא ואינם עוסקין בעניני הצבור: ואל תכנס בביתך פתאום. אלא השמע את קולך או טופח בדלת קודם בואך כדי שיכירו בביאך ור' יוחנן כי הוי עייל לביתא מנענע כעין שכי' ונשמע קולו בבואו אל הקודש (שמות כ"ח ל"ה): ואל תמנע מנעלים מרגליך. שגנאי לתלמיד חכם שילך יחף: והוי משתדל וכו'. עוסק ועושה שותפות עם מי שהשעה מצלחת במעשיו: [ו]ועבדתם וכו'. ישכים להתפלל ולאכול פת שחרית: מכאן ואילך. אחרי שהטעם כן: (ן) **מתני':** מזגו לו. בלילי פסח: מברך על היום. אומר קידוש היום: **גמ':** בסעודה. בהלכות סעודה והכא לא חשיב אלא הדא מפלוגתייהו: ליין שיבא. קודם סעודה וכוס זה לא בא אלא בשביל קידוש היום: ועדיין יין לא בא. לשלחן וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה: שהיין גורם לקידוש שתאמר. שאם אין יין לא מקדשין ומקדש על הפת גם הוא במקום יין וברכת הפת קודמת: מאי ד"א. למה הוצרך עוד טעם אחר: התם תרתי. לב"ש איכא תרי טעמי חדא היום גורם ליין שיבא ועוד דכבר קידש היום ועדיין יין לא בא: והכא חדא. לב"ה ליכא אלא חדא שהיין גורם לקידוש שתאמר: ה"נ. לב"ה נמי איכא עוד טעם שני: נפק ב"ק. דהלכה כב"ה: קודם ב"ק. הא דקאמר הכא דהלכה כב"ה קודם שיצא הב"ק הוא אמר לה: אין משגיחין בב"ק. אין ב"ק קובע הלכה שהרי כתוב בתורה (שמות כ"ג ב') אחרי רבים להטות והלכה כהסכמת רוב החכמים והילכך לר' יהושע הוצרך לומר בזו דהלכה

מ"מ: [ק]פסחים ק"א ע"ב. [י]שם ק"ב ע"א. [ש]שם ד"א. [ת]עירובין ס"ה ע"ב. [ד]תענית ה' ע"ב. [ס]פסחים קי"ב ע"א. [ו]ב"ק צ"ב ע"ב. (ן) [א]פסחים קי"ד ע"א.

[ב]רב אשי אמר טעמו פגמו וכוס של ברכה צריך שיעור חדא מילתא היא והכ"ק מ"ט טעמו פגמו משום דכוס של ברכ' צריך שיעור. *אמרי בני ר' חייא מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך בכל השבת כולו *ועד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת א"ר יעקב בר אידי אבל לא על האור אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שכחנינהו לשמעתתיה *זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא וזימנין דחביבא עליה חמרא מקדש אחמרא אמר רב הונא אמר רב טעם אינו מקדש בעא מיניה רב חנא בר חיננא מרב הונא טעם מהו שיבדיל אמר ליה אני אומר טעם מבדיל ורב אסי אמר טעם אינו מבדיל. רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי אישתלי וטעים מידי הבו ליה כסא ואבדיל אמרה ליה דביתהו והא מר לא עביד הכי א"ל שבקיה כרביה סבירה ליה אמר רב יוסף אמר שמואל טעם אינו מקדש טעם אינו מבדיל ורבה אמר רב נחמן אמר שמואל טעם מקדש וטעם מבדיל. [ל]אמר רבא הילכתא טעם מקדש וטעם מבדיל ומי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו עד מוצאי שבת מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו. אמימר פתח לה להא שמעתא דרבא בהאי לישני אמר רבא הילכתא טעם מקדש טעם מבדיל מי שלא קידוש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל היום כולו אמרי ליה מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי זימנא חדא איקלע אמימר *לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתינא ליה שיכרא ולא אבדיל ובת טוות למחר טרחנא ואייתינא ליה חמרא ואבדיל וטעים מידי *לשנה תו איקלע לאתרין לא הוה לן חמרא אייתינא שיכרא אמר אי הכי חמר מדינה הוא אבדיל וטעים מידי. *שמע מינה תלת שמע מינה *המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס ושמע מינה אסור לו לאדם שיאכל קודם שיבדיל ושמע מינה מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולו: [מ]ת"ר *[o]זכור את יום השבת לקדשו זכריהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל זכור את יום השבת ביום מאי מברך אמר רב יהודה בפה"ג רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה ליקדיש לן מר קידושא רבה סבר מאי ניהו קידושא רבה אמר מברי כל הברכות כולן בורא פרי הגפן אמרי ברישא אמר בפה"ג ואגיד ביה חזייא להוא סבא דגחין ושתי קרי אנפשיה [o]החכם עיניו בראשו: [נ]תני ר' חייא יפה שתיקה לחכמים קל וחומר *לטיפשים ובן אמר שלמה [o]אויל מחריש חכם יחשב ואינו צ"ל חכם מחריש: [ס]דרש ר' יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מאי דכ' [o]לך דומיה תהלה סמא דכולה משתוקא, כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין: [ע]א"ר אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא [o]למען תזכור את יום וכתיב התם [o]זכור את יום השבת לקדשו. [פ]אמר רב אדא בר אהבה *נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה דא"ק [o]זכור [o]ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה. [צ]אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת אמר רב ידי יין לא יצאו ידי קידוש יצאו ושמואל אמר אף ידי קידוש לא יצאו אלא לרב למה לי לקדושי בביתיה כדי להוציא בניו ובני ביתו ושמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא *ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה *סבור מינה הני מילי *מבית לבית אבל ממקום למקום בחד ביתא לא אמר להו רב ענן בר תחליפא *זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דשמואל ונחית מאיגרא לארעא והדר מקדש ואף רב הונא סבר אין קידוש אלא במקום סעודה דרב הונא קדיש ואיתעקרא ליה שרגא ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה דהוה שרגא וקדיש וטעים מידי אלמא קסבר אין קידוש אלא במקום סעודה ואף רבה סבר אין קידוש אלא במקום סעודה דאמר אביי *כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן טעימו מידי דילמא אדאזילתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש לכו בבית אכילת ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין

## פירוש (מפרש"י וס"א)

ולא מזון כדאמר לעיל זו דברי ר"מ : [ב]משום דכוס של ברכה צריך שיעור. אבל אי הוה טפי מכשיעור וטעמו לא פגמו : עד רביעי בשבת. ולא עד בכלל אבל מרביעי ואילך גבי שבת הבאה מתחשב : אבל לא על האור. אם לא בירך בורא מאורי האש במוצ"ש שוב אינו מברך : הנוטל ידיו לא יקדש. דקידוש מפסיק בין נטילה לאכילה והוי כהיסח הדעת ובעי נטילה אחריתי בתר קידושא : דחביבא עליה ריפתא. כשהי' רעב הי' מקדש על הפת אלא לא בעי נטילה אחריתי אלא מעיקרא משי ואכיל נהמא דקידושא : דחביבא עליה חמרא. כשהיה צמא : טעם. אם אכל שוב אינו מקדש כל הלילה אלא למחר קודם סעודה : טעם מבדיל. ואע"ג דלגבי קידוש אמר דאינו מקדש, בהבדלה אין להחמיר כל כך : אישתלי. שכח רב ירמי' : א"ל דביתהו. אשתו דרב אסי לרב אסי : והא מר לא עביד הכי. דאמר רב אסי טעם אינו מבדיל : כרביה ס"ל. כרב, ורב הונא משמיה דרב היה אומר שמעתתיה דטעם מבדיל : [ל]כל השבת כולו. כדאמרן לעיל עד יום רביעי : מר ינוקא וכו'. ב' בנים היו לו לר"ח, לגדול קורין לו מר קשישא ולקטן מר ינוקא : לאתרין. למקומנו : ובת. לן : טוות. לשנא דלים הוא כדכי' (דניאל ו' י"ט) ובת טוות : חמר מדינה. אין יין אחר במקום הזה כי אם שכר והוא במקום היין והילכך מבדיל בו : ש"מ תלת. ג' דברים בסדר הבדלה ואע"ג דשמעינן מינה. עוד רביעית דמבדילין על חמר מדינה אע"פ שאינו יין לא חשיב לה דלא איירי אלא בסדר הבדלה אי נמי מילתא דפשיטא היא דכיון דאין יין אחר בעיר טוב לו שיבדיל על השכר משלא יבדיל כלל : [מ]לקדשו. משמע שמעת שמתקדש היום : בלילה. בכניסתו : ביום מאי מברך. דאי אמרת כולה קידושא והתני' שבת ויו"ט אין בהם קדושה על הכוס (פס'ש') : אמרו ליה. בשבת ביום : קידושא רבה. בורא פרי הגפן וקרי ליה קידושא רבה דאכולהו קידושא קאמרי ליה : הבו ליה. הביאו לו כוס יין : ואגיד ביה. האריך בו לדעת אם ישתה אחר מהם ובכך יבין דבפה"ג רגילין לומר ותו לא ואם לא כן היה אומר קידוש גדול של לילה : דגחין. שוחה : קרי עליה. שהתק והמתין להכיר מנהגם : [נ]סמא דכולא משתוקא. מבחר כל הסממנין לכל דבר היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיי' תהלה : מלה בסלע וכו'. אם תרצה לקנות הדיבור בסלע תקנה השתיקה בשתים : [ע]וצריך שיזכיר וכו'. בין בכוס בין בתפלה : כ' הכא. ביציאת מצרים : [פ]נשים חייבות וכו'. ואע"ג דשאר מצות עשה שהזמן גרמא פטורות (ז' י"ג א') בזו חייבות דכ' זכור את יום השבת לקדשו דנפקא לן לעיל קידוש מינה וכתיב שמור את יום השבת לקדשו דהיינו השמירה מלאו וזכור ושמור בדבור א' נאמרו ואיתקוש זכירה לשמירה דכל שישנו בשמירה לאוי שבת ישנו בקידוש ונשים ישנן בשמירה דכל מצות לא תעשה בין שהז"ג בין שלא הז"ג חייבות : [צ]בבהכ"נ. קידוש שמקדש שליח צבור בבהכ"נ : ידי יין לא יצאו. שאם יש להם בביתם יין לשתות חייבין לברך בפה"ג דאינם פטורין בברכת הכוס של שתיית יין שבבהכ"נ מאחר שעקרו ממקומן דהוי היסח הדעת וצריך לברך : ידי קידוש יצאו. דלא בעי רב קידוש במקום סעודה הילכך אע"ג דלא אכלי בבהכ"נ יצאו : אף ידי קידוש לא יצאו. דאין קידוש אלא במקום סעודה : אלא לרב. דס"ל דיצא אף ידי קידוש : ושמואל. דאין אדם יוצא בקידוש שבבית הכנסת : בבי כנישתא. בבית הכנסת מקום שמתכנסין לתפלה : וגנו, ישנים, והוי להו קידוש במקום סעודה : אין קידוש אלא במקום סעודה. ואם קידש ולא סעד באותו מקום לא יצא ידי קידוש : ה"מ. דאין קידוש אלא במקום סעודה מבית לבית אבל ממקום למקום אם קידש שבת בבית והלך לאכול בעלייה א"צ לחזור ולקדש : ונחית מאיגרא. ירד מעלייה : איתעקרא ליה שרגא. נפל הנר וכבה קודם שאכל : ועיילי ליה למניה. הכניסו מזונו : לבי גננא. בית חופת בנו שהיו שם נרות דולקות בבית החופה : בי מר. בבית רבה שנתגדל אביי בביתו : אדאזילתו לאושפיזא. עד שתלכו לבית מלון שלכם : מתעקרא לכו שרגא. ולא תאכלו ואפי' אתם הולכין

## תוספות

(שם) [כ]הנוטל ידיו לא יקדש. משום היסח הדעת וק' דהא רב גופיה קאמר נוטל אדם ידיו שחרי' ומתנה עליהם כל היום. וי"ל דהתם לא מהני אלא היכא דלא שכיחי מיא כגון שאין לו מים במקום או יש לו וצריך לדברים אחרים אבל היכא דשכיחי מיא ויש לו במקום לא יועיל תנאי. וה"ר אלחנן מפרש נוטל לא יקדש משום דנראה כנוטל ידיו לפירות דהרי זה מגסי הרוח (ז' י"א ד') :

(שם) [כ]שבקיה כרביה ס"ל. פי' בקונטרס רב, דרב הונא משמי' דרב הוה אמר שמעתתיה. ותימא דרב אסי נמי תלמידו של רב והלשון משמע כרביה ולא רביה. אלא נראה כרביה כרב הונ' כדאמ' בפ"ב דקידושין (דף מ"ו) דרב ירמי' תלמידו דרב הונא :

(שם) [ל]וש"ש מבדיל והולך כל השבת כולו. לא שמעינן מינה אלא כל היום אלא נקט הכי משום דהלכה כן :

(שם) [מ]וזכרהו על היין. דזכירה כ' על היין זכרו כיין לבנון (הושע י"ד ח') נזכירה דודיך מיין (שה"ש א' ד') :

(שם) [צ]אף ידי קידוש לא יצאו דאין קידוש אלא במקום סעודה משום דכתיב (ישעי' נ"ח י"ג) וקראת לשבת עונג. כלומר במקום קריאת קידוש שם תהא עונג :

(שם) דאכלי ושתו וגנו בבי כנישתא. ואם תאמר והא אמרינן בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן (ד' ד' ז') אע"ג דאכילה ושתייה של מצוה מותר כדאמרינן בירושלמי שהיו אוכלין שם בקידוש החדש וגם עכשיו נותנין לשתות כוס הבדלה וברית מילה מ"מ שאינה של מצוה ושינה אסור ויש לומר דלאו דווקא בבי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכים לבית הכנסת קרי בי כנישתא ומשם היו שומעי' הקידוש :

תורה אור ציונים

*ט' ה' ט' *ז' ב' מ' *ג' א' ל' *ט' א' ו' *ח' ב' ג' *ז' י' ד' *ט' ה' י' *ח' ב' א' שמות כ' ח' קהלת ב' י"ד *ד' ח' ד' משלי י"ז כ"ח תהלים ס"ה ב' דברים ט"ז ג' *ז' ב' י' שמות כ' ח' שם דברים ה' י"ב *ט' א' ס' *ט' ה' ס' *ט' ב' א' *ט' ה' כ'

מ"מ: [כ]פסחים ק"ו ע"א. [ל]שם ק"ז ע"א. [מ]שם ק"ו ע"א. [נ]רא"ש פ"ז. [ס]מגילה י"ח ע"א. [ע]פסחים קי"ז ע"ב. [פ]שבועות כ' ע"ב. [צ]פסחים ק' ע"ב.

אזל שדר ליה לאביי כי אתא אביי א"ל היכי אמר א"ל ברוך המבדיל בין קודש לחול אמר *ותו לא אתא לקמיה דאבוה א"ל היכי אמר א"ל אנא לא אזלי אנא שדריתיה לאביי ואמר לי המבדיל בין קודש לחול א"ל רברבנותיה דמר וסרדותיה דמר גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה מיתיבי כל הברכות כולן פותח בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת מצות וברכת הפירות וברכה הסמוכה לחבירתה וברכה אחרונה שבקריאת שמע שיש מהן פותח בהן בברוך ואין חותם בברוך ויש מהן שחותם בברוך ואין פותח בברוך והטוב והמטיב פותח בברוך ואינו חותם בברוך קשיא לעולא אמר לך עולא הא נמי כברכת המצות דמיא ברכת המצוה מ"ט משום דהודאה היא הא נמי הודאה היא. ט)רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב *הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק וניקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה דאמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש *סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קבעה להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת ולא להבדלה קובעת והני מילי לענין מיפסיק דלא מפסקינן אבל אתחולי לא מתחלינן ומיפסק נמי לא אמרן אלא באכילה אבל בשתייה לא ושתייה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא אבל מיא לית לן בה ופליגא דרב הונא דרב הונא חזייה לההוא גברא דשתה מיא קודם הבדלה אמר ליה לא מיסתפי מר מאסכרא דתנא משמיה דר' עקיבא כל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרא רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא בעא מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק מי שלא קידש בערב שבת מהו שיקדש והולך כל היום כולו א"ל מדאמרי בני ר' חייא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו הכא נמי מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו איתיביה לילי שבת ולילי יו"ט *יש בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון שבת ויום טוב אין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון ואי ס"ד מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו שבת ויו"ט נמי משכחת להו דיש בהן קדושה על הכוס דאי לא קידוש *מאורתא מקדש למחר א"ל דאי לא קתני. איתיביה כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם ואם אין לו אלא כוס אחד אומר עליו קידוש היום מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום *ואם איתא לישבקיה עד למחר וליעביד ביה תרתי אמר ליה חביבה מצוה בשעתה. י)ומי אמרינן חביבה מצוה בשעתה והא תניא *הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה על הכוס ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו ולא אמרינן חביבה מצוה בשעתה אמר ליה אנא לא חכימאה אנא ולא חוזאה אנא ולא יחידאה אנא אלא גמרנא *וסדרנא אנא וכן מורין בבי מדרשא כוותי שאני לן בין עיולי יומא לאפוקי יומא עיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף ומחבבינן ליה אפוקי יומא מאחרינן ליה כי היכי דלא ליהוי עלן כטונא שמע מינה מיהא מתני' תמני שמע מינה המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס ושמע מינה ברכה טעונה כוס ושמע מינה כוס של ברכה צריך שיעור ושמע מינה המברך צריך שיטעום וש"מ טעמו *פגמו וש"מ טעם מבדיל וש"מ **ב' קדושות על כוס אחד וש"מ *ב"ש היא ואליבא דר' יהודה.

רב

## תוספות

(ה) ח)כל הברכות פותח בברוך וחותם בברוך. ותימה ברכה דאלהי נשמה אמאי לא פותחת בברוך דהא מעיקרא לא הוות סמוכה לחבירתה כדאמרינן בפ' ברכות כי מתער אומר אלהי נשמה. וכן קשה מאתה הוא עד שלא נברא העולם ותפלת הדרך שחותם ואינו פותח בברוך. וי"ל לפי שאינה ברכה אלא שבח ותפלה בעלמא:

(שם) חוץ מברכה הסמוכה לחברתה. וא"ת יהללוך שאחר הלל ויראו עינינו וישתבח למה אין פותח בהן בברוך. וי"ל דיהללוך הוי סמוכה לברכה דלקרוא את ההלל ויראו עינינו להשכיבנו וישתבח לברוך שאמר ולא הוו הפסוקים הפסק כמו ברכה אחרונה שבק"ש דלא הוי ק"ש הפסק וא"כ נראה שאין להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח. ומיהו קשה מיהללוך דלילי פסח דאין מברכין לקרוא את ההלל, לכך נראה דברכה שאחר פסוקים א"צ פתיחה שבלא פתיחה ניכרת התחלתה:

(שם) קשיא לעולא. לפי' הקונטרס דפי' לעיל דלא אמר אלא המבדיל בין קודש לחול ותו לא קשה מאי ס"ד דמקשה הא פשיטא דלברכת הפירות דמיא דאין לך קצרה יותר מזו ועוד לימא דסבר עולא כר' יהודה הנשיא דמשמע נמי דלא הוי חתים. ונראה דעולא אמר נמי כל סדר הבדלות ואיפשיט בלא חתימה ומ"ד דמקשה כיון דארוכה היא קצת הו"ל למיחתם בברוך מידי דהוי אקידושא שחותמין בה אע"ג דהודאה היא כיון שיש בה אריכות קצת, ומשני דדמיא שפיר לברכת פירות וכן משמע דרב יהודה לא היה סובל אלא לידע אם יחתום או כרב או כשמואל:

(שם) י)ש"מ תמני. תימא דהוה מצי למימר תשע ש"מ שמותר לאכול קודם הבדלה כשאין לו אלא כוס א' ולפי' רבי' ניסים דמיירי כשהתחיל לאכול מבעוד יום ניחא אך קשה על פירושו כדפי' לעיל (פ' ה' ד'):

## פירוש (מפרש"י וס"א)

לאביי לעולא: כי אתא אביי. כשחזר לרב יצחק: א"ל. רב יצחק: היכי אמר. היכי אבדיל עולא: ותו לא. לא אמר שאר הבדלות ולא חתם גם: אתא. ר"י לקמיה דרב יהודה אביו: א"ל. רב יהודה לרב יצחק בנו: דרברבנותא. גסות הרוח, וכעס עליו רב יהודה על שלא הלך בעצמו: דלא תימא. שלא תאמר שמעתא זו מפיך: ברכת המצות. כגון להתעסק בציצית ועל נטילת לולב: וברכה הסמוכה. כגון אותן של שמנה עשרה: וברכה אחרונה שבק"ש. אעפ"י שאין ברכה אחרת למעלה הימנה שמתחיל בה בברוך שהרי הפסיק ק"ש אעפ"כ אינו מתחיל בה בברוך וחשבינן לה ברכה הסמוכה לחברתה כלומר לאותה שלפני ק"ש: שיש שהן. מאלו שהזכרנו: שפותח בהן בברוך וכו'. כגון ברכות פירות ומצות: שחותם ואינו פותח. כגון ברכה הסמוכה לחברתה שפטרתה הראשונה שנפתחה בברוך: והטוב והמטיב. בברכת המזון אע"ג דסמוכה לחברתה שהרי קתני בהמ"ז בברוך אעפ"כ פותח בברוך משום דברכה באפי נפשה איתקן משום הרוגי ביתר (ר' ו' ס') וכולה הודאה כברכת פירות ומצות ולא בעיא חתימה: קשיא לעולא. שפתח בברוך ולא חתם בברוך: הא נמי. הבדלה נמי: הודאה היא. ואין בה שום הפסק דבר אחר לא הפסק תחנה ולא הפסק גילוי הילכך בפתיחה סגי ולא דמי לברכת קידוש שצריך לספר בשבח שבת וברכת יוצר אור שיש בה הפסק תחנה כגון ברחמיך הרבים רחם עלינו וצריך לפתוח ולסיים בשבחו של מקום: ט)בסעודתא. בערב שבת ואחריכו בה עד שחשכה: ונפסיק. בעקירת שלחן: ונקבעי'. לסעודהכי: לשבתא. לשם שבת: לא צריכיתו. להפסיק בעקירת שלחן כדי להבדיל בין סעודת חול לסעודת שבת: שבתא קבעה נפשה. לסעודה ומעלתה היא חשובה סעודת שבת ונבדלת מסעודת חול ודי לכם בפריסת מפה וקידוש: כשם שקובעת למעשר. אכילת עראי דשבת חשוב קבע למעשר משום דהוי ענג אפי' סעודת כל שהוא דילה קבע הוא ואין אוכלין בשבת אפי' עראי מתבואה שלא נגמרה מלאכתה ליעשר אא"כ עישר מע"ש: כך קובעת לקידוש. שאסור לטעום עד שיקדש אלמא משחשיכה היא חשובה סעודת שבת מאליה: כך קובעת להבדלה. כך יציאתה קובעת להבדלה שאם יושבין על השלחן ושחשכה במוצאי שבת אסורין לאכול עד שיבדילו: ולא להבדלה קובעת. דכיון שהתחיל בסעודת שבת מבע"י זהו כבוד שבת שיהא גומר סעודתו אף לאחר שחשיך ולאחר שגמר סעודתו יבדיל: והני מילי. דלהבדלה אינה קובעת לא אמרו אלא לאפסוקי סעודתא אבל אתחולי לא מתחלינן משחשיכה עד שיבדיל: אבל בשתייה לא. דלאו דבר חשוב הוא ומפסיק ומבדיל: לית לן בה. ושרי: לא מסתפי וכו'. אינך מתירא מחולי אסכרה הסוכר כלי הגרון קרוש, ברייננ בלעז: לא קפדי אמיא. קמי הבדלה אבל קמי קידושא קפדי משום כבוד שבת: כל השבת כולו. כל השבוע עד רביעי בשבת כדלקמן: הזכרה בבהמ"ז. בשבת רצה והחליצנו וביו"ט יעלה ויבא: שבת ויו"ט. ביום: אין בהם קדושה על הכוס. כי אם בורא פרי הגפן לבד: דאי. דבר שאינו רגיל אלא למקרה בעלמא כגון הכא: דאי. לא קידש מאורתא משכחת ביום לא קתני אלא דין הקבוע: כבוד יום וכבוד לילה. אם אין לו יין הרבה לסעודה או מיני מגדים יניחם עד היום: קידוש היום. קידוש שמקדשין את היום על הכוס או על הלחם בלילה קודם לכבוד יום: ואם איתא. דמקדש גם ביום: לשבקיה. יניח את הכוס: וליעבד ביה תרתי. קידוש היום וכבוד יום: בשעתה. הילכך יקדש בו בלילה ולא ימתין עד למחר: י)ולא אמרינן וכו'. דהא הו"ל להבדיל קודם לסעודה דהוי שעת הבדלה: לא חכימאה אנא. לא מדעתי אני אומר לאה דחביבה מצוה בשעתה: חוזאה. מגיד: ולא יחידאה אנא. איני אומר משמיה דגברא יחידאה: גמרנא אנא. כך שמעתי בישיבה: וסדרנא אנא. מסדר שמועות לפני רבותי תמיד: עיולי יומא. מחבבינן ליה ועבדינן קידוש מאורתא כדי לקבל עלינו קדושת היום: אפוקי יומא. הבדלה מאחרין ליה ולכן היכא דאין לו אלא כוס א' מניח עד לאחר המזון: טונא. משא: ש"מ המבדיל בתפילה וכו'. דקתני הנכנס לביתו במוצ"ש מבדיל אע"ג דמסתם בני אדם מבדילין בתפלה (ג' ו' א'): וש"מ ברכה. בהמ"ז: צריך שיעור. דאל"כ למה מניח עד לאחר המזון ליחלקינהו לתרי: צריך שיטעום. או המברך או א' מן המסובים דאי א"ל לטעום ליברך עליה תרי זימני הבדלה בשעתה בלא שתייה ובהמ"ז בשעתה וישתה: טעמו פגמו. לכוס ולאביות ראוי לבהמ"ז דהא מבדיל ברישא קודם אכילה ושותה ומשייר המותר לבהמ"ז: טעם מבדיל. אעפ"י שאכל מבדיל ולא ימתין עד למחר קודם אכילה: אומר ב' קדושות וכו'. היכא דלית ליה אלא כוס א' כי הכא וכדאמר לעיל: ב"ש היא ואליבא דר"י. דאמר לעיל מאור ואח"כ בשמים דאלו לב"ה בשמים ברישא ואח"כ מאור והא ליכא למימר ר"מ ואליבא דב"ה כדאמר לעיל וב"ה אומרי' נר ובשמים מזון והבדלה ועוד רבא זו דברי ר"מ, לא ס"ד מדקתני ומשלשלן לאחר המזון אלמא מטעים ליה דאית ליה הלי ברכה דמזון ברישא ר' יהודה ואליבא דבית דאלו לב"ש מי תני להא משלשלן לאחר המזון אלא ברישא בין לב"ש בין לב"ה

ולא

תורה אור וציונים

*עיין ג' נ' א'

*ט' ה' ה'

*ה' ב' ו'

*ז' ב' ס'

*ט' א' ו'

*ט' ה' ז'

*ט' ה' ד'

*ח' ב' ג'

*ה' ו' סוף

ו'

*ט' ה' ד'

**ה' ו' ו'

*ט' ה' ס'

מ"מ: ח)פסחים ק"ה ע"א. י)שם ע"ב.

## פירוש (מפרש"י וס"א)

משל דריב"ח וכו'. כך סנה חמור מיו"ט ולכן מקדים הבדלה לקדוש : והלכתא כרבא. קידושא והדר אבדלתא דכי מבדיל ברישא מיחזי עליה קדושת שבת כמשאוי : ה)איקלע. במולאי שבת של חול : אבשמים ברישא. כמנהג שלנו : א"ל. ריש לרבא : נר ומזון בשמים והבדלה. היכא שאין לו אלא כוס א' : זו דברי ר"מ. ר"מ הכי הוי תני לפלוגתייהו דב"ש וב"ה דהתם מתניתין ר"מ (ז' פ' ב') : על המזון שהוא בתחילה. דכיון דגמר סעודתו בההוא מיקייב בריכה ואין מעבירין על המצות : איקלע לבי רבא. וסנה הוה : אכסא קמא. של קידוש ואכסא דברכתא של בהמ"ז שבירך עליו לבסוף בורא פרי הגפן כמו שאנו עושין : כולי האי. לברך שנים : ספק מייתי לן. יין בתר כסא קמא וכי ברכיתו אקמא לא ה"ה דעתייכו אכסא אחרינא ותמוה בעיני לאיסדר וברוכי : קאי עלייהו. משמש עלייהו : סבא. זקן : אמרו ליה. הכי תלמידי לרב ייבא : הב לן ונבריך. תן לנו כוס יין ונברך בהמ"ז והדר איתלינו ואמרו הב ונשתי : כיון דאמריתו הב וניבריך. בהמ"ז אסקיתו דעתכם משתייה ואסור לכם לשתות עד לאחר בהמ"ז, אלמא בהמ"ז אסוקי דעתא ולריך לחזור ולברך : ו)בסעודתא. דחול : על כל כסא וכסא. בכל פעם ששותים בתוך המזון : ואכסא בתרא. של בהמ"ז וס"ל כרבא דבריך כתי' אכסא קמא ואכסא דברכתא : יימלך אנא. בכל פעם הסחתי דעתי מלשתות עוד ושוב נמלכתי לשתות : תלמידי דרב. בההוא עובדא דלעיל : לית הלכתא וכו'. דבה"ג לאו אסח' דעתא הוא, ולית הלכתא כרב אשי דקמו לאו רבא ומר זוטרא בחד שיטתא ולריך לחזור ולברך על היין של בהמ"ז כמנהג שלנו : ואמר רב יקנ"ה. ולא בעי לברוכי ברכת היין תרי זימני הכא אקידוש ואבדלה והוא הדין לאחרי כבי דקידוש היום ובהמ"ז וקשיא לרב ייבא סבא דא"ל הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן וניברך איתסור לכו למשתי דא"כ קשיא דרב אדרב : ולא היא. לאו דאיה היא מהתם : התם. גבי כוס של בהמ"ז : הכא. גבי יקנ"ה לא הסיח דעתו משתייה מעדיין לא פתח ודעתו לשתות : כי מטא. רבא להבדיל בתים ולעיל קאי אהא דרב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא דהוה בסעודת שבת, ואגב גררא אייתי להא עובדא דאמימר ומר זוטרא אית ליה דרבא ורב אשי לית ליה : שמעיה. דרבא : אבוקה. להבדלה : א"ל. רב יעקב בר אבא לרבא : כולי האי. להדליק אבוקה : מדעתיה דנפשיה. מעלמו אסר לא גויתיו : פתח. רבא : זו היא הבדלתו וכו'. ולא היה אומר יותר : על ז'. מפרש להו לקמיה : לא תלתא אמר וכו'. אלא ארבעה : איברא. באמת (עי' כרל"ז ז' י' ב' ד"ה אבל) : מעין חתימה. שחותם המבדיל בין קדש לחול ולאו ממנייתא הוא : חתימה. סוף הברכה : פתיחתן. התחלתן : מאי בינייהו. דהא מעין פתיחה ומעין חתימה הוי : י) אבל לא במוצאי יו"ט לשבת. דאיפרכום יולא והמלך נכנס אין דרך ללוות האיפרכום משכל נכנסין אחר המלך : הרגיל. בקי בהן : אומר א'. וקשיא לר"א דאמר לא יפחות מג' : תנאי היא. תליא בפלוגתא דתנאי : ונהגו העם. תנאין שהיו ביניהו נחלקו עליו ועשה העם על פיהם : ולית הלכתא כוותיה. גמרא קאמר לה : האסורות בתורה. כגון הנך דלקמן : סדר הבדלות. היינו שבע הבדלות ותניא דאיכא סמכה בין יום השביעי לששת ימי המעשה לא חשיב דמעין חתימה היא : בסדר בראשית. ברוך יוצר בראשית שבמולאי שבת מתחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית וכולהו הנך כתיבי, ולהבדיל בין הקודש ובין החול (ויקרא י' י'), בין האור ובין החשך (בראשית א' ד'), ואבדיל אתכם מן העמים (ויקרא כ' כ"ו), בין הטמא ובין הטהור (ויקרא י' י'), ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע (בראשית א' ז') הבדלה דשבת לא כתיבא ומעין חתימה היא ולאו ממנייתא היא והאי דלא חשיב לה לבסוף משום דלגבי שלה קתני לה דכי לא קאמר אלא ג' הבדלות קאמר לה אחר הג' סמוך לחתימה: ואם איתא. כלומר ואם אית הא מילתא דאמר ריב"ל דצריך שיאמר מעין האמורות בתורה: סמי. הולא: אי הכי. דאפיק בין הים לחרבה ובין יום השביעי לששת ימי המעשה נמי לאו ממנייתא ה"א: מעין חתימה הוא. דקאמר וחותם בסדר בראשית: רב אמר. כר' יוסי בר יהודה: ולית הילכתא כוותיה. שאין חותמין בשתים והלכה כמותו: ח)אמטי ליה. לעולא: לא אזיל. רב יצחק. אלא שלח ליה לאביי

## תוספות

(שם) והילכתא כרבא. משום אמוראים אילטריך לפסוק כרבא ולא משום אביי דקיי"ל בכולי גמרא כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם (סימני הלכות' הן ועי' פרש"י ז"ל בב"מ כ"ב ע"ב):

(שם) ו)ולא היא וכו'. והכא מסקינן דמברכין אכסא דברכתא וקשה דאמרינן בפ' כסוי הדם דכוס של ברכה אחד שותה או ג' זהובים אחד נוטל (לקמן י"א ו' א') והשתא האיכא ג' זהובים בשביל ברכת בפה"ג וי"ל דהתם לא נקט ג' משום רב אסי דלא בריך אכסא דברכתא ועוד פעמים מברכין בהמ"ז בלא כוס :

## המדריך

כך א"ר ישמעאל בר ר' יוסי שאמר משום אביו שאמר משום ר' יהושע בן חנניה נה"יק א"ר חנינא משל דר' יהושע בן חנניה למלך שיוצא *ואפרכום נכנס מלווין את המלך ואחר כך יוצאים לקראת אפרכום *מאי הוי עלה אביי אמר יקנ"ה ורבא אמר יקנ"הז והילכתא כרבא : ה)רב הונא בר יהודה *איקלע לבי רבא אייתו לקמייהו מאור ובשמים בריך רבא אבשמים ברישא והדר אמאור א"ל והא בין בית שמאי ובית הלל מאור ברישא והדר אבשמים ומאי היא דתנן ב"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה ענֵי רבא בתריה ואמר זו דברי ר' מאיר אבל ר' יהודה אמר לא נחלקו בית שמאי ובית הילל על המזון שהוא בתחילה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים ב"ש אומרי' מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור וא"ר יוחנן נהגו העם כבית הלל ואליבא דר' יהודה : רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא חזייה דבריך בורא פרי הגפן אכסא קמא והדר בריך אכסא דברכתא ואישתי אמר ליה למה לך כולי האי הא בריך לן מר חדא זימנא א"ל כי הוינן בי ריש גלותא הכי עבדינן א"ל תינח בי ריש גלותא דהכי עביד דספק מייתי לן ספק לא מייתי לן הכא הא מנח כסא קמן ודעתן עילויה א"ל אנא עבדי כתלמידי דרב דרב ברונא ורב חננאל תלמידיהו דרב הוו יתבי בסעודתא *קאי עלייהו רב ייבא סבא א"ל הב לן וניבריך לסוף אמרו ליה הב לן ונשתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן וניבריך איתסר לכו למשתי מ"ט דאסחיתו דעתייכו. ו)אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא, אמימר בריך על כל כסא וכסא ומר זוטרא בריך אכסא *קמא ואכסא בתרא רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך אמר להו רב אחא בר רבא אנן כמאן נעביד אמימר אמר נמלך אנא מר זוטרא אמר אנא דעבדי כתלמידי דרב ורב אשי אמר לית הילכתא כתלמידי דרב דהא *יו"ט שחל להיות אחר השבת ואמר רב יקנ"ה ולא היא התם עקר דעתיה ממשתיא הכא לא עקר דעתיה ממשתיא כי מטא לאבדולי קם *שמעיה ואדליק *אבוקה **משרגא א"ל למה לך כולי האי הא מנח שרגא א"ל שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד א"ל אי לא שמיע ליה מיניה דמר לא הוה עביד א"ל לא סבר ליה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר פתח ואמר המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה א"ל למה לך כולי האי והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של ר' יהודה הנשיא א"ל אנא בהא סבירא לי דא"ר אלעזר א"ר אושעיא הפוחת לא יפחות מג' והמוסיף לא יוסיף על ז' א"ל והא מר לא תלתא אמר ולא שבע אמר ליה איברא בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא ואמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו ופומבדיתא אמרי מעין פתיחתן סמוך לחתימתן מאי בינייהו איכא בינייהו יום טוב שחל להיות אחר השבת דחתמינן בין קודש לקודש מאן דאמר מעין פתיחתן סמוך לחתימתן לא בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת ומאן דאמר מעין חתימתן סמוך לחתימתן בעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת. י)גופא א"ר אלעזר א"ר אושעיא הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע מיתיבי אומר הבדלות במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים ובמוצאי יום הכיפורים ובמוצאי שבת ליום טוב ובמוצאי יו"ט לחולו של מועד אבל לא במוצאי יום טוב לשבת, הרגיל אומר הרבה ושאינו רגיל אומר אחת תנאי היא דא"ר יוחנן בנן של קדושים אומר אחת ונהגו העם לומר שלש מאן ניהו בנן של קדושים רבי מנחם בר סימאי. שלח ליה רב שמואל בר אידי חנניא אחי אומר אחת ולית הילכתא כוותיה א"ר יהושע בן לוי המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלה האמורות בתורה מיתיבי סדר הבדלות היאך אומר המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בין טמא לטהור בין הים לחרבה בין מים העליונים למים התחתונים בין כהנים ללוים וישראלים וחותם בסדר בראשית ואחרים אומרים ביוצר בראשית ר' יוסי ב"ר יהודה אומר חותם מקדש ישראל ואם איתא הא בין הים לחרבה לא כתיבא ביה הבדלה סמי מכאן בין הים לחרבה אי הכי בין יום השביעי לששת ימי המעש' נמי מעין חתימה הוא בצר חרא וליכא שבע אמרי כהנים לוים וישראלים תרי מילי נינהו בין לוים לישראלים דכתיב *בעת ההיא הבדיל את שבט הלוי בין הכהנים ללוים דכתיב **ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים *מחתם מאי חתים רב אמר מקדש ישראל ושמואל אמר המבדיל בין קודש לחול לוים עלה אביי ואיתימא רב יוסף אהא דרב ותנא משמיה דר' יהושע בן חנניא כל החותם מקדש ישראל והמבדיל בין קודש לחול מאריכין לו ימיו ושנותיו ולית הילכתא כוותיה. ח)עולא איקלע לפומבדיתא א"ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה *כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל לא אזל

תורה אור וציונים: *ז' ו' א' *ז' ב' ע' *ט' ה' ג' *ד' ז' ס' *ה' ה' ג' *ט' ה' ד' *ז' ג' ס *ב' ה' א *ז' ב' ס יבמות י' ח' *ה' ו' א' *ד' ד' ב' *ז' י' ח'

מ"מ : ה)פסחים ק"ג ע"א. ו)שם ע"ב. י)שם ק"ד ע"א. ח)שם ע"ב.

גמ׳: *מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתו׳ וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך אמר רב הונא לא צריכא אלא לר׳ יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך הני מילי בערבי שבתות וימים טובים אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה. רב פפא אמר אפי׳ תימא ר׳ יהודה התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר סמוך למנחה שרי אבל בערב הפסח אפי׳ סמוך למנחה נמי אסור, ובערב שבת סמוך למנחה שרי והתניא לא יאכל אדם בע״ש וימים טובים מתשע שעות ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי ר׳ יהודה, ר׳ יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך אמר מר זוטרא מאן לימא לן דמתרצתא היא ב)דילמא משבשתא היא אמר ליה מרימר ואיתימא רב יימר אנא *איקלעי לפירקיה דרב פנחס בריה דרב אמי וקם תנא ותני קמיה וקיבלה מיניה. אי הכי קשי׳ אלא מחוורתא כדרב הונא. ולרב הונא מי ניחא והאמר ר׳ ירמיה אמר ר׳ יוחנן ואיתימא אמר ר׳ אבהו א״ר יוסי בר ר׳ חנינא הלכה כר׳ יהודה בערב הפסח והלכה כר׳ יוסי בערב שבת הלכה כר׳ יהודה בערב פסח *מכלל דפליג רבי יוסי בתרוייהו, לא הלכה מכלל דפליגי בהפסקה דתניא מפסיקין לשבתות דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אין מפסיקין ומעשה ברשב״ג ור׳ יהודה ור׳ יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהם היום א״ל רשב״ג לרבי יוסי ברבי רצונך נפסיק וניחוש לדברי יהודה חברינו אמר לו בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני רבי יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני א״ל א״כ לא נפסיק שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר׳ יוסי: א״ר יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר׳ יהודה ולא כר׳ יוסי אלא פורס מפה ומקדש, איני והא אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל כשם שמפסיקין לקידוש ג)כך מפסיקין להבדלה מאי מפסיקין לאו לעקירת שולחן לא למפה רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא איתו תכא קמיה פרס מפה וקידש תניא נמי הכי שאין מביאין את השלחן אלא א״כ קידוש ואם הביא פורס מפה ומקדש. תני חדא שוין שאין מתחילין ותניא אידך שוין שמתחילין בשלמא הא דתניא שוין שאין מתחילין משכחת לה בערב הפסח אלא הא דתניא שוין שמתחילין אימת אי נימא בערב שבת הא מיפלג פליגי לא קשיא באן קודם ט׳ כאן לאחר ט׳: ד)ת״ר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום ושני אומר עליו ברכת המזון דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך גמרו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קדושת היום אמאי וניסרינהו להרווייהו אחדא כסא אמר רב הונא אמר רב ששת אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד מ״ט אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאין עושין מצות חבילות ולא והא תניא הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה על הכוס ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו אין לו שאני והא יו״ט שחל להיות אחר השבת ראית ליה ואמר רב יקנ״ה אמרי מדלא אמר זמן מכלל דבשביעי של פסח עסיקינן דכל מאי דהוה ליה אכיל ליה ולית ליה והא יו״ט ראשון דאית ליה ואמר אביי יקונ״ה ורבא אמר יקנה״ז אלא הבדלה וקידוש חדא מילתא היא ברכת המזון וקידוש תרי מילי נינהו גופא יו״ט שחל להיות אחר השבת רב אמר יקנ״ה ושמואל אמר יהנ״ק ורבה אמר יהנ״ק ולוי אמר קנ״יה ורבנן אמרי קינ״ה מר בריה דרבנא אמר נקי״ה מרתא אמר משמיה דרבי יהושע ניה״ק שלח ליה *אבוה דשמואל לרבי ילמדינו רבינו סדר הבדלות היאך שלח ליה

כך

## תוספות

(הנ) ב)רבי יוסי אומר אין מפסיקין. וגומר כל הסעוד׳ ומברך ברכת המזון ואח״כ מקדש וא״ת ואיך יעשו קידוש בלא סעודה הלא אין קידוש אלא במקום סעודה וי״ל דחשיב קידוש במקום סעודה כיון שמיד אחר הסעודה עושה קידוש ואותה סעודה עולה לו לסעודת שבת כדמוכח בתוספתא דקתני במילתיה דר׳ יוסי ומזכיר של שבת בברכת המזון:

(שם) ד)מניחו לאחר המזון. הקשה ה״ר נימים איך יאכל קודם הבדלה הא אמרי׳ לקמן אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל, ותירץ דהכא איירי שאכל מבעוד יום עד שחשיכה ואע״ג דמפסיקין להבדלה לשמואל וכ״ש לר׳ יהודה דמחמיר טפי והאי ברייתא מוקי לה בסמוך כב״ש ואליבא דר׳ יהודה הא דקאמר מניחו לאחר המזון לא שמותר לאכול אלא כלומר כשיפסיק סעודתו בבהמ״ז אז יבדיל. וקשה דלשון הנכנס לביתו משמע שלא התחיל לאכול מבעוד יום ועוד הקשה מורי ה״ר יחיאל דלקמן (ס׳ כ׳) אמרינן על הך ברייתא ש״מ טעם מבדיל ולפירוש רבינו נסים דמיירי דאכל מבעו״י אין להוכיח כלום. אלא י״ל דודאי בחנם אין לו לאכול קודם הבדלה אבל כשאין לו אלא כוס א׳ מותר לאכול קודם הבדלה כדי לעשות על הכוס בהמ״ז:

(שם) ורבה אמר יהנ״ק ולוי אמר קני״ה. רשב״ם מהפך גירסא [לוי אמר יהנ״ק ורבה אמר קני״ה] משום דרב ושמואל ולוי חברים היו, ואין צריך להפך משום זה דגמרי׳ נקט כל אותם שאומרי׳ יין תחלה יקנ״ה, ינה״ק, יהנ״ק ואח״כ אותם שאומרי׳ קידוש בריש׳ קני״ה קינ״ה ואח״כ נר תחלה נקי״ה ניה״ק. ומיהו בירושלמי משמע כפי׳ רשב״ם:

## פירוש (מפרש״י וס״א)

לחם ותבשיל שמחלקין לעניים: גמ׳: מאי איריא. מה אירע בע״פ דנקיט ליה הכא הא הוא הדין בע״ש ויו״ט אליבא דר׳ יהודה: כשהוא תאוה. שמתאוה לסעודת שבת ותהיה חביבה עליו: לא צריכא. הא דקתני ער״פ לא יאכל עד שתחשך לא הילך למיתנא אלא לר׳ יוסי דלדידי׳ בע״ש ויו״ט שרי: משום חיובא דמצה. שלא תהא נאכלת על השובע ומנה בלילה הראשון חובה דכתי׳ בערב תאכלו מצות (ו׳ ג׳ א׳): אפי׳ תימא. מתני׳ נמי ר׳ יהודה היא ובדין הוא דהני ערבי פסחים לרבוי׳ סמוך למנחה דבשלמא דר׳ יהודה קתני מן המנחה ולמעלה ובמתני׳ תנן סמוך למנחה: מט׳ שעות ולמעלה. הייגו אלי שעה סמוך למנחה (ג׳ ג׳ א׳): דמתרצתא היא. דלשון הך ברייתא דקתני מט׳ שעות ולמעלה נכון ומתוקן הוא דלמא משובש הוא והול״ל מט׳ שעות ומחצה ולמעלה אי נמי מן המנחה ולמעלה כדתניא בהסוא קמייתא: ב)ואיתימא. איכא דאמרי משמיה דרב יימר: ותני קמיה. לברייתא זו בהך לישנא דט׳ שעות ולמעלה אלמא מתרגמתא היא: א״ה קשיא. מהך ברייתא בתרייתא דקתני מט׳ ולמעלה אלמא סמוך למנחה נמי קאסר ר׳ יהודה בע״ש ויו״ט וליכא לאוקמי הששא מתני׳ כר׳ יהודה דנ״ם דנקיט ע״פ ה״ה בע״ש ויו״ט נמי אסור סמוך למנחה: מחוורתא. נכון וברור מלה״מ (ישע׳ כ״ט כ״ג): כדר״ה. דמתניתין לר׳ יוסי איצטריך ומן המנחה ולמעלה דקתני בברייתא קמייתא נמי סמוך למנחה קאמר: מכלל דפליג ר״י בתרוייהו. ואפי׳ בע״פ קאמר דאוכל והולך עד שתחשך והיכי מוקי למתני׳ כר׳ יוסי: לא. בהא לא פליג ר״י דבע״פ סמוך למנחה אסור: הלכה מכלל דפליגי בהפסקה. הא דאמר הלכה כר׳ יהודה בע״פ דמשמע דפליג נמי ר׳ יוסי בע״פ להפסקה הוא דפליג דאם התחיל לאכול ס״ל לר׳ יוסי דאף בע״פ אינו מפסיק אבל להתחיל מודה דאסור ומתני׳ בהתחלה ולר׳ יוסי איצטריך וקמ״ל דמודה ר׳ יוסי בע״פ דאין מתחילין: דתניא. דבהפסקה נמי פליגי: מפסיקין. אם התחיל סעודתו בהיתר קודם המנחה והיה אוכל והולך עד שתחשך מפסיק סעודתו מיד כשיחשך ומקדש היום: אין מפסיקין. וגומר כל הסעודה ומברך ברכת המזון ואח״כ מקדש: וקדש עליהם. שהחשיך: ברבי. כך קרא רשב״ג לר׳ יוסי בר חלפתא כלומר גדול הדור: א״ל. רשב״ג: שמא יראו. שאנו מפסיקין: לא כר׳ יהודה. דאמר מפסיקין דמשמע עקירת שלחן: ולא כר׳ יוסי. דאמר דא״צ דהפסיק כלל: פורס מפה. על השלחן ומקדש היום כדין כל שבתות השנה שמביא לחם על השלחן קודם קידוש והוזר וגומר סעודתו: איני. אין היא כלומר איני כן: מפסיקין להבדלה. אם היו מסובין עד הלילה מפסיקין סעודתן ומבדילין: ג)לאו לעקירת שלחן. ומדקאמר כשם שמפסיקין מכלל דלא סגי במפה: איקלע לבי ריש גלותא. בא לבית ראש ישראל שבגולה: איתו תכא. הניחו לפניו שלחן ופת עליו קודם קידוש כמו שאנו עושין: שוין. רבי יהודה ורבי יוסי דפליגי לעיל: שאין מתחילין. לאכול מן המנחה ולמעלה: משכחת לה בע״פ. וכדאמרינן לעיל דאפילו ר׳ יוסי מודה בע״פ: הא מיפלג פליגי. ולר׳ יהודה אין מתחילין: קודם ט׳. הא דתניא שוין שמתחילין היינו קודם ט׳ והא דפליגי ולר׳ יהודה אין מתחילין היינו לאחר ט׳ כדתני לעיל בהדיא מט׳ שעות ולמעלה: ד)ואומר עליו קדושת היום. כלומר מפסיק סעודתו ואומר על כוס שני מיד בהמ״ז ומפסיק כדאמר ר׳ יהודה לעיל ומיהו הואיל והגיעה שעת קידוש צריך לקדם תחלה: אוכל והולך. עד שיגמור סעודתו: גמרו. סעודתן: כוס ראשון וכו׳. ר׳ יוסי קאמר לה וכיוצא הוא שא״צ לקדם מיד אלא יגמור סעודתו ויברך בהמ״ז ואח״כ יקדש, ומיהו אם פרס מפה וקידש מודה ר׳ יוסי דכ״ש דשפיר טפי: אמאי. צריך ב׳ כוסות: לתרוייהו. קידוש ובהמ״ז: שתי קדושות. כלומר ב׳ מצות: שאין עושין מצות חבילות. נראה אמת שנראה כמי שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו: ולא. בתמיה וכי אין עושין מצות חבילות: מברך על היין. תחלה לפי שהוא תדיר ותדיר קודם (ג׳ ג׳ ג׳): ואח״ב אומר הבדלה. לבסוף לפי שאלו הברכות קצרות והבדלה ארוכה לפיכך היא לבסוף: משלשלן. לשון שלשלת שסודרן ומברכן יחד עם בהמ״ז אלמא אמרי׳ ברכות על כוס א׳ הבדלה ובהמ״ז: אין לו שאני. כשאין לו אלא כוס אחד שרי ואנן בדאית ליה עסקינן דכשים לו ומברך על כוס א׳ מיחזי עליו כמשאוי: אחר השבת. במוצאי שבת דמקמתא הכין יין ליו״ט: יקנ״ה. יין קדום נר הבדלה אלמא דמצי אמר קדוש והבדלה על כוס אחד: מדלא אמר זמן. דהיינו שהחיינו לזמן הזה מכלל דבז׳ של פסח עסיקינן ומנא אין לו אלא כוס א׳: יקונ״ה. יין קדוש זמן נר הבדלה: יקנה״ז. יין קדוש נר הבדלה זמן: חדא מילתא היא. דתרוייהו משום קדושת ימים טובים נינהו ובהבדלה עלמה מזכיר קדושת יו״ט דהמבדיל בין קדש לקדש קא מברך: יהנ״ק. יין הבדלה נר קידוש: קנ״ה. קידוש נר יין הבדלה: קינ״ה. קידוש יין נר הבדלה: נקי״ה. נר קדוש יין הבדלה: ניה״ק. נר יין הבדלה קידוש: סדר הבדלות. סדר ברכות ביו״ט שחל להיות אחר השבת היאך: נהי״ק. נר הבדלה יין קדוש:

משל

מ״מ: ב)פסחים ק׳ ע״א. ג)שב ע״ב. ד)שם ק״ב ע״א.

## פירוש (מפרש"י וס"א)

שאינו מותר לאכול אינו מאכיל ע"כ לא אתיא כר"י: תרומה כל חמש. דאסור לאספיר קדשים גידים כל זמן שיכול לאוכלן (עיי' ו' מ' י'): והכי קאמר. כל שעה שיש היתר לשום אדם לאכול מאכיל לבהמתו אף מי שאסיר לו לאכול: אסור בהנאתו פשיטא. דהא חמץ אסור בהנאה: לא צריכא. לא פשיטא היא דהולך למיתנא דגשעות דרבנן דהיינו שעה ששית שאינו אסור אלא מדרבנן נמי אסור בהנאה: פשיטא. דהא אמרת אסור בהנאתו: לא צריכא. הכי נמי לאו פשיטא דצריך לאומרה לר"י דפד"א הא קעבד מצותו ולפרי קמ"ל (ועיי' ז' ב' ה'): לא יאכל. מדקרינ' לא יֵאָכֵל משמע לא יהא בו היתר הנאה לידי שום אכילה ופתם הנאות לידי אכילה הם באות שלוקח בדמים דבר מאכל: טעמא. דאסור בהנאה: הא לא כ' לא יֵאָכֵל. אלא בלישנא אחרינא כגון לא תאכלו חמץ: עד שיפרט לך הכ'. היתר כמו שפרט בנבלה שלא היה כתוב בה אלא לא תאכלו והוצרך להתירה בהנאה דכ' (דברים י"ד כ"א) לגר אשר בשעריך תתננה או מכר לנכרי, ומדהוצרך להתיר בה הנאה בהדיא ולא כתיב בה אלא לא תאכלו ש"מ דאף בהאי לישנא איסור הנאה נמי במשמע: (ד) מתני': עד חצות. חצי היום: שלא לעשות. כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותקון מצה לצורך הלילה: ואל ישנה. ממנהג המקום שהוא שם: גמ': מאי איריא ע"פ. דקתני דעד חצות תליא במנהגא מכלל דמחצות ולהלן אסיר ול"ל למיתנא עד חצות לאשמעי' הך דיוקא דמחצות ואילך אסור הא ידעינן לה דאסור דכל ערבי ימים טובים אסירי: התם. בע"ש ויו"ט: מן המנחה. פי' שעות ומחצה (עיי' ג' ג' א'): סמוך למנחה. קודם לכן: הכא. בע"פ מחצות ואז השתא זמן איסור חמץ מה"ת: גופא. נחזור לגופה דמילתא: במוצאי שבתות. משום כבוד שבת שמוסיפין מחול על הקדש (ב' ב' ה'): נידנוד. רמז עבירה: אינו רואה וכו'. ממלאכה שעשה: זריז. למלאכה: שפל. עצל: שפל ונשבר דלא עביד וכו'. ומקבל שכר על ביטול מלאכת בע"ש: [ב]אהוב את המלאכה. שמצינו כן בפרק א' ממס' אבות: כשם שהתו' נתנה בברית. כדכ' (שמות כ"ד): להביא את מי שיש לו וכו'. כל מלאכה שיש לו לעשות יעשה: [ג]כעבד לאדמה. לעבדה ולשמרה ולעסוק בה תמיד לחרישה והשקאה וניכוש ועידור: [ד]ארישא. ואל ישנה דמתני' ארישא קאי בהולך ממקום שעושין למקום שאין עושין: לעולם אסיפא. בהולך ממקום שאין עושין למקום שעושין ונותנין עליו חומרי מקום שילא משם ולא יעשה, ולא ישנה אדם מפני המחלוקת כלומר אין כאן מחלוקת ושינוי ממנהג העיר: מאי קא אמרת. הרואה אותו בטל ממלאכה יאמר עליו הנה זה חולק על כולנו ואומר שהמלאכה אסורה, הרואה לא יאמר כן אלא אומר מלאכה אין לו שהרי כמה בטלנין יש בשוק כל ימות השנה: [ה]מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. שיהא משה על כבודו והוא בעצמו הלך לבטל המחלוקת: [ו]מיסב. במצורה: מסיח. בפני מי שהוא מדבר: [ז]עומד בין היושבים. כשהכל יושבין לא יעמוד הוא לבדו: [ח]שרויין בצער. יושבין בצער שיש רעב בארץ או צרה באה עליהם: (ה) מתני': סמוך למנחה. מעט קודם למנחה קטנה: לא יאכל. כדי שתאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה: ואפי' עני שבישראל לא יאכל. בלילי פסחים עד שיסב כדרך בני חורין זכר לחירות: ולא יפחתו לו. גבאי צדקה המפרנסין את העניים: מד' כוסות. כנגד ד' לשוני גאולה האמורים בגאולת מצרים והוצאתי אתכם והצלתי אתכם וגאלתי אתכם ולקחתי אתכם (שמות ו' ו"ז): ואפי'. הוא מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו עני שבעניים דתנן מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי אפ"ה צריך שיתנו לו ד' כוסות ומיסב על השולחן כדרך בני חורין, תמחוי היינו קפה

## המדריך

בר עולא מתניתי' רבן גמליאל היא דתנן רבן גמליאל אומר חולין נאכלין כל ארבע תרומה כל חמש ושורפין בתחילת שש והכי קאמר כל שעה שמותר לאכול *כהן בתרומה ישראל מאכיל חולין לבהמה לחיה ולעופות: עבר זמנו אסור בהנאתו: פשיטא לא צריכי לשעות דרבנן: ולא יסיק בו תנור וכיריים: פשיטא, לא צריכא לר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר ר' יהודה מצותו בשריפה בהדי דקא שריף ליה ליתהני מיניה קמ"ל: אמר חזקיה מניין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנ' °לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה טעמא דכתב רחמנא לא יאכל חמץ הא לא כתב לא יאכל הוה אמינא איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע, ופליגא דר' אבהו דאמר ר' אבהו *כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה:

(ד) מתני': [א]*מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ואל *ישנה אדם מפני המחלוקת: גמ': *מאי איריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא *העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. לעולם, התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא הכא מחצות: גופא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה ובמוצאי שבת ובמוצאי יו"ט ובמוצאי יוה"כ ובכל מקום שיש שם נדנוד עבירה אינו רואה סימן ברכה לעולם: ת"ר יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד, יש שפל ונשכר ויש שפל ונפסד, זריז ונשכר דעביד כולי שבתא ולא עביד *במעלי שבתא זריז ונפסד דעביד כולי שבתא ועביד במעלי שבתא, שפל ונשכר דלא עביד כולו שבתא ולא עביד במעלי שבתא, שפל ונפסד דלא עביד כולי שבתא ועביד במעלי שבתא:

[ב]אהוב את המלאכה כיצד מלמד שיהא אדם אוהב את המלאכה ואל יהיה שונא את המלאכה כשם שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנ' °ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך. רבי טרפון אומר אף הקב"ה לא השרה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנ' °ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ר' שמעון בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנ' °ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה והדר °מכל עץ הגן אכל תאכל. ר' יהודה בן בתירא אומר מי שאין לו מלאכה לעשות מה יעשה אם יש לו חצר חרבה או שדה חרבה ילך ויתעסק בה שנ' °ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ומה ת"ל ועשית כל מלאכתך להביא את מי שיש לו חצרות או שדות חרבות ילך ויתעסק בהן. [ג]אמר ריש לקיש מאי דכ' °עובד אדמתו ישבע לחם, אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם: [ד]ההולך ממקום וכו'. בשלמא ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ולא ליעביד. אלא ממקום שאין עושין למקום שעושין אל ישנה אדם מפני המחלוקת וניעביד הא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם, אמר אביי ארישא, רבא אמר לעולם אסיפא והכי קאמר אין בזו משום שינוי המחלוקת מאי קא אמרת *הרואה אומר מלאכה אסורה מיטר אמרי כמה בטלני הוי בשוקא: [ה]°ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ריש לקיש מכאן שאין מחזיקין במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנ' °ולא יהיה כקרח וכעדתו: [ו]לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב ואצל מי הוא עומד ואצל מי מיסב ואצל מי הוא מסיח. [ז]לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים, ולא יהא ער בין הישנים ולא ישן בין הערים, ולא עומד בין היושבים ולא יושב בין העומדים כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות: [ח]תניא בזמן שהצבור שרויין בצער אל יאמר אדם *אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות מה כתיב בתריה °ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. אלא יצער אדם עם הציבור שכן מצינו במשה רבנו שציער עצמו עם הציבור שנ' °וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער *וכל המצער עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת ציבור:

(ה) מתני': [א]ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי:

## תוספות

(ג) [א]בהדי דקשריף ליה ליתהני מיניה. משום דלר"י דאמר חמץ בשריפה אפרו מותר דתניא כל הנשרפין אפרן מותר וקס"ד בהדי דקשריף ליה ליתהני מיניה אבל לרבנן דאין מצותו בשריפה והוי מן הנקברים דאמרינן דאפרן אסור ופשיטא לדידהו דבהדי דקשריף ליה אסור ליהנות ממנו:

(ד) [א]מקום שנהגו. אור"י בשם ריב"א דמפרש בירושלמי מ"ש ע"פ משאר י"ט משום דזמן הפסח מחצות ואילך ואף יחיד קאמר התם נשאר ימות השנה ביום שמביא קרבן אסור במלאכה ופריך א"כ יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן ומפרש התם משום דראוי להקריב משחרית אבל פסח אינו יכול להקריבו אלא אחר חצות ופריך א"כ קרבן תמיד שהוא לכל ישראל וקרב בכל יום יהא בכל יום אסיר במלאכה ומשני שאני תמיד שהתורה הוציאו מן הכלל דכ' ואספת דגנך ואם כל ישראל יושבים ובטלים מי יאסוף לכן דגן ומשמע התם דמדאורייתא אסור ונראה דאף בזמן הזה דליכא הקרבה כיון שנאסר אז אסור לעולם:

(ה) [א]עד שתחשך. מקשים אמאי אילטריך עד שתחשך פשיטא ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה ואומר הר"י מקורב"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתי' (שמות י"ב ח') ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדקאמר בפרק תפלה השחר מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום, ואומר הר"י יחיאל דכי פריך נמי מאי איריא ערבי פסחים כו' לא מצי לשנויי דנקט ערבי פסחי' משום דבעי למיתני עד שתחשך דכבר אשמעי' באיזהו מקומן דקתני הפסח אינו נאכל אלא בלילה והכא אגב אורחיה תנייה בקוצר ורבי' יהודה תירץ אפי' אי בעינן גבי שבתות וימים טובים עד שתחשך הכא אילטריך למיתני דאתא לאשמעינן דאע"ג דשחיטת פסחים מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כשאר קדשים וכן יש בירושלמי גרים פירקין תני ע"פ מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך:

מאי

תורה אור וציונים

*ג' א' ה' · שמות י"ג ג' · *ע' כדל"ז ז' ט' סוף ו' · *ב' ד' ה' · *ד' ב' ג' · *ה ב' ו' · *ב' ד' ה' · *ז' ג' ה' · שמות כ' ט' · שמות כ"ה ח' · בראשית ב' ט"ו · שם ט"ז · שמות כ' ט' · משלי י"ב י"א · *ח' י' א' · במדבר ט"ז כ"ה · שם י"ז ה' · *ג' א' ז' · ישעי' כ"ב י"ג · שם י"ד · שמות י"ז י"ב · *ב' ד' ה'

מ"מ: (ד) [א]פסחים נ' ע"א. [ב]אדר"נ פי"א. [ג]סנהדרין נ"ח ע"ב. [ד]פסחים נ"א ע"ב. [ה]סנהדרין ק"י ע"א. [ו]דא"ז פ"ה. [ז]ד"א פ"ז. [ח]תענית י"א ע"א.
(ה) [א]פסחים צ"ט ע"ב.

תורה אור וציונים

מהן לקח ספיקו אסור ובנמצא הלך אחר הרוב: שני ציבורין אחד של מצה ואחד של חמץ ולפניהם שני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו ב' עכברים אחד שקל מצה ואחד שקל חמץ ולא ידעינן *הי להאי עייל והי להאי עייל היינו ב' **קופות דתנן שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שני סאין אחד של חולין ואחד של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה: צבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים בדוקין ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי להאי על אי להאי על היינו ב' שבילין דתנן ב' שבילין א' טמא וא' טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות ר"י אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין שניהם בבת אחת טמאין ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין אמר רבא ואיתימא ר' יוחנן בבת אחת דברי הכל טמאין, בזה אחר זה דברי הכל טהורין, לא נחלקו אלא בבא לישאל עליו ועל חבירו רבי יוסי מדמי ליה לבת אחת ור"י מדמי ליה לזה אחר זה: ספק על ספק לא על היינו בקעה ובפלוגתא דר' אליעזר ורבנן דתנן הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית ואמר אחד הלכתי במקום הלז ואיני יודע אם נכנסתי באותה שדה ואם לא נכנסתי ר"א מטהר וחכמים מטמאין שהיה ר"א אומר ספק ביאה טהור ספק מגע טומאה טמא: על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר"מ ורבנן דתנן היה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם הוא בטומאתו עד שיודע לך הטומאה היכן היא וחכמים אומרים בודק עד שמגיע לסלע או לקרקע בתולה: על ובדק ואשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג דתניא שדה שנאבד בה קבר הנכנס לתוכה טמא נמצא בה קבר. הנכנס לתוכה טהור שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא דברי רבי רשב"ג אומר תיבדק כל השדה כולה: הניח תשע ומצא עשר פלוגתא דרבי ורבנן דתניא הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין: הניח עשר ומצא תשע היינו סיפא דתניא הניח מאתים ומצא מנה, מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי וחכ"א הכל חולין: הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת פלוגתא דרשב"ג ורבנן דתניי' *קרדום שאבד בבית הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניח בזוית אחרת ושכח, זוית *מאן דכר שמיה **חסורי מחסרא והכי קתני קרדום שאבד בבית הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו, או שהניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניח בזוית זו ושכח: (ג) מתני': א)כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכר לנכרי ומותר בהנאתו, עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו *תנור וכירים ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים אף מפרר *וזורה לרוח או מטיל לים: גמ': כל שעה שמותר לאכול מאכיל הא כל שעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל לימא מתניתי' דלא כר' יהודה דאי ר' יהודה הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל דתנן ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחילת שש ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחילת שש אמר רבה בר

(ציונים: *א ב' ו' | **א' ח' ס' | *א' א' ס' | *ן' ט' א' | **ח' ט' א' | *ב' ד' ס' | *ז ז' א')

עכבר לאותה הפרוסה לא שהלכה ממקום הקבוע: ספיקו אסור. ספק איסורא לחומרא: ובנמצא. כשר הנמצא ביניהן שלא בחנויות: הי להאי עייל. דאם נכנס זה שהשקל חמץ לשאינו בדוק ואידך דשקל מצה לבדוק אין צריך לחזור ולבודקו: היינו ב' קופות. דבר זה אנו יכולין ללמדו מהא דתנן בענין ב' קופות דתלינן לקולא, קופה. קופא, כוכשא בלעז: שני סאין. של פירות: ונפלו אלו לתוך אלו. סאין לתוך הקופות וידוע לנו שאחד נפל בזו וא' בזו ואינו ידוע איזה בזו ואיזה בזו: הרי אלו מותרין. פירות שבקופות שחולין מותרין לזרים כבתחילה שאנו אומרים חולין לתוך חולין נפלו אלמא תלינן לקולא שההיתר בא לתוך ההיתר והאיסור לתוך האיסור והכא נמי בב' צבורין א' של מצה וא' של חמץ וב' בתים א' בדוק וא' אינו בדוק תלינן לקולא ואמרינן החמץ בא לשאינו בדוק והמצה לבדוק: ולא ידעינן אי להאי על וכו'. אי מצרכינן בדיקה לתרוייהו או לא: היינו ב' שבילין. מהא דתנן גבי ב' שבילין מצינו למפשט, שביל לשון (תהלים ע"ז כ'): אחד טמא. קבר מוטל בו: ועשה טהרות. נגע בטהרות אחר שהלך שם: והלך בשני. בשביל השני ויודעין הן שבשביל שהלך זה לא הלך זה דהשתא ודאי א' מהן טמא וה"נ השקל עכבר ועל לא' מן הבתים דודאי א' מהן צריכה בדיקה: אם נשאלו. כל א' לחכם ספיקו בפני עצמו טהור ואין ב"ד יכול לטמאו כדקיי"ל בספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור, ואם באו בבת אחת הואיל ובשאלה א' יש לנו לומר טמאין או טהורין ואי אפשר לנו לומר להם טהורים אתם שהרי א' מהם ודאי טמא לכן שניהם טמאים: בין כך ובין כך. בין שהאלו כל א' בפ"ע בין בבת אחת: בזה אחר זה. שהאל כל א' בפ"ע: עליו ועל חבירו. ואומר לפני החכם כך היה המעשה שלי ושל חבירי ומה אתה אומר על שנינו: ר"י מדמי ליה לבת א'. אעפ"י שאין שניהם לפניך מ"מ כיון ששאל עליו ועל חבירו צריכה הוראה אחת לשניהם או טמאין או טהורין הם והרי א' מהם ודאי טמא, וא"א למימר דתרוייהו טהורים הם: ור"י מדמי ליה לזה אחר זה. הואיל ואין כאן שואל אלא א' משיבין לו טהור אתה ומעצמו יבין שאף חבירו כמותו אבל כששניהם באו לשאול בבת אחת שצריך להשיב לשניהם כאחת אי אפשר לומר לתרוייהו דטהורים הם, ולרבא בין כך ובין כך דקאמר ר' יוסי היינו בין שבאו שניהם בבת א' ובין בשאל א' עליו ועל חבירו טמאין, אבל בזה אחר זה גם ר' יוסי מודה דטהורים, והכא נמי גבי חמץ כשבאו שני בעלי הבתים כל א' בפ"ע לשאול לחכם אמרינן ליה לכל חד אי אתה צריך לבדוק דבכל א' מן הבתים איכא למימר לא לשאי על ואם בבת אחת באו שניהן צריכין בדיקה: ספק על וכו'. ראה עכבר שנטל חמץ נכנס והבית בדוק ואינו יודע אם נכנס או לא נכנס: היינו בקעה. היינו הך דתניא לענין בקעה, הרבה שדות הסמוכין יחד קרי בקעה ל"מ (בראשית י"א ב'): ובפלוגתא. ואליבא דתלוקת גבי בקעה: בימות הגשמים. הוי בקעה רה"י לענין טומאה מפני שהכל לשם הזרע ואין רשות לכל אדם ליכנס בה וקיי"ל ספק טומאה ברה"י ספקו טמא: וטומאה בשדה פלונית. קבר באחת השדות ויודעין באיזו היא וכל שדה ושדה מסויימת במצריה: במקום הלזו. בבקעה זו: וחכמים מטמאין. דהוה ליה ספק טומאה ברה"י ור"א לא חשיב לה ספק טומאה אא"כ יודע בודאי שנכנס לשדה שהקבר שם ואינו יודע אם בא למקום הקבר אבל השתא שאינו יודע אם בא לשדה זו כלל הו"ל ספק ספיקא, ספק נכנס לאותה שדה ואם תמצא לומר נכנס שמא לא הגיע למקום הקבר: ספק ביאה. ספק אם בא כלל לשדה שהטומאה שם: טהור. דהוי ספק ספיקא ספק בא לשם ואת"ל בא שמא לא נגע בטומאה: ספק מגע טומאה. שבא ודאי למקום שהטומאה שם וספק אם נגע בה: טמא. דספק טומאה ברה"י ספקו טמא: על. נכנס העכבר לבית לפניו ובדק בעה"ב אחריו ולא מצא: כל דבר שבחזקת טומאה. גל טמא שנתערב עם ב' גלין טהורין נבדקו א' מהן ונמצא טהור הוא טהור ושנים טמאין, נבדק שנים ומצאן טהורים הן טהורין והשלישי טמא, נבדק שלשתן ומצאן טהורין כולן טמאין שהיה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה כלומר שהיה שם טומאה בודאי לעולם הוא בטומאתו עד שיודע לך הטומאה היכן היא וחכ"א בודק בקרקע וחופר עד שיגיע לסלע או לקרקע בתולה דהיינו שלא זזה ממקומה לעולם ואם לא מצא תולין ואומרים בא אחד ונטלה: על ובדק ואשכח. נכנס עכבר בפניו ובדק בעה"ב אחריו ומצא פרוסה ואינו יודע אם זו היא שהכניס העכבר אם לאו: שנאבד בה קבר. אין יודע היכן מקומו: נמצא בה קבר. לאחר זמן ואין יודעין אם זה הוא קבר האבוד בה: הוא קבר שנמצא. ואין עוד קבר אחר באותה שדה וכיון שלא בא למקום הקבר טהור: הניח ט'. פרוסות של חמץ ומצא י': הניח מנה. של מעשר שני, מנה היינו מאה זוז ומצא מאתים זוז: מעורבין. מנה יתירה שמצא של חולין היא ומניח סלעים בשוה מנה ואומר דמנה מעשר שהיתה כאן הרי היא מחוללת על הסלעים שללו ומעלה הסלעים לירושלים ויצאה אותה מנה לחולין: הכל חולין. ואין במאתים אלו מנה שהניח בתחלה ואלו הובאו אחרי כן, וגבי חמץ נמי לרבנן הט' שהניח אינן כאן וצריך לבדוק כל הבית שמא גררום חולדות ועכברים שמצא אינם אחר הביאן לכאן: היינו סיפא. דהך ברייתא דהניח מנה ומצא מאתים: מאתים. של מע"ש: הכל חולין. דמאתים שהניח נטלו ואלו הובאו לכאן וה"נ גבי חמץ לרבנן צריך לחזור ולבדוק אחר כולן שאין כאן אחד מן הראשונים, ולרבי אין צריך לחזור ולבדוק אלא על הפרוסה שאבודה: הניח. חמץ: הבית טמא. כל כלי הבית טמאין שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ומיששם בהן: זוית מאן דכר שמיה. הא לא הזכיר כאן כלל שמצאו בזוית אחרת אלא שאבד, ופשט נאבד וקיים בנמצא בזוית: והכי קתני. גאבד קיימינן שמא אדם טמא נכנס ונטלו וכשמצאו בזוית אחרת שמא אדם טמא הניחו לשם, וגבי חמץ נמי לרבנן חוששין כשמצא הפרוסה בזוית אחרת שמא עכבר נטלה ממקום שהניחה לשם וכיון שחוששין לעכבר יש לחוש נמי שמא לא זו היא וצריך בדיקה ולרשב"ג תולין באדם עצמו שהוא הניחה בזוית האחרת ושכח וא"צ בדיקה: (ג) מתני': שמותר לאכול. חמץ בערב פסח: מאכיל. לדיוקא איצטריך דהידוק הא משעה שאינו מותר לאכול אינו מותר להאכיל: עבר זמנו. זמן היתר אכילתו: מפרר. ל"מ (ישעי' כ"ד י"ט) ומ"ל לרבנן דאף בזה מקיים מצות התורה דתשביתו שאור מבתיכם (שמות י"ב ט"ו): גמ': כל חמש. כל שעה חמישית קודם חצות: בתחילת ו'. ואע"ג דכל ו' מדאורייתא שריא גזור רבנן עלה דלמא טעי ושגור על השביעית שהיא שש: אוכלין כל ד'. דס"ל לר"י דטועה אדם יותר מכן וצריך להתרחק מן העבירה יותר ולא יאכל מסוף ד' ואילך: ותולין. לא אוכלין ולא שורפין כלומר אין צריך לשרוף ומאכיל לבהמתו כל חמש אבל הוא לא יאכל ומתני' דקתני דכל שעה שאינו

מ"מ: (ג) א)פסחים כ"א ע"א.

ממדבר כתיב הכא במדבר סיני וכתיב התם °וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני מה להלן בראש חדש אף כאן בראש חדש ונכתוב ברישא דחדש ראשון והדר נכתוב דחדש שני אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה אמר רב פפא לא אמרן אלא בתרי ענייני אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר דאי לא תימא הכי *כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט דילמא פרט וכלל הוא *ותו פרט וכלל נעשה כלל מוסיף על הפרט דילמא כלל ופרט הוא אי הכי אפילו בתרי ענייני נמי הניחא למ"ד כלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט שפיר אלא למאן דאמר דנין מאי איכא למימר אפילו למ"ד דנין הני מילי בחד עניינא אבל בתרי ענייני אין דנין: אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל: ט)אמר רב יהודה הבודק *צריך שיברך מאי מברך רב פפי אמר משמיה דרבא לבער חמץ רב פפא אמר משמיה דרבא על ביעור חמץ בלבער כולי עלמא לא פליגי דודאי להבא משמע כי פליגי בעל ביעור מר סבר מעיקרא משמע ומר סבר להבא משמע מיתיבי ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה התם היכי נימא, נימא לשחוט לא סגיא דלאו איהו שחט פסח וקדשים מאי איכא למימר אין הכי נמי. מיתיבי העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, נטלו לצאת בו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב, שאני התם דבעידנא דאגבהה נפק ביה אי הכי לצאת בו יוצא בו מיבעי ליה אין הכי נמי ומשום דקא בעי למיתנא סיפא לישב בסוכה תנא רישא נמי לצאת בו דקתני סיפא העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אתה ה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אמר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה והילכתא על ביעור חמץ דכולי עלמא מיהא מעיקר' בעינן לברוכי מנלן *דאמ' רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא אמר רב נחמן בר יצחק דאמר קרא °וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבר את הכושי אביי אמר מהכא °והוא עבר לפניהם ואי בעית אימא מהכא °ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם. בי רב אמרי חוץ מן הטבילה ושופר בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי אלא שופר מאי טעמא וכי תימא משום דילמ' מיקלקלא תקיע' אי הכי אפילו שחיטה ומילה נמי אלא אמ' רב חסדא חוץ מן הטבילה בלבד איתמר, תניא נמי הכי טבל ועלה בעלייתו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה: **(ב) מתני':** א)אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום דא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף: **גמ':** ב)ומי אמרינן אין חוששין שמא גררה חולדה והא קתני מה שמשייר יניחנו בצנעה שלא יהא צריך בדיקה אחריו. אמר אביי לא קשיא הא בארבעה עשר הא בשלש' עשר בשלשה עשר דשכיחא ריפתא בבולהו בתי לא מצנעא, בארבע עשר דלא שכיח' ריפתא בבולהו בתי מצנעא אמר רבא וכי חולדה נביאה היא דידעא דהאידנא ארבסר ולא אפי עד לאורתא ומשייר' ומטמר' אלא אמר רבא מה שמשייר יניחנו בצנעה שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו תניא כוותיה דרבא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקה כיצד יעשה מה שמשייר יניחנו בצנעה שלא תבוא חולדה ותטול בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו רב מרי אמר גזירה שמא יניח עשר וימצא תשע. תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי מצה שקל אי חמץ שקל היינו תשע חנויות, פירש ואתא עכבר ושקל היינו סיפא דתניא תשע חנויות כולן מוכרין בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן

## תוספות

(שם) ט)בעידנא דאגבהה נפיק ביה. וא"ת כיון דנפיק היאך יברך והלא צריך לברך עובר לעשייתו ואור"י אע"ג דנפיק אכתי עוסק במצוה שצריך לנענע בקריאת הלל (עיי' ו' ס' י"א):

(ב) א)אין חוששין שמא גיררה חולדה. וא"ת והא מרישא שמעינן דקתני כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה תריץ דהוה מוקמינן בשאין חולדה וברדלס יכולין להלך שם:

תורה אור וציונים
במדבר א' א'
*ז' ט' ב'
*ו' ז' ב'
*ז' ב' כ'
*ה' ג' ב'
שמואל ב' י"ח כ"ג
בראשי' ל"ג ג'
מיכה ב' י"ג

## פירוש (מפרש"י וס"א)

מה להלן בר"ח. דכתי' ביה באחד לחדש השני: ונכתוב ברישא וכו'. לא אשמעינן קרא אלא אסדר פרשיות קפריך מכדי פרשה פסח נאמרה תחלה שהרי בחודש הראשון נאמרה דכ' בחודש הראשון לאמור ופ' פקודים נאמרה באייר ואפ"ה אקדמה להאי בראש הספר ופ' זו בסדר בהעלותך: אין מוקדם ומאוחר. לא הקפידה תורה על סדר מוקדם ומאוחר ופעמים שהקדימה לפרשיו' שנאמרו תחלה המאוחרות לכן: בב' ענייני. בב' פרשיות: בחד עניינא. במקראות הסדורות בפרשה אחת: דאלת"ה. דנסדר כתיבתן נאמרו הא דקיי"ל כל כלל ופרט, כלומר כשכלל בראשה והדר פרטו אין בכלל אלא מה שהוא נפרט לפי שבא הפרט ופרט שזהו הכלל ואי ס"ד דאפי' בחד עניינא אין מוקדם ומאוחר היכא שמכינן עלה דילמא פרט וכלל הוא וקיי"ל פרט ואחריו כלל נעשה כלל מוסיף על הפרט ונתרבה הכל: ותו. ושוב קשה: נעשה כלל מוסיף. שלא תאמר אין כאן אלא פרט או כיוצא בו לכן הוסיף הכתוב כלל אחריו להביא כל דבר ואפי' אינו דומה לפרט והיכא שמכינן עלה דילמא כלל ופרט הוא ואין בכלל אלא מה שבפרט: אי הכי. קשיא לך אפי' בתרי ענייני תיקשי לך דהא דיינינן כלל ופרט אף כשנאמר אחד מהם בפרשה זו ואחד בפרשה אחרת: הא ניחא. דלא קשיא לך כך בב' ענייני: המרוחקין. שאינם כתובין גבי הדדי: צריך שיבטל. החמץ בלבו סמוך לבדיקה מיד ואומר כל חמירא דאיכא בביתא ליבטיל: ט)בלבער כ"ע לא פליגי. דודאי לשון עתיד הוא ושפיר דמי דברכה קודם עשיית המצות בעינן: מעיקרא משמע. על ביעור שביערתי והרי עדיין לא בדק דהאי ברכה קודם בדיקה היא, ביעור היינו נמי בדיקה, ורב פפא סבר דלהבא משמע: על השחיטה. וקשיא לרב פפי דאמר דמעיקרא משמע: נימא לשחוט. בתמיה דמשמע דאותו השוחט המצוה מבני העיר לשחוט עליו המצוה מוטלת: וכי לא סגיא. קניא הייתו די כלומר וכי לא אפשר אלא דאיהו שחיט והלא לא עליו המצוה מוטלת וכיון דלא מצי למימר בהאי לישנא מברך בלשון על, אבל ביעור מצוה מוטלת על בעל החמץ וכל אדם ואדם בודק ביתו והיכא דיכול לומר לבער לא נימא על ביעור, ופרכינן פסח וקדשים שהבעלים נצטוו דכ' (ויקרא א' ד' ה') וסמך ידו ושחט ואפשר להו למימר לשחוט והיכי סרינן לומר על השחיטה: אין ה"נ. דצריכין לומר לשחוט: דבעידנא וכו' בשעת הגבהה יצא ידי מצות לקיחה ולכן מברך על שעבר: אי הכי. דכבר יצא נטלו יצא בו מבעי ליה למימר: אין ה"נ. דהו"ל למימר הכי ומשום דקתני סיפא לשון עתיד ליסב קתני רישא נמי לשון עתיד לצאת: והלכתא על ביעור. נמי להבא משמע: מעיקרא. קודם עשייה: עובר. קודם: ויעבר את הכושי. קדמו בריצת אחימעץ: ויעבר מלכם לפניהם. יקדים לילך ברגלם: חוץ מן הטבילה ושופר. דמברך אחר עשייתן: לא חזי. קודם הטבילה ולהכי מברך לאחריה אלמא הייתו עד כעת קודם שטבל: מיקלקלא. ולא יצא בה נמצא צריך לבטלה ולהכי יברך לבסוף: שחיטה ומילה נמי. יברך לבסוף: חוץ מן הטבילה בלבד איתמר. אבל בשופר מברך קודם תקיעה ולקלקולא לא חיישינן: **(ב) מתני':** אין חוששין. כשבדק בזוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבא לבדוק זו גיררה חולדה חמץ למקום הבדוק וצריך לחזור ולבדוק: חולדה. מלס"מ (ויקרא י"א כ"ט) וויזעל בלעז: דא"כ. שבאת לחוש לכך: מחצר לחצר. נמי יש לחוש שמא הביאה מחצר שאינו בדוק לחצר הבדוק: ואין לדבר סוף. לא תמצא בית בדוק לעולם: **גמ':** ב)ומה שמשייר. לאחר בדיקתו לאכול בלילה ובבוקר: בצנעא. במקום שמור: שלא יהא צריך בדיקה. כשלא ימצאנו אח"כ במקום שהניחו לשם: בשלשה עשר. רישא דקתני אין חוששין בבודק בי"ג שמצוי פת הרבה לחולדי' בתוך הבתים ואינ' חוששת לשייר וסיפא נמי דאיירי בי"ד וכיון דלא חזיא שהולדם פת הרבה בבתים כמות שהיא רגילה משיירא: וכי חולדה נביאה היא. לדעת לב על כך ולראות את הנולד ויודעת שלא יאפו עוד היום: בפנינו. והיכא דחזינן ע"כ חיישינן: וימצא ט'. דהכא ודאי איכא למימר דהא מוכחא מילתא שנטלה פרוסה אחת: ט' צבורין. כל אלו פיסקי הלכות הן, לגזור מלה"מ ([illegible] מ"א ל'): ואתא עכבר ושקל. ונכנס לפנינו לבית בדוק צריך לחזור ולבדוק או לא וכיון דרוב הצבורין מצה ומיעוט חמץ מסתבר למימר דשל מצה שקל: היינו ט' חנויות. היינו הך דתני' בט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת טרפה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח שספיקו אסור ואין הולכין בו אחר הרוב דעכ"פ לא יוכחם דים בתוך חנויות שאלה אחת שמוכרת טרפה ואפשר שלקח משם וכיון דהחנויות קבועין והוא לקח ממקום הקבוע אין הולכין בו אחר הרוב דכל קבוע כמחצה על מחצה והוי כמי שמליין מוכרת בשר כשר ומליין בשר טרפה כיון דודאי הוא דיש מאותן החנויות שלקח מהן אחת שמוכרת טרפה והכא נמי בצבורין של מצה ושל חמץ ולקח עכבר ממקום הקבוע דעכ"פ יש שם גם כן חמץ אין הולכין אחר הרוב והוי כמחצה מצה ומחצה חמץ: פירש. פרוסה מא' מן הצבורין פירש לזוית ולא ידענא מהי מינייהו פירש אי משל מצה או משל חמץ ואתא עכבר ושקליה לאותה הפרוסה: היינו סיפא. דהך ברייתא דתשע חנויות דקתני סיפא בנמצא בשר בין החנויות ולא ידעינן מאיזה מן החנויות פירש החתיכה זו הולכין בו אחר הרוב וברובן מוכרת שחוטה אותה החתיכה כשרה ואמרי' כל דפריש מרובא פריש דכיון דפריש אין כאן תורת קבוע ואין האיסור קבוע במקום החתיכה זו ולא דמי לרישא שלקח מאחת מן החנויות דהיינו ממקום שהאיסור קבוע שם, והוא הדין בפרוסה שפירש הלך אחר הרוב וכיון דרוב צבורין מצה הרי היא משל מצה דכי שקליה עכבר

מ"מ: ט)פסחים ז' ע"א. (ב) א)שם ט' ע"א. ב)שם ע"ב.

תורה אור וציונים

*ח' ט' נ'
*שם
*ז' י"ג נ'
*ג' א' ט'
בראשית ז' ח'
*ב' ו' א'
ויקרא י"ב ג'
*ה' א' א' ותניא
בראשית כ"ב ג'
*ז' ב' ט'
*ח' ב' ו'
*ז' ב' נ'
**ה' ב' ו'
במדבר ט' ב'
במדבר ט' ו'
*ה' ה' נ'
שמות י"ב ב'
שם ג'
במדבר ט' א'
שם ב'
*ז' ח' י'

## תוספות

*) (א) [ג]מתפלל ז' מעין י"ח ברכות. פי' רבנים טעמא משום דכיון דאכתי קוא בתענית מסיב ביוה"כ לכני מתפלל ז' ולפי שכבר פנה היום ומול הוי לכני מתפלל מעין י"ח: (שם) [י]שנאמר ויכנס אברהם בבוקר. וא"ת והיכי מוכח מהאי קרא דזריזין מקדימין למצות ואין מקדימין טפי מצפרא והא יליף ר' אבהו מהאי קרא דתלמיד חכם לא יצא יחידי בלילה. וי"ל דהכא מוכח מקרא דעקדה דלא היה נתנע אברהם מללכת יחידי בלילה דשלוחי מצוה אינן נזוקין ועוד דהני נעריו היו עמו והתם מוכח מויבכם אברהם בבוקר דכתי' גבי סדום דלא היה מצוה ויחידי היה שלא רצה שיראו במפלתם של סדום:

(שם) [ז]ומזהיר על פסח שני. אע"ג שעדיי שאיכתו הוזקק לומר להם מ"מ לא היה צריך להאריך אלא אל תעשו פסח ותו לא:

## המדריך

הבקר אור כתיב כמ"ד *צפרא נהר וכדרי' אמר רב דאר"י אמר רב לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב: [ג]ת"ש אור של יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה שחרית מתפלל שבע ומתודה במוסף מתפלל שבע ומתודה במנחה מתפלל שבע ומתודה בנעילה מתפלל שבע ומתודה בערבית מתפלל מעין שמונה עשר ר' חנינא בן גמליאל אומר משום אבותיו מתפלל שמנה עשר שלימו' מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת אלמא אור *אורתא הוא ש"מ: [ד]ר' יהודה אומר בודקין אור לארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור מדקאמר ר' יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית אלמא אור אורתא הוא ש"מ. [ה]ת"ש דתני דבי שמואל לילי י"ד בודקין את החמץ לאור הנר אלמא אור אורתא הוא אלא בין רב הונא ובין רב יהודה דכולי עלמא אור אורתא הוא ולא פליגי מר כי *אתריה ומר כי אתריה באתרא דרב הונא קרו נגהי ובאתרי' דרב יהודה קרי לילי ותנא דידן מאי טעמא לא קתני לילי *לישנא מעליא הוא דנקט וכדר' יהושע בן לוי דאריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמנה אותיות ולא הוצ"א דבר מגונה מפיו שנאמר [0]מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה: [ו]והשתא דקיי"ל דלכולי עלמא אור אורתא הוא מכדי בין לר"י ובין לר"מ חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה ונבדוק בשית וכי תימא *זריזין מקדימין למצות נבדוק מצפרא דכתיב [0]וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא *כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות שנ' [0]וישכם אברהם בבקר אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה: [ז]בעי מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא דידיה הוא או דילמא על השוכר לבדוק דאיסורא ברשותיה קאי ת"ש המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה התם הא אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא הכא מאי אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק. איבעיא להו המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מהו מי הוי כמקח טעות או לא ת"ש דאמר אביי לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקי דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה: [ח]אמר רב יהודה אמר רב המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אין *זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער אמר אביי הא דאמרת תוך שלשים יום זקוק לבער לא אמרן אלא שדעתו לחזור אבל אין דעתו להזור אין זקוק לבער א"ל רבא ואי דעתו לחזור אפילו מראש השנה נמי אלא אמר רבא הא דאמרת קודם שלשים יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפי' מראש השנה זקוק לבער ואזדא רבא *לטעמיה דאמר רבא העושה ביתו אוצר קודם שלשים יום אין זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער וקודם שלשים נמי לא אמרן אלא שאין דעתו לפנותו אבל דעתו לפנותו אפילו קודם שלשים יום נמי זקוק לבער. הני שלשים יום מאי *עבידתייהו כדתניא *שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום רשב"ג אומר שתי שבתות. מאי טעמא דת"ק שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני שנ' [0]ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכתיב [0]ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ורשב"ג אמר לך *אידי דאיירי במילי דפסחא מסיק להו לכל מילי דפסחא מ"ט דרשב"ג שהרי משה עומד בראש החדש ומזהיר על הפסח שנ' [0]החדש הזה לכם ראש חדשים וכתיב [0]דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו' ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אלא אמר רבה בר שימי משמיה דרבינא מהכא [0]וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון וכתיב [0]ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו הכא נמי ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בד' בירחא או בחמשה בירחא קאי אמר רב נחמן בר יצחק *אתיא מדבר ממדבר

## פירוש (מפרש"י וס"א)

וקרי לנוקר אור: הבוקר אור כתי'. האי אור לאו שם דבר הוא אלא הבוקר האיר כמו דאמרי איכשי נפרא נהר ולימדך הכתו' דרך ארץ מאמי יוסף שהמתינו עד שהאיר המזרח וכדרב יהודה: בכי טוב. היוצא לדרך יכנס ערבים לבית מלון מבעוד יום ולמחר ימתין עד שיאיר השחר ולא יהיה מהלך בדרך בלילה מפני החיות ומפני הלסטין אלא ביום שהאור טוב לו שנאמר באור כי טוב והיינו דקאמר יכנס ויצא בכי טוב: [ג]אור של יוה"כ. ליל כניסתו: שבע. ז' ברכות דהיינו ג' ראשונות וג' אחרונות ומשנה עשרה ברכות ובאמצע ברכה אחת מעניינו של יום: ומתודה. על חטאיו ואומר וידוי: מעין י"ח. דהיינו ג' ראשונות וג' אחרונות כתיקנן ואומר הביננו באמצע שיש בה מעין כל שאר הברכות והיא תפלה קצרה שתקנו לעוברי דרכים ולמועלאי יוה"כ התירו לצאת בה מפני שטורח: [ד]בודקין, חמץ: [ה]ולא פליגי. ולתרוייהו אור דמתני' לילי והא דאר"ה נגהי משום שבמקומו קרי לאורתא נגהי, ואורתא ונגהי חד הוא וכל א' אומר בלשון שבמקומו: ותנא דידן. במתניתין: מ"ט לא תני לילי, כדתני דבי שמואל ומשני דאלישנא מעליא קא מהדר שמלום ודרך נקיי הדעת לדבר בלשון נקיים ואור לשון נאה ומעולה יותר מלילי: לעולם אל יוציא וכו'. לאו אלילי קאי אלא בעלמא איתמר ומיהו שמעינן מינה דדרך חכמים לחזור אחר לשון נאה ונקי: עקם הכ'. דלא כתב בלשון קצרה הטמאה ועקם והאריך בלשונו והוסיף ח' אותיו' שבנ' תיבות אשר איננה שלא להזכיר ענין טומאה, ואע"ג שמצינו בתורה שמא שינה הכתוב במקום הזה כלמדך לחזור אחר לשון נקייה: בין לר"י בין לר"מ. דהוין דחמץ אינו אסור מה"ת בבל יראה ובאכילה אלא משעברו שש שעות ביום י"ד דהיינו מחצות ואילך: ונבדוק. חמץ בתחילת שש וקודם איסורו יבערנו ול"ל לאקדומי כולי האי דנשלמא אי אור יממא הוא איכא לתרוצי דמתניתין נמי בשם קאמר אבל השתא דלכ"ע אורתא הוא תקשה: נבדוק מצפרא. דאיכא הקדמה וזריזות כדאשכחן גבי מילה בזריזותיה דאברהם שהשכים בבוקר ולא המתין עד הנץ החמה ומ"מ בלילה לא הקדים: שבנ"א מצויין. להכי תקון בדיקה בלילה ועוד שאור הנר יפה לבדיקה אבל ביום מחשיך: דחמירא דידיה הוא. החמץ שבבית שלו הוא: ברשותיה קאי. שהרי עתה הבית שלו: לעשות לו מזוזה. אלמא מידי דמצוה עליה רמיא: חובת הדר. לפי שהיא משמרתו וכתיב ביתך נכנס ויוצא בה אבל הכא בדיקת חמץ דרבנן דאי משום בל יראה ובל ימצא הא אמר לקמן דסגי ליה בבטול בעלמא אי משום דעתיה מיניה ומשוי ליה כעפרא ואמר כל חמירא דבביתא הדין כו' ורבנן הוא דאצרוך בדיקה והשתא כי האי גוונא מיבעיא לן טורח זה על מי מוטל: מסירת מפתח הוא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו ואע"פ שמסר לו ביום כבר חלה חובה עליו: הוי מקח טעות. ואם בא השוכר לחזור בו על ידי עלילותיו ולומר לא כך שכרתי ואין תנאי שלנו קיים מהו לחזור: למ"ב היכא דלא יהבי אגרא. לאחרים ובדקי אלא כל אים ואיש בודק את ביתו דלא מלי למימרי ליה מקח טעות דאם הייתי יודע שאינו בדוק לא הייתי שוכרו דודאי ניחא לאינש למעבד מצוה בגופיה ואי כמי הוה ידע דלא בדוק לא היה מניחו בכך: אלא אפי' באתרא. דנהוגי כל בני העיר לשכור בודקין כל אים בביתו דאיכא הפסד ממון ליה אפי' הכי אי ידע ביה אתמול דלא בדיק לא הוי הדר ביה דניח' ליה כו' והאי דקא הדר ביה משום מלתא אחריתי היא דאשכח ביתא אחריתי דשפירא מיניה: [ח]המפרש. פורש מן היבשה לים: בשיירא. עם הנורים למקום רחוק: קודם ל' יום. לפסח: שדעתו לחזור. בימי הפסח: אפי' מר"ה נמי. דכי הדר בימי פסח ענר עליה בשלואתו: אוצר. שהכניס תבואה ופתחים חמץ ואמרינן דחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער: תוך ל' יום זקוק לבער. דלכתחילה לא זה הוא ביעורו אבל קודם ל' לא חל עליו חובת ביעור וכי מטא השתא לא מחוייב דהא נפלה עליו מפולת: שאין דעתו לפנותו. לאוצר ממש והוא הדין במפרש ויוצא בשיירא הא דקודם ל' אינו זקוק לבער היינו דוקא באין דעתו לחזור דומי' דקאמר באוצר שאין דעתו לפנותו: מאי עבידתייהו. מה איכפת בהו שקבעום זמן איכא ומה איריא ל' יום: שואלין וכו'. ומאז הלה חובה להזכר בהלכי הפסח: ומזהיר על פסח שני. דהיינו ל' יום שהוא בי"ד באייר: איידי. על ידי כלומר משום: דאיירי במילי וכו'. כיון שהתחיל להורות דיני פסח גומר להם לכולהו אבל לא משום דיה לשאול ולדרוש ל' יום קודם: מ"ט דרשב"ג. שקבע ב' שבועות: דבריש ירחא קאי. שבראש חודש היה עומד דהויין עד הפסח ב' שבתות: סה.



מ"מ: [ג]פסחים נ' ע"א. *) יומא פ"ז ע"ב. [ד]פסחים ב' ע"ב. [ה]שם ג' ע"א, [ו]שם ד' ע"א. [ז]שם ע"א וע"ב. [ח]שם ו' ע"א.

שאין דרכי לקבל: **גמ':** ספק מוכן אסור. כדקתני אא"כ יודע שנצודו מעיו"ט אבל אם יש ספק בדבר הוי ספק מוקצה ואסור ור"ג מתיר בספק מוכן: דמתני לה. לאא דשמואל דאסר ספק מוכן אברייתא: הלכה כר"י. מאן דמתני אמתניתין אמר אין הלכה כר"ג דלא שייך למימר הלכה כר"י משום דלא תני ליה לדר' יהושע במתניתין: ב)לקבל. בטלטול דכולי האי לא אחמור בספק מוכן דלתסר בטלטול אבל באכילה לא שריגהו ר"ג: מותרין באכילה. קאמר ר"ג ולאו דסבירא להו לרב ולוי כוותיה אלא מילתיה הוא דמפרשי: באורתא. בערב: בצפרא. בבוקר: דהואי. בבוקר: דורון. מתנה: המפולמין. לחים: שפיר. ואע"ג דודאי מוקצה הוא איכא למימר דמתיר בטלטולו ולקמן פריך עלה פירות בני יומן דהיינו שנלקטו ביו"ט מי שרו בטלטול נהי דמיקל ר"ג בספק מוכן בודאי שאינו מוכן מי מיקל: ולטעמיך. לדעתך דשרי בטלטול: בוורי. היינו דגים: דאדימי. אדומים שהדגים כשנצודים לבנים הם ומיום ב' מתחילין להתאדם: דכבישי בירקא. כשלקטום מגנום מיד בירק שלא יגרם לאלוחן והני ודאי מוכן נינהו דניכרין שמעיו"ט הן ואשמועינן דאע"ג דדמו לבני יומן לא חיישינן למראית העין: אסור. משום מוקצה: בכדי שיעשו. כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט ולכן ימתין כדי שיעור לקיטתן: מותר לישראל אחר. דגבי תחומין דלאו דאורייתא לא אחמור כולי האי ודי אם יאסרו על זה שבא בשבילו: (י) **מתני':** מחלון לחלון. באותו שובך עצמו שכן דרך שובך להיות בו מחילות הרבה קן לכל זוג וזוג, וחלון לכל קן וקן: **גמ':** הרואה. שהוא מוליכו: להטיח גגו. מלא"מ (ויקרא י"ד מ"ב) והיה דרכן להטיח גגותיהן בטיט לפי שלא היו משופעין אלא שוויין כמין תקרת עלייה ומשתמשין בהן לפיכך טחין אותן ומשפעין הטיט לצד הכתלים שיזובו שם המים: מוכיח עליו. שלא להטיח הגג הוא צריך: דברי הכל מותר. שהרי אין אדם רואהו ואין לחוש לחשד: מפני מראית העין. שלא יחשדוהו באיסור: אפי' בחדרי חדרים. שאין אדם רואהו, וקשיא לרב חנן דאמר דהכא ברה"י לכ"ע שרי: תנאי היא. איכא תנא דקאי כוותיה דרב: שוטחן בחמה. מי שנפלו כליו בשבת בדרך במי גשמים שוטחן בחמה והן מתייבשין מאליהן, שוטחן מלא"מ (במדבר י"א ל"ב): אבל לא כנגד העם. שלא יאמרו כבסן בשבת אלמא מידי דאסור בפרהסיא משום מראית עין שרי במקום צנוע: א"ל דר"י א"ר. דכל שהוא משום מראית עין אסור אפי' בחדרי חדרים ולהכי אסור אף ברה"י: לימא רב דאמר כב"ש. לרב חנן קא פריך דאמר דב"ה ברה"ר אסרי וברה"י שרו א"כ לר"ח רב דאמר כל מקום וכו' אמר כב"ש ובתמיה הא וודאי לא שבק ב"ה ועביד כב"ש ועל כרחיך לב"ה אפי' ברה"ר מותר דשובכו מוכיח עליו דאי ברה"ר אסור וברה"י שרי לא הוה אמר רב להא שמעתא: תנאי היא. כלומר אמר לך רב חנן ודאי רב סבר דב"ה אפילו ברה"ר שרי ופליג עלי ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שוטחן בחמה דלית ליה דרב והשוא תנא מוקי ב"ה כוותיה דלא התירו אלא ברה"י ור"א ור"ש דס"ל כרב מוקמי פלוגתא דב"ה דמתני' אפי' ברה"ר דקא סברי שובכו מוכיח עליו וב"ש ל"ל שובכו מוכיח עליו ואסרי אפי' בחדרי חדרים: מתניתין. דקתני דבהולכת סולם לשובך פליגו לאו כי האי תנא דקתני דבהולכה מודו מפני שהולך יו"ט היא: של עליה ד"ה אסור. דהשוא ודאי אמרי להטיח גגו הוא צריך: ג)הלכתא גברוותא. הלכות גדולות: צריך להודיעו. הנחשד צריך לנקות עצמו ולהודיעו למי שחושדו שאין בו אותו דבר שנחשד בו:

## סליק פרקא:

**(א) מתני':** א)אור לי"ד. ליל י"ד בניסן: בודקין. שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא דכ' (שמות י"ב י"ט) שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכ' (שם י"ג ז') ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור: שאין מכניסין בו. שאין דרך בני אדם להביא חמץ לשם: ובמה אמרו. לקמן במתני': ב' שורות. של חביות הסדורות במרתף של יין צריך לבדוק ביניהם אחרי שאמרו כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך לבדוק למה הוצרכו לבודקן ומפרש לא אמרו אלא במרתף שמכניסין בו חמץ כגון מרתף שמסתפק ממנו יין לשולחנו ופעמים השמש עומד למזוג יין ופתו בידו וכשהיין כלה נכנס למרתף להביא יין: ב' שורות ע"פ כל המרתף. מן הארץ ועד שמי קורה דרך האוצרי יין לסדר חביותיהן שורות שורות עד שממלאין כל קרקע המרתף וחוזרין ומניחין חבית על חבית כשורות מחמונות עד הקורה ואמרי ב"ש שאותן ב' שורות חיצונות אותה שרואה את הפתח על פני רוחב כל המרתף והשורה שלאחריה צריך לבדוק מן הארץ עד התקרה. ור' יוחנן אמר ב' שורות שאמרו ב"ש היא שורה חיצונה מן הארץ ועד תקרה וחוזר ובודק כל החביות העליונות על פני כל אורכו ורחבו של מרתף שאף היא נקראת שורה אם באת למנות מלמעלה למטה: ב' שורות החיצונות. ב"ה אומרי' האי עליונה לא כל גג השורות באורך המרתף קאמר כדא"ר יוחנן אליבא דב"ש אלא שורות הבית אחת על פני רוחב כל המרתף ולא מן הארץ ועד הקורה אלא לוחה שורה הרואה את הפתח ואת הקורה. ועוד שורת הבית אחת למטה מן העליונה והיא משורה הזקופה כנגד הפתח והאי פתח לאו כנגדו ממש קאמר אלא הכותל שהפתח בו קרי הכי: **גמ':** ב)מאי אור. דקתני במתניתין: נגהי. קסיד דהיינו יום: נגהי ממש. כשאיר השחר שהרים של י"ד: מי כתי' האור בוקר. דתמלי לומר דאור שם דבר הוא וקרי

**גמ':** *מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני ספק מוכן אסור ורבן גמליאל מתיר ומעשה נמי בנכרי אחד שהביא דגים לר"ג ואמר מותרין הן אלא שאין רצוני לקבל הימנו אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה כר"ג. ואיכא דמתני לה אהא דתניא ספק מוכן ר"ג מתיר ור' יהושע אוסר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע: ב)ואמר מותרין הם: מותרין *למאי רב אמר מותרין לקבל ולוי אמר מותרין באכילה אמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דאנא ולוי הוינן קמיה דרבי כי אמרה להא שמעתא, באורתא אמר מותרין באכילה בצפרא אמר מותרין לקבל אנא דהואי בי מדרשא הדרי בי לוי דלא הוה בי מדרשא לא הדר ביה. מיתיבי נכרי שהביא דורון לישראל אפילו דגים המפולמין ופירות בני יומן מותרין בשלמא למאן דאמר מותרין לקבל שפיר אלא למ"ד מותרין באכילה פירות בני יומן מי שרו באכילה. *ולטעמיך פירות בני יומי מי שרו בטלטול אלא בבוורי דאדימי ופירי דכבישי בירקא עסקינן, ואמאי קרי להו בני יומן שהן בעין בני יומן אמר רב פפא הלכתא נכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו ואם אין מאותו המין במחובר תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר: (י) **מתני':** א)ב"ש אומרים אין מוליכין את הסולם *משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון וב"ה מתירין: **גמ':** אמר רב חנן בר אמי מחלוקת ברה"ר דב"ש סברי הרואה אומר להטיח גגו הוא צריך וב"ה סברי שובכו מוכיח עליו אבל ברה"י דברי הכל מותר איני והא אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם רבי אליעזר ור"ש אוסרין. איכא דאמרי אמר רב חנן בר אמי מחלוקת ברה"י דב"ש אית להו דרב יהודה אמר רב וב"ה לית להו דרי"א"ר אבל ברה"ר דברי הכל אסור לימא רב דאמר כב"ש תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ר' אליעזר ור"ש אוסרין. מתניתין דלא כי האי תנא דתניא א"ר שמעון בן אלעזר מודים ב"ש וב"ה שמוליכין את הסולם משובך לשובך לא נחלקו אלא להחזיר שב"ש אומרים אין מחזירין וב"ה אומרים אף מחזירין א"ר יהודה במה דברים אמורים בסולם של שובך אבל בסולם של עליה דברי הכל אסור: ג)ר' שמואל בשם ר' נתן אומר בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום בתורה מניין °והייתם נקיים מה' ומישראל, בנביאים מניין °אלהים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע, בכתובים מניין °ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם: ג)אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, °וחנה היא מדברת על לבה מכאן *למתפלל צריך שיכוין לבו, רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע מכאן שאסור *להגביה קולו בתפלתו, °ויאמר אליה עלי *עד מתי תשתכרין וגו' א"ר אלעזר מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו, °ויען ושכר לא שתיתי א"ר אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו, ויען עלי ויאמר °לכי לשלום א"ר אלעזר מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו שצריך *לפייסו ולא עוד אלא שצריך לברכו שנ' °ואלהי ישראל יתן את שאלתך:

## תוספות

(י) א)והא אמר ר"י אמר רב. ואע"ג דרב אמורא הוא מ"מ פריך שפיר כיון דרב גדול היה בדורו ורא"ם ימיבה ליסראל הוא ממשואל ואין סברא דרב חנן פליג עליה: (ועיין תוספות לעיל [ז' ז' ו'] **ב**דינור **ה**מתחיל הייג שתים וכו'):

## סליק פרקא:

## פרק תשיעי.

**(א) מתני':** א)אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ובמה אמרו ב' שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ ב"ש אומרי' ב' שורות על פני כל המרתף וב"ה אומרי' ב' שורות החיצונות שהן העליונות: **גמ':** ב)מאי אור רב הונא אמר נגהי ורב יהודה אמר לילי קס"ד דמ"ד נגהי נגהי ממש ומ"ד לילי לילי ממש מיתיבי °הבוקר אור והאנשים שולחו אלמא אור יממא הוא מי כתיב האור בקר אור

תורה אור ציונים: *ף' ו' ב' · *ח' ב' ו' · *ף' י' ד' · במדבר ל"ב כ"ב · יהושע כ"ב כ"ב · משלי ג' ד' · שמואל א' א' י"ג · *ג' ד' ג' · *ד' ו' א' · שם י"ד · *ד' ד' ג' · שם ט"ו · שם י"ז · *ף' ג' ס' · שם · בראשית מ"ד ג'

מ"מ: ב)ביצה כ"ד ע"ב (י) א)שם ט' ע"א. ב)שקלים פ"ג ה"ד. ג)ברכות ל"א ע"א: [פ"ט] (א) א)פסחים ב' ע"א. ב)שם ב' ע"א.

ב"ש היא דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דאי ב"ה הא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. מתקיף לה רבה ממאי דב"ש וב"ה בהא פליגי דלמא בערוב והוצאה לשבת ואין ערוב והוצאה ליו"ט קא מפלגי מר סבר ערוב הוצאה לשבת וערוב הוצאה לי"ט ומר סבר ערוב הוצאה לשבת ואין ערוב הוצאה ליו"ט כדכתיב °ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת בשבת אין ביו"ט לא. מתקיף לה רב יוסף אלא מעתה ליפלגו באבנים אלא מדלא מיפלגי באבנים ש"מ בהוצאה שלא לצורך פליגי ואף ר' יוחנן סבר במתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך פליגי דתני תנא קמיה דר' יוחנן המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש לוקה משום מבשל גיד ולוקה משום אוכל גיד ולוקה משום מבשל בשר בחלב ולוקה משום אוכל בשר בחלב ולוקה משום הבערה אמר ליה פוק תני לברא הבערה ובשול אינה משנה ואם תמצא לומר משנה ב"ש היא דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הכי נמי לא אמרי' מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דאי ב"ה כיון דאמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הכא נמי מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך:

(ז) **מתני':** [א]ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויין לשתייה וב"ה מתירין עושה אדם *מדורה ומתחמם כנגדה: **גמ':** איבעיא להו האי מדורה מאן קתני לה דברי הכל היא ושני להו לב"ש בין הנאת כל גופו להנאת אבר אחד או דלמא ב"ה קתני לה אבל ב"ש לא שני להו ת"ש ב"ש אומרים לא יעשה אדם מדורה ויתחמם כנגדה וב"ה מתירין:

(ח) **מתני':** [א]אין צדין דגים מן הביברים ביום טוב ואין נותנין לפניהם מזונות אבל צדין חיה ועוף מן הביברין ונותנין לפניהם מזונות רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הביברין שוין זה הכלל כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר: **גמ':** ורמינהו ביברין של חיה ושל עופות אין צדין מהם ביו"ט ואין נותנין לפניהם מזונות, קשיא חיה אחיה קשיא עופות אעופות, בשלמא חיה אחיה לא קשיא הא ר"י הא רבנן דתנן ר"י אומר הצד צפור *למגדל וצבי לבית חייב לבית הוא דמחייב אבל לביברין לא וחכ"א צפור למגדל וצבי לגנה ולחצר ולביברין, אלא עופות אעופות קשיא, וכי תימא הא נמי ל"ק הא בביבר מקורה הא בביבר שאינו מקורה והא בית דכביבר מקורה דמי ובין לר"י ובין לרבנן צפור למגדל אין לבית לא. אמר רבה בר רב הונא הכא בצפור דרור עסקינן שאינה מקבלת מרות דתני דבי ר' ישמעאל למה נקרא שמה צפור דרור שדרה בבית כבשדה. השתא דאתית להכי חיה אחיה נמי לא קשיא הא בביבר קטן הא בביבר גדול: רשבג"א לא כל הביברין שוין וכו'. א"ר יוסף א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג א"ל אביי הלכה מכלל דפליגי א"ל ומאי נפקא לך מינה א"ל גמרא גמור זמורתא תהא: (ט) **מתני':** [א]מצודות חיה ועוף ודגים שעשאן מעיו"ט לא יטול בהן ביו"ט אלא אם כן יודע שנצודו מעיו"ט ומעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הן אלא שאין רצוני לקבל הימנו: מעשה

## תוספות

(ו) [א]אלא מעתה. נראה לפרש כגירסת הספרים אלא מעתה הוציא אבנים לב"ה ס"ע דלא מחייב פי' מדאורייתא' מלקות וכי תימא ה"נ א"כ לפלגו באבנים אלא ודאי מדלא קמפלגי וכו' ודוקא בהוצאה היה בה צורך יו"ט קצת אמרינן מתוך שהותרה לצורך יו"ט דכל אוכל נפש מותר הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש הואיל ואיכא צורך קצת היה צורך יו"ט אבל שלא לצורך יו"ט כלל ודאי דאסור מן התורה כגון הוצאה מיו"ט לחול ומוציא אבנים דליכא לא צורך נפש ולא שמחת יו"ט חייב מדאורייתא' וכי פליגי ב"ש וב"ה בדברים שאינן לצורך אוכל נפש ואיכא בהן צורך יום טוב קצת כגון קטן למולו דשמונה נקראת צורך יו"ט ולולב לצאת בו וס"ת לקרות בו וכן פי' רבנו חננאל אבל ליתא פירושו דלאו דוקא קטן למולו דה"ה שלא למולו דהרי גם טיול דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין באלעמ"ן בלע"ז ביו"ט ברה"ר אע"ג דליכא אלא טיול. וא"ת השוחט עולה מה צורך יש לו בה וי"ל דהכא נמי איכא שמחת יו"ט שלא יהא שולחנך מלא ושולחן רבך ריקן כדמוכח בביצה (דף כ' ע"ב):

(שם) הכא נמי כיון שהותרה הבערה לצורך כו' וא"ת ומה צורך איכא במבשל גיד כיון שהוא אסור יש לומר כיון שהיה בדעתו של זה לאכלו הייתו צורך יום טוב:

(ח) [א]ואין נותנים לפניהם מזונות. פירש רש"י דאין מזונותם עליו דהם אוכלים עשב הנמצא במים וגם פעמים אוכלים עפר והגדולים אוכלים הקטנים ואפי' למאן דשרי מאך אשר יאכל לכל נפש דמשמע אפי' נפשות מ"מ דגים לא, הואיל ואין מזונותן עליך. ותימא דבגמרא פריך ורמינהו ביברין של חיה ועוף אין צדין וכו' ומשני כאן בביבר קטן כאן בביבר גדול והשתא תינח מצידה לצידה תרצת שפיר אלא מזונות מאי תרצת דבמתניתין אמרינן ונותנין לפניהם מזונות והתם אמרינן אין נותנין לפניהם מזונות לכך נראה לי דהא תליא בהא אם צידה מותרת מותר נמי ליתן לפניהם מזונות והכי פירושו אין צדין דגים מן הביברין ואין נותנים לפניהם מזונות גזרה שמא יצודם דהא צידה שלהם אינה מותרת ביו"ט והשתא כדמתרץ גמרא מצידה למזונות נמי ניחא דהא בהא תליא:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

לצורך. אך אשר יאכל לכל נפש: בעירוב והוצאה. אם נאסרה הוצאה ביו"ט ונתקנו הלכות ערובי חצרות ליו"ט אם לאו: ואין עירוב והוצאה וכו'. ואע"ג דעיקר הוצאה מויעבירו קול במחנה נפקא לן (שבת צ"ו ע"ב) גא ירמי' ופירש שלא נאסרה אלא בשבת משום הכי קא שרו אבל שחיטה שהיא אב מלאכה ובכלל לא תעשה כל מלאכה היא קיימא לך אפי' לב"ה אם הותרה לצורך לא הותרה שלא לצורך והך מתניתין אפילו ב"ה: מתקיף לה רב יוסף. אהך אתקפתא דרבה: אלא מעתה. דהשתא להו לב"ה אין אסור הוצאה ליו"ט: ליפלגו באבנים. אי אין אסור הוצאה אין אסור טלטול שלא נאסר טלטול אלא משום הוצאה ומה שלא גזרו על כל טלטולים אפי' על אוכלים וכלים משום דאין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה: אלא מדלא אפליגו באבנים. ש"מ דלכולי עלמא יש הוצאה ליו"ט אלא שמן התורה הותרה לצורך וב"ה אית להו כיון דהותרה לצורך הותרה מן התורה לגמרי אלא רבנן גזור במידי דהוי טרחא דלא צריך כגון אבנים אבל בקטן וספר תורה דצריכינן להו ביו"ט לא גזור וב"ש לית להו מיגו ומידי דלצורך אכילה שהתורה התירתו הוא ד' ושאינו לצורך אכילה באיסורו עומד מן התורה: ואף ר' יוחנן. סבר במתוך גרסינן: פליגי. ב"ש וב"ה ודכולי עלמא יש אסור הוצאה ליו"ט מויעבירו קול במחנה דישנה בכלל מלאכות וירמיה היה מזהירן על השבתות שהן חמורין ותלואי ימנעו: לוקה משום מבשל גיד. שהבשול אב מלאכה הוא ובשול גיד דבר שאסור ואינו ראוי לאכילה ועומד באסור לא תעשה כל מלאכה דלא הותר אלא לצורך: ולוקה משום מבשל בשר בחלב. לאו משום יו"ט דמלקות דבשול יו"ט הא תנא ליה אלא אפי' הוא חול לוקה משום מבשל בשר בחלב דכ' לא תבשל גדי בחלב שלשה פעמים אחד לאסור אכילה וא' לאסור הנאה וא' לאסור בשול: משום הבערה. שהיא מלאכה לעצמה: הבערה ובשול. דיו"ט אינה משנה ללקות עליהן דמתוך שהותרו לצורך הותרו נמי שלא לצורך מן התורה: אינה משנה. לא נשנית מעולם בבית המדרש: ואם תמצא לומר משנה. אם יאמרו התנאים בשנה ודאי ב"ש שנאוה:

(ז) **מתני':** לא יחם אדם חמין. לרחוץ רגליו אוכל נפש התיר הכתוב ולא להבעיר אור בשביל רחיצה: מדורה. היסק גדול: **גמ':** הנאת כל גופו. דמיא לאוכל נפש: (ח) **מתני':** אין צדין. אע"ג דשחיטה ואפייה ובשול אבות מלאכות הן והותרו לצורך יו"ט צידה לא משום דאי אפשר מעיו"ט דבשחיטה היום שיתחמם הבשר ויסריח ובאפייה שיהיה הפת חם אבל צידה אפשר לצודו מבעוד יום ויניחנו במים ולא ימות ולמחר ישלהו: ביברים. של דגים בריכות של מים. וביברים של חיה מקום מוקף גדר סביב וכונסין לתוכו חיות: ואין נותנים. לפני הדגים מזונות ואפי' למ"ד דנקרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם נפש בהמה נמי במשמע הני מילי דמזונותן עליך אבל דגים אוכלים עשבי' הנמצאים במים ועפר וגדול אוכל את הקטן: אבל צדין חיה ועוף. המכונסים מאתמול וקס"ד השתא כיון דמוקפין גדר הוו להו כנצודין ועומדין אבל דגים נשמטים לחורים ולסדקין והוי צידה ביו"ט: ונותנין לפניהם מזונות. בימי החורף צריכין מזונות ואף בימי הקיץ במקום דריסת רגלי אדם שאין עשבים עולים בו: המחוסר צידה. שצריך לצודו: **גמ':** הא ר"י. ברייתא דאסור ר"י ומתניתין דשרי רבנן: הצד צפור. מן החוץ עד שהכניסו למגדל או הצד צבי מבחוץ עד שהכניסו לבית ונעל בפניו: חייב. דכיון דהכניס צפור למגדל ונעל בפניו הרי הוא אחוז ועומד ונגמרה צידתו וכן צבי לבית ונעל בפניו אבל צפור שהכניס לבית ונעל בפניו פטור שיוצא לו דרך חלונות ואין כאן צידה או צבי שהכניסו מן החוץ לגינה ונעל בפניו אין זו צידה: וחכ"א צפור למגדל. היא צידתו כאשר אמרת אבל צבי אין צריך עד שיכניסנו לבית דאף לגינה ולחצר ולביבר הוי צידה ומתניתין דקתני צדין מן הביברין רבנן היא דאמרי משנכנס לביבר הוא נצוד ועומד וברייתא ר"י היא: אלא עופות אעופות קשיא. דהא כולהו מודו דאין צידתו אפי' לבית: הא בביבר מקורה. מתני' דשרי בביבר מקורה שיש לו גג והוי נצוד וברייתא בשאינו מקורה: בצפור דרור. שדרה בבית כבשדה שיודעת להשמט בזוית הבית לכל צד ולא תבוא ניצוד עד שיבוא למגדל: השתא דאתית להכי. דעופות אעופות לא קשיא ולא דחיקת לאוקמי מתניתין בפלוגתא דתנאי חיה אחיה נמי לא תוקמה כתנאי אלא תרווייהו כרבנן ומתניתין בביבר קטן וכן הכא דשבת וברייתא דקתני אין צדין הייתו בביבר גדול שתוכל להשמט: הלכה מכלל דפליגי. מדקאמר הלכה כרשב"ג משמע דפליגי רבנן עליה ושרו אף במחוסר צידה והא אוקימנא בביבר קטן ורבנן נמי לא שרו אלא משום שנצוד ועומד: ומאי נפקא לך מינה. מאי איכפת לך אי פליגי הא שמעית דהלכתא כרשב"ג ואי לא פליגי כ"ש דהלכתא כוותיה: זמורתא תהא. גמרא למוד ואף בדבר שאין בו נפקותא לדין והלכה ויהיה כזמר ושיר, ומשל הוא: (ט) **מתני':** שאין רצוני לקבל הימנו.
שאין

תורה אור וציונים

ירמיה יז כ"ב

*ק' ב' מ'

*ק' ה' ד'

מ"מ: (ז) [א]ביצה כ"א ע"ב. (ח) [א]שם כ"ג ע"ב. (ט) [א]שם כ"ד ע"א.

מי לא מודה שמואל שאם קרא עליה שם שאסורה לזרים: (ד) מתני': [א]*שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין *מפקחין עליו את הגל **לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין על פני המים ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן אין מעכבין את *התנוקות מלתקוע אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו והמתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא: [ב]וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול *מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אע"פ שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו: [ג]°והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין *כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים כיוצא בדבר אתה אומר °עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נימוקים: גמ': [ד]מ"ט שופר *עשה הוא ויו"ט עשה ולא תעשה. ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה: לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה כו'. השתא דרבנן אמרת לא דאורייתא מיבעיא, זו ואין צריך לומר זו קתני: ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה: משום שבות מגלא, לא תעשה סכינא השתא משום שבות אמרת לא לא תעשה מבעיא זו ואין צריך לומר זו קתני: [ה]אמר ר' לוי בר לחמא א"ר חמא בר חנינא כתוב אחד אומר °שבתון זכרון תרועה וכתוב אחד אומר °יום תרועה יהיה לכם לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי ורבנן הוא דגזור ביה כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא ישלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברה"ר והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה: (ה) מתני': [א]יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך יוסף בן יוחנן אומר לסמוך יהושע בן פרחיה אומר שלא לסמוך נתאי הארבלי אומר לסמוך יהודה בן טבאי אומר שלא לסמוך שמעון בן שטח אומר לסמוך שמעיה אומר לסמוך אבטליון אומר שלא לסמוך הלל ומנחם לא נחלקו יצא מנחם נכנס שמאי שמאי אומר שלא לסמוך הלל אומר לסמוך הראשונים היו נשיאים ושניים להם אב בית דין: [ב]ב"ש אומרים מביאין שלמים ואין סומכין עליהן אבל לא עולות וב"ה אומרים מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן: גמ': [ג]ת"ר שלשה מזוגות הראשונים שאמרו שלא לסמוך ושנים מזוגות האחרונים שאמרו לסמוך הראשונים היו נשיאים ושניים להם אבות ב"ד דברי ר"מ וחכ"א יהודה בן טבאי אב ב"ד ושמעון בן שטח נשיא. מאן תנא להא דת"ר אר"י בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של *צדוקין שהיו אומרין אין עדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון, אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין עדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם ואין לוקין עד שיזומו שניהם ואין משלמין ממון עד שיזומו שניהם, מיד קבל עליו יהודה בן טבאי שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן שטח, כל ימיו של יהודה בן טבאי היה *משתטח על קברו של אותו הרוג והיה קולו נשמע כסבורין העם לומר שקולו של הרוג הוא אמר להם קולי הוא תדעו שלמחר הוא מת ואין קולו נשמע, מני הא אי אמרת בשלמא ר"מ דא"ר שמעון בן שטח אב ב"ד ר"י בן טבאי נשיא היינו דקא מורה הלכה בפני שמעון בן שטח אלא אי אמרת רבנן דאמרי יהודה בן טבאי אב ב"ד שמעון בן שטח נשיא אב ב"ד בפני נשיא מי מורה הלכה, לא מאי קבל עליו דקאמר לאצטרופי דאפי' אצטרופי נמי לא מצטריפנא: [ד]מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ב"ה שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה מצאו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש אמר לו מה זו סמיכה אמר לו מה זו שתיקה שתקו בנזיפה והלך לו אמר אביי הלכך האי צורבא מרבנן דאמר ליה חבריה מלתא לא להדר ליה כלתא טפי ממאי דאמר ליה חבריה דאיהו א"ל מה זו סמיכה וקא מהדר ליה מה זו שתיקה: (ו) מתני': [א]ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים וב"ה מתירין: גמ': תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבדימי השוחט עולת נדבה ביו"ט לוקה א"ל דאמר לך מני ב"ש

ומשייר כדי חלה ומפרישה באחרונה אלמא הפרשתה שלא לצורך היא ומתפרש ביו"ט אינו כמתקן כיון דשרי לאכול אף בלא הפרשה: מי לא מודה שמואל. אעפ"י שא"צ להפרישה מ"מ אם קרא עליה שם והפרישה אל עליה שם חלה ואסורה לזרים אלמא שם תרומה עליה והוי בכלל אין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט: (ד) מתני': [א]אין מעבירין עליו את התחום. אין יוצאין חוץ לתחום להביאו או לשמוע תקיעה: אין מפקחין. אין סותרין ופותחין גל שנפל עליו: ואין חותכין וכו'. מפרש בגמרא: יתן. ולא אמרינן דקא מתקן מנא: ומתעסקין עמהם. כדי ללמדם: והמתעסק לא יצא. שאינו מתכוין לתקיעת מצוה: [ב]אעפ"י שזה שמע וכו'. שהמתכוין ושאינו מתכוין שניהן שמעו: [ג]כלפי. היינו כלאפי כלומר אל פני השמים: גמ': [ד]השתא דרבנן אמרת לא. פקוח הגל דליכא למיתי ליה לידי איסור דאורייתא רוכב ועולה דאיכא למגזר שיחתוך ויתלוש דאסור מה"ת מבעיא מי איכא שאלה ופשיטא דאסור: זו ואצ"ל זו. פקוח אסור ואין צריך לומר רוכב ועולה דודאי אסור, ולפעמים שהתנא נקט בריש מילתא דפשיטא והדר מוסיף עלה מילתא דרבותא כלומר לא זו אלא אף זו כגון לעיל (ז' ב' א') לא דוקא שבות גרידתא אלא אף רשות ומצוה אסור ולפעמים תני איפכא מילתא דרבותא בריש והדר מוסיף עלה מילתא דפשיטא כלומר זו ואצ"ל זו כגון הכא פקוח הגל אסור וכ"ש עולה ורוכב: מגלא. מגל"ה (ירמי' כ' ט"ז): סכינא. דדרכו בכך: [ה]זכרון תרועה. ולא תרועה ממש אלא מקראות של תרועה יאמרו: אי מדאורייתא היא. דאין תוקעין ביו"ט שחל בשבת: במקדש היכא תקעינן. ואנן תנן דבמקדש היו תוקעין בשבת: הכל חייבין. ומתוך שהוא חייב הוא בהול לצאת ידי"ח: בקיאין. מלומדים ויודעים: גזרה שמא ישלנו. ובמקדש לא גזור דאין איסור שבות דרבנן במקדש: דלולב. דאין נוטלין לולב ביו"ט שחל בשבת: דמגילה. דאין קורין אותה בפורים שחל בשבת: (ה) מתני': שלא לסמוך. על קרבנות ביו"ט משום שבות אלא סומך עליהן מעיו"ט ושוחטן ביו"ט: לסמוך. וזו היא מחלוקת ראשונה שהיתה בחכמי ישראל בדיני התלמוד: יהושע בן פרחיה. כולן דור אחר דור כמו שנמנו בריש מס' אבות: יצא מנחם. מן הסנהדרין דהיינו בית דין של שבעים ואחד: נכנס שמאי. להיות אב ב"ד תחתיו כי כן קמו בראש הסנהדרין תמיד נשיא ואב ב"ד ונקראו זוג: הראשונים. שהוזכרו לראשון בכל זוג וזוג היו נשיאים אבל שמאי אב ב"ד היה דנכנס במקום מנחם והלל נזכר קודם לו: [ב]מביאין שלמים. ביו"ט לפי שיש בהן אכילת אדם: ואין סומכין עליהן. שהסמיכה אסורה משום שבות שבכל כחו היה סומך והוי ליה משתמש בבעלי חיים ותנן אין רוכבין על גבי בהמה (ביצה ל"ו ע"ב): אבל לא עולות. אין מביאין עולות חוץ מתמידין ומוספין שהן קרבן צבור וזמנן קבוע אבל עולות יחיד לא יביא לפי שאין בה אכילת הדיוט וכתיב (שמות י"ב ט"ז) יעשה לכם ולא לגבוה: גמ': [ג]מזוגות הראשונים שאמרו שלא לסמוך. יוסי בן יועזר, יהושע ב"פ ויהודה ב"ט: וב' מזוגות האחרונים שאמרו לסמוך. שמעיה והלל: אראה בנחמה. כלומר לא אראה בנחמה וישועת ה' ולא רצה להוציא קללה מפיו: עד זומם. שהעיד שקר כדכ' (דברי' י"ט י"ח) והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וגו' וקיי"ל אין עדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם וזה שהרגו יהודה ב"ט לא הוזם אלא הוא לבדו: עד שיהרג הנדון. קודם שזמם ואח"כ הוזמו אבל אם לא נהרג מי שהעידו עליו שקר אינם נהרגין: ואין לוקין. אם העידו שחייב מלקות וכמלא זוממין: ואין משלמין. אם העידו שחייב ממון: אלא בפני שמעון. שאם יטעה ילמדהו: היה. יהודה: משתטח. ל"ת (במדבר י"א כ"ג) מגודל לערו על שהרגו: כסבורין. כששמעו הקול בלילה: שלמחר הוא מת. על עצמו אומר כך: היינו דקא מורה הלכה בפני שמעון. דמדקאמר מיד קיבל וכו' ש"מ דעד השתא הורה בפניו: מאי קיבל וכו'. לאו דעד השתא הורה דודאי לא הורה בפניו מימיו וכשהרגו לעד זומם לא היה שמעון שם: לא מצטריפנא. ליתב בדין אלא בהדי שמעון: [ד]מה זו סמיכה. שאתה רוצה לסמוך ולעבור על דברי ב"ש והלא אנו חלוקין עליכם: א"ל מה זו שתיקה. שהיה לך לשתוק ואינך שותק: שתקו בנזיפה. בגערה: (ו) מתני': לא את הקטן. כל מילי דלאו צורך אכילה: גמ': עולת נדבה. דאינו עולת חובת היום דמנחה הריא אבל זו יש להקריבה לאחר יו"ט: לוקה. משום לא תעשה כל מלאכה (שמות כ' י'): אסר

## תוספות

*) (ד) [ה]ויעבירנו ד"א ברה"ר. קשה אמאי לא קאמר ויוליכנה מרה"י לרה"ר דאורחא דמילתא הוי טפי וי"ל דמרה"י לרה"ר לא טעו אינשי (דאית ליה היכירא) אבל זימנין דהמגילה קיימא ככר ברה"ר ויוליכנה ד"א בגוים: אך נשאל לר"י הלוי איך תוקעין במוצאי יוה"כ והלא אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ותו שמא ילך אצל בקי כדמייתי' בר"ה שחל בשבת וא"כ היה לנו למיחש להאי גזירה ותירץ משום דתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה וגם לא חיישינן שמא ילך אצל בקי דמשום תקיעה אחת שאינה אלא משום זכר ליובל לא איצטריך כולי האי כראש השנה דדאורייתא היא וצריך ל' קולות, ורבנו שמואל אומר דדוקא בשבת וברה"ר דאם מעבירו ד"א ברה"ר איכא איסורא דאורייתא בהא ודאי יש לחוש אבל במוצאי יוה"כ דאפי' אם מעבירין ד"א ברה"ר לא הוי אלא איסור דרבנן בהא וודאי לא גזר דהוי גזירה לגזירה:

(ה) [א]ושנים מזוגות האחרוני' שאמרו לסמוך הראשונים היו נשיאים. ואל תתמה על הא דחשיב שמאי מקמי הלל והלל נשיא לכ"ע איכא למימר נשיום כי ג' מזוגות הראשונים אשר אמרו שלא לסמוך היו נשיאים ושמאי שהוא בוותייהו נקט ליה בראשונה. ואגב דנקט ליה הכא בראשונה חשיב ליה בכל מקום שמאי מקמי הלל והכא ליכא למיטעי לפי שנכנס במקום מנחם דחשיב אחר הלל וא"כ אב ב"ד היה וכן שמאי נמי הכי:

תורה אור וציונים: *ה' ב' ס' | *ז' י"ב א' | **ח' ג' א' | *ב' ב' ג' | *ה' ב' א' | שמות י"ז י"א | ב' ד' ד' | במדבר כ"א ח' | *ז' ב' ה' | ויקרא כ"ג כ"ד | במדבר כ"ט א' | *ד' ח' א' | *ה' ו' ג'

מ"מ: (ד) [א]ר"ה ל"ב ע"ב. [ב]שם כ"ו ע"ב. [ג]שם כ"ט ע"א. [ד]שם ל"ב ע"ב. [ה]שם כ"ט ע"ב. *) מגילה ד' ע"ב. (ה) [א]חגיגה ט"ז ע"א. [ב]ביצה י"ט ע"א. [ג]חגיגה ט"ז ע"א. [ד] ביצה כ' ע"א. (ו) [א]שם י"ב ע"א.

רבי אומר מערבין עירובי חצרות אבל לא עירובי תחומין מפני שאתה אוסרו בדבר האסור לו ואי אתה אוסרו בדבר המותר לו אתמר רב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כרבי: איבעיא להו הלכה כרבי לקולא או לחומרא פשיטא דלקולא קאמר משום דשלח ר' אלעזר לגולה לא כשאתם שונין בבבל רבי מתיר וחכמים אוסרין אלא רבי אוסר וחכמים מתירין מאי ת"ש דרב תחליפא בר אבדימי עבד עובדא בותיה דשמואל ואמר רב תחלת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקלקולא אי אמרת בשלמא לקולא קאמר היינו קלקולא אלא אי אמרת לחומרא מאי קלקולא איכא כיון דמקלקלי בה רבים היינו קלקולא אמר רבא אמר רב חסדא אמר רב הונא הלכה כרבי ולאסור: [א]ת"ר מעשה בר' אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יו"ט יצתה כת ראשונה אמר הללו בעלי פטסין כת שנייה אמר הללו בעלי חביות כת שלישית אמר הללו בעלי *כדין כת רביעית אמר הללו בעלי לגינן כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות התחילו כת ששית לצאת אמר הללו בעלי *מארה נתן עיניו בתלמידים התחילו פניהם משתנין אמר להם בניי לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו שמניחים *חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, בשעת פטירתן אמר להם °לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. אמר מר שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה והא שמחת יום טוב מצוה היא ר' אליעזר לטעמיה דאמר שמחת יום טוב *רשות **דתניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה רבי יהושע אמר חלקהו חציו לה' וחציו לכם א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר °עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר °עצרת תהיה לכם הא כיצד ר"א סבר או כולו לה' או כולו לכם ור' יהושע סבר חלקהו חציו לה' וחציו לכם מאי לאין נכון לו אמר רב חסדא למי שלא הניח עירובי תבשילין איכא דאמרי מי שלא היה לו להניח עירובי תבשילין אבל מי שהיה לו להניח עירובי תבשילין ולא הניח *פושע הוא, מאי כי חדות ה' היא מעוזכם א"ר יוחנן משום ר' אליעזר ב"ר שמעון אמר להם הקב"ה לישראל בניי ילוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע: [ב]דרש ר' עוירא *זימנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזימנין אמר לה משמיה דר' אסי מאי דכתיב °טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהן תלויין בו והוא תלוי במי *שאמר והיה העולם: (ג) **מתני':** [א]כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביו"ט ואלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא *שטין על פני המים ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשר כל אלו ביו"ט אמרו ק"ו בשבת. *אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד: **גמ':** לא עולין באילן גזירה שמא יתלוש ולא רוכבין על גבי בהמה גזירה שמא יצא חוץ לתחום שמע מינה *תחומין דאורייתא אלא גזירה שמא יחתוך זמורה: ולא שטין על פני המים גזירה שמא יעשה חבית של שייטין: ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן *כלי שיר: ואלו הן משום רשות לא דנין. והא מצוה קעביד, לא צריכא דאיכא דעדיף מיניה. וכלהו טעמא מאי, גזירה שמא יכתוב: [ב]ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין. גזרה משום מקח וממכר: ולא מגביהין תרומות ומעשרות. פשיטא תני רב יוסף לא נצרכה אלא ליתנם לכהן בו ביום והני מילי פירי דטבילי מאתמול אבל פירי דטבילי האידנא כגון עיסה לאפרושי מינה חלה מפרשינן ויהבינן לכהן. והני משום רשות איכא משום שבות ליכא והני משום מצוה איכא משום שבות ליכא א"ר יצחק לא מבעיא קאמר לא מבעיא שבות גרידתא דאסור אלא אפי' שבות דרשות נמי אסור ולא מבעיא שבות דרשות דאסור אלא אפי' שבות דמצוה נמי אסור: [ג]אמר רבה שחט צפור מעיו"ט אין *מכסין אותו ביו"ט גלגל עיסה מעיו"ט מפריש ממנה חלתה ביו"ט *אבוה דשמואל אמר אפילו גלגל עיסה מעיו"ט אין מפריש ממנה חלתה ביו"ט לימא פליגא דשמואל אדאבוה דשמואל דאמר שמואל חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש אמר רבא מי

תורה אור וציונים:
*ז' י"ג א' בעלי
*ז' ב' כ' מארה
*ד' ו' ס' בניי
נחמיה ח' י' ועוסקים
*ז' ג' א' לטעמיה
וז' י' ד' אין
**ח' א' ג' יהושע
דברים ט"ז ח' אחד
במדבר כ"ט ל"ה עצרת
*לעיל ג' עירובי
*ד' ז' ג' דרש
תהלים קי"ב ה' לה
*ד' ו' ז' תלויין
*א' ב' ג' גבי
*ח' א' א' ולא
*ז' י"א ס' שמע
*ב' ה' א' מטפחין
*ז' ב' ס' נמי אסור
*ח' ב' ג' גלגל

לטלטל למחר: שאתה אוסרו וכו'. כח יש בידך לאסור עליו מלעשות לצורך מחר דבר שהוא אסור בו ביום והיינו תחומין שאף ביו"ט אסור לצאת מן התחום: ואי אתה אוסרו וכו'. אין כח בידך לאסור לו מלתקן למחר דבר שהוא מותר בו ביום ואיסור טלטול חצרות ליתא ביו"ט: הלכה כרבי לקולא וכו'. הא דאמר שמואל הלכה כרבי לקולא או לחומרא קאמר: משום דשלח ר' אלעזר וכו'. לפיכך הוצרכו לשאול משום דשלח ר"א דרבי לחומרא ואנו שונין דרבי לקולא לפיכך שואלים אנו שמואל שקבע הלכה כרבי היכי מתני לפלוגתייהו: ואמר רב תחילת הוראה וכו'. דרב פליג עליה דשמואל ואמר הלכה כת"ק: דמקלקלי בה רבים. שסומכין ומטלטלין בלא עירוב: היינו קלקולא. אם היה מותר לערב אתמול והוא אסר ובאו לידי טלטול בלא עירוב: [א]שהיה יושב ודורש. ביו"ט: יצתה כת ראשונה. לסעוד סעודת יו"ט והניחוהו דורש, כת עיניו תהורה: בעלי פטסין. יש להם חביות גדולות יין ולפיכך מהרו לצאת, כלומר אוהבי תענוגים הם ואינם יגעין לשמוע תורה: בעלי מארה. אין להם כלום ולכן שהו עד עתה אבל לא מאהבתם לשמוע תורה דא"כ גם עתה לא היו יוצאים: התחילו פניהם משתנין. כסבורין הי' שיאמר עליהם שהם בעלי מארה ששהו עוד יותר: חיי עולם. תורה: חיי שעה. סעודה: לאין נכון לו. למי שאין מזון מוכן לו: והא שיו"ט מצוה היא. ואיך היה ר"א דורש כל היום כולו וכועס על אלו שיצאו לסעוד: לטעמיה. לדעתו וסברתו, והיא מלה"ע (אוב י"ב כ'): רשות. ואינה חובה: חדות ה' היא מעוזכם. שמחה שאתם עושין לש"ש בטחו בה' שיעזור אתכם לשלם מה שתלוו בשבילה: [ב]זימנין. פעמים (ועיין לעיל (ג' א' ל') זימנין שגיאין, הרבה פעמים): טוב איש חונן כו'. טוב מי שמלוה וחונן דלים וטוב מי שמכלכל דרכיו במשפט ועומד על צרכיו לפי היכולת ולא יצטרך ללוות: פחות ממה שיש לו. פחות מכדי היכולת וילבש לפי היכולת שלא יתבייש, ויעשה לצרכי אשתו ובניו יותר מכדי היכולת כי הוא מכין להם והקב"ה מכין לו: (ג) **מתני':** כל שחייבין עליו וכו'. כל מה שאסרו חכמים משום שבות כדי לקיים ולחזק השביתה, בין שהיה בדבר שאין בו צד מצוה כלל או בדבר שיש בו קצת מצוה אבל קרוב להיות דבר רשות, ובין שהיה בדבר מצוה ממש, ואסרו חכמים לעשותם בשבת חייבין עליהן ג"כ שלא לעשותן ביו"ט: ולא שטין. מלה"ע (יחזקאל כ"ז ח'): ולא מטפחין. זו הכאת יד אל יד: ולא מספקין. על הירך מלה"ע (במדבר כ"ד י'): ולא מרקדין. מלה"ע (תהלי' כ"ט ו', ועיי' לעיל ז' ז' א') וכל אלו אין בהם צד מצוה כלל: ואלו הן משום רשות. יש בהן צד מצוה אבל לגבי הני דסיפא שהן מצוה גמורה קרי לאלו רשות: לא דנין. דין: ולא מקדשין. אין עושין אירוסין וקידושין: לא מקדישין. הקדשות: ולא מעריכין. ערך נפשות כמ"ש בפרשת ערכין (ויקרא כ"ז): ולא מגביהין. אין מפרישין: **גמ':** שמא יתלוש. והתלישה אסורה מן התורה דהייטו קוצר שתולש מן המחובר: שמא יצא חוץ לתחום. מתוך שאינו מהלך ברגליו אינו רואה סימני התחום: ש"מ תחומין דאורייתא. דלא אסרו רבנן דבר המותר אטו דבר האסור משום גזירה אלא בשיש לחוש שיבוא לידי איסור דאורייתא כגון שמא יתלוש שאסור מן התורה אבל משום איסור דרבנן לא גזרו ומדגזור רכיבה אטו תחומין ש"מ דתחומין מה"ת: שמא יחתוך. לשבוט הבהמה והוי קוצר מן המחובר: חבית של שייטין. כלי של גומא שעושין כמין חבית ארוכה לשוט: שמא יתקן כלי שיר. דכל אלו לשמחה ויש לחוש שיתקנו כלי שיר לצורך הריקוד והמחול: מצוה קעבד. ואמאי קרי ליה רשות ותני דלא הוי מצוה מוטלת עליו כגון דאיכא חשוב וגדול ממנו: שמא יכתוב. פסק דין לדיינין ושטר אירוסין לקדושין: [ב]משום מקח וממכר. דמקח וממכר דמי שמוציא מרשותו לרשות הקדש ומקח וממכר אסור מן המקרא דכ' (ישעי' נ"ח י"ג) ממצוא חפצך ודבר דבר: פשיטא. דהא מתקן טיבלא: לא נצרכה. לא הוצרך תנא דמתני' לאתויה אלא לאשמעינן דאסור אפי' ליתנם לכהן בו ביום דאיכא למימר דלא מוכחא מילתא דלתקוני טיבלא מכוין דאינו ידוע שיהא הוא צריך לשיריים שתרם עליהם ורואין שמוליך תרומה לכהן ומחזי דכולה מילתא משום שמחת יו"ט דכהן הוא שצריך לאותה תרומה ואפ"ה אסור: והני משום רשות איכא וכו'. אמציעתא קאי דקאמר אלו הן משום רשות וכי אין בהם משום שבות והלא אסרום כדקאמר כל שחייבין עליו וכו' אלמא כולהו לאסורא, והני נמי משום מצוה איכא בעשייתן ומשום שבות ליכא לאסרם בשבת בתמיה והלא אסרום והיכא פלגינהו תנא דמתני' דבקמאי אדכר שבות ובאמצעי ובתראי לא אדכר שבות: לא מבעיא קאמר. לא זו אף זו קתני וכולן יש בהן משום שבות ולא תבעיא כלומר אין שאלה דראשונים אסירי דהן שבות גרידתא שאין בהם צד מצוה כלל אלא אפי' האמצעיים שיש בהם קצת מצוה אסירי ולא תבעיא דאלו אסירי אלא גם האחרונים שיש בהם מצוה גמורה אסורים: [ג]אין מכסין. דהיה לו לכסות מבעוד יום ומשום אמנועי משמחת יו"ט ליכא (ז' י"ג כ') דמשום דלא מכסי דם לא מתסר לפור באכילה: גלגל עיסה וכו'. מלה"ע (ישעי' ס' כ"ח) כי הלם אם העיסה מגלגלה ומספכה תמיד אנה לכאן ולעה"ג דאין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט והא נמי כתרומות דנן דמיא. והיה יכול להפרישה מעיו"ט אפ"ה מפרים שלא גזרו על תרומת עיסה שהרי מותר לגלגלה ביו"ט ולאפותה: אין מפריש ממנה. דלא התירו להפרים חלה אלא מעיסה שנתגלגלה ביו"ט אבל זו היה לו להפרים מעיו"ט כתרומות דנן ופירות: חלת חו"ל. אלה שמרימין מן העי הא שבחו"ל אינה מה"ת דכל מצוה התלויה בפירות שבארץ אינה נוהגת אלא בארץ ישראל: אוכל והולך. כל הפת ומשייר

מ"מ: א) ביצה ט"ו ע"ב. ב) חולין פ"ד ע"ב. (ג) א) ביצה ל"ו ע"ב. ב) שם ל"ו ע"ב. ג) שם ל"ז ע"א. ד) שם ח' ע"ב.

היינו הכל מוכן וי אכל מאחר יהפוך: ושיכללן. וגמרן: גפי. מקום גבוה:

## סליק פרקא.

(א) **מתני':** אין בין יו"ט לשבת. אין לך מותר ביו"ט מה שאסור בשבת אלא מה שהוא לצורך אוכל נפש, מיהו לענין עונשין יש חילוק הרבה דשבת בסקילה ובכרת ויו"ט בלאו, ומתניתין ב"ש היא אבל לב"ה מותר ביו"ט כל שיש בו צורך לאותו היום עצמו והלכה כב"ה: **גמ':** מכשירי אוכל נפש. כגון השחזת סכין שנפגמה שאינו אוכל נפש עצמו אלא מביא לידי אוכל נפש: שוין. ואסור ביו"ט כבשבת: ואידך נמי. לר"י נמי: שאפשר. כגון סכין שנפגמה מעיו"ט: שאי אפשר. כגון סכין שנפגמה ביו"ט: [ב]ושמחת בחגך. וכ' אתה ובנך ובתך: [ג]אין לו לאדם ביו"ט. אין בזה הונה על האדם אלא רוצה אוכל ושותה כל היום, רוצה יושב ושונה כל היום: דבעינן נמי לכם. שישמח בו במאכל ובמשתה להראות שנוח ומקובל יום זה עליו שניתנה בו תורה לישראל: (ב) **מתני':** לא יבשל בתחילה. לשיות תחילת בשולו ועיקרו לשם שבת אלא לשם יו"ט יהא תחילת בשולו והמשוייר יהא לשבת כדקתני ואזיל: עושה תבשיל. לשם עירוב והיינו עירובי תבשילין ומברכין עליו: וסומך עליו לשבת. כיון שהתחיל בשול להכין לשבת סומך על זה להוסיף ולגמור הכנת סעודות שבת ביו"ט: ברג וביצה שעליו. שהיו טחין ביצה על הדג כשצולין אותו: אכלו או שאבד. קודם שבשל כל צרכי שבת: **גמ':** מה"מ. לאו מקרא יליף לה דהא עירובי תבשילין דרבנן והכי קא מבעיא ליה אסמכתא דרבנן: זכור. אין זכירה אלא בדבר המשתכח: מאחר שבא להשכיחו. כשבא יו"ט בע"ש קרוב שבת להשתכח מחמת יו"ט שמרבה בסעודת היום ואינו מניח לשבת כדי כבודה, והזהירך הכתוב לזכרו וכשמערב עירוב תבשילין נמצא שזוכרו שהרי אינו עושה אלא מחמת שבת: מ"ט. למה תקנו עירוב הא קרא ודאי לאו בערוב משתעי ואסמכתא בעלמא הוא דערובא מדרבנן ומה ראו לתקון זה: כדי שיברור כו'. מתוך שמערב זוכר את השבת ואינו מכלה את הכל ליו"ט ובורר חלק יפה ליו"ט וחלק יפה לשבת, מנה מלה"ת (שמואל א' א' ד'): ר' אשי אמר. לא לכבוד שבת תקנוהו אלא לכבוד יו"ט: אין אופין מיו"ט לשבת. ולא שרי אלא כשהתחיל מבעוד יום דאינו אלא כגומר ומוסיף אבל אתחולי לא: קל וחומר כו'. כל שכן דאסור להכין מיו"ט לחול וזה לגמרי אסור ולא הותרה מלאכה ביו"ט אלא לצורך היום עצמו ובשבת הקילו משום כבוד שבת: בשלמא לרב אשי. דאמר דלכבוד יו"ט תקנוהו כדי שיאמרו אסור להתחיל בשולי שבת ביו"ט והיינו דמעיו"ט הולך לעשותו: אלא לרבא. דאמר כדי שיברור: אפי' ביו"ט נמי. יש לו שהות לכך לפני סעודת יו"ט לברור מנותיו לשבת: אין הכי נמי. באמת היה לו שהות ביו"ט אלא דחיישינן שישכח ולא יערב משום דטרוד בסעודת יו"ט ולהכי תקון מעיו"ט: ותנא מייתי לה מהכא. כן דרך הגמרא כשמתחילין אמוראין להוציא טעם מן המקרא ויש שנה נברייתא שלמד אותו ממקום אחר נקט הכי כלומר שאמוראין למדוהו מכאן אבל התנא למדה מכאן, ואין בזה מחליקת בעיקר הדבר אלא שהאמוראין מוסיפין על היך שהביא התנא מקרא עוד סמך ורמז אחר שמצאו במקרא: על האפוי. מעיו"ט: [ג]התחיל בעיסתו. לתקנה ולאפותה על עירובו: [ד]כזית. צריך שיהי' כשיעור זית: לכולן. כשמרבה סומכין על ערוב א' צריך שיהי' בו כזית לכל א' וא' או די בכזית א' לכולן: בין לא' בין למאה: די להם בכזית: לא דאית ביה כזית. ולגבי ככר שלם קרי ליה כל שהוא: דעת. שידעו שלכם כך נעשו וריא לא פירוש דעת מי ומפרשינן לה אנן ואמרינן הא ודאי פשיטא לן דכי אמ"ה צריכין דעת דעתו דמניח מיהו בעי שצריך שידע לעשותו לשם כך ומבעיא לן דעת מי שהניחו לצרכו כגון שעשאו זה לצורך חבירו אם צריך שימלך בו תחילה לעשותו על פיו: שערב אכולה כו'. הרי דלא בעינן דעת מי שהניחו לו: עד תחום שבת. אבל לעומדים חוץ לתחום לא היה דעתו של מניח עליהם ולא עלו על לבו לזוכרן: סמיא. סומא: שסדר מתניתא. שהיו משניות סגורות בפיו והיה מחזר עליהן לפני מר שמואל: חזייה. שמואל, ויו"ט שמ"ל נע"ם היה: דלא אותיבי. לא הנחתי: סמוך אדידי. שהיה שמואל מערב אכולה נהרדעא שהיתה עירו: לשנה. לשנה אחרת: לדידך אסור. לסמוך על עירובי שאין דעתי על המזידין שאינם חרדים לדברי חכמים: [ה]הוא נאסר. לאפות: וקמחו נאסר. שלא יהיו אחרי' אופין קמחו בעודו שלו: לאקנויי קמחו. אם צריך לתת קמחו במתנה לאחרים שיהיו רשאין לאפותו ולתת לו: ולא יטמין. כדרך שמטמינין תבשיל לשבת: [ה]ולא עירובי חצרות. לטלטל

תורה אור וציונים

ושיכללן והתקין סעודה ואח"כ הכנים אורחין שני [0]חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה [0]טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה [0]שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת. חכמות בנתה ביתה זו מידתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולה בחכמה חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה:

## פרק שמיני.

(א) **מתני':** [א]אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד: **גמ':** הא לענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שוין מתניתין דלא כר' יהודה דתניא אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש ר"י מתיר אף מכשירי אוכל נפש מ"ט דת"ק אמר קרא [0]אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשיריו ור"י א"ק לכם לכם לכל צורכיכם ואידך נמי הא כתיב הוא וכתיב לכם כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט: [ב]ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שני' [0]ושמחת בחגך: [ג]תניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע אומר חלקיהו חציו לאבילה ושתייה וחציו לבית המדרש ואמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר [0]עצרת להי' אלקיך וכתוב א' אומ' [0]עצרת תהיה לכם ר' אליעזר סבר או כולו להי' או כולו לכם ור' יהושע סבר חלקיהו חציו לה' וחציו לכם א"ר אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם מאי טעמא [0]וקראת לשבת עונג אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם מאי טעמא [0]ימי משתה ושמחה כתיב: (ב) **מתני':** [א]יום טוב שחל להיות ערב שבת לא יבשל בתחלה מיום טוב לשבת אבל מבשל הוא ליום טוב ואם הותיר הותיר לשבת ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת ב"ש אומרים שני תבשילין וב"ה אומרים תבשיל אחד ושוין בדג וביצה שעליו שהן *שני תבשילין אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחלה ואם שייר מסנו כל שהו סומך עליו לשבת: **גמ':** מנה"מ אמר שמואל דאמר קרא [0]זכור את יום השבת לקדשו זכרהו מאחר שבא להשכיחו מ"ט אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט רב אשי אמר כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול תנן עושה תבשיל מעיו"ט וסומך עליו לשבת בשלמא לרב אשי דאמר כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת היינו דכעיו"ט אין ביו"ט לא אלא לרבא *מאי איריא מעיו"ט אפי' ביו"ט נמי אין ה"נ אלא גזרה שמא יפשע ותנא מייתי לה מהכא [0]את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו מכאן א"ר אלעזר אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל מכאן סמכו חכמים לעירובי תבשילין מן התורה: [ב]אכלו או שאבד הרי זה לא יבשל עליו כו'. אמר אביי *נקיטינן התחיל בעיסתו ונאכל ערובו גומר: [ג]א"ר אבא עירובי תבשילין צריכין כזית איבעיא להו כזית אחד לכולן או דלמא כזית *לכל אחד ואחד ת"ש דא"ר אבא אמר רב עירובי תבשילין צריכין כזית בין לאחד בין למאה: תנן אכלו או שאבד לא יבשל עליו בתחילה שייר ממנו כל שהו סומך עליו לשבת מאי כל שהו לאו אע"ג דליכא כזית לא דאית ביה כזית: אמר רב הונא אמר רב עירובי תבשילין צריכין דעת פשיטא דעת מניח בעינן דעת מי שהניחו לו בעינן או לא בעינן ת"ש *ראבוה דשמואל מערב אכולה נהרדעא ר' אמי ור' אסי מערבי אכולה טבריא: *מכריז ר' יעקב בר אידי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי *ועד כמה אמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאביי עד תחום שבת: ההוא *סמיא דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל חזייא דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דלא אותיבי עירובי תבשילין א"ל סמוך אדידי לשנה חזייה דהוה עציב א"ל אמאי עציבת א"ל דלא אותיבי עירובי תבשילין א"ל *פושע את לכ"ע שרי לדידך אסור: [ד]איבעיא להו מי שלא הניח עירובי תבשילין הוא נאסר וקמחו נאסר או דילמא הוא נאסר ואין קמחו נאסר למאי נפקא מינה לאקנויי קמחו לאחרים אי אמרת הוא נאסר וקמחו נאסר צריך לאקנויי קמחו לאחרים ואי אמרת הוא נאסר ואין קמחו נאסר לא צריך לאקנויי קמחו לאחרים מאי תא שמע מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא *יטמין לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין ומבשלין לו כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים ואופין לו ומבשלין לו שמע מינה הוא נאסר וקמחו נאסר ש"מ: [ה]ת"ר יו"ט שחל להיות בע"ש אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצרות רבי

### תוספות

(ב) [ג]אמר ר' אבא עירובי תבשילין צריך שיהי' בהן כזי'. וג' דינים יש בהלכות עירוב, עירובי תחומין צריכי' ב' סעודו' לכל א' וא', עירובי חצירות צריכין כגרוגרת לכל א' וא', עירובי תבשילין בין לא' בין למאה אינו צריך אלא כזית לכל מין ומין:

תורה אור וציונים: משלי ט' א' | שם ב' | שם ג' | שמות י"ב ט"ז | דברים ט"ז י"ד | שם ט"ז ח' | במדבר כ"ט ל"ה | ישעי' נ"ח י"ג | אסתר ט' כ"ב | *ב' ד' א' | שמות כ' ח' | *ה' ב' ו' | שם ט"ז כ"ג | *ה' ו' א' | *ז' ב' י' | *ז' י"א ג' | *א' ג' ס' | *ד' ו' א' | *ז' י"א ס' | *ג' ג' ג' | *ז' א' א'

מ"מ: [פ"ח] (א) [א]מגילה ז' ע"ב. [ב]פסחים ק"ט ע"א. [ג]שם ס"ח ע"ב. (ב) [א]ביצה ט"ו ע"ב. [ב]שם י"ז ע"ב. [ג]שם ט"ז ע"ב. [ד]שם י"ז ע"א, [ה]שם ט"ו ע"ב.

תורה אור וציונים

## תוספות

(יג) [ג]רבה אמר ניתנה ליתבע. הלכה כרבה לגבי רב יוסף:

(שם) דאי אמרת ניתנה ליתבע אתי למכתב. אעפ"י שמזכיר לו לשון הלואה:

לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים אבל יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב ומתני' מני כרבי יהושע בן קרחה דתניא לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב ר' יהושע בן קרחה אומר, אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' יהושע בן קרחה וארבב"ח א"ר יוחנן מ"ט דר' יהושע בן קרחה דכתיב °ממצוא חפצך ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר ודיבור מי אסיר והא רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרוייהו חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת וא"ר אלעזר פוסקין צדקה לעניים בשבת וא"ר יעקב בר אידי א"ר יוחנן מפקחין פיקוח נפש ופיקוח רבים בשבת והולכין לבתי כנסיות לפקח על עסקי רבים בשבת אמר קרא °ממצוא חפציך ודבר דבר חפצך אסור חפצי שמים מותרין: [ג]ת"ר *מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת היתה ונמנע אותו חסיד ולא גדרה *ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו: (יג) מתני': [א]שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני וכן האשה מחבירתה ככרות ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר שבת וכן ערב פסח בירושלם שחל להיות בשבת מניח טליתו אצלו ונוטל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב: גמ': א"ל רבא בר רב חנן לאביי מאי שנא השאילני ומאי שנא הלויני אמר ליה השאילני לא אתי למיכתב הלויני אתי למיכתב. [ב]וכן אשה מחבירתה: ככרות בשבת הוא דאסור אבל בחול *שפיר דמי ליטא מתניתין דלא כהלל דתנן וכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר לחבירתה עד שתעשינה דמים שמא יוקרו חטין ונמצאו באות לידי ריבית אפי' תימא הלל הא באתרא דקיץ דמיה הא באתרא דלא קיץ דמיה: ואם אינו מאמינו: איתמר הלוואת יו"ט רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע ורבה אמר ניתנה ליתבע רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע דאי אמרת ניתנה ליתבע אתי למיכתב רבה אמר ניתנה ליתבע דאי אמרת לא ניתנה לא יהיב ליה ואתי לאימנועי משמחת יו"ט, תנן אם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו אי אמרת בשלמא לא ניתנה ליתבע משום הכי מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת אלא אי אמרת ניתנה ליתבע אמאי מניח טליתו אצלו ליתן ליה וליתבעוה אמר לא בעי דליקום בדינא ודיינא: [ג]°וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול *ממצוא חפצך חפציך אסורין חפצי שמים מותרין ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול דבור אסור הירהור מותר. [ד]אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנ' °והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך עונג זה איני יודע מהו כשהוא אומר °וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת במה מענגו רב חייא בר אשי אמר רב אפי' דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג: [ה]תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הילל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר °*ברוך ה' יום יום תניא נמי הכי ב"ש אומר מחד שביך לשבתיך וב"ה אומר ברוך ה' יום יום: [ו]בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ב"ר יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין, אמר ליה שמעשרין שנ' °עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר שבבבל במה הן זוכין א"ל בשביל שמכבדין את התורה ושבשאר ארצות במה הן זוכין א"ל בשביל שמכבדין את השבת דא"ר חייא בר אבא פעם אחת נתארחתי אצל בעה"ב בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם וששה עשר שלשלאות של כסף קבועות בו *וקערות **וכוסות ***וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים וכשמניחין אותה אומרים °לה' *הארץ ומלואה וגו' *וכשמסלקין אותה אומרים °השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם אמרתי לו בני במה זכית לכך אמר לי קצב הייתי מכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו תהא לשבת אמרתי לו ברוך המקום שזיכך לכך: [ז]ת"ר אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו צדוקים אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד דבר אחר כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן

אומר בפירוש הרי: הנראה. כלומר שנראה בעיניך שתוכל לעמוד ולבא אלי בערב משתחשך ואע"ג דלשוכרו למלאכתו הוא אומר כיון דלא מפרש לה בהדיא הרי ולכן קתני במתני' מילתא יתירא דלא יאמר לחבירו לומר לך דאמירה בהדיא הוא דאסירא אבל שתמא הרי וכריב"ק: דכתיב. וקראת לשבת ענג וגו' וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, וס"ל לריב"ק דבר דבר הוא דאסור אבל הרהור היינו המחשבה ואינו אומר בפירוש הרי: לחשבן. כלומר לדבר בהן: פוסקין צדקה. דשאין לקבוע דכך וכך יתנו לפלוני וכך וכך לפלוני ואע"ג דכתיבה עצמה אסורה בשבת הדבור בו הרי: מפקחין כו'. מתיעצים ומתאספים למקומות בדרכם להתאסף לשם להתיעץ והולכין לבית ועד המלוכה להשתדל ולהוציא לאור משפטם כשהגיע להם צער או נזק רבים, פיקוח ענינו השירה והצלה כגון הפרת גזרה: אמר קרא וכו'. הרי נאלו אף הדבור בהדיא לפי שאלום הן וקרא ממצוא חפצך קא:כ דחפצך היא דאסור אבל של מצוה הרי וכה"ג דרים כמו לעיל (ו' ב' ג'): [ג]ונמלך. התיעץ: ונמנע. ולא גדרה לעולם משום שנכשל ודיבר בעבייתו בשבת: צלף. קאפפערסטוידע בלעז, מין אילן גדול בעל ענפים רבים ונושא פירות הרבה והיו ענפים כגדר לשדהו ומתפרנס מן הפירות: (יג) מתני': שואל. בשבת: כדי. לה"מ (בראשית כ"ד י"): ובלבד שלא וכו'. השאילני הוא דרשאי לומר דמשמע לזמן מועט ואין לחוש שיבא התחיל לכתוב על פנקסו משום כך אבל הלויני לזמן מרובה משמע ואיכא למיחש שיכתבנו כדי שלא ישכח: טליתו. למשכון: לאחר שבת. אבל בשבת אסור דכ' ממצוא חפציך ודבר דבר: גמ': מ"ש השאילני וכו'. מה שנוי יש ביניהם דהשאילני הרי והלויני אסור: [ב]בשבת הוא דאסור. לומר הלויני משום גזרה דאתי למכתב: שפיר דמי. הרי ללות ככרות: עד שתעשינה דמים. צריכין לשום בדמים כדי שאם יוקרו החטין לא תשלם אלא כסף שקבלו: לידי רבית. היינו שכר הלואה שאסור מן התורה כדכתי' (ויקרא כ"ה ל"ז) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך, וכשתלוה ככרות ותשיב ככרות כשיוקרו החטין הרי תשלם יותר ממה שקבלת ומתניתין לא איירי שעשינהו דמים דאסור לעשות השבון בשבת וקתני דבשבת הוא דאסור ללוות משום גזרה הא בחול הרי אף בלא"י נוגא ולא אתיא מתני' כהלל: הא באתרא דקיץ דמיה. הא דקתני במתניתין דבשבת הוא דאסור אבל בחול הרי היינו במקום שמחיר הככרות קצוב ואינה משלמת אלא דמיהן בשעת הלואה ואין באין לידי רבית כלל, אתרא היינו מקום: דלא קיץ דמיה. הא דאמר הלל דלא תלוה היינו במקום שאין מחיר הככרות קצוב ומשלמת ככרות במדה או במשקל שקיבלה ולכן כשיוקרו החטין באין לידי רבית: אתמר. כבר נתפרש שלשון זה מורה על מימרא דאמוראי (עיי' פירוש ד' ב' ב'): הלואת יו"ט. שהלוה לחבירו ביו"ט: לא ניתנה ליתבע. אינו יכול לתובעו בחול להעמידו בבית דין על הלואה זו: אתי למיכתב. אבל עכשיו דאינו יכול לתובעו בב"ד על כרחך כשהלוהו משום שהאמינו ולא אתי למיכתב: אתי לאימנועי וכו'. שלא יהיה לו מה יאכל וסעודת ביו"ט מלוה משום שמחה: ליתן ליה. מה ששאל ממנו: אמר. המלוה אמר לא ארצה לעמוד לדין לפני הדיין ולא שני ליה אלא במשכון: [ג]שלא יהא מלבושך כו'. שלא יהיו בגדיו בשבת מלוכלכין כדרך שהן כשעוסק במלאכתו: כהילוכך של חול. דבחול שהוא להוט אחר מלאכתו דרכו לילך במרוצה ובפזיזון: שלא יהא דבורך כו'. שלא ידבר בענין שאסור לעשותו בשבת כגון במקח וממכר ומלאכה כדאמרן לעיל (ז' י"ב א'): [ד]המענג את השבת. מתכוין לשמוח ולהתענג בו ולכבדו ואינו חס על ההפסד בביטול מלאכה והמקום נותן לו הקב"ה שכרו וימלא כל משאלות לבו: [ה]היה אוכל לכבוד שבת. דכיון שהניח כל מנה יפה לשבת ולא אכלה בחול אלא כשמצא אחרת יפה הימנה והניח זו לשבת נמצא אוכל כל ימיו לכבוד שבת: מניח. לשבת: שכל מעשיו לש"ש. בכל יום ויום היתה סעודתו לש"ש והיה בוטח בה' שנתן לו ה' כבעתו ונתן הודאה על חלקו כדכי' ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו הודאה על מה שנתן לך וסיפא דקרא יעמס לנו האל ישועתנו שלם כך היה הלל בוטח שיזמן לו ה' גם לשבת: מחד שביך. מאחד בשבת שלך זכור והכן לשבת: [ו]במה הן זוכין. לעושר גדול כזה: עשר בשביל שתתעשר. שכשאדם נותן לזולתו ממה שנתן לו ה' מקבל שכרו מדה כנגד מדה שכר מרובה מן הפעולה (א' ס'): שבבבל. באין מעשר נוהג לארץ: נתארחתי. לה"ע (ירמי' פ' א'): בלודקיא. שם מקום: שלשלאות. הוא שרשרת שנקרא (שמות כ"ח י"ד): צלוחיות. פלאשע בלעז: אומרים לה' הארץ וכו'. כדאמרן לעיל (ד' א' א') כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה: קצב. מוכר בשר וענינו חתוך מלש"מ (מלכי' ב' ו' ז'): [ז]שלא יאמרו הצדוקים שותף היה. אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם: למצוה. שבת: שיכנס לסעודה מיד. בימלא

(ציונים בגליון: ישעי' נ"ח י"ג; שם; *ג' ד' ס'; *ז' ו' א'; *ז' ג' ד'; ישעי' נ"ח י"ג; *ז' י"ב א'; תהלי' ל"ז ד'; ישעי' נ"ח י"ג; תהלי' ס"ח כ'; *ד' א' ד'; דברי' י"ד כ"ב; *ז' ו' א'; **ז' ג' ס'; ***ז' א' א'; תהלי' כ"ד א'; *ד' א' א'; *ז' א' ב'; שם קט"ו ט"ז)

מ"מ: [ג]שבת ק"נ ע"ב. (יג) [א]שם קמ"ח ע"א [ב]שם ע"ב. [ג]שם קי"ג ע"א. [ד]שם קי"ח ע"ב. [ה]ביצה ט"ז ע"א. [ו]שבת קי"ט ע"א. [ז]סנהדרין ל"ח ע"א.

מכנים לו מים במדה יום אחד מצאו שומר בית האסורין א"ל היום מימיך מרובים שמא לחתור בית האסורין אתה צריך שפך חציין ונתן לו חציין, כשבא אצל ר"עק א"ל יהושע אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך, *סח לו כל אותו **המאורע א"ל תן לי מים שאטול ידי א"ל לשתות אין מגיעין לטול ידיך מגיעין, א"ל מה אעשה שחייבין עליהם מיתה מוטב אמות *מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי, אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו, כששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה ומה בבית האסורין כך שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה: [ג]איבעיא להו מהו לאכול במפה מי חיישינן דילמא נגע או לא ת"ש וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ואין מברך אחריו מאי לאו הא כביצה בעי נטילת ידים דילמא הא כביצה בעי סוכה ובעי ברכה ת"ש דשמואל אשכחיה לרב דקאכיל במפה א"ל עבדין כדין אמר ליה דעתי קצרה עלי כי סליק ר' זירא אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקאכלי בבלאי חמתות אמר תרי גברי רברבי כוותייכו ליטעו בדרב ושמואל הא דעתי קצרה קאמר אשתמיטתיה הא דאמר רב תחליפא בר אבימי אמר. שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ור' אמי ור' אסי כהנים הוו איבעיא להו אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים או לא ת"ש דרב הונא בר סחורה הוה קאי קמיה דרב המנונא בלם ליה אומצא ואכיל א"ל אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך מאי טעמא לאו משום דזהיר ולא נגע לא דוריז קדים ומשי ידיה מעיקרא. איבעי' להו מאכיל צריך נטילת ידים או אינו צריך ת"ש דתני ר' מנשה רבן שמעון בן גמליאל אומר אשה מדיחה את ידה אחת במים ונותנת פת לבנה קטן אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת וגזרו עליו שיאכיל בשתי ידיו אמר אביי התם משום שיבתא ת"ש דאבוה דשמואל אשכחיה לשמואל דקא בכי, א"ל אמאי קא בכית המחיין רבאי, אמאי, דאמר לי קא ספית לבראי ולא *משית ידיך, ואמאי לא משית, א"ל הוא אכל ואנא משינא, א"ל לא מסתייה דלא גמיר מימחא נמי מחי, והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל אינו צריך נטילת ידים: [ד]א"ר אלעזר א"ר אושעיא לא אמרו נטילת ידים לפירות אלא משום נקיות סבר מינה *חובה הוא דליכא הא מצוה איכא אמר להו רבא לא חובה ולא מצוה אלא רשות ופליגא דרב נחמן דאמר ר"נ הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח. [ה]ופטורין מרחיצת ידים. אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה, א"ר חייא בר אשי מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים: [ו]כי אתא רב דימי אמר ראשונים האכילו בשר חזיר אחרונים הוציאו אשה מבעלה: [ז]ומדמאי. דתנן *מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי, אמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי וב"ה אומרים מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניי' דמאי: ומלערב. אמרי דבי ר' ינאי ל"ש אלא *עירובי חצירות אבל *עירובי תחומין חייבין דתני רבי חייא לוקק על עירובי תחומין דבר תורה:

**(יב) מתני':** [א]לא ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים, אין *מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו, כלל אמר אבא שאול כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו:

**גמ':** פשיטא מאי שנא הוא ומ"ש חבירו אמר רב אשי הא קמ"ל לא

## תוספות

*) (י"א) [ה]מים אחרונים חובה. בברכות דרים מרוייהו מקרא ומסתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים ואסמכתא בעלמא הוא דהא טעמא דמים אחרונים הוי משום מלח סדומית כדאמר בסמוך ואנו לפי שאין מלח סדומית מצוי בינינו לא נהגנו במים אחרונים:

תורה אור וציונים

*ג' ח' ד'
**ב' ד' א'
*ג' א' ל'
*ך' נ' א'
*ך' ח' י'
*ך' א' א'
*ך' ט' א'

לחתור. לשון (יחזקאל ח' ח') ועכינו חפירה ונקור: שפך. השומר: וחיי תלויין בחייך, שאין לי אלא מה שאתה נותן לי: סח לו וכו'. סיפר לו את אשר קרהו: לטול ידיך מגיעין. בתמיה: שחייבין עליהם מיתה. שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה (ב' א' סוף ז'): מיתת עצמי. ע"י שאני מונע מלעבור על דברי חכמים משאמות עי' שאני עובר על דבריהם: בילדותו. שהיה קל עליו לסבול טורח ועינוי: [ג]במפה. מי שלא נטל ידיו מהו לפרוס מפה על ידיו ולא יגע באוכלין ויאכל: וכשנתנו לו לר' צדוק. במסכת סוכה (עיי"ש ר' ב' ס') כשהיו נותנין לו לר' צדוק אוכל שהוא פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו ולא היה נוטל ידיו ולא היה מצריכו סוכה ולא ברכת המזון: לאו. הא דנקט פחות מכביצה משום סוכה וברכה נקט ליה: עבדין בדין. וכי עושין כן לאכול בלא נטילה: דעתי קצרה. אסטניס אני דאע"פ שנטלתי ידי אי אפשר לאכול בידי: בבלאי חמתות. מתוך בלויין וכורכין ידיהן בהם ואוכלים בלא נטילת ידים: ליטעו בדרב ושמואל. כשבורים אתם דהא דאשכחי' שמואל לדרב דאכיל במפה משום דלא נטל ידיו הוא: והא דעתי קצרה קאמר ליה: אלמא נטל ידיו: התירו מפה לאוכלי תרומה. דהכהנים זריזין הן ולא נגעי: ולא התירו. לאוכלי חולים בטהרה לפי שאינם למודין להשמר כמו כהנים: אוכל מחמת מאכיל. אדם שאוכל מיד חבירו המושיט לתוך פיו צריך שאוכל נטילת ידים או אין צריך: בלם ליה אומצא. חתך לו חתיכת בשר: בלם. בל"ש סתומה כמו (תהלים ל"ב ט') עדיו לבלום שמעתנו והכהן מתחכין עדיו לבלום של קום ולי נראה בלם ליה אומצא לשון הטמנה נבחלים כמו (בכורות דף מ':) פיו בלום בני מומין של בכור שפיו סגור שאין יכול לפותחו אלא מעט ורגליו מבולמות: אי לאו דרב המנונ' את. אדם חכם וזריז כדמפרש ואזיל לא הוינא ספיק' לך בלא נטילה: מאי. הוכמתים: לאו דזהיר ולא נגע. אלמא אין צריך נטילת ידים ונלכד שלא יגע: לא. הכי קא"ל אי לאו דרב המנונא את יודע אני כך שנטלת ידיך. זריז עדיף מזהיר זהיר שיודע לאזהר בשעת מעשה שלא יעבור על המצוה זריז הרואה את הנולד ומתקן עצמו שלא יבא לידי כך והיינו דאמרינן בע"א (דף ה':) זהירות מביאה לידי זריזות: אשה מדיחה ידה. ביום הכפורים דאע"פ שאסור ברחיצה התירו לאשה להדיח ידה אחת וליגע בפת: שלא רצה להאכיל בידו אחת. אפי' ידו אחת לא רצה להדיח כדי ליתן פת לתינוק ביוה"כ ומונע מלהאכילו אלמא מאכיל צריך נטילה: התם משום שיבתא. רוח רעה שורה על ידים שלא נטלו שחרית אבל נטל ידיו שחרית ולא נזכר בהן ובא להאכיל את חבירו אין צריך נטילה ולא אמרינן דאכתם נותן לתוך פיו תקון רבנן נטילה: דמחיין רבאי. שהכני מורי: קא ספית לבראי. אתה נותן לאכול לבני: ולא משית ידיך. לא רחצת ידיך תחילה: לא מסתייה וכו'. לא די לו שאינו יודע הלכות נטילה שהמאכיל אינו צריך ליטול את ידיו: מימחא נמי מחי. גם הכה יכה: אוכל מחמת מאכיל. אדם שאוכל וחבירו תוחב לו לתוך פיו חייב לטול את ידיו: [ד]מצוה איכא. ואעפ"י שאינו מחויב בדבר מ"מ מצוה היא בידו: רשות. אם ירצה נוטל ואין בו קפידא: ופליגא דר"נ. דלר"נ לא יטול ואפי' רשות ליתא: [ה]מים ראשונים. שלפני הסעודה הוא דפטירי: מים אחרונים. שלאחר הסעודה: חובה. מפני הסכנה וכדמפרש ואזיל: שמלח סדומית וכו'. והיו רגילין לטבל בסעודה במלח ויש לחוש שימשמש בעיניו ויסתכן בהן ולכן תקנו נטילת ידים לאחר הסעודה: שמסמא. מעור: [ו]האכילו בשר חזיר. מעשה בשעת הגזרה בחנוני ישראל שהיה מבשל ומוכר בשר שחוטה ובשר חזיר שלא יכירו היהודים הבאים אליו לאכול שהם יהודים וכך היה מנהגו כל מי שנכנס לחנותו ולא נטל ידיו יודע היה שהוא נכרי ונותן לפניו בשר חזיר וכל מי שנטל ידיו ומברך יודע שהוא יהודי ומאכילו בשר כשר, פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם ולא נטל ידיו היה סבור בו שהוא נכרי נתן לפניו בשר חזיר, אכל ולא בירך בא לעשות חשבון על הפת ועל הבשר ובשר חזיר נמכר ביוקר, א"ל יש לי עליך כך וכך מבשר שאכלת שכל חתיכה נמכרת בעשרה מנה, א"ל אתמול אכלתי אותה בשמנה והיום אתה רוצה ממני עשרה, א"ל זו שאכלת היום של חזיר היא כיון שאמר לו כך עמדו שערותיו כנסל ונפחז א"ל בלנעם יהודי אני, ונתת לי בשר חזיר, א"ל כשראיתי שאכלת בלא נט"י ובלא ברכה הייתי סבור שאתה נכרי, מכאן שנו חכמים מים ראשונים האכילו בשר חזיר: מים אחרונים הוציאו אשה מבעלה. מעשה באדם א' שאכל קטניות ולא נטל ידיו אחר סעודתו, ירד לשוק וידיו מלוכלכות מן הקטניות ראה אותו חבירו והלך ואמר לאשתו כך אמר לי בעליך סימן שאכל עכשיו קטניות ותשגרי לי אותה הטבעת, נתנה לו, אחר פעם בא בעלה אמר לה היכן הטבעת, אמרה לו בא פלוני בסימניך שלך ונתתיה לו, נתמלא חמה עליה וגרשה מביתו והיינו שאמרו מים אחרונים הוציאו אשה מבעלה: [ז]ואת אכסניא דמאי. אכסניא זה הבא בדרך והתירו בו לגודל מצות הכנסת אורחים, ולהקל על בעלי הבתים לאכסניא, ושיל זה הבא לאלהם על האויבים נמי כאכסניא חשיבא: ל"ש אלא ע"ח. שהקילו בע"ח יותר מבתחומין ודומי' דאמרינן לעיל (ז' א' א'): **(יב) מתני':** לא ישכור וכו'. כי מה שאסור לעשותו בשבת אסור ג"כ לדבר ולהשתדל בעשייתו שלאחר השבת: אין מחשיכין. לילך בשבת עד סוף התחום ולישב שם עד שיצא השבת כדי שיהיה קרוב למקום הפועלים או למקום מלאכתו דמה שאסור לעשותו בשבת אסור ג"כ להשתדל בעשייתו: לשמור. רשאי לקרב עצמו בשבת לסוף התחום כדי לשמור לאחר השבת פירותיו שחוץ לתחום דגם בשבת מותר לשמור פירות כשהם בתוך התחום: כלל אמר וכו'. נתן כלל בדבר הזה להוסיף דברים אחרים הדומים לאלו: כל שאני זכאי באמירתו. כל שרשאי לאומרו בשבת לחבירו לעשות למוצאי שבת, רשאי להחשיך עליו וכמו דרשאי אדם לומר לחבירו שמור לי פירותי שבתחומך ואשמור לך פירותיך שבתחומי מותר לו נמי להחשיך לשמור פירותיו: **גמ':** פשיטא. למה הוצרך למיתני לא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים כיון דקתני דלא ישכור בעצמו פשיטא דהוא הדין דלא יאמר לחבירו דהא ישראל הוא כמותו: הא קמ"ל. מילתא יתירה דקתני במתניתין בא להשמיענו דבהדיא הוא דלא יאמר אבל סתמא כשאינו אומר

מ"מ: [ג]חולין ק"ז ע"ב. [ד]שם ק"ו ע"א. [ה]עירובין י"ז ע"ב. *) חולין ק"ה ע"א. [ו]חולין ק"ו ע"א. [ז]עירובין י"ז ע"ב. (יב) [א]שבת ק"נ ע"א.

## תוספות

(י) [ג]תרומה. נמי אפשר דמתשיל. ולא מצי לאוקמי' בתרומה ביד כהן דתו לא מצי לאתשולי עליה מדקתני בחולין משמע דוקא בחולין אבל בתרומ' אפי' ביד ישראל לא:

(שם) אלא סומכוס סבר לה כרבנן. ואם תאמר מה"י טעמא נמי נזיר לא יערב ביין כיון דשבות הוא לשאול על הנדרים בשבת. וי"ל דלצורך שבת בשאלין והאי הוי צורך שבת שיהיה מותר לשתות יין בשבת:

(שם) [ד]מאי שלו ושל חבירו איכא. לא בעי לשנויי הא דהניח עירובו עירוב בשמוכין זה לזה והא דהניח אין עירובו עירוב במרוחקין זה מזה דא"כ אפי' שובך ושובך נמי:

והכל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח הנידר מן המזון מותר במלח ובמים מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה סומכוס אומר בחולין. **גמ'**: א"ר יוחנן אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בו *חוץ מדקאמר אפי' במקום שנאמ' בו חוץ מכלל דלאו הכא קאי *היכא קאי התם קאי כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות ושלא הזמן גרמא אחד נשים ואחד אנשים חייבין וכללא הוא דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות הרי מצה שמחה והקהל דמצות עשה שהזמן גרמא הוא ונשים חייבות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות הרי תלמוד תורה ופריון הבן דמצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות אלא א"ר יוחנן אין למידין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בו חוץ. אמר רבינא ואיתימא רב נחמן אף אנן נמי תנינא בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים והמלח ותו ליכא והא איכא *כמיהין ופטריות אלא שמע מינה אין למידין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בו חוץ: [ב]הכל ניקח בכסף מעשר כו': תניא °ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע: [ג]מערבין לנזיר ביין כו': מתני' דלא כבית שמאי דתניא בית שמאי אומרים אין מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה בית הילל אומרים מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אמרו להן בית הילל לבית שמאי אי אתם מודים שמערבין לגדול ביום הכפורים אמרו להן אבל אמרו להן כשם שמערבין לגדול ביום הכפורים כן מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה ובית שמאי התם איכא סעודה הראויה מבעוד יום הכא ליכא סעודה הראויה מבעוד יום: סומכוס אומר בחולין: ואלו לנזיר ביין לא פליג מ"ט אפשר דמתשיל אנזירותיה אי הכי תרומה נמי אפשר דמתשיל עילויה, אי מתשיל עלה הדרא לטיבלה, וליפרוש עלה ממקום אחר, סומכוס סבר לה כרבנן דאמרי כל דבר שהוא משום שבות גזרו עליו *בין השמשות: [ד]האומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות, בגרוגרות ועירב לו בתמרים תני חדא עירובו עירוב *ותניא אידך אין עירובו עירוב אמר רבה לא קשיא הא רבנן הא רבי אלעזר הא רבנן דאמרי קפידא הא ר"א דאמר מראה מקום היא לו ורב יוסף אמר הא והא רבנן כאן בשלו כאן בשל חבירו א"ל אביי ואלא הא דתניא האומר לשלוחו ערב לי במגדל ועירב לו בשובך, בשובך ועירב לו במגדל דתניא חדא עירובו עירוב ותניא אידך אין עירובו עירוב התם מאי שלו ושל חבירו איכא התם נמי איכא פירי דמגדל ופירי דשובך: **(יא) מתני'**: [א]ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מכל מקום ופטורין מרחיצת ידים *ומדמאי ומלערב: **גמ'**: [ב]ת"ר מעשה בר' עקיבא *שהיה חבוש בבית האסורין והיה ר' יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היה מכנים

בעירובי תחומין נעשה כמי ששבת שם במקום סעודתו ויש לו משם אלפים אמה לכל רוח והילכך דבר מזון בעינן, תחום שבת הוא שיעור אלפים אמה שיש רשות לכל אדם לילך בשבת חוץ לעירו לכל צד שירצה וכשרוצה לילך לאחת מן הרוחות יותר מאלפים אמה אז צריך להניח עירוב וזהו עירובי תחומין, ואין ביד האדם להניח עירוב אלא לרוח אחת מד' הרוחות כגון למזרח או למערב אבל לא לשתיהן לילך לכל א' מהן יותר מאלפים אמה דהנחת העירוב הייני קניית השביתה במקומו ואינו יכול לקנות שביתה בב' מקומות כאחת, וכשהניח עירובו לא' מן הרוחות כגון למזרח ברוחק אלף אמה דיש לו רשות לילך מעירו ג' אלפים אמה לאותו הצד אז אין לו לילך מעירו לצד המערב אלא אלף אמה בלבד שהן אלפים אמה ממקום עירובו לצד המערב שמקום העירוב הייני מקום שביתתו, וכשהניח עירובו לצד המזרח אלפים אמה מן העיר שיש לו רשות לילך לאותו הצד ד' אלפים אמה לא ילך מן העיר ולמערב אפי' אמה אחת דהכר כלו במקום העיר אלפים אמה שיש לו ממקום עירובו ולמערב נמצא דמה שקנה לצד א' מפסיד לצד האחר כשיעור רחוק מקום עירובו מן העיר: בכסף מעשר. הוא מעשר שני שדינו לקנות בו מאכל ומשקה בירושלים כדכתי' (דברים י"ד כ"ו) ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו': הנודר מן המזון כו'. שאומר יאסר עלי מזון מותר במלח ומים דלאו בכלל מזון ניכהו ולא נדר מינייהו: מערבין לנזיר. עירובי תחומין: ביין. ואע"ג דלא חזי ליה דאסור ביין מ"מ כיון דחזי לאחרינא שרו רבנן אבל מים ומלח לא הוי מזון לאדם כלל: ולישראל בתרומה. דחזי' לכהן: בחולין, אבל בתרומה לא דמידי דחזי ליה בעינן ובגמרא מפרש מ"ט לא פליג סומכוס נמי ביין לנזיר: **גמ'**: אין למדין מן הכללות. כל היכא דקאמר כללא לא אמרינן דוקא קאמר דאיכא דליתנהו בההוא כללא כגון הנך דאמרינן לקמן: שנאמר בו חוץ. מדבר פלוני דאיכא למימר מדאפקינהו להאי ודאי דק בכלליה אפ"ה לא ילפינן מיניה דדלמא שייר עוד מה שלא הוציא: מדקאמר. ר"י אפי' מכלל דכי אמר למלתיה לאו הכא אמרה דהכא נאמר בו חוץ ומדבריו משמע דאכלל שלא נאמר בו חוץ קאי ומש"ה אמר אפי' כלומר לא מבעי' בענין דקאי ביה התם שלא נאמר בו חוץ אלא אפי' במקום שנאמר בו חוץ אין למדין מן הכללות: היכא קאי. על איזה כלל אמרה ר"י: שהזמן גרמא. שבאה לעתים ופרקים קבועים והזמן גורם לה שתבוא כגון סוכה ולולב והא דמגילה ונר חנוכה חייבות אע"ג דמעשה"ג הן התם כדקאמר טעמא שאף הן היו באותו הנס (ח' ב' ו', ז' ב' י'): שלא הזמן גרמא. תמידות בכל שעה כגון כבוד אב ואם: פדיון. בן בכור מוטל על האב ולא על האם דכל שנפדה חייב לפדות ואשה שאינה נפדת דכ' (שמות י"ג י"ג) וכל בכור אדם בבניך תפדה אינה מצווה לפדות: אף אנן נמי תנינא. דאין למדין מן הכללות: ותו ליכא. דאין מערבין ומשתתפין בהו: ואפי' במקום שנאמר בו חוץ. כגון הכא דקאמר חוץ מן המים ומלח: [ב]כלל. דהכל במשמע: פרט. פרט הכתוב אלו מן הכלל: חזר וכלל. דבכל אשר תשאלך נפשך ג"כ הכל במשמע, ודרש לה במדת כלל ופרט וכלל שהיא אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן (ו' ג' ד'): אי אתה דן אלא כעין הפרט. שפרט הכתוב אלו לתורות שלא כבלל בכלל אלא הדומה לפרט, וחזר וכלל דאי לאו הכי הוה אמינא דאין בכלל אלא הפרט לבד וחזר וכלל לרבות כל הדומה לפרט: פרי מפרי. עגל נולד מאמו וענבים מהרלנים באין שזורעין הגרעינים: וגידולי קרקע. שכולן ניזונין וגדלין מן הקרקע, ואיתרבו להו עופות שניזונין מן הארץ ואימעיטו להו דגים שאין גדלין על הקרקע. [ג]בש"א אין מערבין. דבעינן מידי דחזי ליה: לגדול. שהגיע לפרקו דהיינו י"ג שנה ויום א' שחייב בעינוי ביוה"כ מן התורה (ג' ב' ב') ומערבין לו שיהיה רשאי לילך ביוה"כ יותר מאלפים אמה הואיל וחזי לתינוק שאינו חייב בעינוי: אמרו להן, ב"ש: אבל. כלומר אמת: וב"ש. כיון שמודים שמערבין לגדול ביוה"כ דשני כדחזי לאחרינא א"כ לנזיר ביין ולישראל בתרומה נמי ליערב דחזי לאחרינא: התם. בגדול ביוה"כ בשעת הנחת העירוב מידי דחזיא ליה הוא אבל לנזיר ביין ולישראל בתרומה לא חזיא להו כלל: אפשר דמתשיל. שילך אצל חכם וישאל על נזירותו ויתיר לו ואז היין ראוי לו והשתא נמי מידי דחזיא ליה הסיבא: תרומה נמי. יכול לשאול עליה וכשאומר לא נתכוונתי לכך הדרה ונעשית חולין דהקדש טעות אינו הקדש וא"כ תרומה נמי חזי לישראל: הדרה לטיבלה. ולא חזי ליה כלל אבל נזיר ששאל על נזירותו שרי ביין: וליפרוש עלה ממקום אחר. אחר ששאל שהוזר לטבל בין השמשות בשעת שקונה העירוב מקומו יכול לומר דפירות שיש לו בביתו יהיו תרומה על זו ואשתכח דאיש ליה הקנאה דתחזי ליה: גזרו עליו בין השמשות. כשבת עצמה ושנבחת תרומה בשבת אסור משום שבות ואסור נמי בין השמשות וקניית העירוב בבין השמשות כשזה נכנס וזה יוצא: [ד]ערב לי. עירובי תחומין: בגרוגרות. תאנים שנתייבשו: בגרוגרות. או שאומר לו לערב בגרוגרות ועירב בתמרים: ל"ק. הנך ב' ברייתות אהדדי: הא רבנן. הא דאין עירובו עירוב רבנן היא דאמרי קפידא דס"ל דכל מאי דאמר אינש לשלוחו אי שני לאו שלוחו הוא דקפיד השולח שיעשה כמה דאמר והכא כיון דשינה ועירוב במין אחר לאו שלוחו הוא ואין עירובו עירוב: הא ר"א. הא דעירובו עירוב ר"א היא דאמר דבעידי דליכא קפידא לא איכפת ולא אמר לערב לו באותו המין אלא להראות לו מקום מאין יקח לעירוב אבל אינו מקפיד בכך: הא והא וכו'. תרוייהו כרבנן והך ברייתא דעירובו עירוב היינו שלקח משלו כלומר משל שולחו ולא קפיד ואידך ברייתא דאין עירובו עירוב היינו שאמר השולח לערב בשל תמרים של חבירו שנתן לו רשות לטול תמרים שלו ואזיל השליח ונטל מגרוגרות של חבירו ובהכי איכא קפידא דבגרוגרות דחבריה לית ליה רשותא: במגדל. בנין גבוה משופע בראשו קרי מגדל מלש"ע (בראשית י"א ד') והיו עושין מושב לצפורים בתבנית זה ולהכי קרי למושב צפורים מגדל, ואמר השולח לערב במושב צפורים ועירוב בשובך שהוא מושב ליונים: מאי שלו וכו'. מי מקפיד ההוא חבריה אי מנה בשובך או במגדל שלו ואמאי לאידך ברייתא אין עירובו עירוב: פירי דמגדל. מגדל דקאמר לאו להניח העירוב נשם אלא לערב מפירות שיש לו לפלוני במגדל ועירב השליח מפירו היו בשובך ובהכי איכא קפידא: **(יא) מתני'**: במחנה. היוצאת למלחמה: מביאין עצים. ואין חוששין משום גזל: ופטורין מרחיצת ידים. דאין לאכול בלא נטילת ידים ואין מטריחין עליהם לבקש מים: ומדמאי. היו רשאין לאכול ספק מעושר: ומלערב. עירובי חצירות ורשאין לטלטל במחנה מאוהל לאוהל ופטורין מלעשות עירוב בין האוהלים: **גמ'**: [ב]הגרסי. שם מקום:

לחתור

כריכות מחשיך עליהן ומביאן *ובסכנה מכסן והולך לו ר' שמעון אומר נותנן לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה. **גמ':** זוג אחד אין טפי לא *לימא תנן סתמא דלא כר' מאיר דאי כר"מ האמר לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף דתנן ולשם מוציא כל כלי תשמישו לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף והתיא סתמא ממאי דר"מ היא דקתני עלה לובש ומוציא ופושט ולובש ומוציא ופושט אפילו כל היום כולי דברי רבי מאיר, אמר רבא *אפילו תימא ר"מ התם דרך מלבושו כחול שוויה רבנן והכא דרך מלבושו כחול שוויה רבנן, התם דבחול כמה דבעי לביש לענין הצלה נמי שרו ליה רבנן הכא דבחול נמי זוג אחד אין טפי לא לענין הצלה נמי זוג אחד אין טפי לא: [ב]א"ר יוחנן סתם מתניתי' ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דר' עקיבא: [ג]רבי ור' נתן סוף משנה, רב אשי ורבינא סוף הוראה, וסימנך °עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם: [ד]רבן גמליאל אומר שנים שנים: מאי קסבר אי קסבר שבת זמן תפילין הוא זוג אחד אין טפי לא ואי קסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ומשום הצלה דרך מלבוש שרו ליה רבנן אפילו טפי נמי לעולם קסבר שבת לאו זמן תפילין הוא וכי שרו רבנן לענין הצלה דרך מלבוש במקום תפילין אי הכי זוג אחד נמי אין טפי לא אמר רב שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש להניח בו שתי תפילין הניחא דראש דיד מאי איכא למימר כדרב הונא דאמר רב הונא פעמים *שאדם בא מן השדה וחבילתו על ראשו ומסלקן מראשו וקושרן בזרועו אימר דאמר רב הונא שלא ינהג בהן דרך בזיון ראוי מי אמר אלא כדאמר רב שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין הכא נמי מקום יש ביד שראוי להניח בו שתי תפילין. תנא דבי מנשה *על ידך זו קיבורת בין עיניך זו קדקד היכא אמרי דבי ר' ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס. [ה]ידך זו קיבורת מנלן דת"ר °על ידך זו גובה שביד אתה אומר זו גובה שביד או אינו אלא על ידך ממש אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בגובה שבראש אף כאן בגובה שביד ר' אליעזר אומר *אינו צריך הרי הוא אומר °והיה לך לאות, לך לאות ולא לאחרים לאות ר' יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר °ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם שתהא שימה כנגד הלב. [ו]תניא ר' עקיבא אומר יכול יניח אדם תפילין בשבתות וימים טובים ת"ל °והיה לך לאות על ידך מי שצריכין אות יצאו אלו שהן גופן אות. תניא °ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר לא נאמר חוקה זו אלא לענין פסח בלבד ואלא הא דתנן הפסח והמילה מצות עשה לימא דלא כר"ע דאי ר"ע כיון דמוקי לה בפסח לאו נמי איכא בדר' אבין א"ר אילעאי דא"ר אבין א"ר אילעאי *כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה אפילו תימא ר"ע השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה: [ז]א"ר אלעזר כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה, ור' יוחנן אמר עובר בלאו. לימא בר' אבין אמר ר' אילעאי קא מיפלגי דא"ר אבין א"ר אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה דמר אית ליה דר' אבין ומר לית ליה דר' אבין לא דכולי עלמא אית להו דר' אבין אמר ר' אילעאי והכא בהא קמפלגי מר סבר השמר דלאו לאו, והשמר דעשה עשה, ומר סבר השמר דעשה נמי לאו: [ח]מצאן צבתים או כריכות וכו' מאי צבתים ומאי כריכות אמר רב יהודה אמר רב *הן הן צבתים הן הן כריכות צבתים זווי זווי כריכות דכריכן טובא: מחשיך עליהן ומביאן: ואמאי לעיילינהי זוג זוג אמר רב יצחק ברי' דרב יהודה לדידי מיפרשא לי מיניה דאבא כל שאילו מכניסן זוג זוג וכלות קודם שקיעת החמה מכניסן זוג זוג ואי לא מחשיך עליהן ומביאן:

(י) **מתני':** [א]בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והכל

## תוספות

(ח) [י]ושמרת את החוקה הזאת. מכאן אור"ת דאפי' בני מערבא (ד' ז' ב') דהוו מברכין כשהיו חולצין תפילין לשמור חוקיו היינו דוקא כשחולץ סמוך לחשיכה משום דלילה לאו זמן תפילין היא דאהא כתי' חקה. מיהו לא קיי"ל הכי ואין צריך לברך אפי' חולצן משום לילה דקיי"ל כר"ע דאמר לא נאמרה חקה זו אלא לענין פסח בלבד:

תורה אור וציונים: *ד' ב' מ' | *ד' ד' ו' | *שם | תהלי' ע"ג י"ז | *ג' א' ז' | *ג' ח' ד' | שמות י"ג ט' | *ג' ח' ג' | שם דברים י"א י"ח | שמות י"ג ט' | שם י' | *ה' ב' ז' | *ב' ו' ג'

## פירוש

כריכות. הרבה ביחד: מחשיך כו'. יושב ומשמרם שם עד שתחשך ומשחשיכה מכניסן כולן ביחד: ובסכנה. שגזרו אויבים על ישראל שלא להניח תפילין וכשממתין שם משתכן: לחבירו וכו'. והרחוק ביניהם פחות מד' אמות דכל חד וחד לא ממטי להו ד' אמות: **גמ':** זוג א' אין. זוג א' הוא דשרי להכניס בבת א' אבל יותר לא: תנן סתמא. דקתני במתני' מכניסן זוג זוג סתם ולא הזכיר שם שאומר כן, וכללא בידינו דסתם משנה ר' מאיר היא: לובש וכו'. לענין הצלת דליקה תנן: ולשם. לחצר שסמוכה לדליקה: ופושט. מה שלבש וחוזר ולובש ומוציא: דברי ר"מ. הרי דהך סתמא דלובש כל מה שיכול ללבוש ר"מ היא, ולא אתי' סתמא דהכא כר"מ דקתני דזוג אחד אין טפי לא דלר"מ לובש כל מה שיכול ללבוש: התם. בהצלת דליקה דקאי בשאר מלבושין הוא דלובש כל מה שיכול ללבוש כמעשיו בחול, אבל בתפילין דבחול נמי אינו מניח אלא זוג א' לענין הצלה נמי זוג א': [ב]תוספתא. אלו התוספות שהוסיפו על משנת רבי (עיין א', א', א'): ספרא. תורת כהנים על ס' ויקרא: ספרי. על במדבר ומשנה תורה (עיי' ג', א', ל'): אליבא דר"ע. שתלמידיו היו וממנו קיבלו: [ג]סוף משנה. סוף תנאים ועד ימיהם אמרו איש את דבריו בבית המדרש והיו תלמידים גורסים שמועה שמועה לבדה ולא היו מסכתות סדורות בשלמות, ורבי ור"נ כללו שאמור בדורות שלפניהם והשלים רבי סדור המסכתות ואחריהם לא הוסיפו אלא מעט: סוף הוראה. סוף כל האמוראים ועד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בטעם המשנה בבהמ"ד או שאלה על מעשה המאורע בדין ממון או איסור והיתר כל א' וא' אומר טעמו, ור' אשי ורבינא סדרו שמועות האמוראים שלפניהם וקבעו אותן השמועות על סדר המסכתות כל שמועה ושמועה אצל המשנה הנאמרה עליה, וקבעו עם חכמי' שעמהם הכל בגמרא הקושיות שהקשו והתרוצים שהשיבו כגון איתיביה, מותיב, ורמינהו, איבעיא להו, ושאר ענייני הקושיא והשאלה. והתירוצים שעליהן תא שמע, חסורא מחסרא והכי קתני, צריכא, ושאר ענייני הישוב: וסימנך כו'. מקדשי סימן לרבי שנקרא רבינו הקדוש והוא סוף משנה שהשלים סדורה. ואבינה, סימן לרבינא שהיה שמו רב אבינא, וענין הדרשה כשתרצה לבא פנימה אל מקדשי אל המשנה והגמרא תשים עיניך לסוף התנאים והאמוראים דהיינו רבי ור' נתן, ורב אשי ורבינא מסדרי הש"ס: [ד]שבת וזמן תפילין הוא. דמניחין תפילין בשבת ולהכי שרי להכניסן א"כ לא יכנים אלא זוג א' כמלבושו: לאו זמן תפילין הוא. ושרו ליה רבנן דרך מלבוש משום דתכשיט הוא לגביה ולא משאוי ואע"ג דלאו אורחיה הכי משום הצלה שרו: במקום תפילין. במקום שראוי להניח בו תפילין שאין מניחין תפילין של ראש אלא בקדקוד מכוון בין העיניים ובשבת נמי לא התירו משום הצלה אלא במקום תפילין דלא הויין תכשיט אלא במקום שדרכו להניחן: אי הכי. דלא התירו אלא במקום תפילין כשהתחן לא יכנים אלא זוג א' בלבד: הניחא. כלומר הא ניחא: דיד. דהא אין מניחין תפילין בזרוע אלא בקבורת הוא הזרוע במקום שהבשר עב מכוון כנגד הלב: וחבילתו. מלא"מ (יהושע ב' ט"ו) כגון חבילי עצים: ומסלקן. לתפילין: מנהג בזיון. להניח חבילה עליהן: ראוי. שיהא מקום ראוי להנחת תפילין: קיבורת. אבר אמצעי שבזרוע כמו שנתפרש: היכא. אקדקוד קאי: רופס. רך בתינוק בן שנה: [ה]גובה. דהיינו קיבורת: ידך ממש. בכף: בגובה שבראש. בקדקוד: אינו צריך. למילף משל ראש דנאמר בשל יד עצמו: ולא לאחרים לאות. שלא יראו התולה ואי בכף נראה לכל: [ו]מי שצריכין אות. בימים שישראל צריכין להעמיד אות על עצמן להכיר שהם מחזיקין בתורת השם יצאו שבתות וי"ט שהן עצמן אות בין הקב"ה לישראל כדכ' (שמות ל"א, י"ג) כי אות היא ביני וביניכם: ושמרת את החוקה. בפ' קדש לי כתיב והיא אחת מד' פרשיות שבתפילין (ג' ח' א'): מימים. מקצת ימים משמע ולא כל הימים: חוקה זו. הא דכ' ושמרת את החוקה הזאת: לענין פסח. דאיירי בה לעיל מינה ואהא מימים ימימה היינו משנה לשנה ור"ע יליף דשבת ויו"ט לאו זמן תפילין כדאמרן לעיל מדכ' והיו לך לאות יצאו אלו דאין צריכין אות: הפסח והמילה. אעפ"י שיש בהן כרת לעובר עליהן הואיל ואין בהן לאו אלא מצות עשה אין מביאין על שגגתן חטאת כדכ' (ויקרא ד' ב') נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה וכו' והקריב על חטאתו וגו' הא למדת דאין חטאת באה אלא על לא תעשה מדכ' אשר לא תעשינה: כיון דמוקי לה. לקרא דושמרת את החוקה הזאת: לאו נמי איכא. בפסח דכ' ושמרת וכל שמירה אזהרת לאו היא כדר' אבין: השמר פן ואל. אחת מג' לשונות הללו: אפי' תימא. דהך מתניתין דהפסח מצות עשה בלבד הוא כר"ע אתיא: השמר דלאו לאו. השמר דכ' בלא תעשה כגון השמר לך פן תכרות ברית וגו' (שמות ל"ד, י"ב) לית הוא והוי לאו גמור ללקות עליו: והשמר דעשה עשה. השמר דכ' בעשה עשה הוא כי הא' דושמרת את החוקה: [ז]עובר בעשה. דכ' ושמרת את החוקה מימים ימימה ימים ולא לילות וס"ל כר"ע דקאי אתפילין: אית ליה. ר' יוחנן: ומר לית ליה. ר' אלעזר: השמר דעשה עשה. לר' אלעזר: השמר דעשה נמי לאו. לר' יוחנן: [ח]הן הן כו'. תרווייהו ענינן קשר ואגד: זווי זווי. זוג זוג הן קשורין של ראש ושל יד בלבד אחת: דכריכן טובא. הרבה קשורים ביחד: דאבא. אבי דהיינו רב יהודה: ואי לאו. שאינן כלות קודם שקיעת החמה מחשיך הואיל וסוף סוף צריך לחזור משתחשך מחשיך עמהם עליהן ויעלם יחד: (י) **מתני':** [א]מערבין. עירובי חצרות ותחומין: ומשתתפין. במבוי: חוץ מן המים ומן המלח. דלאו מידי דמזון נינהו וטעמא דעירוב דכיון שנתנו כל בני החצר מזון בבית א' נעשה כאילו כולם דרין בתוכו ונמצא כולם כבית אחת, וכן בעירובי

מ"מ: [ב]סנהדרין פ"ו ע"א. [ג]ב"מ פ"ו ע"א. [ד]עירובין צ"ה ע"ב. [ה]מנחות ל"ז ע"ב. [ו]עירובין צ"ו ע"א. [ז]מנחות ל"ו ע"ב. [ח]עירובין צ"ז ע"א. (י) [א]עירובין כ"ו ע"ב.

תורה אור וציונים

בכלאים כי אסירא א״ל משום מקיים *והא מדקתני סיפא ר״ע אומר אף המקיים מכלל דת״ק לאו משום מקיים הוא בולה ר״ע היא ומאי טעם קאמר, מאי טעם המנכש ומחפה בכלאים ליקה משום מקיים שר״ע אומר אף המקיים. תנן משקין בית השלחין במועד ובשביעית בשלמא מועד משום טירחא הוא ובמקום פסידא שרו רבנן אלא שביעית בין למ״ד משום זורע ובין למ״ד משום חורש זריעה וחרישה בשביעית מי שרי אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דתניא רבי אומר [o]וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחד שמיטת קרקע ואחד שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים רבא אמר אפי׳ תימא רבנן אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא דכתיב [o]ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו׳ מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה למאי הילכתא כתבינהו רחמנא למימרא דאהני תולדות מיחייב אאחרנייתא לא מיחייב: [ז]הזורה הבורר והטוחן והמרקד: היינו זורה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מילתא דהויא במשכן אע״ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה וליחשב נמי כותש אמר אביי שכן עני אוכל פתו בלא כתישה רבא אמר הא מני רבי הוא דאמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואי חשיב כותש הויא ליה ארבעים וליפק חדא מהנך ולעייל בותש אלא מתוורתא כדאביי: [ח]והלש והאופה: אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן ונקט אופה תנא דידן סידורא דפת נקט: [ט]והכותב שתי אותיות: ת״ר כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתים פטור מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתים חייב אמר ר׳ מנחם ברבי יוסי וזה חומר במוחק מבכותב: הבונה והסותר המכבה והמבעיר והמכה בפטיש: רבה ורבי זירא דאמרי תרוייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש: אלו אבות מלאכות: *אלו לאפוקי מדר׳ אליעזר דמחייב על תולדה במקום אב: (ח) מתני׳: [א]הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים מרשות הרבים לרשות היחיד חייב מרשות היחיד לרה״י ורשות הרבים באמצע רבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרין: גמ׳: מכדי זריקה תולדה דהוצאה היא הוצאה גופא היכא כתיבא אמר ר׳ יוחנן דאמר קרא [o]ויצו משה ויעבירו קול במחנה משה היכן הוה יתיב במחנה לויה ומחנה לויה רשות הרבים הואי וקאמר להו לישראל לא תפיקו ותיתו מרה״י דידכו לרה״ר וממאי דבשבת קאי דילמא בחול קאי ומשום דשלימא לה מלאכה כדכתיב [o]והמלאכה היתה דים וגו׳ גמר העברה העברה מיום הכפורים כתיב הכא ויעבירו קול במחנה וכתיב התם [o]והעברת שופר תרועה מה להלן ביום אסור אף כאן ביום אסור אשכחן הוצאה הכנסה מנלן סברא היא מכדי מרשות לרשות הוא מה לי אפוקי ומה לי עיולי מיהו הוצאה אב הכנסה תולדה ומכדי אהא מחייב ואהא מחיי׳ אמאי קרי לה האי אב ואמאי קרי לה האי תולדה נפקא מינה דאי עביד שתי אבות בהדי הדדי אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי מיחייב תרתי ואי עביד אב ותולדה דידיה לא מיחייב אלא חדא *ולר׳ אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב אמאי קרו לה אב ואמאי קרו לה תולדה הך דהואי במשכן חשיבא קרי לה אב הך דלא הואי במשכן חשיבא לא קרי לה אב אי נמי הך דכתיבא קרי אב והאי דלא כתיבא קרי תולדה: (ט) מתני׳: [א]המוצא תפילין מכניסן זוג זוג רבן גמליאל אומר שנים שנים במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות פטור. מצאן צבתים או כריבות

דברים ט״ו ב׳ · ויקרא כ״ה ד׳ · *א׳ ד׳ נ׳ · שמות ל״ו ו׳ · שם ז׳ · ויקרא כ״ה ט׳ · *ז׳ ז׳ פ׳

## תוספות

*ז׳ ב׳ ד׳ (שם) [ט]אלו לאפוקי מדר״א דמחייב אתולדה במקום אב. וא״ת הא שמעינן לה דתנן העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה א׳ אינו חייב אלא א׳. וי״ל דהא מעין מלאכה אחת היינו שתי תולדו׳ מאב א׳ אבל האב ותולדה דידיה מיחייב תרתי קמ״ל:

## פירוש (מפרש״י וס״א)

אינאי לוקה: א״ל. ר׳ יוסף דמנכש אינו לוקה בכלאי׳ אלא משום שמקיימו: כולה ר״ע. רישא וסיפא ר״ע וסיפא טעמא דרישא קא מפרש מה טעם מנכש לוקה משום מקיים דס״ל לר״ע דמקיים בכלאים לוקה: בית השלחין. שדה שעומדת בשר וצריך להשקותה תמיד ולשאת לה מים בבריכות, משקין אותה אפי׳ בחולו של מועד לפי שהוא הפסד גדול אם אינו משקה אותה ודבר של הפסד התירו חכמים לטרוח בו בחוה״מ: בשלמא מועד. שרי להשקות דאינו אסור אלא משום טירחא ובמקום הפסד שרו רבנן: בין למ״ד כו׳. דפליגי רבה ור׳ יוסף לעיל במשקה מים לזרעים חד אמר משום חורש ומ״א משום זורע: מי שרי. הא מדאורייתא אסור: בזה״ז. דאינו אלא דרבנן: ורבי היא. דאמר דהוי מדרבנן ולהכי במקום הפסד שרו רבנן: וזה דבר וגו׳. בהשמטת כספים כתיב ואתאי כ׳ תרי זימני שמיטה שמוט לומר לך דתליא בהדדי: ובזמן שאי אתה משמט קרקע. בזמן הזה, דמלכ״ה התלוים בארץ ישראל היא, הכי דבזמן הזה לרבי לא הוי דאורייתא: רבנן. דפליגי עליה דרבי ואמרי דשביעית בזה״ז דאורייתא והא דקשיא דכיון דמדאורייתא אסור אמאי שרי להשקות שדה בשביעית, משני דלא אסרה תורה בשביעי׳ אלא אבות מלאכות שנשנה חרישה וזריעה ממנה בהיו במשכן אבל תולדות כגון משקה בזרעי׳ שלא היה במשכן לא אסרה רחמנא: ובשנה השביעית וגו׳. וסיפא דקרא וכרמך לא תזמור וסדר כתי׳ ואת ענבי נזיריך לא תבצור: זמירה בכלל זריעה. שדרכו של זומר לגמוי פרי כזורע וכדאמרן לעיל: ובצירה. בענבים כקצירה בתבואה וקצירה אב מלאכ׳ היא: למאי הילכתא כו׳. אי ס״ד דכל תולדו׳ אסירי בשביעית לא הוצרכה תורה לפרט אלו השתים דהא כל תולדות במשמע, ומדפרט הכתוב אלו הב׳ ש״מ דעלייהו לבד מיחייב אבל על תולדו׳ אחרות כגון משקה מים לא מיחייב: [ז]היינו. כלומר הא׳ ניהו דכולן אחת הן, מפרים אוכל מן הפסולת ולמה מפליג להו תנא דמתני׳ לתלת: אע״ג דאיכא. אחריתי בהדה דדמיא לה חשיבנהו לתרוייהו כאבות ואע״ג דחדא ניהו: וליחשב נמי כותש. חיטין במכתשת להסיר קליפתן דהואי במקדש בסממנין אלא לאו משום דדמיא לדש לא חשיב לה דהא נמי מפרקא מלבוש היא: שכן עני אוכל פתו וכו׳. לכך אע״ג דהואי במקדם ואב מלאכה היא כיון דתנא ליה דש לא תנא לה וזורה ובורר ומרקד סידורא דפת ניהו וכיון דהוו במקדש והכא אתחיל בסידורא דפת תננהו כדאמרינן גבי אופה דהש״ל למתני מבשל ולא אופה דלא הוה במקדש אלא משום סידורא דפת נקט ואמא הואיל ואופה בפת כמבשל בסממנים אבל כתישה הוא דלאתי וכתשי לעשות פלת נקיים אבל עניים לא טרחי הילכך לא תנא לה ומיהו ודאי אב מלאכה היא ובכלל דש היא: רבי היא. דיליף במס׳ שבת (ל״ז ע״ב) דברים הדברים אלה הדברים למנינא: וליפוק חדא מהנך. או זורה או בורר או מרקד דהוו חדא ליפוק מינייהו חדא וליתני הך דהכי עדיף למיתני תרתי מנא ותרתי מנא מלמיתני ולמיכפל תלתא זימנא בחדא ואיכא חדא דלא כפיל ביה מידי: [ה]שבק. הניח ועזב: ונקט אופה. שלא היה במשכן כלל דפת לא שייכא במלאכת המשכן: סדורא דפת. שהתחיל בו ונקט אופה במקום בשול דאפיי׳ היינו בשול הפת: [ט]פטור. שנקרשי המשכן היו כותבי׳ שתים א׳ בזו וא׳ בזו כדי לזווגן כשסותרים אותן: מחק וכו׳ חייב. שאין מלאכת מחיקה חשובה אלא ע״מ לכתוב והרי יש מקום לב׳ אותיות: וזה חומר וכו׳. דכותב אות א׳ גדולה פטור ומוחק חייב: משום מכה בפטיש. דכן דרך האומן בגמר מלאכה מכה בקורנס על הסדן (אמגאם) כדי להחליק ולפיכך כל תיקון מלאכה והשלמתה כולן תולדות מכה בפטיש ניהו וחייב עליהן משום מכה בפטיש כלומר מתקן גמר מלאכה: אלו וכו׳. מדמוזר ואומר אלו אבות מלאכות משמע דלאפוקי מילתא קא אתי: לאפוקי מדר״א. דהא אמר לעיל דלא תנא מנייהו אלא להודיע מנין שהאומ׳ שמתחייב עליהן ותני אלו למעוטי דכשעושה תולדות עמהן דאינו מביא עליהן חטאת ניחוד ודלא כר״א דמחייב אתולדה עם האב: (ח) מתני׳: [א]הזורק כו׳. רה״ר מגיע עד י׳ טפחים ולמעלה מי׳ ברה״ר הוא מקום פטור ונחלקו ר״ע ורבנן כשעבר החפץ שזרק באויר רה״ר למטה מי׳ טפחים לר״ע חייב דהוי כאלו נח ברה״ר והוציא מרה״י לרה״ר ורבנן סברי דלאו כהנחה דמי׳ והלכה כחכמים אבל כשעבר באויר רה״ר למעלה מי׳ שהוא מקום פטור כ״ע לא פליגי דפטור: גמ׳: מכדי זריקה. זריקה על כרחיך תולדה היא דלא נמנית באבות מלאכות ותולדה דהוצאה היא שהיא מענין הוצאה: היכא כתיבא. בתורה: ויצא משה וגו׳. אל יעשו עוד מלאכה וכתי׳ ויכלא העם מהביא: ומחנה לויה רה״ר הואי. שהכל מצויין אצל משה רבינו: מרה״י דידכו. מאהליכם: בחול קאי. והא דלויים שלא להביא עוד משום דשלימא לה מלאכה שכבר התנדבו והביאו כדי להשלים כולה: מה להלן. העברה ביוה״כ ביום שנאמר בו מלאכה אף כאן ויעבירו קול במחנה ביום שנאמר במלאכה משמעי כלומר בשבת: אשכחן הוצאה. שלא להוציא מרה״י לרה״ר דהכי קאי בקרא שלא יביאו מאהליהם שהוא רה״י למחנה לויה שהוא רה״ר: הכנסה. מרה״ר לרה״י מנ״ל דאסור: סברא הוא. דהכנסה תולד׳ דהוצא׳ שהיא מעין הוצא׳ כשאר תולדות שהן מענין אב שלהן: מה לי אפוקי כו׳. דבין בהוצאה ובין בהכנסה מוציא מרשות זה ומכניס לרשו׳ אחר: נפקא מינה. בכל אבות מלאכו׳: שתי אבות. דלא דמיין וכן תולדו׳ דשתי אבות: אלא חדא. כדתנן (ז׳ ז׳ ב׳) העושה מלאכו׳ הרבה מעין מלאכה א׳ אינו חייב אלא א׳: אמאי קרו לה אב כו׳. אכולהו מלאכו׳ קאי דלר״א אין חילוק כלל בינייהו וחייב תרתי בין בעושה ב׳ אבות גבדלות בין בעושה אב ותולדה ולמאי נ״מ הינו בהן וקרי להו אב ותולדה: (ט) מתני׳: [א]המוצא תפילין. בשבת בשדה במקום שאינן משתמרין: מכניסן. לעיר: זוג זוג. א׳ בראש וא׳ בזרוע כדרך שלובשן בחול וחוזר תמיד ומכניס זוג אחר זוג עד שיכלו: שנים שנים. שנים בראש ושנים בזרוע דהיינו ב׳ זוגים: בישנות. שיש בהן רצועות וניכר שקשר העשוי כמין שם דודאי תפלין הן ויש בהן קדושה ואסור להניחן בבזיון: אבל בחדשות. בלא רצועות ובלי קשרים: פטור. מלהכניסן דאין היכר דנעשו ונכתבו לשמן, ואין בהן קדושה אלא כשעשויין כהלכתן לשמן, ואיסור נמי איכא להכניסן דאין מתלבין שבת עלייהו: צבתים. קשורים כל זוג וזוג לעצמו: כריבות

תורה אור וציונים

(ז) מתני': א)אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר והמעמר הדש והזורה הבורר הטוחן והמרקד והלש והאופה הגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו והצובעו והטווה והמיסך והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטין והפוצע שני חוטין הקושר והמתיר והתופר שתי תפירות הקורע על מנת לתפור ב' תפירות הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והממחקו והמחתכו הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המכה *בפטיש המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. ב)העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא חטאת אחת: גמ': ג)מניינא למה לי א"ר יוחנן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת: ד)יתיב ר' יונתן בן עכינאי ור' יונתן בן אלעזר ויתיב רב חנינא בר חמא גבייהו וקא מיבעי להו הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת *כנגד מי אמר להו ר' חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן אמר להו ר' יונתן ברבי אלעזר כך אמר ר' שמעון ברבי יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן דתניא אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן הם זרעו ואתם לא תזרעו הם קצרו ואתם לא תקצרו הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה ואתם לא תכנסו מרשות הרבים לר"הי הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע ואתם לא תוציאו מרה"י לר"הר הם הוציאו מעגלה לעגלה ואתם לא תוציאו מר"הי לר"הי. מר"הי לרשות היחיד מאי קא עביד אביי ורבא דאמרי תרוייהו ואיתימא רב אדא בר אהבה מר"הי לר"הי דרך רה"ר: ה)הזורע והחורש מכדי מכרב כרבי ברישא ליתני חורש והדר ליתני זורע תנא בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרבי. תנא וכו' הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב כולה מלאכה אחת הן מאי קמ"ל העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת. א"ר אחא א"ר חייא בר אשי א"ר אמי זומר חייב משום נוטע והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע משום זורע אין משום נוטע לא אימא אף משום זורע. אמר רב כהנא זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע אמר רב יוסף האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע אמר אביי האי מאן דקניב *סילקא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום זורע. והחורש: תנא החורש והחופר *והחורץ כולן מלאכה אחת הן: ו)אתמר המנכש והמשקה מים לזורעים ביו"ט משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום חורש רב יוסף אמר משום זורע אמר רבה בוותי דידי *מסתברא מה דרכו של חורש לרפויי ארעא האי נמי מרפויין ארעא אמר רב יוסף בוותי דידי מסתברא מה דרכו של זורע לצמוחי פירא הא"נ מצמח פירא א"ל אביי לרבה לדידך קשיא ולרב יוסף קשיא, לדידך קשיא משום חורש אין משום זורע לא לרב יוסף קשיא משום זורע אין משום חורש לא וכי תימא כל היכא דאיכא תרתי לא מיחייב אלא חדא *והאמר רב כהנא זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום נוטע ואחת משום קוצר קשיא. איתיביה רב יוסף לרבה המנכש והמחפה לכלאים לוקה ר' עקיבא אומר אף המקיים בשלמא לדידי דאמינא משום זורע היינו דאסירא זריעה בכלאים אלא לדידך דאמרת משום חורש חרישה בכלאים

## פירוש

ולתפות בידו: (ז) מתני': א)אבות מלאכות. כגון חרישה אב מלאכה היא, ועשיית חריץ (ז' ב' כ') דומה לה דמוסף בקרקע והוי חרישה אב מלאכה כלומר ראשון ועורם, ועשיית חריץ הוי תולדה כענף הדומה מן הסורם וכן נאמר מלאכות: והקוצר. בזרעים ותלקט באילנות חייב משום קוצר: והמעמר. אוסף זרעים תלושים ומוגרם אל מקום אחד והוא מלשון המקרא (תהלי' קכ"ט, ז'.): הזורה. מלה"מ (רות ג' ב') ווינדשויפעלן בלעז: בורר, ריישערן בלעז, מברר ומנקה התבואה מן הפסולת ביד או בכלי העשוי לכך: טוחן. מלה"מ (שמות ל"ב כ'): מרקד. את הקמח זיעבען בלעז, כלומר שעושה שהקמח מרקד בנפה (זיעבע) ורקיד ענינו קפילה (תהלי' כ"ט ו'): המלבנו. מכבס הצמר בנהר עד שנעשה לבן, בלייכען בלעז: מנפץ. צופפען בלעז, מפריד ביזת הצמר והוא מלה"מ (בראשית ט' י"ט): טווה. ספיננען בלעז, לה"מ (שמות ל"ה, כ"ה): מיסך. מלה"מ (שופטי' ט"ז, י"ג) שנותן ומותח השוטי' בשני הקלות באורך, אויפליעסען, אנלעסטעלן בלעז: שתי בתי נירין. שנותן ב' חוטין בתוך בית ניר שקורין איינפלנג בלעז: הפוצע. אנספולען בלעז מסיר הערב מעל השתי והשתי מעל הערב לצורך אריגה, שתי הוא לאורך האורג וערב הוא לרחבו: המולחו. שדרכן למלוח העור לצורך עיבוד: הממחקו. מגרר שערו: והמחתכו. את העור לרצועות וסנדלים: מרשות לרשות. מרשות היחיד לרשות הרבים או מרה"ר לרה"י: ב)מעין מלאכה אחת. כגון אב ותולדתו או ב' תולדות של אב אחד אינו חייב אלא אחת דשתיהן מעין מלאכה א', ואב ותולדה וכן ב' תולדות אב א' הדא היא: גמ': ג)מניינא ל"ל. כיון דקתני להו לכולהו אבות מלאכו' במתני' למה הולרך למתני מנינן: שאם עשאן כו'. בא להודיענו שאם נתעלמו כל הלכות שבת ממנו ועשה מלאכו' הרבה חייב עליהן כמה חטאות לפי מספר המלאכו' שעשה, ולהכי קתני במתני' מניינא שכל מלאכה ומלאכה נמנית לענין חיוב בפני עצמה וכשעשה כולן חייב מ' חסר א': ד)כנגד עבודו' המשכן. כל אותן אבות מלאכות המנויות כאן היה בהן צורך למשכן ופרשת שבת נסמכה לפ' מלאכת המשכן ללמוד הימנה: שבתורה. שהוזכרה מלאכה בתורה ל"ט פעמים פעם מלאכה ופעם מלאכתו ופי' מלאכת: הם זרעו וקצרו. סממנין לצבוע תכלת ועורות אלים, והמנו ולמו ג"כ סממנין לצבוע, ואופה דקתני במתני' היינו בישול סממנין כדמפרש לקמן: קרקע. רה"ר: עגלה. רה"י שגבוהה י' ורחבה ד' טפחים: מאי קעביד. הא לטלטל ברה"י שרי: דרך רה"ר. דאויר שבין העגלות רה"ר: ה)מכרב כרבי ברישא. חורשין בתחילה: בארץ ישראל. הקרקע קשה היא ואין יכול לכסות בלא חרישה ואשמועינן במתני' דהא נמי חרישה היא: הזומר. לה"מ (ויקרא כ"ה, ג') קוצץ זמורות: המבריך. כופף זמורות גפן לנטעות לתוך האדמה ועיי' בן יקלוט וילמה, וענינו כמו ויברך (בראשי' כ"ד י"א): המרכיב. מחבר ענף עץ פרי למין עץ אחר ומוסף אותם במיני תסיסה ועי"ז הענף מתחבר ונעשו על ידו גדולי פרי מורכב: אינו חייב אלא א'. כיון דכל אלו מלאכה אחת הן מעין זריעה אינו חייב אלא אחת כשעשה כולן, נוטע אב מלאכה דהיינו זורע אלא שזה בזרעים וזה באילנות וכן מבריך ומרכיב היינו נוטע, זומר תולדה דנוטע דלצמוחי עביד: משום נוטע. דהוי תולדה דנטיעה: משום זורע. דאינהו נמי זריעה הן אלא שזה אב בזרעים וזה באילנות: משום נוטע לא. אמבריך ואמרכיב קאי: אף משום זורע. דזריעה באילנו' נינהו ואי עביד להו בהדי זריעה מחייב חדא דהו לא דהויין מעין מלאכה א': זומר. להצמיח הגפן: וצריך לעצים. לתקקם ומשום דצריך להם הוי נמי תולדה דקצירה: משום נוטע. דע"י הזימור גדלי טפי: קטל. קצר: אספסתא. מספוא שגדל לבהמה שקוצרין אותו ג' פעמים בחודש וחוזר ולומח: משום קוצר. דצריך לעשבים: משום נוטע. דחוזר ולומח: קניב. חותך: סילקא. תרדין מין למח שהרבה באכל וכשמחתכין אותן מן המחובר לקרקע חוזרין וגדלין: חורץ. עושה חריצין בקרקע: מלאכה א' הן. דכולן לרכך קרקע עבידי ואינו חייב עליהן אלא א': ו)המנכש. תולש עשבים הרעים, יעטען בלעז: והמשקה מים. זורק מים בעיקרי העשבים: משום מאי מתרינן. משום איזה מלאכה מזהירין העדים בו כשרואין שעושה כן שצריך שיזהירוהו העדים על המלאכה שחייב עליה, והכא ודאי קולר לא משגינן ליה למנכש שאינו מתכוין לטול העשבים אלא לתקן עשבים הטובים שנשדה: לרפויי. לרכך: משום זורע לא. ואמאי לא מחייב נמי משום זורע דאשכחינן במלאכה דמחייב תרתי והכא הא מרכך ארעא ומצמח פרי ולחייב משום חורש ומשום זורע, וכן לר' יוסף אמאי לא יחייב נמי משום חורש: זומר. נשנת: חייב ב'. הרי דכל היכא דאיכא תרתי מיחייב בתרוייהו: קשיא. ונראה אין דעת רבה ור' יוסף מסכמת עם דעת רב כהנא: מחפה. מכסה את הזרעים בעפר: לוקה. משום לא תזרע כלאים (ויקרא י"ט, י"ט): אף המקיים. שרואה כלאים זרוע ואינו מנטלו: בשלמא לדידי. שאני אומר דמנכש הוי משום זורע משום הכי מנכש בכלאים לוקה: חרישה. לצורך זריעת כלאים מי אסיר הא בשעת חרישה ליכא כלאי' כלל ומנכש בכלאים אמאי

## תוספות

(ז) ד)ארבעים אבות מלאכות חסר אחת כנגד מי. דהרבה מלאכות יש דדמיא להדדי והוה לן למחשבינהו כולן כאחת כדפריך היינו זורע היינו נוטע היינו מרקד ומשום חילוק מועט שביניהם לא הוי מחלקינן להו אי לאו דקים להו דל"ט מלאכות הן כנגד שום דבר לכך בעי כנגד מי:

*ז' ב' מ'

(שם) ה)מכדי מכרב כרבי ברישא והדר כו'. לא שייך למידק הכי גבי דקתני המכבה ברישא והדר המבעיר דהכא כל סידורא דפת נקט כסדר לגבי מקריש"ה:

*) (שם) וצריך לעצים. אבל אם אין צריך לעצים לא נאמר בו דחייב משום קצירה דלא דמיא לקצירה דקוצרין למאכל או מידי שצריכין לאיזה דבר כגון רפואה ובישולי בהן ואי לאו הקוצרין לצורך גופו פטור דלא מיחייב אפי' משום תולדה דתולדה צריך שתהא דמי לאב מלאכה:

*ה' ג' נ'

(שם) ו)משום מאי מתרינן דאין אדם לוקה ולא נהרג אלא בהתראה שמתרינן בו לא מעשה הך איסורא כדמפקינן בסנהדרין (דף מ"א.) מקרא דצריך לפרט שם האיסור בהדי':

(שם) קא מרפויי ארעא. דבתר עיקר המלאכ' אזלינן ודומה לחורש ורב יוסף אף על גב דעיקר מלאכה דומה לחורש מחשבת הנפש לאו לרפויי ארעא ובהכי פליגי דרבה סבר לבתר המעשה מדמינן לה ולא אחר המחשבה רב יוסף סבר בתר מחשבה אזלינן דהוי עיקר ולא אזלינן בתר הדמיון:

(שם) חייב שתים. קשיא לרבה דאזיל בתר הדמיון דהכא זומר לא דמי כלל לנוטע ואף על פי כן חייב משום נוטע וקשיא לרב יוסף דאפילו אינו מתכוין לנמות הגפן כיון דודאי מלמחת מחמת הזימור חייב משום נוטע דהא סתם קאמר רב כהנא אפילו לא היה ליטע ואי קשיא הא דאמרינן בדוכתא אחריתי (כתובות ד' ל"ז.) משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות תרין הכי כגון דאיכא מיתה ומלקות אבל תרתי מילי דאסירן דדמיין להדדי בשני מלקיות תרוייהו חד רשעה הוא ולא ממעטי מרשעתו דכל שם מלקות חד רשעה הוא ואף על גב דרב כהנא אמורא הוא מקשה מיניה לרבה ורב יוסף משום דגברא רבה הוה כדאשכחן (ב"ק דף קי"ז.) דהיה חריף טובא וקשיא ל"ב כיון דלא תנא הוא לא חשיב לה כ"כ ופליגי עליה:

*ד' א' ג'

*ז' ב' כ'

*עיין ז' ד' ג'

*ז' ו' ס'

בכלאים דאמרת משום חורש חרישה

מ"מ: (ז) א)שבת ע"ג ע"א. ב)שם ס"ח ע"א. ג)שם ע"ג ע"ב. ד)שם ס"ט ע"א וע"ב. ה)שם ע"ג ע"ב. ו)מ"ק ב' ע"ב. *) מ"ק ב' ע"ב.

תורה אור וציונים

ת״ש אין פולין לאור הנר ואין קורין לאור הנר, ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גורון שמע מינה ואלו תנן ש״מ. ת״ר מי כתב מגילת תענית אמרו חנניה וסיעתו שהיו מחבבין את הצרות, אמר רשב״ג אף אנו מחבבין את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין. *דבר אחר אין בשר המת מרגיש באיזמל: (ב)פעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם הלך ר׳ ראובן בן איסטרובלי וסיפר קומי, והלך וישב עמהם, אמר להם מי שיש לו אויב יעני או יעשיר, אמרו לו יעני, אמר להם אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו, אמרו טבית אמר ליבטל ובטלוה. חזר ואמר להם מי שיש לו אויב *יכחיש או יבריא, אמרו לו יכחיש, אמר להם אם כן ימולו בניהם לשמונה ימים ויכחישו, אמרו טבית אמר ובטלו: (י)תניא בעשרים ותמניא ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא, שפעם אחת נגזר על ישראל שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בניהם, ושיחללו שבתות. מה עשה יהודה בן שמוע וחבריו, הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שבל גדולי העיר מצויין אצלה, אמרה להם עמדו והפגינו בלילה. הלכו והפגינו בלילה, אמרו אי שמים לא אחים אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות רעות ובטלום ואותו היום עשאוהו יו״ט:

(ד) **מתני׳:** (א)אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן ואם נתנוה מבעוד יום מותר. ואין *ניאותין ממנו לפי שאינו מן המוכן: (ב)מטלטלין נר חדש אבל לא ישן ר׳ שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת: (ג)נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות, ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה: **גמ׳:** (ד)אין ניאותין הימנו לפי שאינו מן המוכן. ת״ר מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור׳ שמעון מתיר: (ה)ת״ר מטלטלין נר חדש אבל לא ישן דברי ר׳ יהודה ר׳ מאיר אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת ר׳ שמעון אומר חוץ מן הנר הדולק בשבת *כבתה מותר לטלטלה: (ו)והא קמבטל כלי מהיכנו אמר רב הונא בריה דרב יהושע ניצוצות אין בהן ממש: ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה. לימא תנן סתמא כר׳ יוסי דאמר גורם לכיבוי אסור, *ותסברא אימור דאמר ר׳ יוסי בשבת בערב שבת מי אמר וכי תימא הכא נמי בשבת, והתניא נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות בשבת ואין צריך לומר בע״ש ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה מע״ש ואין צריך לומר בשבת אלא אמר רב אשי אפילו תימא רבנן שאני הכא מפני שמקרבת את כיבויו:

(ה) **מתני׳:** (א)ב״ש אומרי׳ מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין וב״ה אומרי׳ מסלק את הטבלא כולה ומנערה מעבירין מלפני השולחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער עדשים מפני שהוא מאכל בהמה ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו (והכ״א) בין כך ובין כך ניטל בשבת ואינו מקבל טומאה: **גמ׳:** אמר רב נחמן אנו אין לנו אלא ב״ש כר׳ יהודה וב״ה כר׳ שמעון: מעבירי׳ מלפני השולחן פירורין: מסייע ליה לר׳ יוחנן דא״ר יוחנן פירורין שאין בהן כזית אסור לאבדן ביד: שער של אפונין. מני ר׳ שמעון היא דלית ליה מוקצה אימא סיפא ספוג אם יש לו בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו אתאן לר׳ יהודה דאמר *דבר שאין מתכוין אסור בהא אפי׳ ר״ש מודה דאביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר״ש בפסיק רישיה ולא ימות:

(ו) **מתני׳:** (א)נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביתתו עליהן. אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהן: **גמ׳:** ת״ר מעשה *ונפלה דליקה בחצרו של יוסף בן סימאי בשיחין, ובאו אנשי גיסטרא של ציפורי לכבות מפני *שאפטרופוס של מלך הוה ולא הניחן מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וירדו גשמים וכיבו לערב *שיגר לכל אחד מהן שתי סילעין ולאפרכוס שבהן חמשים וכששמעו חכמים בדבר אמרו לא היה צריך לכך שהרי שנינו נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהן. שמעת מינה קטן אוכל נבלות בית דין מצווין עליו להפרישו:

*ב׳ ד׳ י׳ · *ז׳ ב׳ ס׳ · *ד׳ ח׳ ו׳ · *ז׳ ב׳ ס׳ · *ג׳ ח׳ ד׳ · *ז׳ ב׳ ס׳ · *ז׳ ח׳ ס׳ · *ז׳ ג׳ ס׳ · *ז׳ י״א ג׳

## תוספות

(ד) (ג)מפני שמקרב את כיבויו. פי׳ דגזרינן ע״ש אטו שבת ובשבת יכול לבא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות ול״ת מ״ש שריית דיו וסממנים ופריסת מצודה דשרינן (ז׳ ג׳ ג׳) עם השמש והכא אסרינן מע״ש שלא יבא לעשות בשבת ותירץ הרב פור״ת דהתם ליכא למיחש שמא יעשה כן בשבת דהא אב מלאכה הן אבל הכא איכא למיחש דלא דמי איסור כל כך נמה שמניח כלי תחת הניצוצות ואיכא למיחש שמא יבא לידי כיבוי שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים או שיגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצו׳ כדפרישית:

## פירוש (מפרש״י וס״א)

אין סורין דיו וכו׳: פולין. בודקין: ש״מ ואלו תנן. דהרי לא מייתי בהך ברייתא כלל הנך דלקמן אלא לא יפלה ולא יקרא ועי״כ ואלו מן ההלכות וכו׳ אהנך קאי: מגילת תענית. לזכרון הצרות שבאו על ישראל שקנאו עליהן הנסים ושנגאלו מהן ועשו עניהן יו״ט כגון גם חנוכה: וסיעתו. חכמים שעמו: שהיו מחבבין. זכרון הצרות שבאו עליהן שידעו שהורות שבכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו והקב״ה הצילנו מידם: אין אנו מספיקין. שהן תדירות וגזרות מלכות הרומיים מתחדשת בכל יום, שבימיו נחרבה ביתר ונהרגו רבבות ישראל והרבה מחכמי ישראל על קדוש השם: מרגיש באיזמל. כשחותכין אותו בסכין, וכך ישראל אחרי שגלו מארצם והורגלו בצרות המתחדשות עליהם בכל יום לא הרגישו לצער הגלות כל כך כמו שהרגישו בו אבותיהם דכל שורגל אדם בדבר תמעיט הרגשה בעיניו: (ב)וסיפר קומי. גילח שער ראשו שלא יכירו בו שהוא יהודי: עמהם. עם שרי המלוכה שגזרה: יעני. דלונו שיעני: אמרו טבית. כלומר נכון הדבר וטוב לבטל הגזרה: ליבטיל. הגזרה: יכחיש. יחלים מלה״מ (איוב ט״ז ח׳): ויכחישו. ע״י אבוד דם: (י)ביה. באדר דקאי בהך ירחא דמגילת תענית כדמייתי הך דהכא: דלא יעידון מן אורייתא. שלא יצטרכו לנתק עצמן מן התורה: מטרונית׳. אשת חיל מאוה״ע: והפגינו. לעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם: אי שמים. איה היא אמונה בהקב״ה: אב אחר. זה אדם הראשון: אם אחת. חוה: (ד) **מתני׳:** (א)אין ותנין בשבת: השמן. שמטפטף ואסור משום דשמן מוקצה הוא שהקצה אותו להדלקת וכשנותן כלי לקבלו מבטל הכלי מהיכנו כלומר היתר טלטול שבו דעכשיו משיפול בו שמן מוקצה אסור לטלטלו ג״כ משום מוקצה ולבטל כלי מהיכנו בשבת אסור: מותר. שיהא מונח שם כיון דלא נתנו לשם בשבת: ואין ניאותין. אין נהנין משמן המטפטף שאינו מן המותר לטלטלו בשבת שהנר הקצה אותו להדלקה: (ב)מטלטלין נר חדש. שאינו מאוס וחזי לאישתמושי להריא שלא דלק בו נר מעולם: אבל לא ישן. דמוקצה מחמת מיאוס הוא: חוץ מן הנר הדולק בשבת. בעוד שהוא דולק אסור שמא יכבה הנר: (ג)נותנין כלי כו׳. בשבת לקבל ניצוצות הנוטפות מן הנר כדי שלא ידלק מה שתחתיו: ולא יתן לתוכו מים. אפי׳ מבעוד יום דגזרינן מבעוד יום אטו משחשיכה ואי עביד הכי משחשיכה חייב משום מכבה הילכך מבעוד יום נמי אסור: **גמ׳:** (ה)חוץ מן הנר שהדליקו. ואע״ג שכבה אסור דאית ליה לר׳ מאיר מוקצה מחמת איסור ולית ליה מוקצה מחמת מיאוס: (ו)קמבטל כלי מהיכנו. מבטל היתר טלטול שבו: ניצוצות א״ב ממש. אינן חשובות עד שיאסר טלטול הכלי בשבילם שמשכבו מותר ליטלן: לימא תנן סתמא. כל מה שנאמר במשנה סתם בלי שם שאומר נקרא סתם משנה דקתני לא סתמא: כר׳ יוסי. דלרבנן גורם לכיבוי אינו אסור: גורם לכיבוי אסור. ולהכי אסר במתניתין נמי לתת מים בכלי תחת הנר: הכא נמי. הכא במתניתין נמי לא אסר אלא בשבת ור׳ יוסי היא: והתניא. והא בהדי׳ תני בברייתא דאפילו בע״ש אסור: אפי׳ תימא רבנן. מתני׳ אפילו לרבנן אתיא ולא דמי הך דמתני׳ לגרם כיבוי דכשנותן המים תחת הנר מכבה ממש הוא: שמקרב את כיבוי. זמן כיבוי והוי מכבה ממש כשנתן הכלי לשם בשבת, ומבעוד יום נמי אסור משום גזרה מבעוד יום אטו משחשיכה: (ה) **מתני׳:** מעבירין. בידים מעל השולחן: עצמות. קשין שאינן ראוין לכלב: וקליפין. של אגוזים דלית להו לב״ה מוקצה: ובה״א מסלק את הטבלא. שהיא תורת כלי עליה אבל לא יטלטל הקליפין בידים כר׳ יהודה: מעבירין מעל השולחן. סתמא היא: פירורין פחות מכזית. וכ״ש כזית כדמפרש טעמא שהם מאכל בהמה: ושער של אפונין. הרביעין של קשים שהקטנית גדל בהם: אפונין. באשכנז בלעז: עור בית אחיזה. [בית אחיזה] של עור שיאחזנו בו: מקנחין בו. שבלא"ה אין מקנחין בו. שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו: ניטל בשבת. כשהוא נגוב: ואינו מקבל טומאה. דאינו לא כלי עץ ולא בגד ולא שק ולא מתכת: **גמ׳:** אנו אין לנו. אין אנו סומכין על משנתינו כמות שהיא שנויה אלא מוחלפת שיטתה וב״ש כר׳ יהודה כו׳: ב״ש כר״י. דאית ליה מוקצה: וב״ה כר״ש. דלית ליה מוקצה: אסור לאבדן ביד. מדקתני מעבירין בידים ולא זריק להו: דלית ליה מוקצה. דאי ר׳ יהודה מאחמול לאו לבהמה קיימי שהרי האוכל היה עומד והיום לוקח מהם: שאין מתכוין. שאין מתכוין לסחוט: (ו) **מתני׳:** (א)נכרי. אינו ישראל: שבא לכבות. נר בבית ישראל בשבת: אין אומרים לו. כלל לא כבה ולא אל תכבה ויניחנו ויכבה: אבל קטן. ישראל: ששביתתו עליהן. שמוזהרין על שביתתו: **גמ׳:** אנשי גיסטרא. אנשי מלחמה שהיו במחנה ומלוך של המלך בצפורי: אפטרופוס. ממונה על ממונו: לערב. במוצאי שבת: שיגר. שלח: סלעין. מטבע כסף של ד׳ דינרין: ולאפרכוס. ראש ומנהיג שלהם: לא היה צריך לכך. למונעם מלכבות: אוכל נבלות. כלומר עושה דבר האסור: להפרישו. לעכבו ולמחות

אבות׳

מעין המאורע. תעניתו של יום ומה שקרה בו: בעבודה. לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום: מחזירין אותו. לריך לחזור ולהתפלל: ערבית. בליל כניסתן ואעפ"י שאוכל ושותה כל הלילה מזכיר של תענית לאחר שנכנס היום. אבל אין אנו רגילין לומר בערבית ואפי' בשחרית שמא יארע לו אונס חולי ויטעום כלום ונמצא שקר בתפלתו: אין מחזירין אותו. דלאו דאורייתא נינהו: ואין בהן הזכרה בבהמ"ז. של ערבית בכניסתו וכל שכן בלילתו שכבר עבר היום: מאי עבידתייהו. מה נעשה וקרה בהו דיזכיר מעין המאורע בתפלה: של תענית. שהיו ב"ד גוזרין תענית על הגשמים בשני וחמישי ושני: במוספין. בתפלת מוספין של שבת ושל ר"ח שבתוך ימי חנוכה ומהו להזכיר על הנסים בהודאה כמו שמזכיר בשל שחרית: בדידיה. בחנוכה עצמו: יום הוא שחייב כו'. דהכל מקים היום חייב בד' תפלות ערבית שחרית מוסף ומנחה ויזכיר מעניינו של יום בכל התפלות: מזכיר. וכן הלכה: [ק]אינו דולק יחידי. עץ א' אינו דולק אלא ב' וג' ביחד: ביחידי. בלא חברים: מחדדים. מחכמין ע"י ששואלין: שדעתו שפלה. שאינו מתגאה: לג' משקין הללו. למים יין וחלב: בפחות שבכלים. ולא בכלי כסף ולא בכלי זהב: (ג) מתני': החייט. תופר: מחט. שמותנים בו תחוב: סמוך לחשיכה. בערב שבת: ויצא. משתחשך לרשות הרבים ועובר על איסור הוצאה מרשות היחיד לרה"ר והעברת ד' אמות ברה"ר: לבלר. סופר: קולמוס. עט סופר תחוב אחורי אזנו כדרך הסופרים: לא יפלה. לא יבדוק ויחפש: כליו. שבגדו: לאור הנר. בליל שבת, ואתרוייהו קאי על לא יפלה ועל אין קורין, ותרוייהו אסירי גזרה שמא יטה הנר שידלוק יפה: באמת אמרו. כל באמת אמרו הלכה קבועה היא: החזן. שמ"זה ומשגיח היאך התינוקות קורין וכיון שאינו קורא בעצמו אלא רואה היאך התינוקות קורין אין לחוש לשמא יטה: [ב]בעליית. לשון מקרא (שופטים ג' כ"ג): שעלו. חכמים שנדורו: וי"ח דברים. שנחלקו ב"ש וב"ה ועמדו למנין ורבו ב"ש ופסקו כמותם כדכ' (שמות כ"ג ב') אחרי רבים להטות, ובאלו הלכה כב"ש אבל בכל שאר הדינים שנחלקו ב"ש וב"ה הלכה כב"ה. (עיי' לעיל ו' ו', ג'): [ג]אין שורין. אין משרין במים עיקרי עשבים ושרבים לעשות מהן דיו ולבע, שורין ל' מקרא (במדבר ו' ג'): דיו. ג"כ ל"מ (ירמי' ל"ו, י"ח): סממנים. מיני לבע: וכרשינים. מין קטניות מאכל בהמה וויקע בלעז. ורגילין לשרות אותן במים תחלה ובכל אלו ס"ל לב"ש דאין שורין אותן בע"ש אלא שמתחיל השרייה קודם חשיכה וב"ה מתירין כשנותן עליהן המים מבעוד יום ואע"פ שנשורין בשבת: גמ': [ד]אפי' גבוה. כל כמה שיהיה גבוה אסור ואע"ג דבכהאי גוונא ליכא למיחש להטייי כיון דנמוך אסור גבוה נמי אסור, דכיון דחששו להטייה לא פלוג למלתייהו: הא תרי שפיר דמי. שאם יבא להטות יזכירנו חבירו: בענין א'. שקורין ביחד בפרשה א': בב' ענינים. בשתי פרשיות והואיל וכל א' קורא לעצמו אינו מכיר במעשה חבירו: ובמדורה. דהואיל ויושבין רחוק זה מזה ועוד שהאודים סמוכים להם אין הא' מכיר בבוא חבירו להבעיר: מותר. לקרות לאור הנר שאינו רגיל להטות נר בחול מפני חשיבותו: מיתיבי. ל' קושיא הוא, משיב על דברי האמורא ממשנה או ברייתא דאין כח האמורא לחלוק על התנא כגון שאמר רבא דאדם חשוב מותר ומסייע מברייתא דתניא דר"י בן אלישע שאדם חשוב היה והטה: [ה]במדבר. שהוא מופקר לכל: שהכל דשין בו. שיש רשות לכל אדם ליכנס לשם וכשהאדם דומה למדבר שנותן רשות לבוא לפניו לכל מי שרוצה ללמוד ולשאול: תלמודו מתקיים בידו. שכל שירבה אדם ללמד לאחרים יוסף לקח כדאמר לעיל (ז' ב' ק') ומתלמידי יותר מכולן: מילתא. שכעס עליו ר' יוסף רבו: כי מטא מעלי וכו'. כשהגיע ערב יוה"כ: אמר. רבא אלך ואפייס לר' יוסף: לשמעי'. למשמשו: מזיג. ל"מ (שה"ש ז' ג') ושייכו מסך (תהלי' ע"ה, ט'): כסא דחמרא. כוס של יין: הב לי. תן לי את הכוס: למיזגא דרבא. שהי' יין שלהן קשה ורבא ידע לתת בו מים לפי חשבון במדה מכוונת להנעים טעמו, ור' יוסף סגי נהור היה ולא הכירו אלא בטעם יין שמזג שבשהיה רבא לומד לפניו היה מוזג לו כן: לא תיתיב אכרעך. אין לך רשות ליסב: עד דאמרת לי פירושא. כו'. לפי שהגיס דעתו של רבא רצה ר"י להזהירו שלא ירום לבבו שהוא מרומז בסדר מקומות הללו כדמפרש ואזיל: ניתנה לו במתנה. בשכר שלימד אחרים בחנם, במתנה, לאחוזת עולם שתלמודו מתקיימת בידו שכל שירבה שאדם ללמד לאחרים חכים יותר ולמודו מתקיים וכדאמרן לעיל: נחלו אל. אדם שזכה לכך נקרא נחלת ה' כענין דכתי' (דברים ל"ב, ט') יעקב חבל נחלתו ימצאהו בארץ מדבר, וסמך ליה ישאהו על אברתו וגו' ירכיבהו על במתי ארץ וגו' דכיון דנחלו אל עולה לגדולה: ואם הגביה עצמו. שירום לבבו על שזכה לגדולה כענין דסמוך ליה שתם וישמן ישרון ויבעט וגו': הגיא. לשפלה: ואם חזר בו. ונעשה שפל רוח: [ח]אלו תנן. בלא וי"ו המוסיף על ענין ראשון: הני דאמרן. לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר: דבעינן למימר לקמן.

אין

דתני רב אושעיא ימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ראש חודש וחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר *מחזירין אותו ואין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי ותעניות ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפילה. ואם לא אמר אין מחזירין אותו ואין בהן הזכרה בברכת המזון. ב' וה' מאי עבידתייהו אלא ב' וה' וב' של תענית. איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה במוספין, כיון דלית ביה מוסף בדידיה לא מדכרינן או דילמא יום הוא שחייב בארבע תפילות. רב הונא ורב יהודה *דאמרי תרווייהו אינו מזכיר, רב נחמן ור' יוחנן דאמרי תרווייהו מזכיר: [ק]אמר רבה בר בר חנה *למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר °הלא כה דברי כאש נאם ה', לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו ד"ת כעץ, שנאמר °עץ חיים היא למחזיקים בה לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים. והיינו דא"ר חנינא הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן: אמר ר' חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב °הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ואמר ר' אושעיא למה נמשלו ד"ת לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב דכתיב °הוי כל צמא לכו למים, וכתיב °לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב, לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים. אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה: (ג) מתני': [א]לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא. ולא הלבלר בקולמסו, ולא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר, באמת אמרו *החזן רואה היכן תינוקות קוראין, אבל הוא לא יקרא: [ב]ואלו מן ההלכות שאמרו *בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון שעלו לבקרו נמנו ורבו ב"ש על ב"ה ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום: [ג]ב"ש אומרים אין שורין *דיו וסממנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, וב"ה מתירין, ב"ש אומרים אין פורסין *מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום, וב"ה מתירין: גמ': [ד]לא יקרא לאור הנר: אמר רבה אפילו גבוה שתי קומות ואפילו שתי מרדעות ואפילו י' בתים זו על גב זו. חד הוא דלא ליקרי, הא תרי שפיר דמי, והתניא לא אחד ולא שנים. א"ר אלעזר לא קשיא, כאן בענין אחד, כאן בשתי ענינים. אמר רב הונא *ובמדורה אפילו י' בני אדם אסור אמר רבא אם *אדם חשוב הוא מותר. מיתיבי לא יקרא לאור הנר שמא יטה, א"ר *ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה. פעם אחת קרא ובקש להטות, אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר. ר' נתן אומר קרא והטה וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה. א"ר אבא שאני ר' ישמעאל בן אלישע הואיל ומשים עצמו על דברי תורה כהדיוט: [ה]אמר רב מתנה מאי דכתיב °וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו במדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. רבא בריה דרב יוסף בר חמא הוה ליה מילתא לר' יוסף בהדיה כי מטא מעלי יומא דכיפורא אמר איזל *ואפייסיה, אזל אשכחיה לשמעיה דהוה קא **מזיג קמיה כסא דחמרא. אמר ליה הב לי דאמזיג ליה אנא, יהב ליה וקא מזיג איהו כסא דחמרא כי קא שתי אמר הדין מיזגא דמי למיזגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא, אמר ליה הוא ניהו א"ל לא תיתי אכרעך עד דאמרת לי פירושא דהדין מילתא מאי דכתיב °וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא, א"ל כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה שנאמר וממדבר מתנה כיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות *ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו, שנאמר ומבמות הגיא ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר °כל גיא ינשא: [ו]א"ר יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו שני'

°והחכמה מאין תמצא: [ז]א"ר חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים דכ' °הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולך למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה: ואלו מן ההלכות וכו': [ח]אמר ליה אביי לרב יוסף אלו תנן או ואלו תנן, ואלו תנן הני דאמרן, או אלו תנן דבעינן למימר קמן,

ת"ש

### תוספות

(ג) [י]אף דברי תורה וכו'. וכן נמי אמרינן בעירובין (דף נ"ה.) לא בשמים היא ולא מעבר לים היא (דברי' ל' י"ב י"ג) כלומר לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה ולא בסוחרים ההולכים במדינת הים מעבר הים:

תורה אור וציונים

*ג' ב' ג' · *ד' ג' ג' · *ד' ג' י' · ירמיה כ"ג כ"ט · משלי ג' י"ח · ישעי' נ"ה א' · שם · שם · *ו' ז' ב' · *ז' א' ב' · *ז' ב' מ' · *ו' ז' ב' · *ה' ו' א' · *ז' ב' מ' · *שם · *ב' ד' ל' · במדבר כ"א י"ח · *ה' ו' ב' · **ו' א' א' · במדבר כ"א י"ט · *ו' ו' ב' · ישעי' מ' ד' · איוב כ"ח י"ב · ישעי' נ"ה א'

מ"מ: [ק]תענית ז' ע"א. (ג) [א]שבת י"א ע"א. [ב]שם י"ג ע"ב. [ג]שם י"ז ע"ב. [ד]שם י"ב ע"ב. [ה]ערובין נ"ד ע"א, ונדרים נ"ה ע"א. [ו]סוטה כ"א ע"ב. [ז]תענית ז' ע"ב. [ח]שבת י"ג ע"ב.

תורה אור וציונים

יוסף אבוהון דכולהו דם: איתמר רב אמר אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמר מדליקין. רב אמר אין מתירין ציצית מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין מבגד לבגד. רב אמר אין הלכה כר' שמעון בגרירה, ושמואל אמר הלכה כר' שמעון בגרירה אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב לבר מהני תלת דעביד כשמואל מדליקין מנר לנר, ומתירין מבגד לבגד, והלכה כר' שמעון בגרירה. דתניא ר' שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ: יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב אדא בר אהבה ויתיב וקאמר טעמא דרב משום ביזוי מצוה אמר להו לא תציתו ליה, טעמיה דרב משום דקא מכחיש מצוה. *מאי בינייהו, איכא בינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא. מאן דאמר משום ביזוי מצוה, משרגא לשרגא מדליק מאן דאמר משום אכחושי מצוה משרגא לשרגא נמי אסור: [ע]מתיב רב ששת, [o]מחוץ לפרוכת העדות יערוך, וכי לאורה הוא צריך והלא כל מ' שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. והא הכא כיון דקביעי נרות לא סגיא דלא משקיל ואדלוקי, קשיא בין למאן דאמר משום ביזוי מצוה ובין למ"ד משום אכחושי מצוה, תרגמא רב פפא בפתילות ארוכות. סוף סוף למ"ד משום אכחושי מצוה קשיא, קשיא. מאי הוי עלה, אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר ואי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר. דאיבעיא להו הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה ת"ש דאמר רבא היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום שמע מינה הנחה עושה מצוה התם הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה. ת"ש דאמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום. אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעינן ·משום הכי לא עשה כלום אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה אמאי לא עשה ולא כלום, התם נמי הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה. ת"ש דאמר רבי יהושע בן לוי עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומדליקה. אא"ב הדלקה עושה מצוה שפיר אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה האי מכבה ומדליקה מכבה ומגביה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה, ועוד מדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה שמע מינה הדלקה עושה מצוה. ש"מ: [פ]אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף *דתדיר או דלמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. בתר דבעיא הדר פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא: [צ]איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון, כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן, אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. רב הונא בר יהודה *איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים א"ל רב ששת כתפילה מה תפילה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה. איבעיא להו מהו להזכיר ראש חדש בברכת המזון, אם תימצי לומר דחנוכה דרבנן לא צריך ראש חדש דאורייתא צריך או דילמא כיון *דלא אסור בעשיית מלאכה לא מזכרינן. רב אמר מזכיר רב חנינא אמר אינו מזכיר. אמר רב זריקה נקוט דרב בידך דקאי רב אושעיא בוותיה

דתני

*ך' ח' י' — *ג' ג' ג' — *ה' ג' ג' — *ב' ו' ג' — שמות כ"ז כ"א

## תוספות

(ב) [ע]שמע מינה הדלקה עושה מצוה. ואם כן מותר להדליק מנר לנר ומכל מקום כיון שנהגו העולם להחמיר אין לשנות המנהג:

(שם) [פ]הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, ונראה לרשב"א כשחל ר"ח טבת להיות בשבת שיש להפטיר בנרות דזכריה משום פרסומי ניסא ולא בהשמים כסאי שהיא הפטרת ר"ח ועוד כיון שהמפטיר קורא בשל חנוכה יש לו להפטיר מענין שקרא ומה שמקדימים לקרות בשל ר"ח משום דבקריאת התורה כיון דמצי למיעבד תרוייהו תדיר ופרסומי ניסא עבדינן תרוייהו ותדיר קודם אבל היכא דלא איפשר למיעבד תרוייהו פרסומי ניסא עדיף ועוד נראה לרשב"א דעל כן הקדימו של ר"ח כדי שהמפטיר יקרא בשל חנוכה ויפטיר בנרות דזכריה:

(שם) [צ]מהו להזכיר של חנוכה בבהמ"ז. בתפלה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בצבור היא ואיכא פרסומי ניסא אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי:

(שם) מזכיר בהודאה. דעל הניסים הודאה היא ולא תפלה:

(שם) בבונה ירושלים. כמו בר"ח שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים ומשום דיעלה ויבא היא תפלה ותחנונים תקנוה בבונה ירושלים דהיא נמי תפלה ובשמונה עשרה תקנוה בעבודה שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

אותן בסוכה בשאר הימים יכול להסתפק מהן כל שעה אבל אם לא התנה מעיו"ט אסור להסתפק ומדתניא הכא דאסור להסתפק למה הוצרך ללמדה מנר חנוכה: אבוהון דכולהו דם. דנפקא לן מקרא דושפך וכסה דלא יכסנו במצוה דרך בזיון וממנו אתה למד לשאר מצות כגון נויי סוכה ונר חנוכה: מנר לנר. דחנוכה: מתירין. להטיל ציצית מטלית ישן לטלית חדש: כר"ש בגרירה. בענין גרירה כסא ודומה בשבת דס"ל לר"ש דשרי ואע"ג דעושה חריץ דבר שאינו מתכוין הוא דלא נתכוין לעשות חריץ, ומשום דהלכתא כרב באיסורי בכל הש"ס חוץ מהני שלשה נקט להו הכא גבי הדדי: טעמא דרב. דאסר מנר לנר משום ביזוי מצוה ולא אסר רב אלא להדליק בנר מצוה קסם שאינו מצוה כדי לחזור ולהדליק בו שאר הנרות דהוי דרך בזיון שמדליק דבר חול בדבר מצוה אבל להדליק נר בנר ממש שרי דאין זה ביזוי מצוה: לא תציתו ליה. לא תקבלו ממנו: מכחיש. דנראה כאלו נוטל וממעט מאור הנר ולהכי אף מנר לנר ממש אסור: מאי בינייהו. איזה הפרש יש בדבר אי טעמא משום בזוי או משום אכחושי: משרגא לשרגא. מנר לנר ושתיהם של מצוה ולא בקיסם: משרגא לשרגא מדליק. דכיון דשתיהן של מצוה אין בו משום בזוי: [ע]מחוץ לפרוכת. אשר על העדות יערוך אהרן ובניו וגו'. בתמיד כתיב: וכי לאורה כו'. וכי הולך משכן ה' לאורה של נר: כל אותן מ' שנה. שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו של הקב"ה כדכ' (שמות י"ג כ"א) יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש: נר מערבי. שהיתה המנורה מונחת בין צפון ודרום ונרות שבקנים כלומר פיות הפתילות פונות אל האמצעי דכתי' אל מול פני המנורה יאירו וגו' (במדבר ח' ב') כלומר אל מול האמצעי שעומדת על גופה של מנורה משא"כ בשאר הנרות שמונחות על הקנים כשלשה נרות שבצפון פונות לדרום ושבדרום פונות לצפון והאמצעית פונה למערבי ולהכי קרי לה נר מערבי, ואיכא למאן דאמר שהמזרח למערב היו מונחות וקרי מערבי נר שני שבצד הסילון שהוא למזרח וכשנכנס פוגע במזרחי' תחלה ואחריו בשניה במערבי: שממנה היה מדליק. ממנה מתחיל הדלקה באותה מדליק תחלה בערב, ובה היה מסיים הטבת הנרות בבוקר שאותה מטיב באחרונה ומדליק ממנה שאר הנרות שבבוקר היו כולם כבות חוץ ממנה, ומטיבם שמבערה מן הדשן כדכ' בבוקר בהטיבו את הנרות, ונר מערבי שהיה דולק כל היום לערב היה מדליק ממנו כל הנרות: דקביעי נרות. במנורה ולא היה יכול לנתק נר מערבי מן המנורה להדליק בו האחרים וע"כ הא דקתני ממנה היה מדליק לא אפשר אלא דשקל קינסא: ואדלוקי. לקינסא מנר מערבי ובההיא קינסא מדליק את השאר: קשיא בין למ"ד כו'. דנהדליק קינסא בנ"א פרין דאסור: תרגמא. פירשה ואסברה כמו שנא לעיל (ס' ס' ז') מפורש זה תרגום: בפתילות ארוכות. שמגיעות זו לזו ומדליק ממערבי הסמוכה לה ושאר זו מזו ולמ"ד משום בזוי מצוה מנר לנר שרי ואינו אסור אלא בקינסא: סוף סוף. מכל מקום: למ"ד משום אכחושי כו'. דלדידי' משרגא לשרגא נמי אסור: קשיא. מונח בתיובתא: מאי הוי עלה. הלכתא מאי היא, מדליקי' מנר לנר או לא: אי הדלקה כו'. אי מצות נ"ח תלויה בהדלקה מדליקין כדאשכחן במנורה שהדליקו מנר לנר: ואי הנחה כו'. ועיקר מצותה תליא בהנחה על מקומה ואין קפידא בהדלקה ויכול להדליק בכל מקום שירצה רק שיניחנה במקום הראוי לאחר שהודלקה ולהכי מ"ד אין מדליקין מנר לנר כיון דהדלקה לאו עיקר מצוה היא: דאיבעיא להו. כשמספקו בהאי מלתא אי הדלקה או הנחה עושה מצוה: ת"ש. תפשוט לה מהכא: היה תפוש. בידו משהדליקה עד שכבתה: ועומד. לאו דוקא אלא כגון שעמד או שישב ונ"ח בידו: לא עשה ולא כלום. לא עשה מצוה כלל ולא יצא ידי חובתו: ש"מ הנחה כו', מדקאמר דכל כמה שלא הניחה על מקומה לא עשה מצותו: התם הרואה כו'. לעולם אימא לך הדלקה עושה מצוה והא דהיה תפוש בידו לא יצא היינו משום שהרואים אומרי' דלצורך עצמו להשתמש בה הדליקה ולא למצוה וליכא פרסומא ניסא: בפנים. בבית: והוציאה. לחוץ כדאמר לעיל דצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ: הדלקה במקומו בעינן. דכיון דהדלקה עיקר המצוה צריך שתעשה במקום חיובא והוא הדליקה בפנים: אמאי לא עשה כו'. הרי הניחה במקום חיובא: עששית. כלי גדול של זכוכית (לאטערנע): דולקת. שהדליקה למצות חנוכה מערב שבת: ומדליקה. למצות ליל זו: שפיר. להכי לא הוצרך אלא לכבותה ולהדליקה: מכבה ומגביה כו'. דעיקר מצוה הנחה היא: [פ]פשיטא לי. אין ספק בדבר דעני כשאין בידו כדי לקנות שמן לב' נרות לנר ביתו דהיינו נר שבת ולנ"ח נר ביתו קודם: משום שלום ביתו. כדאמר לעיל (ז' ב' ז') ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת שבני בית מצטערים לישב בחושך וכן כשאין בידו לקנות אלא או שמן לנר שבת או יין לקידוש היום נ"כ נר ביתו עדיף: דתדיר. שהוא בכל שבתות השנה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: [צ]להזכיר של חנוכה. לומר על הנסים: בבהמ"ז. בתפילה פשיטא דמזכיר שהרי להלל ולהודאה נקבעו כדאמר לעיל (ז' ב' ט'): לא מדכרינן. לא חייבו להזכיר: אינו מזכיר. אינו צריך להזכיר. ואנו נוהגין להזכיר: בהודאה. בברכת ההודאה, שהיא ברכה שנייה: בבונה ירושלים. דהוי נס חנוכה גם מענין ברכה זו שבאה אז העיר במצור ונלכדה ע"י היוונים: בהודאה. דהא כולה מילתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה: נקוט דרב בידך. קבל מילתא דרב והחזק בה: דקאי. כלומר סבירי ליה:

מעין

מ"מ: [ע]שבת כ"ב ע"ב. [פ]שם כ"ג ע"ב. [צ]שם כ"ד ע"א.

המהדרין ב״ש אומרים יום ראשון מדליק ח׳ מכאן ואילך *פוחת והולך וב״ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר׳ יוסי בר אבין ור׳ יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב״ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב״ה *כנגד ימים היוצאין. וחד אמר טעמא דב״ש כנגד פרי החג וטעמא דב״ה דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן ב׳ זקנים היו בצידן אחד עשה כב״ש, ואחד עשה כדברי ב״ה, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין: ל)אמר ר׳ חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ר׳ ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך. אמר רב יהודה יום ראשון המדליק *מברך שלוש הרואה מברך שתים, מכאן ואילך מדליק מברך שתים, ורואה מברך אחת. מאי ממעט ממעט זמן. ונימעוט נס נס כל יומי איתיה. מאי מברך, מברך אק״בו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו, רב אויא אמר °מלא תסור, רב נחמיה אמר °שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך: מ)ת״ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה״ר, *ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, אמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה ואי איכא מדורה לא צריך. ואי ארם חשוב הוא אע״ג דאיכא מדורה צריך נר אחרת: תנן התם גץ שיצא מתחת *הפטיש והזיק חייב גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברה״ר ונכנסו פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל גמל חייב הניח חנוני נרו מבחוץ התנוני חייב ר׳ יהודה אומר בנר חנוכה פטור אמר רבינא משמיה דרבא שמע מינה מרר׳ יהודה נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה. דאי ס״ד למעלה מעשרה אמאי א״ר יהודה נר חנוכה פטור לימא ליה הוה ליה לאנוחה למעלה מגמל ורוכבו, אלא לאו ש״מ מצוה להניחו בתוך עשרה. אמרי לא, לעולם אימא לך אפילו למעלה מעשרה, מאי אמרת אבעי לך לאנוחה למעלה מגמל ורוכבו, כיון דבמצוה קא עסיק כולי האי לא אטרחוה רבנן. אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דר׳ תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה *כסוכה וכמבוי: ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב °והבור רק אין בו מים, ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים, אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח. והיכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר משמאל, והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין: נ)אמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות, ואמר רבא לא אמרן אלא משתי רוחות, אבל מרוח אחת לא צריך, מאי טעמא, אילימא משום חשדא, חשדא דמאן, אילימא חשדא רעלמא, אפילו ברוח אחת נמי ליבעי, אי חשדא דבני מתא אפי׳ מב׳ רוחות נמי לא ליבעי. לעולם משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא ארליק בהך פיתחא נמי לא ארליק. ומנא תימרא דחיישינן לחשר, דתניא אמר רבי שמעון בשביל ד׳ דברים אמרה תורה להניח פיאה בסוף שדה מפני גזל עניים, ומפני ביטול עניים, ומפני החשר, ומשום °בל תכלה. מפני גזל עניים, שלא יראה בע״הב שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הרי זו פיאה. ומפני בישול עניים שלא יהו עניים יושבין ומשמרין עכשיו מניח בעל הבית פיאה, ומפני חשר שלא יהיו עוברין ושבין אומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פיאה בשדהו, ומשום בל תכלה, אטו כולהו לאו משום בל תכלה נינהו, אמר רבא מפני הרמאין: ס)אמר רב יהודה אמר רב אשי אמר רב אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, בי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נר קדושה יש בה מתקיף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו דתניא °ושפך וכסה במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל שלא יהו מצות בזויות עליו ה״נ שלא יהו מצות בזויות עליו. בעו מיניה מר׳ יהושע בן לוי מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה, א״ל הרי אמרו אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. אמר רב יוסף מריה דאברהם תלי תניא בדלא תניא סוכה תניא חנוכה לא תניא, דתניא סיככה כהילכתה ועיטרה בקרמים *ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים, אפרסקין, שקדים, ורמונים, ופרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, יינות, שמנים, וסלתות, אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג, ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו. אלא אמר רב יוסף

## פירוש (מפרש״י וס״א)

לכל א׳ וא׳. מבני הבית: והמהדרין מן המהדרין. הזריזין ביותר: תרי אמוראי. כבר נתפרש (א׳ א׳ א׳) דחכמים שאחר חתימת המשנה עד רבינא ורב אשי נקראו אמוראים ורא׳שונים להם רב ושמואל ור׳ יוחנן ורשב״ל״ק: כנגד ימים הנכנסים. שעתידין ליכנס ולבוא ולהכי ביום א׳ מדליק ח׳ דיכנסו עוד ח׳ ימים ואח״כ פוחת והולך: כנגד ימים היוצאין. שילאו ועברו ויום שעומד בו נמנה עם היוצאין ולהכי ביום א׳ דיולא יום א׳ מדליק א׳ ומכאן ואילך מוסיף והולך: פרי החג. מתמעטים בכל יום יום ראשון י״ג ומכאן ואילך בכל יום פחות א׳ (עיי׳ ב׳ ו׳ ג׳): ל)ורי״א הרואה כו׳. כלומר אף הרואה צריך לברך כשעובר בשוק ורואה בא׳ המצרות ולא הוחזקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין: הרואה מברך ב׳. שעשה נסים ושהחיינו והמדליק מברך עוד א׳ להדליק נר של חנוכה: מאי ממעט. איזו מן הברכות ממעטין בשאר ימים: זמן. שהחיינו לזמן הזה: נס כל יומי איתיה. שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך שלא היה בו אלא ליום א׳ והיה הנס מתחדש בכל יום (עיי׳ ב׳ ו׳ ג׳): מאי מברך. המדליק עוד חוץ משעשה נסים ושהחיינו: והיכן צונו. הא לאו מן התורה אלא מפי חכמים הוא: מלא תסור. דכ׳ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך שליותה תורה עלינו לשמוע למצות חכמים, ור׳ נחמיה מייתי לה מקרא אחרינא: מ)מבחוץ. נאמר משום פרסום הנס: בעלייה. שאין לו מקום בחצר להניחה שם: מניחה. מבפנים כנגד חלון הסמוך לרה״ר: ובשעת הסכנה. שהיו האויבים מעכבין אותם מלקיים המצות והוצרכו לעשותן בצנעה מפני הסכנה: נר אחרת. לעשות היכר שנר מצוה הוי: מדורה. מערכה עצים בוערים שמאירים את כל הבית: אדם חשוב. שאינו רגיל להשתמש באור המדורה: גץ. נצוץ: פטיש. מלה״ת (ירמי׳ כ״ג כ״ט) קורנס של נפחים חורשי ברזל שעושין מלאכתם בנפיחה: בעל גמל חייב. שלא היה לו להגדיל גמילתו כל כך שתכנס לחנות: בנ״ח פטור. החנוני שברשות הניחה לשם לפרסום ניסא: לימא ליה. יכול בעל הגמל לטעון דהיה לו לחנוני להניח הנר למעלה מגמל ורוכב: אמרי לא. דאין להוכיח מכאן דצריך להניח בתוך עשרה: כולי האי. להניחה למעלה מגמל ורוכבו: פסולה. דלא שלטא בה עינא למעלה מכ׳ וליכא פרסומי ניסא: כסוכה וכמבוי. דתנן בהו בהדיא דפסילי: איני יודע. בתמיה: מצוה להניחה. נאמר או ברה״ר בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנו מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחה לשם: מימין. בכניסתו לביתו לימין: מזוזה. קיי״ל דבימין: נ״ח משמאל ומזוזה מימין. ויכנס בין שתי מצות: נ)חצר שיש לה וכו׳. היה לבית ב׳ פתחים פתוחים לחצר צריך ב׳ נרות נר לכל פתח וטעמא משום חשדא שהרואה יהיה סבור שהבית חלוק והוא של ב׳ בני אדם ויאמרו שהאחד אינו מקיים מצות נ״ח: מב׳ רוחות. כגון א׳ בצפון וא׳ בדרום: חשדא דמאן. מי יחשדהו: דעלמא. בני עיר אחרת העוברין שם: נמי לבעי. ב׳ נרות דסבורין הן שהבית חלוק מתוכו כיון שיש לו ב׳ פתחים: דבני מתא. יושבי אותה העיר שיודעים שהבית של א׳ א״כ אפי׳ בב׳ רוחות למה צריך ב׳ נרות כיון שיודעים שאין הבית חלוק: וזמנין כו׳. לפעמים שעוברין בצד א׳ לבד ובאין נר דלוק שם יאמרו דבצד האחר נמי לא הדליק. משא״כ כשהפתחים בצד א׳ הרי רואים שהדליק בא׳ מן הפתחים: בסוף שדהו. בגמר קצירו כדכתיי לא תכלה פאת שדך משמע בשעת כילוי וגמר קצירה ולא שיקצור אותה קודם לכן: שעה פנויה. כשאין עניים אצלו ויאמר לקרובו עני מהר וטול כאן עד שלא יבואו אחרים אבל עכשיו שצריך להניח בגמר קצירו העניים רואין שגמר ובאין לשם: בטול עניים. שאם לא יהיה זמן הנחת פאה קבוע לא ידעו מתי יניחנה וילרכו לשמור על שדהו ולהמתין תמיד ומתבטלים ממלאכתם: ומפני החשד. שאם יניח בתוך קצירה ואחר שהניח גומר וקוצר והעוברין רואין שמכלה את הכל ואינם יודעים שהניח כבר ויחשדוהו שלא הניח פאה כלל: מארה. קללה והוא מלה״ע (דברים כ״ח כ׳): ומשום בל תכלה. שכ׳ התורה לא תכלה דמשמע בשעת כילוי וגמר קצירה: אטו כולהו כו׳. הרי כל אלו דאמרן טעמא דקרא קא מפרשי דמ״ט קבע בשעת כילוי וכל אלו הטעמי׳ משום בל תכלה נינהו: מפני הרמאין. שמשמטין ואין מניחין פאה ואומרים כבר הנחתיה במקום אחר להכי קבעה תורה שעת כילוי דהשתא לא מצו אמרי הכי והיינו דקאמר ומשום בל תכלה כלומר כדי שלא יעברו על מצוה זו: ס)להרצות. למנות: כנגד נ״ח. לאורה: כי אמריתה. לפני מילתא: וכי נר קדושה יש בה. דיהיה אסור למנות מעות לאורה: במה ששפך. בידו ששחט בה יכסה ולא ברגלו הרי דקפיד שלא לנהוג במצות דרך בזיון והיינו טעמא נמי דאסור להרצות כנגד נ״ח: להסתפק. לטול ולאכול ולהנות מהן: נויי סוכה. פירות שתולין בה לנוי: כל ז׳. ימי החג: הרי אמרו כו׳. ומה להרצות אסור משום בזיון מצוה, להסתפק נמי אסור: מריה דאברהם. לשון תמיהה הוא: תלי. סוכה דתניא בברייתא בהדיא בדלא תניא בנ״מ דמייתי לה ר׳ אסי הוא ואיכה ברייתא ולמד דבר המפורש בהדיא מפי התנאים מדבר שאינו מפורש: קרמים. יריעות של צבעים: המצויירין. בצורות מעשה רוקם: אפרסקין. פפירזיך בלע״ז: ופרכילי ענבים. אשכולות של ענבים כרותין עם הזמורות: יינות שמנים וסלתות. בכוסות של זכוכית לנוי: התנה עליהן. בערב יו״ט הראשון שאינו בודל מהן בין השמשות ולא יחול עליהן קדושת יו״ט ויהיה מותר להסתפק מהן ביו״ט האחרון מגעוד יום סתולם אותן

## תוספות

*) (ג) ל)הרואה נר של חנוכ׳ צריך לברך. בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס ונס משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה וטעם ראשון ניחא דלא תיקשה ליה מזוזה ועוד יש לפרש דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך: *) (שם) מ)פסולה כסוכה וכמבוי. תימא דהוי ליה למימר ימעט כדאמרינן [ד׳ ד׳ א׳] מבוי דרבנן הני תקנתא וי״ל משום דבעי למימר כסוכה נקט לשון פסולה, אי נמי לפי שהיה צריך להאריך בלשון ולומר יכנס וימעט ויחזור וידליק, דלמעט כמו שהיא מודלקת לא הוי כדאמרינן [לקמן ס׳] הדליקה נפנים והוציאה לחוץ לא עשה ולא כלום:

תורה אור וציונים: *ב׳ ו׳ ג׳ ופי׳ שם; *ה ג׳ ג׳; *ה ג׳ ג׳; דברים י״ז י״א; שם ל״ב ז׳; *ב׳ ד׳ א׳; *א׳ ג׳ א׳; *ו׳ ד׳ א׳; ב״א ל״ז כ״ד; ויקרא י״ט ט׳; ויקרא י״ז י״ג; *ז׳ ב׳ ז׳

מ״מ: ל)שבת כ״ג ע״א. *)סוכה ס״ו ע״א. מ)שבת כ״א ע״ב, וב״ק ס״ב ע״ב. *) ב״ק ס״ב ע״ב. נ)שבת כ״ג ע״א. ס)שם כ״ב ע״א.

תורה אור ציונים

## תוספות

(ב) ה)ומותר להשתמש לאורה. וא"ת מנ"ל לרבא דסבר כ"ה דמותר להשתמש לאורה דלמא הא דאמר אין מדליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה ואין יכול להדליק בשבת. וי"ל דא"כ לא הוה צריך ליה למימר בין בחול בין בשבת כיון דהך טעמא הוא אלא ה"ל למימר אין מדליקין סתם מדקאמר בין בחול בין בשבת שמע מינה שעוד יש טעם אחר בשבת שלא להדליק לבד מטעם חול והיינו שמא יטה וא"כ סבר דמותר להשתמש לאורה. ומיהו רב דקאמר מדליקין בין בחול בין בשבת לא הוה מצי למימר מדליק סתם דהו"א דוקא בחול אבל בשבת אין מדליקין שמא יטה דבשמעתא לא הייתי אומר שהוא אדם יחמיר לאסור להשתמש לאורה וכן הלכתא דכ"ח אסור להשתמש לאורה כרב וכר' יוחנן ואביי נמי קיבלה, ור' יוסף נמי משמע לקמן דס"ל הכי וכבתה אין זקוק לה דכולהו ס"ל הכי ורב הונא יחיד הוא ולית הלכתא כוותיה:

דילמא אתא לאדלוקי בעינייהו או לא אמר ליה אין מדליקין מאי טעמא לפי שאין מדליקין: ד)ולא בשמן שריפה כו': מאי שמן שריפה אמר רבה שמן של תרומה שנטמאה ואמאי קרו לה שמן שריפה הואיל ולשריפה עומד ובשבת מאי טעמא לא מתוך שמצוה עליו לבערו גזרה שמא יטה אמר ליה אביי אלא מעתה ביו"ט לישתרי אלמה תנן אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט גזרה יו"ט אטו שבת רב חסדא אמר לשמא יטה לא חיישינן אלא הכא ביו"ט שחל להיות ע"ש עסיקינן לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט. והא מדקתני סיפא אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט מכלל דרישא לאו ביו"ט עסקינן א"ר חנינא מסורא מה טעם קאמר מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט. תניא כוותיה דרב חסדא כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת מדליקין ביו"ט חוץ משמן שריפה לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט: ה)מנהני מילי אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא °ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר שאין ת"ל עד בקר מה תלמוד לומר עד בקר בא הכתוב ליתן לו בקר שני לשריפתו אביי אמר אמר קרא °עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביום טוב רב אשי אמר שבת שבתון עשה והוה ליה יום טוב עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, ביום טוב הוא דאסור הא בחול שפיר דמי מאי טעמא אמר רב כשם שמצוה לשרוף הקדשים שנטמאים כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה היבן אמרה תורה מדרב נחמן דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא °ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא *לך שלך תהא **להסיקה תחת תבשילך: ו)ת"ר אין מדליקין בטבל טמא בחול וא"צ לומר בשבת ביוצא בו אין מדליקין בנפט לבן בחול וא"צ ל בשבת בשלמא נפט לבן מפני שהוא עף אבל טבל טמא מאי טעמא אמר קרא °ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר א' תרומ' טהורה וא' תרומ' טמאה מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך אף תרומה טמאה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך: ז)רבי ישמעאל אומר כו': מ"ט אמר רבא מתוך שריחו רע גזרה שמא יניחנה ויצא א"ל אביי ויצא אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה דאמר רב נחמן בר רב זבדא ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב הדלקת נר שבת חובה רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית *רשות ואני אומר מצוה מאי מצוה **דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אילעאי ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו *ומתעטף ויושב *בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות. °ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה מאי ותזנח משלום נפשי אמר ר' אבהו זו הדלקת נר בשבת נשיתי טובה אמר רבי ירמי' זו בית המרחץ: ח)אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול אמר רבא מ"ט דרב הונא קסבר *כבתה **זקוק לה ומותר להשתמש לאורה ורב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה אמר ר' זירא אמר רב מתנה ואמרי לה אמר ר' זירא אמר רב פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה אמר אי זכאי גמירתיה לשמעתיה מעיקרא והא גמרא נפקא מינה לגירסא דינקותא. וכבתה אין זקוק לה ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי בבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק ואי נמי לשיעורא: ועד שתכלה רגל מן השוק: ועד כמה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עד דכלייא ריגלא דתרמודאי: ט)מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה *תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה: י)*אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס: כ)ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן

שמות י"ב י' · במדבר כ"ח י' · שם י"ח ח' · *[ף' נ' ג'] · **[ף' ח' י'] · שם · *[ב' ד' ס'] · *[ף' י"א ג'] · **[ף' נ' נ'] · איכה ג' י"ז · *[ד' ח' ס'] · **[ף' ד' נ'] · *[ב' ו' נ'] · *[ב' י"א]

דכשיתירו להדליק כשהוסיף משמן טוב ידליק גם בעינייהו כלומר כמות שהן: או לא. או לא חיישינן להכי: א"ל אין מדליקין. אף כשהוסיף משמן אחר: לפי שאין מדליקין. קבלה היא דאין מדליקין: ד)ולשרפה עומד. שאסור באכילה: ובשבת מ"ט לא. מ"ט אין מדליקין בו בשבת: שמא יטה. כדי שישרף מהר ולא יבא בו לידי תקלה דאכילה: ביו"ט לישתרי. דביו"ט הרי להטות: גזרה יו"ט אטו שבת. חיישינן ביו"ט משום שבת כשיתירו לו ביו"ט ידליק ממנו גם בשבת: לשמא יטה לא חיישינן. דבמשך יפה אחר שהדליקה ומשום שמצוה לבערו לא יבא להטות: אלא הכא ביו"ט כו'. מתניתין דאין מדליקין נר של שבת בשמן שרפה היינו כשחל יו"ט בע"ש והרי צריך להדליק מבעוד יום ונמצא שורף קדשים ביו"ט אבל בשאר ע"ש הרי להדליק בשמן שרפה: והא מדקתני סיפא וכו'. אי רישא נמי ביו"ט הרי כבר למדנו מרישא דאין מדליקין בש"ש ביו"ט ולמה הולך למתנייה בסיפא: מסורא. שם מקום: מה טעם קאמר. סיפא טעמא דרישא קתני דהא דקתני רישא דכשחל יו"ט בע"ש אין מדליקין נר שבת בשמן שריפה היינו טעמא לפי שאין מדליקין בש"ש ביו"ט דאסור לשרוף קדשים ביו"ט: מדליקין ביו"ט. דביו"ט הרי להטות: ה)מה"מ. כלומר מאיזה קרא למדנוה וכן מנלן ענינו כן: שאין ת"ל עד בוקר. דהרי כבר אמר לא תותירו ממנו עד בוקר ולימא והנותר ממנו באש תשרף: בוקר שני. דלא ישרפנו בבוקר הראשון שהוא יו"ט דאין שורפין קדשים ביו"ט אלא יניחנו עד הבוקר לאחר יו"ט וישרפנו והיינו דחזר וכתב בוקר ומכאן אתה למד דאין שורפין קדשים ביו"ט: אביי. מקרא אחרינא יליף לה: ולא עולת חול כו'. שלא השירה תורה להקריב בשבתות וי"ט אלא קרבנות של אותו היום עצמו ואברי תמיד של עיו"ט שלא הוקטרו מבעו"י אין מעלין אותן משחשכה וכ"ש דקדשים פסולים לא שרפינן: שבת שבתון עשה. שביתתה תורה לשבות ואיכא נמי לא תעשה דכ' (ויקרא כ"ג ל"ה) כל מלאכת עבודה לא תעשו וכל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש ולצורך היום אסורה ביו"ט בעשה ולא תעשה ומצות שרפת קדשים אינו אלא עשה לבד ולא אתי עשה לדחות ולהביא לידי בטול עשה ול"ת דיו"ט ולכן ממתין בשרפה עד לאחר היו"ט: ביו"ט הוא דאסור. להדליק נר בש"ש: הא בחול שרי. וכשיש לו שמן תרומה טמאה שמצוה לשורפו רשאי להדליק ממנו בנר לקיים מצותו כך ורשאי להנות בשעת הבעור: התרומה שנטמאת. שאף היא נקראת קודש: שלך תהא. רשאי אתה להנות ממנה בשעת בעורה: ו)נפט. כבר נתפרש לעיל במשנה: שהוא עף. ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית: מה תרומה טהורה. שהיא לאכילה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך ומקמי הכי אסורה שהרי טבל נמיתה לאוכלה אף תרומה טמאה אע"פ שאין אתה אוכלה אלא מסיקה אסור להסיקו בטבלו: ז)מ"ט. אין מדליקין בעטרן: א"ל אביי ויצא. מה בכך שיצא: חובה. משום כבוד שבת שאין סעודה חשובה אלא במקום נר: ערבית. ערב שבת: עריבה. כלי של עץ כמין קערה גדולה: בסדינין המצוייצין. בסדינין של פשתן ובהן ציצית על ד' כנפות: זו הדלקת נר שבת. כי במקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל באפלה: זו בית המרחץ. שמועיל וטוב לגוף האדם: ח)בחנוכה. נר חנוכה: כבתה. נר חנוכה: זקוק לה. חייב לתקן ויש לחוש שיכבה ולא יתקן ולא יעשה מה שמוטל עליו הילכך צריך לכתחילה להדליק בענין שלא יהא צריך תקון: ומותר להשתמש לאורה. של נ"ח ויש לחוש דכשישתמש בו ולא יאיר יפה יטה ולהכי אין מדליקין בהן בשבת: אין זקוק לה. דכיון שהדליק עשה מצותו ולהכי בחול שרי: ומותר להשתמש לאורה. ולהכי בשבת אסור דשמא יטה: ואסור להשתמש לאורה. היכא שהוא נר מצוה וכיון דלא ישתמש בו אין לחוש לשמא יטה ושרי אף בשבת: ולא קבלה. לא רצה לסמוך על דבריו: אי זכאי כו'. אלו הייתי זוכה הייתי לומד דבר זה מתחלה: והא גמרא. עתה: נ"מ לגירסא דינקותא. דמה שאדם לומד בילדותו מתקיים יותר ממה שלומד בזקנותו: מצותה. של נ"ח: לשיעורא. שיתן שמן בנר שידלוק כשיעור הזה ואיהו אם כבתה אין זקוק לה: עד דכלייא כו'. עד שפסקו מלקטי עצים מן השוק שהיו מתעכבין שם עד שהלכו בני השוק לבתיהם משחשכה ומדליקים אור בבתיהם וכשצריכים לעצים יוצאין וקונין להם: ט)מאי חנוכה. על איזה נס קבעוה: בחותמו של כ"ג. חתום בטבעתו והכירו שלא נגעו בו: ועשאום י"ט. לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה להודות לה' על הניסים ועל הפורקן שעשה עם אבותינו בימים ההם שעמדו אויבים לכלותנו, והיה זה לל"ח שנה קודם חרבן בית שני: י)נשים חייבו' כו', אע"ג דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות בנר חנוכה חייבות שעל הנס קבעוה ואף הן היו באותו הנס: כ)מצות חנוכה. מצות נ"ח: נר איש וביתו. איש וכל בני ביתו סגי להו בנר א' בכל לילה: והמהדרין. זריזין ומחזרין אחר המצות:

לכל

נגשמים ג"כ אין חקר לגבורתו קאמר והיינו דקתני גבורות גשמים: ומנ"ל. דצריך להזכיר בתפלה: [ב]בשביל. בזכות: אמת מארץ תצמח. בזמן שיש אמת ואמונה בארץ ומשאם ומתנם של הבריות באמונה צדק משמים נשקף ונשמי ברכה יורדין: [ג]נקדימון. עשיר גדול היה: ואני אתן לך כו'. שירדו גשמים ויתמלאו כל המעיינות מים, אותן מעיינות לא היו נובעין מים כל כך ואין מתמלאין מאליהן כמאר מעיינות: לגלג. שחק: ועכשיו ירדו גשמים. נתמים: בשמחה. על שלא ירדו גשמים ויקבל י"ב ככר כסף: עד. בעוד: א"ל תן לי דמי כו'. נקדימון אמר הכי: פתחון פה. טענה: שכבר שקעה חמה. שהעננים כיסו אור השמש ויחי' אוסך וטען שכבר עבר היום: ברשותי. לטובתי שעבר יום שקבעת ולא היו המים תשלומין: נקדרה. זרחה:

## סליק פרקא:

(א) **מתני':** עם חשכה. סמוך לחשיכה מבעוד יום: עשרתם. פירות לסעודת שבת: ערבתם. ערובי תחומין וחצרות (עיי' ס' ו' א' ועיי' ו' ד' א'): הדליקו את הנר. במעשר ועירוב שייך לאימר בלשון שאלה מה שאין כן בנר שנראה לעין הוא אם הדליקו אם לאו: ספק חשכה. בין השמשות, מתחלת שקיעת החמה כל זמן שנראה כוכב א' ודאי יום וכל זמן שנראים ב' כוכבים בינונים הוא ספק חשכה והיינו בין השמשות ומשיראו ג' כוכבים בינונים הוי ודאי לילה לכל דבר: את הודאי. ודאי טבל: ואין מטבילין כו'. לטהרן מטומאתן: וטומנין את החמין. להיות חומם משתמר עד למחר: **גמ':** הא גופא קשיא. רישא וסיפא דמתניתין סותרין להדדי: כאן בערובי תחומין, הא דקתני רישא דצריך שיאמר קודם חשכה היינו לתחומין דאסמכוהו רבנן אקרא ולכן אין מערבין בהש"מ: כאן בע"ח. סיפא דקתני דגם בספק חשכה יכול לערב היינו לחצרות דכל עיקר ע"ח אינו אלא מדרבנן: [ג]מלעדור. מלחפור: הקרובין. לעיר: ויכנסו כלם כאחת. שלא יחשדו הנכנסים באחרונה שעסקו במלאכה אחר ששמעו קול השופר שאין הכל מכירין מי קרובין ומי רחוקין: תריסין. ארובה ופתח קטן בכותל של חנויות שהיו מסלקין אותם כל היום ומניחין על גבי יתדות ומניחין עליהם תבלין ושאר דברים למכור ולערב מחזירין אותם לכותל: בירה. כ' מקרא (ויקרא י"א ל"ה): סילק המסלק. קדרות העשויות להסתלק לסעודת לילה: והטמין המטמין. לסעודת יום: חזן הכנסת. שמש בית הכנסת: להוליך שופרו לביתו. שהיה גג מיוחד גבוה העיר באמצעיתה לתקוע שם ומשם מוליכו לביתו אלמא דאכתי לא קבלו קדושת השבת עלייהו: לשיעורין. א"כ אין לדבר קצבה אלא משתנה לפי המקום דפעמים שביתו רחוק ופעמים שביתו קרוב: בראש גגו. במקום שתקע שם: שאין מטלטלין. משום מוקצה: [ד]ישכים אדם. בע"ש לטרוח ולזמן סולאת שבת: והכינו וגו'. בשעת הכאה הכנה והבאה בהשכמה היא דכ' וילקטו אותו בבקר בבקר (שמות ט"ז כ"א): לבצוע. ברכת המוציא: נקט תרתי. אוחז בידו: לקטו כתיב. דמשמע אחיזה אבל בציעה לא כתיב משנה: בצע לכולי שירותיה. פרוסה גדולה ודי בו גם לאותה סעודה ולכבוד שבת ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה: כי מקלע להו. פעמים שהעירוב בביתם ופעמים בבית אחר משאר בני אדם: שרו ביה. היינו ברכת המוציא שהיא התחלת אכילה: שרו. מתחילין:

(ב) **מתני':** במה מדליקין. נר שבת: בלבש. כמין צמר יש בארז בין קליפה לעץ וקרוי לכש (מלא"ז): חוסן. פשתן שאינו מנופץ (אונגעהעכעלטער פלאקס): כלך. פסולת של משי: פתילת האידן. כמין צמר שיש בערבה בין הקליפה לעץ: פתילת המדבר. עלי עשב ארוך שמדליקין בהם (עסשעל-קרויט): ירוקה שע"פ המים. כמין צמר שגדל בדופני הספינה ששהו זמן מרובה במים (שיפפ-כאאז), אלו פתילות הפסולות, ומכאן ואילך פסולי שמנים: זפת. מלה"ש (פעך): שעוה. נתכת כשמן (וואקס): שמן קיק. מין עוף אשר מגרעיניו עושים שמן (ריצינוס-על): [ה]שמן שרפה. שמן של תרומה שנטמאה וטעון שרפה ולהכי קרי ליה שמן שרפה כדמפרש בגמרא: עטרן. (טארן) וריחו רע ביותר: שומשמין. למה מלא זרעים כעין (מאהן) שלנו ומהנו עושין מין שמן: שמן צנונית. שמן היוצא מזרע הצנון (רעטטיג): פקועות. דלעת מדבריות (וואלדקורבים): נפט. שמן לבן וריחו רע נוטף מן הסלעים (פעטראלעאוס): **גמ':** [ג]מסכסכת. שאין האור אוחז בהן ואינו נח אלא קופץ וצריך תקון תמיד ולכן אסור להדליק בהן נר שבת דחיישינן שמא יטה: שאין נמשכין. ואפי' פתילות טובות אין שואבין אותן יפה שאין השמנים הללו נמשכין יפה אחר הפתילה וצריך ג"כ תקון תמיד: שמן כל שהוא. מעט משמן אחר ועל ידי זה נמשך אחר הפתילה יפה: מי גזרינן. מי חיישינן דכפיתירו

בכחו נאזר בגבורה ומנא לן דבתפלה דתניא °לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה °ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש. [ב]א"ר אמי אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה *שנאמר °אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. [ג]ת"ר פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל אדם אחד אמר לו הלויני שתים עשרה מעיינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה מעיינות מים ואם איני נותן לך הריני נותן לך שתים עשרה ככר כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע הזמן ולא ירדו גשמים בשחרית שלח לו *שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי זמן כל היום כולו שלי הוא בצהרים שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום ליגלג עליו אותו אדון אמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו גשמים נכנס לבית המרחץ בשמחה עד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב *נתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שיהו מים מצויין לעולי רגלים מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרה מעיינות מים והותירו עד שיצא אדון מבית המרחץ נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש כשפגעו זה בזה אמר לו תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך אמר לו יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותיי שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ירדו חזר ונכנס לבהמ"ק נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע הודע שיש לך אהובים בעולמך מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה באותה שעה אמר לו האדון אילו לא נקדרה החמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותיי: תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון שנקדרה חמה בעבורו:

# פרק שביעי.

(א) **מתני':** [א]שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר ספק חשכה ספק אינו חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות אבל מעשרין את *הדמאי ומערבין וטומנין את החמין: **גמ':** מנא הני מילי אמר ר' יהושע בן לוי אמר קרא °וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא הא גופא קשיא אמרת שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשכה עם חשכה אין ספק חשכה ספק אינו חשכה לא והדר תני ספק חשכה ספק אינו חשכה מערב, אמר רבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב לא קשיא כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות. [ב]תנא דבי ר' ישמעאל שש תקיעות *תוקעין ע"ש התחיל לתקוע תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדה *מלעדור ומלחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדות ואין הקרובין רשאין ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחת ועדין חנויות פתוחות ותריסים מונחין התחיל לתקוע תקיעה שנייה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות ועדין חמין מונח על גבי בירה וקדרות מונחות ע"ג בירה התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין והדליק המדליק ושוהה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת א"ר יוסי בר חנינא שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו אמר לו א"כ נתת דבריך לשיעורין אלא מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו לפי שאין מטלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות: [ג]אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנא' °והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר א"ר אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה אמר רב אשי *חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב ר' זירא הוה בצע אבולה שירותיה א"ל רבינא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא א"ל כיון דכל יומא לא עביד והאידנא הוא דקעביד לא מיחזי כרעבתנותא ר' אמי ור' אסי כי מקלע להו ריפתא דעירובא שרו עילויה אמרי הואיל ואתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחרינא: (ב) **מתני':** [א]במה מדליקין ובמה אין מדליקין אין מדליקין לא בלבש ולא בחוסן ולא בכלך ולא בפתילת האידן ולא בפתילת המדבר ולא בירוקה שעל פני המים ולא בזפת ולא בשעוה ולא בשמן קיק ולא בשמן שרפה ולא באליה ולא בחלב נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבושל וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו: [ב]אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד: **גמ':** [ג]אמר רבא פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מפני שהאור מסכסכת בהן, שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם מפני שאין נמשכין אחר הפתילה. בעי מיניה אביי מרבה שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מהו שיתן לתובן שמן כל שהוא וידליק מי גזרינן דילמא

### תוספות

(ב) [א]במה מדליקין כו'. פעמים מפרש מאי דסליק מיניה ופעמים במה שמתחיל:

תורה אור וציונים: דברים י"א י"ג. שם י"ד. *א' ז' ד'. תהלים פ"ה י"ב. *ן' י' סוף א'. *ב' ב' ז'. *ן' ח' ג'. איוב ה' כ"ד. *ב' ה' א'. *א' א' ה'. שמות ט"ז ה'. *ן' ט' א'.

הוה ליה כמגומר ופסול אלא אי אתמר אסיפא אתמר על מיעוטו בשר אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמגומר ופסול: (ט) **מתני':** [א]והיכן היו מנענעין [°]בהודו לה' תחילה וסוף [°]ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה וב"ש אומרים אף באנא ה' הצליחה נא א"ר עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והן לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא: **גמ':** נענוע מאן דכר שמיה *התם קאי **לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע בו בשר וקאמר היכן מנענעין: [ב]אמר רבה לולב בימין ואתרוג בשמאל מאי טעם הני תלתא מצות והאי חדא מצוה א"ל ר' ירמיה לר' זריקא מ"ט לא מברכינן אלא על נטילת לולב הואיל וגבוה מכולן ולגבהיה לאתרוג ולבריך א"ל הואיל ובמינו גבוה מכולן: (י) **מתני':** [א]יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת למחרת משכימין ובאין כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו מפני שאמרו חכמים *אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון בלולבו של חבירו. ושאר ימות החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו. ר' יוסי אומר יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים פטור מפני שהוציאו ברשות: **גמ':** מה"מ דת"ר [°]ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד לכם משלכם להוציא את *השאול ואת הגזול, מכאן אמרו אין אדם יוצא ידי הובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו אלא אם כן נתנו לו במתנה ומעשה *ברבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא שהיו באין בספינה ולא היה לולב אלא לר"ג בלבד שלקחו באלף זוז נטלו רבן גמליאל ויצא בו ונתנו לר' יהושע במתנה נטלו ר' יהושע ויצא בו ונתנו לר' אלעזר בן עזריה במתנה נטלו ר' אלעזר בן עזריה ויצא בו ונתנו במתנה לר' עקיבא נטלו ר' עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל למה לי למימר

*ג' א' ס' החזירו *מלתא אגב אורחיה קא משמע לן מתנה על מנת להחזיר שמיה מתנה כי הא דאמר רבה הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא למה לי למימר שלקחו באלף זוז להודיעך כמה מצות חביבות עליהן.

*ג' ג' א' אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא *צלויי קא מצלי ביה

*ג' ג' ו' מיתיבי לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בחיקו ויתפלל *ולא

*ן' ג' ג' ישן בהן *לא שינת קבע ולא שינת עראי ואמר שמואל סכין

*עיי' *וקערה ככר ומעות הרי אלו כיוצא בהן התם לאו מצוה נינהו

ה' ו' א' וטריד בהו הכא מצוה נינהו ולא טריד בהו. תניא ר' אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבית הכנסת לולבו בידו קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע הולך לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו נכנס לבית המדרש משגר לולבו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו מאי קמשמע לן

*ב' ז' א' להודיעך כמה היו *זריזין במצות: (יא) **מתני':** [א]מאימתי *מזכירין גבורות גשמים ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר' יהושע אומר

*ג' ה' א' מיום טוב האחרון של חג אמר לו ר' יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר לו א"כ לעולם יהא מזכיר אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים ר'

*ב' ז' א' יהודה אומר *העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביו"ט הראשון של פסח הראשון

*ג' א' ס' מזכיר האחרון אינו מזכיר: **גמ':** *תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא *התם קאי דקתני *מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים

*ן' י' א' ושואלין בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת וקתני מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני התם מאי שנא דשבקיה עד הכא אלא תנא

*ג' ה' א' מראש השנה סליק דתנן *ובחג נידונין על המים ואיידי דתנא ובחג נידונין על המים תנא מאימתי מזכירין גבורות גשמים. וליתני

*ב' א' א' מאימתי מזכירין על הגשמים מאי גבורות גשמים א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה שנ' [°]עושה גדולות ואין חקר ונפלאות עד אין

איוב ה' ט' מספר וכתיב [°]הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות מאי משמע אמר רבה בר שילא *אתיא חקר חקר מבריתו של

*ן' ח' י' עולם כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר וכתיב התם [°]הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו וכתיב [°]מכין הרים בכחו

ישעי' מ' כ"ח; תהלי' ס"ה ז'

## תוספות

(י) [א]ואם לאו לא יצא. ומה שלא החזירו רבי יהושע לרבן גמליאל אלא נתנו לרבי אלעזר בן עזריה ורבי אלעזר בן עזריה לרבי עקיבא דעתו של רבן גמליאל היה שיצאו כולן ואח"כ יחזירוהו:

(שם) ואמר שמואל סכין וקערה וככר ומעות הרי אלו כיוצא בהן. איצטריך ליה לשמואל למימר דלא תימא דוקא תפילין וספר תורה דאיכא בזיון כשהן נופלים בנפילתו טריד טפי ואין דעתו מתיישבת בתפילתו:

(יא) [א]וליתני מאימתי מזכירין גשמי' מאי גבורות גשמי' אמר רבי יוחנן שיורדין בגבורה. תימא התם בברכות קתני כי הכא מזכירין גבורו' גשמים ושואלין הגשמים וכו' אמאי לא קא מקשה כמו הכא וליתני מזכירין על הגשמי' מאי גבורו' וי"ל שאני הכא דהוי עיקר סדר של גשמים באיזה זמן מתחילין לאומרו ומאימתי פוסקין מלאומרו ומשום הכי פריך הכא טפי מהתם:

(שם) וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. וזה גבי בריאת עולם וכי היכי דהאי חקר בבריאת העולם רוצה לומר בגבורות וכמו כן הכא גבי גשמים האי חקר נמי רוצה לומר גבורות אכן יש להקשות אמאי נקט גבורות טפי מכח וכמו כן הוה ליה למימר מאימתי מזכירין כח גשמים או ליתני גדולות גשמים ויש לומר משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות:

**סליק פרקא:**

תורה אור וציונים: תהלי' קי"ח א'; שם כ"ה; *ג' א' ס'; **ן' ח' א'; *ן' ג' ג'; ויקרא כ"ג מ'; *ן' ג' סוף ג'; *ב' ד' ע'

## פירוש (מפרש"י וס"א)

כמגומר. פלעקקינג בלע"ז ודומה לו בלה"מ (ירמי' י"ג כ"ג) וכמר חברברותיו כלומר כתמים חבעורו: ופסול. דאיכו הדר: אלא אי אתמר. הך דר' חסדא אסמי' דרב: אסיפה אתמר. אסיפא דקתני דכשהחזי' על מעוטו כשר: ל"ש. דכשר כשהוא במעוטו: (ט) **מתני':** והיכן היו מנענעי'. באיזה מקום שבתפלה: תחילה. בהודו שבתחילת ההלל: וסוף. בהודו שבסוף ההלל דמהודו שבתחילה עד הודו שבסוף הדא פרשתא היא כמנין הפרשיות (תהלים קי"ח): **גמ':** נענוע מאן דכר שמיה. היכן הזכיר במשנה שיהא אדם חייב לנענע דקתני הכא והיכן היו מנענעין, ודומיא דמקשה לעיל (ג' א' ס') תנא היכא קאי דקתני מאימתי: התם קאי. אמשנה דלעיל קאי דתנן דצריך שיהא בלולב טפח יתירה על ג' טפחים כדי לנענע בו הרי דצריך נענוע: הני תלתא מצות. דלולב יש עמו באגודה הדס וערבה: הואיל וגבוה מכולן. משום הוא ונקרא האגד על שמו וקפיד דכונתו דהואיל דגבוה וניכר לעין יותר משאר המינין, ולכן מקשה ביגביה לאתרוג ויהיה האתרוג ניכר יותר: ולגבהיה לאתרוג. יגביה האתרוג למעלה על שאר המינין ויברך על האתרוג והוה נמי בדמיו יותר משאר המינין: הואיל ובמינו גבוה מכולן. לאו משום דניכר יותר לעין הוא חשוב אלא משום שהוא במינו גדול מכולן: (י) **מתני':** יו"ט הראשון כו'. שהיו נוטלין לולב גם בשבת ודוקא בשבל יום ראשון בשבת אבל בשאר ימים לא, והשתא אין נוטלין לולב בשבת כלל וכדאמר רבה טעמא לעיל (ה' א' ס') גזרה שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה: כל העם מוליכין. כו'. בערב שבת דבשבת אסור לטלטל מרה"י לרה"ר ולטלטל ד' אמות ברה"ר: אין אדם יוצא יד"ח ביו"ט הראשון כו'. דכתי' בים ולקחתם לכם ביום הראשון לכם משלכם (ו' ע' ס'): שהוציאו ברשות. שהי' טרוד במצוה ומתכוון וממהר לעשותה ומתוך כך טעה והוציאו: **גמ':** מה"מ. דאין אדם יוצא ביו"ט הראשון בלולבו של חבירו: ולקחתם כו'. כל א' חייב במצוה זו ולא הוי כמצות שאחד מוציא רבים כגון בקרבנות שכהן מקריב לכולם: ל"ל למימר החזירו. מה אנו למדין מהחזרה זו דאצטרך למתנייה: מלתא אגב אורחיה קמ"ל. כיון דאיירי בהך מעשה קא משמיע לנו דר"ג נתנו להם במתנה ובתנאי שיחזירוהו לו ובא לאשמועינן דשמה מתנה ויצא בו המקבל אבל דוקא כשהחזירו אח"כ וקיים התנאי אבל כשלא החזירו ולא קיים התנאי אין המתנה מתנה ולא יצא בו: אבא. אמימר: צלויי קא מצלי ביה. כשהיה מתפלל היה לולבו בידו מרוב חיבתו אל המצוה: לא יאחוז בו ויתפלל. מפני שטרוד בתפלתו שמא יפלו מידו ואין דעתו מיושבת בתפלתו: ולא יישן בהם. שמא יפלו מידו: הרי אלו כיוצא בהן. הוא הדין באלו שלא יטלם בידו בשעת התפלה וגם כן משום שאין דעתו מיושבת בתפלתו שמתיירא שמא יפילם: התם לאו מצוה נינהו. אין מצוה לאחזן בידו ומסיחים דעתו מן התפלה: הכא מצוה נינהו. לקיחת ד' מינין בחג מצוה הוי: קורא בתורה כו'. לפי שגולל את הס"ת ופותחו לכן צריך להניח שלולב מידו וכן בכהן שעולה לדוכן משגר. סולחו: (יא) **מתני':** סימן קללה בחג. דע"י שהגשמים יורדין מוכרח לצאת מן הסוכה ומתבטל מן המצוה (עיי' ו' א' א') לשאול. להתפלל על הגשמים ולומר ותן טל ומטר: אלא להזכיר. גבורות ה': בעונתו. סמוך לזמן ירידתן: א"כ. דאיכו שואל אלא מזכיר גבורתו של הקב"ה לעולם יזכיר ואמאי יפסיק בפסח: האחרון. שליח צבור שמתפלל מוסף: הראשון. המתפלל שחרית: **גמ':** תנא היכא קאי. מדקתני מאימתי מכלל דפשיטא ליה לתנא דמתניתין דחייבין להזכיר והיכן למדנו כן ודומיא דמקשה לעיל (ה' י' א') נענוע מאן דכר שמיה: וליתנא התם. דמשנה דמזכירין גבורות גשמים בסדר זרעים במסכת ברכות היא גבי עניני תפלה (עיי' לעיל א' ב' ס') והך משנה דמאימתי מזכירין בסדר מועד היא וכיון דאהתם קאי אהך משנה דסדר זרעים ליתנא התם סמוך לה דמאימתי מזכירין ואמאי שבקה עד סדר מועד: תנא מר"ה קסליק. תני תנא במסכת ר"ה המשנה שהיא בסדר מועד כתנא בחג נידונין על המים ולכן תני סמוך ליה דבחג מתחילין להזכיר גבורות גשמים: עושה גדולות ואין חקר. כתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בברייתו של עולם וכתיב גבורה בברייתו של עולם הרי דאין חקר דכ' בברייתו של עולם היינו שאין חקר לגבורתו של הקב"ה והקם אליו דאין חקר דכתיב בגשמים

אתמר נמי. דטעמא דגזול ביו"ט שני פסול משום מצוה הבאה בעבירה הוא: ז)סאה. תלה"מ (בראשית י"ח ו'): בוצע ברך. גזלן שמברך על שגזלה שבידו מנאץ ה', בוצע לשון גזלה הוא דכ' (משלי א' י"ט) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח: ח)כתותי מיכתת שיעוריה. כלומר חסר השיעור שצריך שיהיה בו דכ' (דברים י"ב ג') ואשריהם תשרפו באש וכיון שעומד לשרפה כשרוף דמי ואין בו שיעור שנאמר במשנה: ט)פלוסופין. חכמי אומות העולם: שאין העולם צורך לו. שאין בו צורך לקיום העולם: מפני השוטים. שעובדין להם: ליתן את הדין. כלומר לעמוד בדין: שלא תצמח. שלא ירויח בעולתו: הוי אומר על הבן הוא כועס. וכך כשבני אדם עובדין לאלילים ואומרים עליהם כמו שאמרו ישראל (שמות ל"ב ד') אלה אלהיך ישראל אין הקב"ה כועס על האלילים אלא על העובדים להם: כלב אתה קורא אותה. לעבודה זרה: שסרחה עליו. מרדה בו: עם החיים. שמרדו בו: או עם המתים. שלא עשו מעשה כנגדו וכך כשנפלה דליקה בעיר נשרפו בתי יושבים שהשחיתו את דרכם ולא נשרף בית האליל שאין בו חיים ואינו עושה כלום: לאפיקים. אפיקי מולא מים מל' מקרא (תהלי' י"ח ט"ז): ולגאיות. ג"כ תלה"מ (יחזקאל ז' ט"ז): י)לפי שאין בה היתר אכילה. ורחמנא אמר לכם הראוי לכם בכל דרכי הנאתו: לפי שאין בה דין ממון. שאינו שוה פרוטה דאסורי הנאה היא הלכך לאו שלכם הוא: קס"ד מאן דבעי היתר אכילה. מדקאמר טעמא דבערלה לא יצא משום דאין בו היתר אכילה הוי סבירא לן דלדידי' אף באין בו דין ממון יצא כשיש בו היתר אכילה כגון במעשר שני דיש בו היתר אכילה ולר"מ אין בו דין ממון דממון של גבוה הוא ולא ממונו: ומאן דבעי דין ממון וכו'. ומכשיר אתרוג של טבל שאסור באכילה ומותר בהנאה שיש בו דין ממון: שפיר. דתרומה טמאה אין בה היתר אכילה ולהכי פסול: אלא למ"ד לפי שאי"ב דין ממון. אבל היתר אכילה לא בעינן ומשום דיש בו דין ממון קרינן ביה לכם: אמאי הרי מסיקה תחת תבשילו. אמאי של תרומה טמאה פסול הרי יש בה דין ממון דיכול להסיקה תחת תבשילו דבשעת בעורה יכול להנות ממנה: אלא בהיתר אכילה כ"ע לא פליגי דבעינן. אפי' יש בה דין ממון לא מתכשרה בלא היתר אכילה דכיון דלא חזי לכל דרכי הנאה לאו לכם הוא: מאי בינייהו. באיזה דבר שיש בו היתר אכילה וא"ב דין ממון נחלקו: אליבא דר"מ. על לבו כלומר לדעתו דר"מ פליגי דס"ל דמעשר שני לאו ממונו הוא אלא ממון גבוה ואין בו דין ממון ויש בו היתר אכילה, למ"ד דאף דאין בו דין ממון קרוי לכם אתי' מתניתין דקתני דשל מעשר שני בירושלים כשר גם לר"מ ולמ"ד דצריך שיהי' בו דין ממון לא מתוקמא מתניתין כר"מ אלא כרבנן דס"ל מעשר שני ממונו הוי ולא ממון גבוה: תסתיים דר"א דאמר וכו'. דלא למדנו אלא דפליגי בה הב' אמוראי כל אחד אומר סברתו ולא ידעינן מאן אמר הכי ומאן אמר הכי ועתה תסתיים כלומר תלמוד דבר מתוך דבר להוכיח דהך סברא דבעינן דין ממון ר' אסי אמרה: תסתיים. באמת תוכל להוכיח כן: מצה של מע"ש. נ"כ ר' אסי אמרה: אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. ידי חובת אכילת מצה בלילה הראשונה: פטורה מן החלה. דכתי' עריסותיכם והאי דגבוה הוא ואע"ג דאית ביה היתר אכילה כיון דלר"מ לית ביה דין ממון לאו דידיה הוא: מי כתיב מצתכם. ומהיכי תיתי במצה דשלכם יהא: אתיא לחם. לחם. במדה גזרה שוה אנו למדין אותה דכתי' במצה לחם עוני ובחלה נמי כתי' לחם ומדבעינן בחלה משלכם במצה נמי צריך שיהי' משלו: והיה באכלכם. גבי חלה כתיב: מה להלן. גבי חלה: אף כאן. במצה: דלית בה היתר אכילה. ולכ"ע היתר אכילה בעינן: שמכשירה. לקבל טומאה ואסור לגרום טומאה לתרומה, שאין דבר מקבל טומאה אא"כ באו עליו מים והיו שורין האגודה במים כדי שלא ייבשו וכשנוגע בהן ובאתרוג נוטפין עליו מים: שמפסידה. קליפת הלולב נמאסת במשמוש ידים, ואסור להפסיד תרומה: דאי בעי מפקיר להו וכו'. כיון דכשמפקיר נכסיו והוי עני רשאי לאכול מן הדמאי וקרוי לכם השתא נמי כשלא הפקיר קרוי לכם כיון דבידו להביאו לידי היתר אכילה: אכסניא. אורח: הרי מכשירה. לקבל טומאה ומע"ש נמי בעי שמור דקודש איקרי: למ"ד מפני שאין בה היתר אכילה. למ"ד לעיל בערלה דלהכי פסול לפי שאין בה היתר אכילה אבל אי הוה היתר אכילה מתכשרה ואפי' לית בה דין ממון הרי מע"ש יש בה היתר אכילה ומתני' דקתני כשר דברי הכל הוא ומתוקמי' אפי' לר"מ דאמר דמע"ש ממון גבוה הוא דהא לאך מאן דאמר כיון שיש בו היתר אכילה לכם קרינא ביה: למ"ד לפי שאי"ב דין ממון. למ"ד בערלה דלהכי פסול לפי שאי"ב דין ממון ואפי' היה בה היתר אכילה לא קרינא ביה לכם משום דאין בו דין ממון ולהכי מע"ש לר"מ פסול ולא מתוקמי' מתניתי' אלא לרבנן דס"ל דמע"ש לאו ממון גבוה הוא: לא שנו. הא דעלתה חזזית ברובו פסול לא שנינו הא אלא כשהחזזית היא במקום אחד ומקומה הוא רוב האתרוג, אבל כשאינה במקום א' אלא כשהלכך כל המקומות שיש בהן חזזי' הוי רוב אתרוג בכהאי גונא כשר: אדרבה. איפכא מסתברא: כמנומר

לו והלא כל הסכם כולו שלך הוא אמר להם ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס אף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו בניי ויבריחו עצמן מן הגזל אתמר נמי אמר ר' אמי יבש פסול מפני שאין הדר גזול פסול משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה: ז)תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר °בוצע ברך נאץ ה': ח)של אשירה ושל עיר הנדחת פסול. מ"ט כיון דלשרפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה: ט)ת"ר שאלו פלוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"א מפני מה אינו מבטלה אמרו להם אילו לדבר שאין העולם צורך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולם מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין. דבר אחר הרי שגזל סאה של חיטים והלך וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג והולך ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין. שאל פלוספוס אחד את רבן גמליאל כתוב בתורתכם °כי ה' אלהיך *אש אכלה הוא אל קנא מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה אמר לו *אמשל לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב והעלה לו שם על שם אביו כששמע המלך על מי הוא כועס על הבן הוא כועס או על הכלב הוא כועס הוי אומר על הבן הוא כועס אמר לו כלב אתה קורא אותה והלא יש בה ממש אמר לו ומה ראית אמר לו פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפה כל העיר כולה ואותו בית ע"א לא נשרף. אמר לו אמשול לך משל למה"ד דומה למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה כשהוא עושה מלחמה עם החיים הוא עושה או עם המתים הוא עושה הוי אומר עם החיים הוא עושה אמר לו כלב אתה קורא אותה מת אתה קורא אותה א"כ יאבדנה מן העולם א"ל אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות לאפיקים ולגאיות יאבד עולמו מפני שוטים: י)של ערלה פסול. מ"ט פליגי בה ר' חייא בר אבין ור' אסי חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה וחד אמר לפי שאין בה דין ממון קא סלקא דעתיה מאן דבעי היתר אכילה לא בעי דין ממון ומאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה. תנן של תרומה טמאה פסול בשלמא למאן דאמר לפי שאין בה היתר אכילה שפיר אלא למ"ד לפי שאין בה דין ממון אמאי הרי מסיקה תחת תבשילו אלא בהיתר אכילה כולי עלמא לא פליגי דבעינן כי פליגי בדין ממון מר סבר היתר אכילה בעינן דין ממון לא בעינן ומר סבר דין ממון נמי בעינן מאי בינייהו איכא בינייהו מעשר שני שבירושלים אליבא דר"מ למאן דאמר לפי שאין בה היתר אכילה הרי יש בה היתר אכילה למ"ד לפי שאין בה דין ממון מעשר שני ממון גבוה הוא. תסתיים דרב אסי דאמר לפי שאין בה דין ממון דאמר רב אסי אתרוג של מעשר שני לדברי ר"מ אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט תסתיים. גופא אמר רב אסי אתרוג של מעשר שני לדברי ר"מ אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט מצה של מעשר שני לדברי ר"מ אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח לדברי חכמים אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח עיסה של מעשר שני לדברי ר"מ פטורה מן החלה לדברי חכמים חייבת בחלה מתקיף לה רב פפא בשלמא עיסה כתיב °ראשית עריסותיכם אתרוג נמי כתיב לכם משלכם אלא מצה מי כתיב מצתכם אמר רבה בר שמואל ואיתימא רב יימר בר שלמיא *אתיא לחם לחם כתיב הכא °לחם עוני וכתיב התם °והיה באכלכם מלחם הארץ מה להלן משלכם ולא משל מעשר אף כאן משלכם ולא משל מעשר: של תרומה טמאה פסולה. דלית בה היתר אכילה: ושל תרומה טהורה לא יטול. פליגי בה ר' אמי ור' אסי חד אמר מפני שמכשירה וחד אמר מפני שמפסידה: ואם נטל כשרה. למ"ד מפני שאין בה היתר אכילה הרי יש בה היתר אכילה למ"ד לפי שאין בה דין ממון הרי יש בה דין ממון: ושל דמאי: מאי טעמא דבית הלל כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי לכם קרינא דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי ובית שמאי עני לא אכיל דמאי דתנן אין מאכילין העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי. ואמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסנאים דמאי וב"ה אומרים מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי: של מעשר שני בירושלים. למאן דאמר מפני שמכשירה הרי מכשירה ולמ"ד מפני שמפסידה הרי מפסידה: ואם נטל כשרה: למ"ד מפני שאין בה היתר אכילה דברי הכל למ"ד לפי שאין בה דין ממון הא מני רבנן היא: עלתה חזזית: אמר רב חסדא דבר זה *רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות כשר אמר ליה רבא אדרבה בשנים ושלשה מקומות הוה

תורה אור וציונים: תהלים י' ג' · דברי' ד' כ"ד · *ף' ז' ד' · *ף' א' א' · וף' ח' א' · במדבר ט"ו ב' · *א' ו' ג' · דברים ט"ז ג' · במדבר ט"ו י"ט · *עיין ד' א' ג'

מ"מ: ז)ב"ק צ"ד ע"א. ח)סוכה ל"ה ע"א. ט)ע"ז נ"ד ע"ב. י)סוכה ל"ה ע"א.

תורה אור וציונים

*ג' ח' א' · ך' ג' ד' · עמוס ט' ו' · שמות י"ב כ"ב · ויקרא כ"ג מ' · שמות ט"ו ב' · דברי' י"ג ה' · שם ד' כ"ד · בראשי' ג' כ"א · שם י"ח א' · שם כ"ה י"א · *א' ח' ג' · דברים ל"ד ו' · בראשי' ג' כ"א · דברים ל"ד ו' · *ב' ב' ז' · *ך' ג' ג' · יקרא כ"ג מ' · *ב' א' ג' · ישעי' ס"א ח'

## תוספות

(ח) [א]לולב יבש פסול. ומפרש בגמ' משום דאיתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר ולא כמו שפירש הקונטרס משום דכתיב זה אלי ואנוהו דאין ואנוהו אלא לכתחלה ולא מיפסל בהכי דאמרי רבנן לולב מצוה לאוגדו משום שנא' זה אלי ואנוהו לא אגדו כשר:

ענף עץ עבות שלשה ערבי נחל שתים ואפילו שנים קטומים ואחד שאינו קטום ר' טרפון אומר שלשה ואפי' שלשתן קטומים ר' עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת אמר לו ר' אליעזר יכול יהא אתרוג עמהן באגודה אחת אמרת וכי נאמר פרי עץ הדר וכפת תמרים והלא לא נאמר אלא כפת ומניין *שמעכבין זה את זה תלמוד לומר ולקחתם שתהא לקיחה תמה: [ב]א"ר חנין בר רבא לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין. מיתיבי ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות וב' מהן אין עושין פירות העושין פירות יהיו *זקוקין לשאין עושין ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת שנאמר °הבונה בשמים מעליותיו ואגודתו על ארץ יסדה תנאי היא דתני' לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר רבי יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול מאי טעמא דר' יהודה יליף לקיחה לקיחה מאגודת אזוב כתיב התם °ולקחתם אגודת אזוב וכתיב הכא °ולקחתם לכם ביום הראשון מה להלן באגודה אף כאן נמי באגודה ורבנן לקיחה מלקיחה לא ילפינן, כמאן אזלא הא דתניא לולב מצוה לאוגדו ואם לא אגדו כשר אי רבי יהודה כי לא אגדו אמאי כשר אי רבנן אמאי מצוה לעולם רבנן היא ומשום שנאמר °זה אלי ואנוהו: [ג]תניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראי' נאין, אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום: [ד]א"ר חמא ב"ר חנינא מאי דכתיב °אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה והלא כבר נאמר °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים דכתיב °ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אף אתה הלבש ערומים, הקב"ה ביקר חולים דכתיב °וירא אליו ה' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים, הקב"ה ניחם אבלים דכ' °ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו אף אתה נחם אבלים *הקב"ה קבר מתים דכתיב °ויקבר אותו בגיא אף אתה קבור מתים: דרש ר' שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים תחלתה גמילות חסדים דכתיב °ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה גמילות חסדים דכתיב °ויקבר אותו בגיא:

(ח) **מתני':** [א]לולב הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ר' יהודה אומר יאגדנו מלמעלה לולב שיש בו שלשה טפחים כדי *לנענע בו כשר: [ב]הדס הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עיר הנידחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו או שהיו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט: [ג]ערבה גזולה ויבשה פסולה של אשירה ושל עיר הנדחת פסולה נקטם ראשה נפרצו עליה פסולה ושנשרו מקצת עליה ושל בעל כשרה: [ד]אתרוג הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עיר הנדחת פסול של ערלה פסול של תרומה טמאה פסול של תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר של דמאי ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין של מעשר שני בירושלים לא יטול ואם נטל כשר עלתה חזזית על רובו נטלה פטמתו נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא פסול עלתה חזזית על מיעוטו נטל עוקצו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר. שיעור אתרוג הקטן ר"מ אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה ובגדול כדי שיאחז שנים בידו דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אפי' אחד בשתי ידיו:

**גמ':** [ה]קא פסיק ותני לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום טוב שני בשלמא יבש הדר בעינן וליכא אלא גזול בשלמא יום טוב ראשון דכתיב *°לכם משלכם אלא ביום טוב שני אמאי לא אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה: [ו]וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מאי דכתיב °כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה *משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים אמרו לו

## פירוש (מפרש"י וס"א)

ודומי' דאמר לעיל (ו' ה' א') דסוכה חדא משמע: ענף ע"ע ג'. ענף חד, עץ חד, ועבות חד: יכול יהא אתרוג עמהם. שיהיו כל ד' מינין באגודה אחת: אמרת. אמור בעצמך אם איפשר לומר כן והלא לא נאמר וכפת בוי"ו המחבור לכף פו עם פרי עץ הדר אלא כפת כתי' שיהי' בפני עצמו ולא עם האתרוג, והדר כ' וענף בוי"ו וכן וערבי בוי"ו המחבר המוסיף על ענין ראשון לומר לך שיהיו הדס וערבה באגודה אחת עם הלולב: שמעכבין זה את זה. שאם חסר א' מארבעתן אין השלמה מצוה: ת"ל ולקחתם כו'. כלומר כולם שתהא הלקיחה שלמה ולא יחסר א' מן המינין: תמה. היינו שלמה: [ב]לא שנו. דהמינין מעכבין זה את זה אלא בשאין לו כלום אבל יש לו רק שלא אגד הנ' מינין ביחד יצא: ב' מהם עושין פירות. אתרוג ותמרים: יהיו זקוקין. נצרכים זה לזה דחד בלא אידך לא מהני: בהרצאה. כשהם מתענין ומתפללין לפני הקב"ה כשצרות באות עליהם אינם נענין עד שיהיו כולם באגודה א' בשלום ואחוה, העושין פירות אלו הצדיקים שעושין מע"ט שהם פרי צדיק (א' ו' ב' ג') ושאין עושין פירות אלו שאין להם מעשים טובים כשכולם באגודה א' לעמוד על נפשם בעת צרתם הם נענין לפני הקב"ה, ועכ"פ שמעינן מהכא דצריך שיהיו ג' המינין באגודה א' ומעכבת וקשיא לר' חנן בר אבא: תנאי היא. הך מלתא בשיש לו ולא אגדן אם יצא אם לאו פלוגתא דתנאי היא ור' חנן ס"ל כמ"ד דיצא: בין אגוד. בין שהג' המינין באגודה א': יליף לקיחה לקיחה. במדה גזרה שוה שנתפרשה לעיל (ו' ג' ג'): מה להלן באגודה. כמו שמצינו באזוב דלקיחה דכתי' ביה הייתו באגודה ה"נ לקיחה בלולב באגודה: ורבנן. קשיא לדידהו מהך גזרה שוה: לקיחה שלקיחה לא ילפינן. רבנן לא שמעו להך גזרה שוה ואין אדם דן גזרה שוה מעצמו אלא צריך שתהי' קבלה מרבו ורבו מרבו עד משה רבנו ע"ה: אמאי כשר. דהא לדידי' אגד מעכב: אי רבנן כו'. כרבנן נמי לא אתי' הך ברייתא דלדידהו כיון דלא ילפי בג"ש מאי מצוה איכא: שנ' זה אלי ואנוהו. ומשום הדור מצוה אף דבדיעבד כשר בלא אגד מ"מ מצוה לאגד: [ג]לשמו. של הקב"ה: בלבלר אומן. בסופר אומן במלאכתו: הוי דומה לו. הוי עושה כמדותיו של הקב"ה מרחם על הבריות ומטיב עמהן וככה אתה מתנאה לפניו: [ד]דכ' וירא אליו. ודרשו חכמים שהיה אברהם חולה באותה שעה: ויברך אלקים את יצחק בנו. לנחמו על מיתת אביו: קבור מתים כו'. כל אלו בכלל גמילות חסדים נינהו כמו שנתפרש לעיל (א' ד' א' ב'): תורה תחילתה כו'. ללמדך שגומל חסד ומרחם על הבריות מקיים עיקר גדול שבתורה וזוכה למצות הרבה ולשכר וכל מי שאינו מרחם על הבריות מבטל עיקר גדול שבתורה ובא לידי עבירות הרבה ועונש הכתו' עליהן: (ח) **מתני':** הגזול. פסול דכ' ולקחתם לכם ביום הראשון לכם שלכם יהא (עיי' ו' ג' ג'): והיבש. פסול דבעינן מצוה מהודרת דכ' ואנוהו: של אשירה. אילן שעובדין אותו כעבודה זרה: ושל עיר הנדחת. דכתי' בה (דברים י"ג י"ח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם: נקטם ראשו. שאינו הדר: נפרצו עליו. מן השדרה ואינן מחוברין אליו אלא ע"י האגד וב"כ לאו הדר הוא: נפרדו עליו. שהן מחוברין בשדרה אלא שלמעלה הם נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן: יאגדנו מלמעלה. אם נפרדו עליו כדי שיהיו עולין עם השדרה כשאר לולבין: כדי לנענע בו. כלומר וכדי לנענע שיהיה עוד טפח יתירא על ג' טפחים כדי שיאחזנו בידו וינענע בו: [ב]נפרצו עליו. נשרו: ענביו. פרי שהו שדומה לענב: ואם מיעטן. שנטל מהם שלא ירבו על העלים: [ג]ושל בעל. גדלה בשדה שאינה על הנהל, בעל הייתו קרקע שאין צריך להשקותה דבני לה במטר השמים וקמ"ל משום דכ' ערבי נחל לא תהא כשרה אלא הגדלה בשדה שבנחל קמ"ל: [ד]והיבש. פסול דכ' פרי עץ הדר: של ערלה. דכ' (ויקרא י"ט כ"ג) וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל ג' שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: של תרומה טמאה. דטעון שרפה, ותרווייהו של ערלה ושל תרומה טמאה פסולות דכ' לכם שיהיה ראוי לכם כדמפרש בגמרא ואלו אינם ראוים לאכילה: של תרומה טהורה. לכתחילה לא יטול כדמפרש טעמא בגמרא אבל בדיעבד אם נטל יצא: של דמאי. פירות שיש בהן ספק אם נתנו מהן מתנות שנלטוו: של מע"ש בירושלים. שחייבין לאכול פירו' מע"ש בירושלים וחוץ לירושלים בדיעבד נמי לא יצא דלכם כתי' הראוי לכם: חזזית. כמין אבעבועות דקות: פטמתו. היוצא בראש האתרוג: ניקב וחסר כ"ש. חדא מלתא הוי דאלו ניקב ולא חסר כגון שתחב בו מחט והוציאו כשר כדקתני סיפא: עוקצו. היוצא בתחתית האתרוג, והאי דפליג להו במתניתין כד' בבי ותני לולב באפיה נפשיה והדס באפיה נפשיה וכן ערבה וכן אתרוג ולא עירב ותני להו ביחד משום דיש בכל א' מה שאין בחבירו כגון ענביו מרובין מעליו לא שייך אלא בהדס וערבה ותרומה לא שייך אלא באתרוג הלכך אצטריכא ד' בבי: ובגדול. שלא יהא גדול יותר מדאי: **גמ':** [ה]קפסיק ותני. הכי תנא דמתניתין ששם דגזול ויבש פסול ולא חילק כלל בין יום ראשון דמיוב' מן התורה בהדיא דכ' ולקחתם לכם ביום הראשון ולשאר ימים דלא כתוב בהו הכי ומשמע דאין חילוק ושינוי כלל באלו הדינים בין יום ראשון ליום ב': בשלמא יבש. תינח בינם דפסול אף בשאר ימים דבעינן מצוה מהודרת אבל גזול תינח דביום ראשון פסול דכ' ביה לכם משלכם יהא אבל בשאר ימים דלא כתי' בהו הכי מאיכא אתי לאפסלים: מצוה הבאה בעבירה. הכל שעה שהגזלה בידו ואינו מחזירה לבעלים עבירה היא בידו ועושה מצוה בדבר עבירה ולא קיימה כלל: [ו]שונא גזל בעולה. בעולות שאתם מביאין, הקב"ה שונא את הגזל ואעפ"י שהכל שלו ואף מתחילה קודם שבא ליד הגנזל שלו היה מכל מקום עבירה היא ביד המקריב ושנוא אצל ה': מכס. מלי' שמקלא (במדבר ל"א כ"ח:) למוכסים. שממונין לקבל המכס:

אתמר

מ"מ: [ב]מנחות כ"ז ע"א, וסוכה י"א ע"ב. [ג]שבת קל"ג ע"ב. [ד]סוטה י"ד ע"א. (ח) [א]סוכה כ"ט ע"ב. [ב]שם ל"ב ע"ב. [ג]שם ל"ג ע"ב. [ד]סוכה ל"ד ע"ב. [ה]שם כ"ט ע"ב. [ו]שם ל' ע"א.

דלא שלטה בה עינא. שאינו רואה את הסכך ועל שם הסכך קרויה סוכה: וסוכה תהיה לצל. אין סכך אלא העשוי לצל: אלא בצל דפנות. שהצללין מגיעין זה לזה מתוך גובהן של דפנות ואין צריך סכך: אלא מעתה. אם כן דפסולה משום דיושב בצל דפנות: בעשתרות קרנים. שני הרים גדולים והשפלה ביניהם ומתוך גובה ההרים אין חמה זורחת שם בשפלה: ה"ג דלא הוי סוכה. דאינו יושב בצל סוכה: דל עשתרות קרנים. אם תקח ההרים הרי יש צל סוכה: הכא דל דפנות. כשתקח הדפנות ליכא צל סוכה שהחמה זורחת לתוכה במקום הדפנות: שבעת ימים. סוכה תהיה לז' ימים דהיינו עראי: למעלה מכ' אמה. צריך לעשות יתידותיה ומחיצותיה קבועין שלא תפול: ה"ג דלא הוי סוכה. דדירת קבע היא: עד כ' אמה. דיכולה לעמוד במחיצו' קלות יוצא אפי' כשעשאה קבע: למעלה מכ' אמה. דאינה יכולה לעמוד במחיצות קלות אפי' עשאה עראי לא יצא: [ב]כמאן. מהנך אמוראים אזלא הא דאמר וכו': מחלוקת. דר' יהודה ורבנן במתניתין: כשרה. אפי' לר' יהודה: ד' אמות על ד' אמות. דהיינו ד' אמות באורך וד' אמות ברוחב: (ה) מתני': כאלו עשאה בתוך הבית. ופסולה: והתחתונה פסולה. דב' סככין יש לה וקרא פוסל סוכה תחת סוכה כדיליף לקמן: אם אין דיורין בעליונה. שאינה ראויה לדירה כגון שגג התחתונה אינה יכולה לסבול כרים וכסתות: התחתונה כשרה. דכיון דאין גגה יכול לסבול לא חשוב גג ואין זו סוכה שתחת הסוכה: גמ': אדרבה. נהפוך הוא: בסוכות תרתי משמע. דהוי לשון רבים: בסכת כתיב. חסר וי"ו וכעין דדרשו רבנן לעיל (ו' ג' ב') מקרא דכל האזרח בישראל ישבו בסוכת כלומר בסוכה אחת ומדכתי' בלא וי"ו: היכי דמי. כיצד: כגון שתחתונה חמתה וכו'. דכיון שחמתה מרובה מצילתה סכך דידה כמאן דליתא הוא ותרוייהו מתכשרין בסכך העליונה והוא כשהעליונה בתוך כ' אמה לארץ דהוי סכך שלה כשר אף להכשיר התחתונה: פעמים ששתיהן פסולות. וקיימא עליונה למעלה מכ' אמה לגגה של תחתונה שהוא קרקעיתה של העליונה: פעמים שתחתונה כשירה והעליונה פסולה. דסכך של עליונה לאו סכך הוא כיון דחמתה מרובה ולא הוי התחתונה סוכה תחת סוכה ולהכי כשרה. ועליונה פסולה משום דחמתה מרובה מצילתה וכגון דקיימי תרוייהו בתוך כ' לארץ דאי עליונה למעלה מכ' אף התחתונה פסולה משום דמצטרף סכך פסול בהדי כשר דסכך למעלה מכ' פסול אבל כשעומדת בתוך כ' ליצטרף ובלבד שלא תהא העליונה צילתה מרובה מחמתה דתפסל תחתונה משום סוכה תחת סוכה: פעמים שהעליונה כשרה והתחתונה פסולה. דתחתונה פסולה משום שהיא סוכה תחת סוכה ועליונה כשרה כיון שעומדת בתוך כ' לגגה של תחתונה שהיא קרקעיתה של העליונה: (ו) מתני': [א]בית שמאי. תלמידי שמאי הזקן: ובית הלל. תלמידי הלל הזקן: משם ראיה. בתמיה משם אתם מביאים ראיה הא באמת אמרו לו אם כן היית נוהג וכו': מעזיבה. גג הבית: גמ': דת"ר אזרח. אי הוי כתיב אזרח הוי משמע כל תולדות ישראל אנשים ונשים וכתיב ה"א להוציא את הנשים וכתי' כל לרבות את הקטנים: [ב]אמר מר. הכא תניא: כאן בקטן שהגיע לחנוך. הא דקתני בברייתא דקטנים חייבין היינו בהגיע לפרק שיש לחנכו במצות כדי להרגילו בהן וכדתנן לעיל (ב' ב' ב') דמענין אותם לשעות כדי להרגילם במצות: כאן בקטן שלא הגיע וכו'. מתניתין דקתני דפטורין היינו בלא הגיע לחנוך: מדרבנן הוא. והכא יליף מקרא דקטנים חייבין ומשני דהכי נמי דהוי מדרבנן ואסמכוה אקרא כלומר הביאו סמך לדבר מן התורה: מעשה לסתור. קתני במתניתין דקטנים פטורין והדר מייתי דשמאי עשה סוכה בשביל קטן: חסורי מחסרא. לא פירש התנא שכונתו לומר דשמאי מחמיר: [ג]ג' שנים נחלקו כו'. בהלכות שלא היתה דעתם שוה בהן: שנוחין. מתנהגים בנחת: ועלובין. סבלנים וענוים: ושונין דבריהם וכו'. שהיו מורים בבית המדרש עם דבריהם גם דברי ב"ש והיו מזכירין דברי ב"ש קודם לדבריהם לחלוק להם כבוד כגון הכא בתני שהיה ראשו ורובו וכו' היו שונין בביהמ"ד ב"ש פוסלין ואנו מכשירין: ללמדך. ומה שזכו ב"ה לכך בשביל ענותנותם אתה למד: דוחק את השעה. אץ ומתיגע בכל כחו להתגדל ולהתעשר וכשרואה שאינו מצליח אעפ"י כן חוזר ומתיגע ואינו ממתין לשעה מוכשרת, וכשמגיע דוחקתו ואינו מוצא חפצו אף אחר כך: שעה עומדת לו. לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה שיצליח ויזכה לכבוד ולגדולה: (ז) מתני': [א]ג' הדסים. דכתי' (ויקרא כ"ג מ') ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים ענף עץ עבות וערבי נחל ומפרש הכא כמה יקח מכל מין: אפי' שנים קטומים. אהדסים קאי דכשרי' אפי' כשראש ב' מהם שבור או חתוך: גמ': כפת תמרים א'. דכפת כתי' חסר וי"ו ודומי'

אמר רבה דא"ק °למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל עד כ' אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה למעלה מכ' אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא ר' זירא אמר מהכא °וסוכה תהיה לצל יומם מחורב עד כ' אמה אדם יושב בצל סוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות א"ל אביי אלא מעתה העושה סוכתו בעשתרות קרנים ה"נ דלא הוי סוכה א"ל התם דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה הכא דל דפנות ליכא צל סוכה ורבא אמר מהכא °בסוכות תשבו שבעת ימים אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת *קבע ושב בדירת עראי עד עשרים אמה אדם עושה דירתו דירת עראי למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע א"ל אביי אלא מעתה עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן ה"נ דלא הוי סוכה א"ל הכי קאמינא לך עד כ' אמה דאדם עושה דירתו דירת עראי כי עביד ליה דירת קבע נמי נפיק למעלה מעשרים אמה דאדם עושה דירתו דירת קבע כי עביד ליה דירת עראי נמי לא נפיק: [ב]כמאן אזלא הא דאמר ר' יאשיה אמר רב מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך אבל דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מעשרים אמה כשרה כמאן כרבה דאמר משום דלא שלטא בה עינא וכיון דדפנות מגיעות לסכך משלט שלטא בה עינא. כמאן אזלא הא דאמר רב הונא אמר רב מחלוקת בשאין בה אלא ארבע אמות על ארבע אמות אבל יש בה יותר מארבע אמות על ארבע אמות אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה כמאן כרבי זירא דאמר משום צל הוא וכיון דרויחא איכא צל סוכה: (ה) מתני': [א]העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית סוכה על גבי סוכה העליונה כשירה והתחתונה פסולה רבי יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה: גמ': ת"ר °בסוכות תשבו ולא בסוכה שתחת הסוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שבתוך הבית. אדרבה בסוכות תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק בסכת כתיב א"ר ירמיה פעמים ששתיהן כשירות פעמים ששתיהן פסולות פעמים שתחתונה כשירה והעליונה פסולה פעמים שתחתונה פסולה והעליונה כשירה. פעמים ששתיהן כשירות היכי דמי כגון שתחתונה חמתה מרובה מצילתה והעליונה צילתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה בתוך עשרים. פעמים ששתיהן פסולות היכי דמי כגון דתרוייהו צילתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה למעלה מעשרים אמה. פעמים שתחתונה כשירה והעליונה פסולה הי"ד כגון שתחתונה צילתה מרובה מחמתה ועליונה חמתה מרובה מצילתה וקיימי תרוייהו בתוך עשרים ופעמים שהעליונה כשירה ותחתונה פסולה ה"ד כגון דתרוייהו צילתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה בתוך עשרים: (ו) מתני': [א]מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אמרו להם בית הלל לבית שמאי לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית אמרו להם ב"ש משם ראיה אף הם אמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכ' מימיך. נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל קטן: גמ': מה"מ דת"ר אזרח זה אזרח °האזרח להוציא את הנשים כל לרבות את הקטנים: [ב]אמר מר כל לרבות את הקטנים והתנן נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה לא קשיא כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך, קטן כשהגיע לחינוך מדרבנן הוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא: מעשה וילדה כלתו כו': *מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני ושמאי מחמיר ומעשה נמי וילדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזיבה וסיכך על המטה בשביל הקטן: [ג]אמר ר' אבא אמר שמואל ג' שנים נחלקו ב"ש וב"ה, הללו אומרים הלכה כמותינו והללו אומרים הלכה כמותינו *יצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כב"ה. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן כאותה ששנינו מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אמרו ב"ה לב"ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית אמרו להן ב"ש משם ראיה אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו כל המחזר על הגדולה הגדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו וכל הדוחק את השעה השעה דוחקתו וכל הנדחה מפני שעה שעה עומדת לו: (ז) מתני': [א]רבי ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד אפילו שנים קטומים ואחד אינו קטום ר' טרפון אומר אפי' שלשתן קטומים ר' עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת: גמ': תניא ר' ישמעאל אומר °פרי עץ הדר אחד כפת תמרים אחד

ענף

### תוספות

(ד) [ב]וכיון דדפנות מגיעות לסכך משלט שלטא בה עינא. ולא דמי לנר חנוכה וקורת מבוי דלא חשוב היכר למעלה מעשרים אעפ"י שהקורה על גבי כתלים דהתם קורה טפח לא שלט בה עינא כמו בסוכה דהכא טובא:

תורה אור וציונים: ויקרא כ"ג מ"ג; ישעי' ד' ו'; ויקרא כ"ג מ"ב; *ר' א' א'; ויקרא כ"ג מ"ב; ויקרא כ"ג מ"ב; *ר' ב' ס'; *ד' ח' ד'; ויקרא כ"ג מ'

מ"מ: [ב]סוכה ב' ע"ב. (ה) [א]שם ט' ע"ב. (ו) [א]סוכה כ"ח ע"א. [ב]שם ע"ב. [ג]ערובין י"ג ע"ב. (ז) [א]סוכה ל"ד ע"ב.

תורה אור וציונים

## תוספות

(ד) [א]מאי שנא גבי סוכ' דתני פסולה ומ"ש גבי מבוי דתני תקנת'. והא דלא פריך מ"ש גבי הלם דתני פסולה ותקנתא דתנן או שהיו ענביו מרובין מעליו פסול ואם מיעטן כשר דלא פריך אלא מסוכה ומבוי שדיניהם שוה לענין גבוה ושינה לשון משנתו ועוד דגבי הדס איצטריך למיתני תקנתא דסד"א כיון דנדלו נפסול תו לית לי' תקנתא:

ביומיה. ת"ר מעשה ברי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ב"ר אלעאי בקיסרי ואמרי לה בקיסריון והגיע חמה לסוכה אמר לו מהו שאפרוש עליה סדין אמר לו אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט. הגיע חמה לחצי הסוכה אמר לו מהו שאפרוש עליה סדין אמר לו אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים. הגיע חמה למרגלותיו של ר' אליעזר נטל יוחנן סדין ופירוש עליה הפשיל ר' אליעזר טליתו לאחוריו ויצא לא מפני שהפליגו בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם. היכי עביד הכי והא"ר אליעזר אין יוצאין מסוכה לסוכה רגל אחר הואי והא"ר אליעזר משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל שבת הואי: [ב]ת"ר מעשה ברי אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה שתים עשרה אמר להם שמעתי שמונה עשרה א"ל לא שמעתי ר' יוסי בר יהודה אומר חילוף הדברים שמונה עשר א"ל שמעתי שתים עשרה א"ל לא שמעתי אמרו לו כל דבריך אינן אלא מפי השמועה אמר להן הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי מימי לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי מימיו לא *שח שיחת חולין ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכפורים וכן היה ר' אליעזר תלמידו נוהג אחריו. ת"ר שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוין שתשרה עליהן שכינה ושלשים מהן ראוים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי ואמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח *מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגימטריאות ושיחת דקלים משלות כובסין ומשלות שועלים דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנ' °להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא וכי מאחר שקטן שבכולן כך גדול שבכולן על אחת כמה וכמה: [ג]תניא כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק"כ שנה מ' שנה עסק *בפרקמטיא מ' שנה למד מ' שנה לימד: (ד) מתני': [א]סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ור' יהודה מכשיר ושאינה גבוה עשרה טפחים ושאין לה שלשה דפנות ושחמתה מרובה מצילתה פסולה: גמ': ותנן התם מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט ר' יהודה אומר אינו צריך. מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה ומ"ש גבי מבוי דתני תקנתא סוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן תני תקנתא ואי בעית אימא בדאורייתא נמי תני תקנתא מיהו סוכה דנפישין מיליה פסיק ותני פסולה מבוי דלא נפישין מיליה תני תקנתא. מנה"מ אמר

*ג' ח' ד' — *ה' ה' ז' — משלי ח' כ"א — *א' ד' ס'

סא דחייב להקביל כשהעיר קרובה לבא להם ולחזור לביתו שהיא בתוך התחום אלפים אמה או על ידי עירוב ד' אלפים אמה: א"ל. ר' יוחנן ברבי אלעאי לר"א מהו שאפרוש סדין לגג: א"ל. ר"א אין לך כל שבט וכו' השיאו לדבר אחר שלא היה רוצה להשיב על שאלתו כדמפרש לקמן: מלכים על פי נביאים. שאול מבנימין ודוד מיהודה עפ"י שמואל: הפשיל וכו'. שם אותו על שכמו: ויצא. שלא יאמרו שהתיר לפרוש הסדין: לא מפני שהפליגו בדברים. מה שהשיאו ר"א לדבר אחר כששאלו לא להפליגו ולדחותו נתכוון אלא שכך היה מנהגו שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, ודבר זה לא שמע מפי רבו: היכי עביד הכי. דשבת ר"א השבת שבתוך החג בקיסרי וביתו בלוד היה והא ס"ל דאין יוצאין מסוכה לסוכה: רגל אחר הואי. כגון עצרת והיו יושבין בסוכה משום אויר: והאמר ר"א משבח אני וכו'. ואפי' היה רגל אחר עדיין איך שהרחיק מביתו ביו"ט: שבת הואי. ולא רגל: [ד]כל דבריך אינן אלא מפי השמועה. בתמיה: הזקקתוני. הכרחתם אותי לומר דבר שלא שמעתי ולהגיד לכם מדותי: שיחת חולין. דברים בטלים: ולא אמרתי דבר שלא שמעתי וכו'. כך היא מדתי ולכך איני משיב אלא במה ששמעתי, וכיון שלא קדמני אדם בביהמ"ד ולא הנחתי אדם בביהמ"ד שהייתי בו ראשון ואחרון אי אפשר שאמרו רבותי דבר בביהמ"ד ולא שמעתיו: רבן יוחנן בן זכאי. בזמן חורבן בית שני היה ורבו של ר' אליעזר: בלא תורה. שהיה הולך ושונה תמיד: חוץ מערבי פסחים. מפני עסיית פסחיהם ומפני התינוקות שלא ישנו: וערבי יוה"כ. שצריך לאכול מבעוד יום: הלל הזקן. לפי שהיו עוד חכמים בשם הלל נקרא הלל הנשיא שהי' מאה שנה קודם חורבן בית שני הזקן וכיו"ב בשמאי הזקן ורבן גמליאל הזקן: שתשרה עליהן שכינה. כך היו גדולים בתורה וביראה ובמעשים טובים: עשרים בינונים. מדרגתם בין ל' הראשוני' ול' האחרוני': שבכולן. שבכל שמונים: משנה. אלו הדינים הנכללים במשנה ובברייתא: גמרא. זה העיון והדקדוק בדברי ראשונים לתת טעם לדבריהם וליישב במקום שנראים סותרים: הלכות. הלכה למשה מסיני שלמדום מפי השמועה: ואגדות. ספורים ודרשות שאינם באים להורות בעניני המצות: דקדוקי תורה. שהיו מדקדקים באותיות התורה לדרשן ברבוי ומעוט שבאות לרבות או למעט הכל לפי ענינן: דקדוקי סופרים. אלו החכמים שהיו מדקדקים במעשה העבירות לפי מנהגם ועשו סייג לתורה לפי דרכי בני אדם להרחיקם מן העבירה: קלים וחמורים. דברים שלמדים בסברת קל וחומר שהיא אחת ממדות שהתורה נדרשת בהן דבר החמור מדבר הקל כגון בקל איזה חומר' שבה היא שהיא בחמור. ודבר הקל מדבר החמור כגון בחמור איזה קולא שבה הוא שהיא ג"כ בדבר הקל כגון הך דבמסכת הרואה (ד' ח' א') דרקיקה אסור מפנים ק"ו ממנעול דליכא דרך בזיון ויש בו תורה זו דאסור ליכנס בו במקדש רקיקה שהוא דרך בזיון כ"ש דיש בו תורה זו: וגזירות שוות. דברים שלמדין במדת גזרה שוה שהיא ג"כ ממדות שהתורה נדרשת בהן, והוא כשנכתבו בתורה שתי תיבות דומות בב' ענינים ללמד זו על זו באה להקיש אליה כגון מה דילפי' לעיל בתחילת סוגי' הזאת נגזרה שוה דחמשה עשר במצה וסוכה דמה מצה לילה ראשונה חובה כך בסוכה לילה הראשונה חובה: תקופות. חשבון הילוך חמה ולבנה: וגמטריאות. חכמת המדידה וחשבון ערך ושיעור: שיחת דקלים. הוא ידיעת האילנות והצמחים כדכתי' בשלמה (מלכים א' ד') וידבר על העצים: משלות כובסין ומשלות שועלים. יש בהם ג"כ צורך ללמוד כדכ' בשלמה (קהלת י"ב ט') תיקן משלים הרבה ואומר להבין משל ומליצה (משלי א' ו') והיו החכמים מושלים משלים להוכיח את הבריות ותלו משליהם בשועלים וכובסין כגון ר"מ שהי' אומר ג' מאות משלות שועלים כגון (*) אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה (יחזקאל י"ח ב') משל בשועל וזאב שפעם אחת רימה השועל את הזאב לכנס לסעודת היהודים בערב שבת ולתקן עמהם לצרכי הסעודה ויאכל עמהם בשבת וכשבא הזאב לכנס הכו עליו בעלי הבית במקלות, ובא להרוג את השועל, אמר לו לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב, אמר לו בשביל אבא אני לוקה, א"ל הן, הנה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה. אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו אל הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה, אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה א"ל אני היאך ארד א"ל הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה א"ל צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משלי י"א ח'): מעשה מרכבה. בס' יחזקאל: הויות דאביי ורבא. אלו הספקות והשאלות והקושיות שעמדו עליהם בפרק האמוראים כגון אביי ורבא וכולן נתן ריב"ז את לבו: להנחיל אוהבי יש וגו'. שנחלו כל מה שיש מן החכמה והידיעות בעולם: קטן שבכולם. ריב"ז: גדול שבכולם. יונתן בן עוזיאל: על א' כו"כ. היה מלא אוצר חכמה ודעת: (ד) מתני': ושחמתה מרובה מצילתה. שמועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו כלל ועל שם הסכך קרויה סוכה: גמ': מבוי. שהוא מבוא העיר (שופטי' א' כ"ד) כשאינה רחב ט"ז אמה אעפ"י שהוא פתוח משני ראשיו לרה"ר אי נמי כשהוא רחב ט"ז אמה ואינו מפולש אלא ראשו אחד פתוח לרה"ר וראשו אחד סתום דמן התורה הרי לטלטולי' בית דאין זה רה"ר שאסור לטלטל בו ורבנן הוא דגזור עליה דלמא אתי לטלטולי ברה"ר גמור והיתרו בתקנתא בלחי זקוף או קורה מושכבת מכותל לכותל במקום שהמבוי פתוח לרה"ר וכשהקורה גבוה מכ' אמה ימעט כלומר ישפיל דלמעלה מכ' אמה אינה ניכרת: תקנתא. שיכול לתקן כשישפיל: סוכה דאורייתא תני פסולה. שייך למתני בה לשון פסול כלומר לא נעשית כתורה וכהלכתה: מבוי דרבנן. דמדאורייתא סגי ליה בלאו הכי ואין צריך לקורה זו אלא מדרבנן: תני תקנתא. דלא שייך למתני בה לשון פסול דמאן פסליה קודם שהכניס מבוי זו הרי היא תחילה הותרתה ומצוה דצריך שיהא מבוי ושלא יהיה גבוה מכ' אמה: ואבע"א בדאוריי' נמי. שייך למימר תקנתא: מידי סוכה דנפישין מיליה. ואין דומין תקנותיהן זו לזו וצריך לשנות הלשון לכל תקנה ותקנה כגון בגבוה מכ' אמה ימעט, וכשאינה גבוה י' טפחים יגביה ושאין לה ג' דפנות יעשה לה ובשחמתה מרובה יוסיף הסכך והיה צריך להאריך בלשונו הלכך פסיק ותני פסולה דשלי לאיכללינהו כולהו בהך פסולה וקיימא לן לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה: מבוי דלא נפיש מליה. באותה המסכת: מנה"מ. דסוכה גבוה מכ' אמה פסולה:
דלא

## המדריך

(א) מתני׳: [א]כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו *קבע וביתו עראי ירדו *גשמים **מאימתי מותר לפנות *משתסרח המקפה משלו **משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו *קיתון על פניו: גמ׳: ת"ר כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה *ומטייל בסוכה מנא הני מילי דתנו רבנן °תשבו כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה ומטייל בסוכה *ומשנן בסוכה: (ב) מתני׳: [א]שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה. [ב]מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולר"ג שני כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה וכשנתנו לו לר׳ צדוק אוכל פחות *מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו: גמ׳: [ג]מה"מ דת"ר °בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה מאי משמע אמר רב הונא כדרך מה דרך רשות אף כל רשות לאפוקי האי דבמצוה עסיק מי לא עסיקינן דקאזיל לדבר מצוה וקא אמר רחמנא ליקרי א"כ לימא קרא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בלכת דידך הוא דמיחייבת הא בלכת דמצוה פטירת: [ד]ת"ר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבין בלילה הולכי דרכים בלילה פטורין מן הסוכה בלילה וחייבין ביום הולכי דרכים ביום ובלילה פטורין מן הסוכה בין ביום ובין בלילה ההולכין לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה: מעשה והביאו לו לריב"ז כו׳. [ה]מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית ביה משום יוהרא ומעשה נמי והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולרבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו: (ג) מתני׳: [א]ר׳ אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה, וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד: גמ׳: מ"ט דר׳ אליעזר °תשבו *כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה ורבנן כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אף סוכה נמי אי בעי אכל אי בעי לא אכיל אי הכי אפילו לילי יו"ט ראשון נמי א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נאמר כאן חמשה עשר ונאמר ט"ו בחג המצות מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות והתם מנלן אמר קרא °בערב תאכלו מצות דבתוב קבעו חובה. שאל אפוטרופוס של אגריפס המלך את ר"א כגון אני שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום מהו שאוכל סעודה אחת ואפטר אמר לו בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות *לכבוד עצמך ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך: [ב]תניא ר׳ אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכ"א יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד ושוין שאם נפלה שחוזר ובונה בחוש"מ מ"ט דר"א אמר קרא °חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים עשה סוכה הראויה לשבעה ורבנן הכי קאמר רחמנא עשה סוכה בחג. ושוין שאם נפלה שחוזר ובונה אותה בחוש"מ פשיטא מהו דתימא האי אחריתי היא ואינה לשבעה קא משמע לן. תניא ר׳ אליעזר אומר כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חבירו דכתיב °ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים משלכם, כך אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו דכתיב °חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים משלך. וחכמים אומרים אף על פי שאמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון בלולבו של חבירו, אבל יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו דכתיב °כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת, ורבנן האי לך מאי דרשי ביה מיבעי ליה למעוטי גוזלה אבל שאולה כתיב כל האזרח: [ג]ת"ר מעשה ברבי אלעאי שהלך להקביל פני רבי אליעזר רבו בלוד ברגל אמר לו אלעאי אינך משובתי הרגל שהיה ר׳ אליעזר אומר משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל דכתיב °ושמחת אתה וביתך איני והא"ר יצחק מנין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנ׳ °מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת מיחייב איניש לאקבולי אפי רביה לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומיה הא דאזיל ולא אתי ביומיה.

## פירוש (מפרש"י וס"א)

(א) מתני׳: כל ז׳ ימים. של חג: סוכתו קבע. להיות כל עיקר דירתו בה דכ׳ בסוכות תשבו ז׳ ימים (ויקרא כ"ג מ"ב): עראי. דרך עראי: לפנות. סעודתו מן הסוכה ולצאת: משתסרח המקפה. משיתקלקל התבשיל ע"י הגשמים: קיתון. של מים על פניו: גמ׳: מצעות. כרים וסדינין: תשבו כעין תדורו. תשבו בסוכה כמו שאתם דרים בבית: ומשנן. הוא העיון והחקירה לעמוד על סברת טעמי המשנה מה טעם זה חייב וזה פטור, זה אסור וזה מותר ולתרץ במקום שדבריה נראים כסותרים: (ב) מתני׳: [א]שלוחי מצוה. ההולכים בדרך מצוה כגון לפדות שבויים וכדומה: אוכלין ושותין עראי. לאו אשלוחי מצוה קאי, וסעודת קבע הוא דאסור חוץ לסוכה אבל עראי כלומר דבר מועט שרי: [ב]אוכל פחות מכביצה. דבר מאכל פחות משיעור ביצה: נטלו במפה. בסודר, ר׳ צדוק כהן היה והיה אוכל על טהרת תרומה ונטל בסודר משום נקיות אבל לא נטל ידיו דקי"ל דפחות מכביצה לא בעי נטילת ידים ולא בעי סוכה ולא בעי ברכה שלאחריו, אבל לפניו בעי ברכה בכל שהיא בהרי נהנה הוא ואסור לו לאדם להנות מן העוה"ז בלא ברכה (ד׳ א׳ א׳): גמ׳: [ג]מה"מ. דשלוחי מצוה פטורין מן המצוה: דת"ר בשבתך בביתך. דכ׳ ודברת בם בשבתך בביתך, בשבתך בביתך הוא דחייב אבל הולך בדרך מצוה פטור: מאי משמע. בהך קרא למעוטי עוסק במצוה: כדרך. כתי׳ ובלכתך בדרך, בדרך דרשות כגון שהולך לסחורה הוא דמחייב אבל בדרך מצוה לא: מי לא עסקינן. מי לא אפשר לכלול בהך קרא דרך מצוה עם הרשות והא דרך סתמא כתיב ומשמע נמי דרך מצוה וקאמר דמיחייב לקרות: א"כ. דבדרך מצוה נמי קאי לכתוב בלכת מדכתי׳ בלכתך משמע דכשאינו הולך לצורך עצמו אלא למצוה פטור: [ד]הולכי דרכים ביום. בדרך רשות קאי דכיון שהוא בדרך מיטרד מלישב בסוכה: ההולכין לדבר מצוה כו׳. אף שאינם הולכין אלא או ביום או בלילה משום דטרודים ועוסקים במחשבותיהם במצוה ובתיקונה פטורין לגמרי: [ה]מעשה לסתור. וכי דרך המדברים להביא אחר דבריהם מעשה הסותרת דבריהם דקתני רישא אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה והדר מביא מעשה דאפי׳ לטעום את התבשיל העלו לסוכה: חסורי מחסרא. פעמים שאין התנא מפרש כונתו בשלימות כמו הכא דקתני דמדינא שרי למיכל עראי חוץ לסוכה ומביא מעשה להורות דהבא להחמיר אף בעראי רשאי להחמיר: (ג) מתני׳: י"ד סעודות. שחייב בכל יום לז׳ ימים: אין לדבר קצבה. אין בזה חוק קבוע רק שאם יסעוד לא יסעוד אלא בסוכה: חוץ מלילי יו"ט הראשון. שחייב בזה לאכול בסוכה: גמ׳: מה דירה א׳ ביום. שדרך בני אדם לאכול כל ימות השנה ב׳ סעודות א׳ ביום וא׳ בלילה וכך יעשו בסוכה דתשבו כעין שאתם דרים בבית: ורבנן כדירה. רבנן נמי מסכא דרמי דקבעה תורה ישיבת סוכה כדירת בבית ומה דירה אין לדבר קצבה הוא הדין בסוכה: אפי׳ יו"ט ראשון נמי. לא ליחייב והרי בלילי יו"ט ראשון מודים חכמים לר"א דחייב: נאמר כאן. בסוכה בחמשה עשר יום לחודש השביעי (ויקרא כ"ג ל"ד): ונאמר ט"ו בחג המצות. ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות לה׳ (שם ו׳) וכיון דאתקוש להדדי ילפינן חד מאידך: מה להלן. בחג המצות חייב בליל ראשון לאכול מצה מדכ׳ בערב תאכלו מצות ומכאן ואילך אינו חובה: אף כאן. בסוכה הוא כן: והתם מנ"ל. במצה גופא מנא לן דליל א׳ חובה: אפוטרופוס. פקיד וממונה: פרפראות. מיני מעדנים: [ב]אין יוצאין מסוכה לסוכה. לישב היום בזו ומחר בזו דס"ל לר"א דצריך לישב כל ז׳ בסוכה א׳: ואין עושין סוכה בחוש"מ. מי שלא ישב בסוכה ביו"ט הראשון כלל: הראוי לז׳ ימים. דתהיה לו סוכה אחת לז׳ ימים ושמעינן מינה דאין עושין סוכה בחוש"מ דאינה לז׳ ימים ואין יוצאין מסוכה לסוכה דא"כ לאו סוכה לשבעה היא: עשה סוכה בחג. כל שבעת ימים עשה לך סוכה בשלא היתה לך ביו"ט ראשון עשה אותה בחוש"מ: ושוין. אין חולקים בדבר שאם היתה לו סוכה ונפלה שחוזר ובונה אותה בחוש"מ: פשיטא. דהרי היתה לו גם ביו"ט ראשון והוי לשבעה: מהו דתימא. היית אומר: האי אחריתי היא. דהרי נפלה והולך לבנותה מחדש ואינה לז׳: משלכם. דאמרה תורה לכם כלומר שלכם יהא להוציא את הגזול ואת השאול: כל האזרח וגו׳. בסוכות כתיב חסר וי"ו דכולם ראוי׳ מדינא לישב בסוכה אחת ולא צריכה משלכם: האי לך. דכתי׳ חג הסוכות תעשה לך ור"א דרש ליה לך שלך יהא: [ג]להקביל פני רבו וכו׳. לבוא ולהראות לפניו והלך אצלו מערב יו"ט: אמר לו. ר׳ אליעזר: אינך משובתי הרגל. שלא שבת בביתך: ושמחת אתה וביתך. וחייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל: מדוע את הולכת. כשהלכה אשה השונמית לאלישע הנביא אמר לה בעלה כן: לאקבולי אפי רביה. לקבל פני רבו: הא דאזיל ואתי ביומיה. הא

## תוספות

(ב) [א]שלוחי מצוה. הולכי בדבר מצוה כגון ללמוד תורה או להקביל פני רבו ולפדות שבויין פטורין מן הסוכ׳ ואפי׳ בשעת חנייתן כך פי׳ בקונטרס וכן משמע בגמרא דקאמר הולכי לדבר מצוה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה ומשמע אע"פ שאין הולכין אלא ביום דאי דאזלי ביממא ובלילה אפילו לדבר הרשות נמי פטירי כדקתני בברייתא. ותימא אם יכולין לקיים שניהם אמאי פטורים דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטר בכך משאר מצות וצריך לומר איירי בכי האי גוונא דאי מטרדי בקיום מצות סוכה הוה מבטלי ממצות: (שם) [ב]ולא בירך אחריו. סבר לה כר׳ יהוד׳ דדריש ואכלת ושבעת וברכת אכילה שיש בה שביעה דהיינו כביצה ור"מ פליג ואמר דמברכינן בכזית וגרא׳ דהלכ׳ כוותיה מדאמרינן פרק כיצד מברכין א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף ועוד אמרינן פרק ג׳ שאכלו אמר ר׳ חייא בר אבא א"ר יוחנן לעולם אינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן וכן אמר רב הונא בר יהודה משמיה דרב:

## תורה אור וציונים

*ג׳ ה׳ א׳
*ג׳ ה׳ א׳
**ג׳ ו׳ ד׳
*ג׳ ו׳ ד׳
**ג׳ ב׳ א׳
*ב׳ ד׳ ס׳
*ד׳ א׳ ו׳
ויקרא כ"ג מ"ב
*א א׳ ה׳
*ד׳ ו׳ א׳
דברים ו׳ ז׳
ויקרא כ"ג מ"ב
*ד׳ א׳ א׳
שמות י"ב י"ח
*ב ד׳ כ׳
דברים ט"ז י"ג
ויקרא כ"ג מ׳
דברים ט"ז י"ג
ויקרא כ"ג מ"ב
דברים י"ד כ"ו
מלכים ב׳ ד׳ כ"ג

מ"מ: [פ"ו] (א) [א]סוכה כ"ח ע"ב. (ב) [א]שם כ"ה ע"א. [ב]שם כ"ו ע"ב. [ג]שם כ"ה ע"א. [ד]שם כ"ו ע"א. [ה]שם ע"ב. (ג) [א]שם כ"ז ע"א. [ב]שם. [ג]שם כ"ז ע"ב.

תורה אור וציונים

### תוספות

(ו) [א] אבל בשני ובחמישי לא. אומר ר"ח הני מילי לדידהו דבקול הוו טרידי במלאכתן ולא שכיחי אבל לדידן שכיחי בשני ובחמישי כמו ביו"ט:

## סליק פרקא:

שאין אומרים ברכה על הפורענות אלא היכי עביד תנא כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהן וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהן. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר *עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ר"ה מ"ט אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה השנה וקללותיה אלא שבתורת כהנים אטו עצרת ראש השנה היא אין עצרת נמי ראש השנה היא דתנן *ובעצרת על פירות האילן: [ט]וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהיו קורין אותם כל אחד ואחד בזמנו: ת"ר *משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג: [י]ת"ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני *הקב"ה ואומרת לפניו *רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבונו של עולם אם בעלי *מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי *משנה הן יעסקו *במשנה בהלכות ובהגדות ואם בעלי הש"ס הן יעסקו בהלכות הפסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון ב"ר חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנ' °ודבר בעתו מה טוב: (ו) **מתני':** [א]אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום. כהן קורא ראשון ואחריו *לוי ואחריו *ישראל מפני דרכי שלום מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום, מצודות חיה ועופות ודגים יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום ר' יוסי אומר גזל גמור עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום ר' יוסי אומר גזל גמור אין ממחין ביד עניי נכרים בלקט שכחה *ופיאה מפני דרכי שלום: **גמ':** מנהני מילי אמר רב מתנה דא"ק °ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנא לא ידענא דהכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי ר' יצחק נפחא אמר מהכא °ונגשו הכהנים בני לוי אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי רב אשי אמר מהכא °בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ר' חייא בר אבא אמר מהכא °וקדשתו לכל דבר שבקדושה תנא דבי ר' ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון; א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא א"ל דאורייתא ומפני דרכי שלום. כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא דכתי' °דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום אלא אמר אביי לכדמר דתניא ב' ממתינין זה לזה בקערה ג' אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחילה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו ואמר מר עלה לא שנו אלא בסעודה אבל בבית הכנסת לא דאתו לאינצויי. אמר רב מתנא הא דאמר בבית הכנסת לא לא אמרן אלא בשבתות וימים טובים דשכיחי רבים אבל *בשני ובחמישי לא איני והא רב הונא קרי בכהנא בשבתות וימים טובים שאני רב הונא דאפי' רבי אמי ורבי אסי כהני חשיבי דארץ ישראל מיכף הוו כייפי ליה אמר אביי *נקטינן אין שם כהן נתפרדה חבילה ואמר אביי נקטינן אין שם לוי קורא כהן איני והאמר רבי יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם כי קאמרינן באותו כהן: [ב]רשב"ג אומר גדול הוא השלום שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום שהי' אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום שנ' °בשלום ובמישור הלך אתי מה כתי' בתריה °ורבים השיב מעון מלמד כשהיה רואה שני אדם שונאין זה את זה הלך אצל אחד מהן ואמר לו למה שונא אתה את פלוני כבר בא אלי לביתי ונשתטח לפני ואמר לי חטאתי לפלוני לך *ופייס עליו, ומניח לזה והולך אצל השני ואומר לו כראשון והיה משים שלום ואהבה ורעות בין אדם לחבירו ורבים השיב מעון. [ג]ר"מ אומר מה ת"ל °ורבים השיב מעון כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם א"ל בני ראה חבירך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והולך אהרן ויושב אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה לכך נאמר °ויבכו את אהרן ל' יום כל בית ישראל: [ד]ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר גדול השלום שכל הברכות והתפלות חותמין בשלום. ק"ש חותמין בשלום ופרוש סכת שלומך. ברכת כהנים חותמין בשלום °וישם לך שלום: כל הברכות חותמין בשלום עושה שלום:

(ציונים בגליון: *ה' ג' ז' — *ב' א' א' — ויקרא כ"ג מ"ד — *ה' א' ו' — *ה' ד' ג' — *א' א' א' — *ב' ד' ג' — משלי ט"ו כ"ג — *ה' ג' ג' — *א' ד' א' — דברים ל"א ט' — שם כ"א ה' — ד"ה א' כ"ג י"ג — ויקרא כ"א ח' — משלי ג' י"ז — *ה' ג' א' — *ג' ה' ג' — מלאכי ב' ו' — שם — *ג' ד' ה' — שם — במדבר כ' כ"ט — שם ו' כ"ו)

### פירוש (מפרש"י וס"א)

שאין אומרים ברכה על הפורענות. לכן אין מפסיקין בהם ומתחיל בפסוק שקודם לקללות ומסיים בפסוק שאחריהן כדי שלא להתחיל ולא לסיים בהן: קללות שבתורת כהנים. פי' אם בחוקותי' שהיה נקראת כסדר הפרשיות קודם שבועות: ושבמשנה תורה. בפ' כי תבא: ובעצרת על פירות האילן. לכן קורין קללות שבפ' ואם בחוקותי קודם עצרת וכתיב בהו ג"כ ועץ הארץ לא יתן פריו. שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה: [ט]ת"ר משה תיקן להם לישראל וכו'. דלמה הוצרך לכתוב כאן וידבר משה את מועדי ה' אל בנ"י והלא כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל ומה ת"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בנ"י מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנו להודיע חקי אלקים ותורותיו ויקיימו ויקבלו שכר המצות עליהם ועל בניהם בזה ובבא: [י]ועושה אותו כמין זמר. של חול כאילו אינה קודש: בבית משתאות. כשמסובין על יינם ועוסקים בדברים בטלים וקורי' פסוקים בקלות ראש: שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה וכו'. והוי כאלו התורה חוגרת שק וכו': בזמנו. מענינו של יום: (ו) **מתני':** אמרו. חכמים: כהן קורא. בתורה ראשון: מפני דרכי שלום. שלא יבואו לידי מחלוקת תקנו רבנן האי סדרא דכיון דתקון הכי שוב לא מצי אחר לומר אנא קרינא ברישא: מערבין בבית ישן. עירובי חצרות כדי לטלטל בשבת בחצר וכשבני החצר רגילין ליתן העירוב בבית א' שוב אין משנין את מקומו לתת אותו בבית אחר שלא יבואו לידי מחלוקת: מצודות חיה וכו'. שבאו ונצודו ולא הגיעו עדיין ליד בעל המצודה אסורין לאחר משום גזל מפני המחלוקת ולת"ק לא הוי גזל גמור שלא באו עדיין ליד בעל המצודה ולר"י הוי גזל גמור: המנקף. חובט והוא מלה"מ (ישעי' י' ל"ד): אין מפחין. אין מונעים: **גמ':** מה"מ. מן אן הני מילי דמתניתין דכהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל: ויתנה אל הכהנים. שיקראו בה וסדר בני לוי: אטו אנא לא ידענא. הא לא אדע ואטו כאן מלת התמהון כמו עטווא בלעז: וקדשתו. בכהן כתיב: לפתוח ראשון. לקרות בתורה: ולברך ראשון. בזמון: וליטול מנה יפה ראשון. כגון בלקט: מפני דרכי שלום דאורייי' היא. דקתני מפני דרכי שלום אבל מדינא לא היה קורא ראשון ואילו הכא יליף לה מקרא הכי דמן התורה היא: דאורייתא ומפני ד"ש. מה"ת הוא ואמרה כן מפני השלום, ומקשה הרי כל התורה כולה נמי מפני ד"ש היא וכל נתיבותיה שלום להורות אהבה ואחוה ומ"ט פרט במתניתין את זה לבד: אלא אמר אביי. דרכי שלום דקתני במתניתין לא נצרכה אלא לכדמר כלומר למלתא דרבה בר נחמני שהיה רבו דאביי ולהכי קרי ליה מר סתם כלומר מורי ורבי: ממתינין. בסעודה ואין אחד אוכל קודם לחבירו: אין ממתינין. אין צריכין להמתין: הבוצע. את הפת, והיינו בעל הבית או הגדול שבמסובין: פושט ידו תחילה. לטול מן הקערה: ואמר מר עלה. ואמר רבה על הא מלתא: לי"ש. דיכול לחלוק כבוד לאחר: אבל בבית הכנסת. לקרות בתורה קודם אין כהן חולק כבוד ללוי ולא לוי לישראל מפני המחלוקת דלא ליתו לאנצויי ולמימר אנא נמי קרינא ברישא, ומפרש אביי דהיינו דקתני במתניתין דכהן קודם ללוי כו' ואינו רשאי לחלוק כבוד לאחר ולשנות את הסדר מפני דרכי השלום אבל מה"ת רשאי לחלוק כבוד ורבנן הוא דתקון הכי שלא יבואו לידי מחלוקת: הא דאמר בבהכ"נ לא. דאינו רשאי לחלוק כבוד לאידך: אבל בב' וה' לא. ורשאי לחלוק כבוד לאחר: מיכף הוי כייפי ליה. נכנעים לפניו ושומעים בקולו: נתפרדה החבילה. נפסק הסדר והפסיד לוי את מקומו: קורא כהן. במקום לוי: משום פגמו של ראשון. שלא יאמרו דראשון לאו כהן הוא ולכן קרא כהן אחר תחתיו: משום פגם שניהם. שיאמרו או דראשון לאו לוי הוא ולכן קרא לוי אחר תחתיו או דשני לאו לוי הוא אלא ישראל: כי קאמרינן באותו כהן. אותו כהן עצמו יחזור ויקרא במקום לוי: [ב]ורודף שלום. כענין דכ' בקש שלום ורדפהו (תהלים ל"ד ט"ו): ומשים שלום. בין הבריות: ונשתטח. נכנע: כראשון. כמו שהיה אומר לראשון: [ג]שסרחתי עליו. שהרעותי לו וגרמתי את המחלוקת: הוא יושב אצלו. ומדבר על לבו: גפפו. חבקו: כל בית ישראל. שכל זמן שהיה בחיים היה מטיל שלום ומבטל מחלוקת שנפלו ביניהם: [ד]ופרוש סוכת שלומך. שהוא סיום ברכת השכיבנו שהיא ברכה שלאחרי ק"ש בערבית (ר' א' ג'): עושה שלום. שהנה עשרה ברכות שבתפילה חותמין בעושה השלום:

## סליק פרקא:

מ"מ: [ט]מגילה ל"ב ע"א. [י]סנהדרין ק"א ע"א. (ו) [א]גטין נ"ט ע"א. [ב]פרק השלום. [ג]אבדר"נ פי"ב. [ד]פ' השלום.

°וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהו קורין כל או"א בזמנו: **גמ'**: [ב]ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטירין בפסח °גלגל והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא בפסח גלגל ולמחר בפסח °יאשיה ושאר ימות הפסח מלקט וקורא מענייננו של פסח מאי היא אמר רב פפא מאפ"ו סימן יו"ט האחרון של פסח קורין °ויהי בשלח ומפטירין °וידבר דוד ולמחר °כל הבכור ומפטירין °עוד היום אמר אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא פסל במדבר שלח בוכרא בעצרת °שבעה שבועות ומפטירין °בחבקוק אחרים אומרים °בחדש השלישי ומפטירין °במרכבה והאידנא דאיכא תרי יומי עבדינן כתרוייהו ואפכא בראש השנה °בחדש השביעי ומפטירין °הבן יקיר לי אפרים ויש או מרים °וה' פקד את שרה ומפטירין °בחנה והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא כיש אומרים למחר °והאלהים נסה את אברהם ומפטירין הבן יקיר ביום הכפורים קורין °אחרי מות ומפטירין °כי כה אמר רם ונשא ובמנחה קורין בעריות ומפטירין ביונה. א"ר יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב בתורה °כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים וכתיב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה שנוי בנביאים °כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש וגו' וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח משולש בכתובים דכתיב °סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות יו"ט הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ומפטירין °הנה יום בא לה' והאידנא דאיכא תרי יומי ולמחר מיקרי' הכי נמי קרינן אפטורי מאי מפטירין °ויקהלו אל המלך שלמה ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג יו"ט האחרון קורין כל הבכור מצות חוקים ובכור ומפטירין °ויהי ככלות שלמה למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין °ויעמד שלמה. א"ר הונא אמר רב שבת שחל להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסכות מקרא קרינן °ראה אתה אפטורי בפסח °העצמות היבשות ובסוכות °ביום בא גוג בחנוכה בנשיאים ומפטירין °בנרות דזכריה ואי מיקלעי שתי שבתות קמייתא בנרות דזכריה בתרייתא °בנרות שלמה בפורים °ויבא עמלק בראשי חדשים °ובראשי חדשיכם ראש חודש שחל להיות בשבת מפטירין °והיה מדי חדש בחדשו חל להיות באחד בשבת מאתמול מפטירין °ויאמר לו יהונתן מחר חודש: אמר רב הונא ראש חודש אב שחל להיות בשבת מפטירין °חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח. בתשעה באב גופיה מאי מפטירנן אמר רב °איכה היתה לזונה מקרא מאי תניא אחרים אומרים °ואם לא תשמעו לי ר' נתן בר יוסף אומר °עד אנה ינאצוני העם הזה ויש אומרים °עד מתי לעדה הרעה הזאת אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי °כי תוליד בנים ומפטירין °אסוף אסיפם: [ג]ת"ר סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב °תחלת דבר ה' בהושע וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה התחילה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה וליקדמיה אידי דזוטר מירכס מכדי ישעיה קדים לירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא. סדרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגלת אסתר עזרא וד"ה ולמ"ד איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב ברישא אתחולי בפורענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות' היא פורענות דאית ליה אחרית: [ד]אמר רב איקא בר אבין א"ר חננאל אמר רב מאי דכתיב °ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ויקראו בספר תורת אלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא זה פיסוק טעמים ואמרי לה אלו המסורות: [ה]בתעניות ברכות וקללות ואין מפסיקין בקללות: מנא ה"מ א"ר חייא בר גמדא א"ר אסי דאמר קרא °מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו ריש לקיש אמר לפי שאין

## פירוש (מפרש"י וס"א)

השבת שעבר במנחה בשני ובחמישי: שנא' וידבר משה וגו'. אכולה מתניתין קאי ללמוד מכאן שאנו לקרות במועדות מעניינו של יום: **גמ'**: ה"ג ת"ר בפסח קורין בפ' מועדות וכו'. ברייתא שלימה היא עד ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג. אלא שבעלי הגמרא הפסיקום לפרש בכל מועד יום ביום מה תיקנו האחרונים שנהגו לעשות שני ימים לקרות ביום שני לפי שהברייתא נשנית בארץ ישראל שאין עושין יו"ט אלא יום אחד: בפסח גלגל. ביהושע: ושאר כל ימות הפסח. היינו משכו וקחו לכם צאן (שמות י"ב כ"א) אם כסף תלוה את עמי (שמות כ"ב כ"ד) פסל לך (שמות ל"ד א') וידבר שנהעלותך ויו"ט שני קורין ביום ראשון שור או כשב: ויהי בשלח פרעה. לפי שביום ז' של פסח אמרו שירה על הים: ומפטירין וידבר דוד. שהיא שירה כמותה ומדבר בה מיציאת מצרים עלה עשן באפו וגו' וישלח חציו ויפיצם וגו': עוד היום. לפי שמפלתו של סנחריב בליל פסח היה: ומפטירין בחבקוק. שמדבר במתן תורה ואלוה מתימן יבא במתן תורה: במרכבה. דיחזקאל על שם שנגלה בסיני בריבוא רבבות אלפי שנאן: והאידנא דאיכא תרי יומי עבדינן בתרוייהו ואיפכא. דקאמרי אחרים דאינהו בתראי לתנא קמא במודש השלישי ומפטיר במרכבה ביום הראשון קרינן להו ודקאמר תנא קמא בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק קרינן ביום השני ואיפכא דמתן תורה בששי בסיון: הבן יקיר לי אפרים. משום זכור אזכרנו כמה אדהמנו: ומפטירין בחנה. לפי שפקידתה היתה בראש השנה ועקידת יצחק מזכירין כדי שתזכר לנו היום במשפט: כי כה אמר רם ונשא. ואמר סולו סולו שמדבר במדת התשובה הלא זה צום אבחרהו (ישעי' נ"ח ו'): קורין בעריות. שמי שיש עבירות בידו יפרוש מהן: הנה יום בא לה'. דכתיב ביה לחוג את חג הסוכות: ויקהלו. על שם שחנוכת הבית היתה באותו אסיפה ובחג הסוכות: קורין כל הבכור. אלא שמתחילין עשר תעשר לפי שיש באותה הפרשה מצות ותקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן שהוא זמן אסיף ועת שהעניים צריכין לאסיף מאכל לביתם ועוד יש באותה פרשה מצות מעשר עני ומצות נתון תתן ופתוח תפתח והענק תעניק לעבד עברי ופירוש תפתי והעבט תעביטנו: ויהי ככלות שלמה. על שם ביום השמיני שלח את העם: [ב]ראה אתה. גמ' כי תשא: אפטורי. מפטירין: נרות דזכרי'. רני ושמחי: נרות דשלמה. ויעש חירום: [ג]שנים עשר. היינו תרי עשר על שם שכולל נבואת י"ב נביאים: כיון דכתי' נבואתיה גבי חגי זכרי' ומלאכי. שהוא ספר הושע ביחד עם ספר נבואת חגי זכרי' ומלאכי ואלו סוף הנביאים היו שהיו בבית שני: אידי דזוטר מירכס. כיון דספרו של הושע קטן מירכס, רכם ענינו אבדם: מלכים. ספר מלכים בסופו בא מפורענות: וסיפיה נחמתא. סופו דברי נחומים: סמכינן חורבנא לחורבנא. ירמי' למלכים: ונחמתא לנחמתא. ישעי' ליחזקאל: סדרן של כתובים. רות קדמה בימי שפוט השופטים, תהלים דוד אמרן והוא קדם לאיוב, ואח"כ ג' ספרי שלמה משלי קהלת ושיר השירים, קינות ירמי' אמרן והיה אחר שלמה, ודניאל אחר ירמי' היה בימי נבוכדנצר בגולה, ואחריו אסתר בימי אחשורוש, ועזרא היה בימי דריוש השני שעמד אחר אחשורוש: אתחולי בפורענות לא מתחלינן. כיון דאיוב פורענות הוא לא רצו להתחיל בו סדר הכתובים: רות נמי פורענות היא. רעב ומיתת אלימלך ובניו: דאית ליה אחרית. סוף הפורענות נהפך לאחרית טובה, שיצא דוד ממנה: [ד]מפורש זה תרגום. שמלות דמפרש ליה לקרא: ושום שכל אלו הפסוקים. שיכן מקיים כל פסוק ופסוק, והנקודות מפסיקות ביניהם וקרי להו שום שכל שיכול להשכיל ולהבין על ידיהן יותר: זה פיסוק טעמים. אלו הנגינות שמפסיקות מה שנפרד ומחברות מה שנמשך בענינו וע"י זה יבינו במקרא להבר המלות ולהפרידן לפי ענינן: אלו המסורות. מה שנמסר במסורת בכתיבת המלות: [ה]ואל תקוץ בתוכחתו. אל תהיה קפה עליך זהו פשוטו, ורמיזא בהאי תקוץ דאין מפסיקין בקללות, כלומר אל תקצון ותפסיק התוכחות לפסקים אלא אחד קורא את כולן: שאין

## תוספות

(ה) [ב]מפטיר ויאמר לו יהונתן מחר חדש. קשיא אמאי אין עושין כן כשחל ר"ח אדר וראש חדש ניסן באי בשבת ואמאי מפטירין ביהוידע וברשון באחד לחדש וי"ל משום דהפטרה דיהוידע מדברת בשקלים ומזכרת שראש חדש אדר יהיה באותו שבוע [וכן הפטרה דראשון באחד לחדש היא מוכחת שבאותה שבוע יהיה ר"ח ניסן]:

(ה) [ג]פורענות דאית ביה אחרית ואית איוב נמי אית ביה אחרית וי"ל דהאי אחריי' דרות אחריי' דכל ישראל:

(ה) [ה]מתחיל בפסוק שלפניהם. לאו דוקא פסוק דהא יש פרשה ואין מתחילין ומסיימין בפחות משלשה פסוקים:

(סס) קללות שבת"כ קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ר"ה. שאלו נבית המדרש של רבינו ניסים למה מחלקי' פרשת נצבים וילך לשנים כשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות בלא יה"כ ואין מחלקין משום ותשעי שארוכות יותר והשיב לפי שאתם נצבים יש קללות שקלל ישראל ורוצה לסיימם קודם ר"ה. וקשה לפי שכרתו אמאי אין קורין שאזינו קודם ר"ה שהרי גם שם יש קללות מזי רעב ולחומי רשף לכך נ"ל הטעם שאנו מחלקים אותן לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ר"ה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל שלא להסמיך הקללות לר"ה ומטעם זה אנו קורין במדבר סיני קודם עצרת כדי שלא להסמיך הקללות שבתוכותי לעצרת:

### תורה אור וציונים

ויקרא כ"ג מ"ד
יהושע ה' ב'
מלכים ב' כ"ג א'—י'
שמות י"ג י"ז
שמואל כ"ב
דברים ט"ו י"ח
ישעי' י' ל"ב
דברים ט"ז י"ח
חבקוק ג'
שמות י"ט א'
יחזקאל א'
במדבר כ"ט א'
ירמיה ל"א י"ט
בראשית כ"א א'—כ"ד
שמואל א' ב'
בראשי' כ"ב א'
ויקרא ט"ז א'
ישעי' נ"ז ט"ו
דברי' י' י"ז
ישעי' נ"ז ט"ו
תהלי' ס"ח ה'
זכריה י"ד א'
מלכים א' ח' ב'
שם ט' א'
שם
שמות ל"ג י"ב
יחזקאל ל"ז ד'
שם ל"ח י"ח
זכריה ד' ב'
מלכים א' ז' ס'
שמות י"ז ח'
במדבר כ"ח י"א
ישעי' ס"ו כ"ג
שמואל א' כ' י"ח
ישעי' א' י"ד
שם כ"א
ויקרא כ"ו י"ד
במדבר י"ד י"א
שם כ"ז
דברים ד' כ"ה
ירמיה ח' י"ג
הושע א' ב'
נחמי' ח' ח'
משלי ג' י"א

מ"מ: [ב]מגילה ל"א ע"א. [ג]ב"ב י"ד ע"ב. [ד]נדרים ל"ז ע"ב. [ה]מגילה ל"א ע"ב.

תורה אור וציונים

### תוספות

(ד) [א]על הכלאים דזמן זריעה היא. לאו דוקא זמן זריעה אלא רוצה לומר סוף זריעה וכבר גדלו התבואה והזרעים ואז הכלאים ניכרים אבל קודם לכן אינן ניכרין:

*עיין ד' ח' ד'

אשי ובריך מנ"ח. לאחריה מאי מברך בא"י כו' הרב את ריבנו והדן את דינינו והנוקם את נקמתינו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו ברוך אתה ה' הנפרע לישראל מכל צריהם רבא אמר האל המושיע אמר רב פפא *הילכך נימרינהו לתרוייהו ברוך אתה ה' הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע:

*ג' ד' א'

[ג]בב' ובה' ובשבת במנחה קורין ג' וכו': הני ג' *כנגד מי אמר רב אסי כנגד תורה נביאים וכתובים רבא אמר כנגד כהנים לוים וישראלים אלא הא דתני רב שימי אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת וידבר עולה מן המנין הני י' כנגד מי א"ר יהושע ב"ל כנגד עשרה בטלנין שבבהכ"נ רב יוסף אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני ור' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי נינהו ויאמר דבראשית, הני תשעה הוו, בראשית נמי מאמר הוא דכתי' [o]בדבר ה' שמים נעשו ורוח פיו כל צבאם: (תהלים ל"ג ו') אין פוחתין מהן ואין מוסיפין: תנא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה והאידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה היינו טעמא דתקינו רבנן גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין: [ד]אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי מאי דכתיב [o]ועזבי ה' (ישעי' א' כ"ח) יכלו זה המניח ספר תורה ויוצא רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא. [ה]אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה רבי זירא אמר רב חסדא מהכא [o]ואזני כל העם אל סה"ת. (נחמי' ח' ג') [ו]ביו"ט ה' ביה"כ ששה כו'. מתני' מני לא ר' ישמעאל ולא רבי עקיבא דתני' ביו"ט ה' וביה"כ ו' ובשבת ז' אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר ביו"ט חמשה וביה"כ שבעה ובשבת ששה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן מני אי ר' ישמעאל קשיא תוספת אי ר' עקיבא קשיא ששה ושבעה אמר רבא תנא דבי ר' ישמעאל היא דתנא דבי ר' ישמעאל ביו"ט ה' ביה"כ ו' בשבת ז' אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן דברי ר' ישמעאל קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל:

(ד) **מתני'.** [א]ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת בשניה זכור בשלישית פרה אדומה ברביעית החודש הזה לכם בחמישית חוזרין לכסדרן לכל מפסיקין בראשי חדשים בחנוכה ובפורים בתענית וביוה"כ: **גמ':** תנן התם באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים בשלמא על הכלאים דזמן זריעה היא אלא על השקלים מנלן א"ר טבי א"ר יאשיה דאמר קרא [o]זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כ"ח י"ד) אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן וקרינן באחד באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש כמאן דלא כרבן שמעון בן גמליאל דאי רשב"ג האמר שתי שבתות דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות אפילו תימא רשב"ג כיון דאמר מר בחמשה עשר בו שולחנות יושבין במדינה ובכ"ה יושבין במקדש משום שולחנות קדמינן וקרינן. מאי פרשת שקלים רב אמר [o]צו את בני ישראל (שם כ') ואמרת אליהם את קרבני לחמי ושמואל אמר [o]כי תשא (שמות ל' י"ב) בשלמא למאן דאמר כי תשא היינו דקרי לה פרשת שקלים דכתיב בה שקלים אלא למאן דאמר את קרבני לחמי מידי שקלים כתיבי התם אין טעמא כדרבי טבי. מיתיבי ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים ומפטירין ביהוידע הכהן בשלמא למ"ד כי תשא היינו דמפטירין ביהוידע הכהן דדמי ליה דכתיב [o]כסף נפשות ערכו (מלכים ב' י"ב ה') אלא למ"ד את קרבני לחמי מי דמי כדרבי טבי. תניא כוותיה דשמואל ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע הכהן: [ב][o]אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף וגומר (אסתר ג' ט') אמר ר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים: [ג]א"ר אבהו אמר משה *לפני הקב"ה רבש"ע במה תרום **קרן ישראל אמר לו בכי תשא. (*ב' ו' ג') [ד]אמר ר' אלעזר בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו (**ג' ד' ג') עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין ונוטלין בזרוע. [ה]א"ר יצחק נפחא ר"ח אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלש (*ד' ד' ז') תורות וקורין בהן אחד בענינו של יום ואחד בשל ר"ח ואחד בכי תשא וא"ר *יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורין בהן אחד בענינו של יום ואחד בראש חדש ואחד בחנוכה: (ה) **מתני':** [א]בפסח קורין בפרשת מועדות של תורת כהנים (דברים ט"ז ט', ויקרא כ"ג כ"ד, שם ט"ז א', שמות י"ז ח', במדבר כ"ח י"א) בעצרת [o]שבעה שבועות בר"ה [o]בחדש השביעי באחד לחדש ביוה"כ [o]אחרי מות ביו"ט הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ובשאר כל ימות החג בקרבנות החג בחנוכה בנשיאים בפורים [o]ויבא עמלק בראשי חדשים [o]ובראשי חדשיכם בתעניות ברכות וקללות אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן. בב' ובה' בשבת במנחה קורין כסדרן ואין עולים להם מן החשבון שני' וידבר

### פירוש (מפרש"י וס"א)

מנ"ח. אותיות אלו ראשי תיבות מגילה נסים חיים שהן ענין הברכות דלפניה, על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו. וכתן בתו היתנא מנ"ח על שם שמלאו מגוחה בימים האלה: [ג]וידבר עולה מן המנין. וידבר ה' אל משה לאמר עולה למנין הנך י' פסוקים: עשרה בטלנין. בטלים ממלאכתם ובאים לתפלה לבית הכנסת דאין מנין שלם לתפלה בצבור בפחות מעשרה: כנגד י' מאמרות. תשעה ויאמר נאמרו בפרשת בריאת העולם ובראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ נמי מאמר חשיב ליה כדכתי' בדבר ה' שמים נעשו וגו'. והאידנא. בהאי עידנא כלומר בזמן הזה, עידן היינו זמן: גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין. הנכנסים אחר שקרא הראשון ולא שמעו ברכה שלפניה, והיוצאין קודם שקרא האחרון ולא שמעו ברכה שלאחריה להכי תקינו ברכה לפניה ולאחריה בכל אחד ואחד: [ד]המניח ס"ת ויוצא. כשקורין בה קרי ביה עוזב ה': ר"א נפיק בין גברא לגברא. דלא הוי בתוך הקריאה: [ה]מהכא. כלומר מפסוק זה שמעי' לה: [ו]קשיא תוספו'. דבמתני' קתני דמוסיפין עליהם ולר"י אין מוסיפין: קשיא ו' וז'. דלתנא דמתני' ביוהכ"פ ו' ובשבת ז' ולרע"ק איפכא הוי: תנא דבי ר"י היא. כאידך תנא שתנא בבית ר"י דמוסיפין עליהן אתי' מתניתין: תרי תנאי אליבא. על לבו כלומר על דעתו ושברתו של ר' ישמעאל חד תנא דמוסיפין וחד תנא דאין מוסיפין: (ד) **מתני':** [א]קורין פ' שקלים. להודיע שיביאו שקליהם באדר כדי שיקריבו בא' בניסן מתרומה חדשה: חל להיות. ר"ח אדר בתוך השבוע: מקדימין לשעבר. קורין פ' שקלים בשבת שלפניו: ומפסיקין לשבת אחרת. לשבת הבאה מפסיקי' מלומר פרשת זכור כדי שתאמר בשבת הסמוכה לפורים לסמוך זכור את אשר עשה לך עמלק לקריאת מעשה המן: בג' פרה אדומה. להזהיר את ישראל לטהר, ולעשות פסחיהן בטהרה: ברביעית החדש הזה לכם. שהיא פרשת הפסח: חוזרין לכסדרן. לסדר הפטורת שעד הנה מפטירין מעין ד' פרשיות דפ' שקלים בן שבע שנים (מלכים ב' י"ב א'), בפ' זכור פקדתי את אשר עשה לך עמלק (שמואל א' ט"ו ב') פ' פרה וזרקתי עליכם מים טהורים (יחזקאל ל"ו כ"ה) פ' החודש בראשון באחד לחודש (שם מ"ה י"ח) ומכאן ואילך חוזר להפטיר מעין פרשת היום: לכל מפסיקין. מלקרות מעין הפרשה וקורין בענין היום מעין המאורע: **גמ':** משמיעין על השקלים. הכריזו בית דין על השקלים: ועל הכלאים. לעקור כלאי הזרעים הניכרים בין התבואה: זאת עולת חודש בחדשו. לחדשי השנה, כל הני קדשים ל"ל אלא אמרה תורה יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה וזהו ניסן: כמאן. מקדימינן ד' שבועות דלא כרשב"ג דלדידי' אין מקדימינן אלא ב' שבועות: בט"ו בו. באדר: שולחנות. בעלי מטבעות המחלפין שקלי כסף בפרוטות והיו יושבים בשולחנם ולכן נקראו שולחנות: משום שולחנות קדמינן. כיון דיושבים בט"ו באדר הרי גם לרשב"ג צריך להקדים מר"ח דהוויין ב' שבועות: מידי שקלים כתיבי. בפ' צו: אין טעמא כדר"ט. אין כמו בעברית הן כלומר כן הוא דספיר נכלל בפ' צו ענין שקלים דמה טעם מביאין שקלים באדר כדר"ט שיקריבו קרבנות בא' בניסן מתרומה חדשה והך מלוה התם כתובה: ביהוידע הכהן. (מלכים ב', י"ב י'): דמי כדר"ט. דמביאין שקלים באדר להביא קרבנות בניסן מתרומה חדשה וכיון דבפ' צו קרבנות כתיבי' הרי כולל גם כן ענין שקלים: [ג]בכי תשא. בענין פ' כי תשא דהיינו בתיבת צדקה כלומר כשתרצה לישא את ראש בני ישראל קח מהם כסף לצדקה: [ד]אם עושין צדקה מוטב. דלצדקה מכפרת וגדולה צדקה יותר מן הקרבנות: (ה) **מתני':** בפ' מועדות. שור או כשב בסדר אמור (ויקרא כ"ב כ"ז) ואנו קורין זה ביום ב' אבל ביום ראשון אנו קורין משכו וקחו לכם בפ' בא, ובשביעי של פסח קורין פ' השירה בפ' בשלח, ובאחרון של פסח פ' כל הבכור בפ' ראה: בעצרת ז' שבועות. זו פ' כל הבכור בפ' ראה ואנו קורין זה ביום שני, וביום ראשון אנו קורין פ' בחודש השלישי מענין קבלת התורה בפ' יתרו: בר"ה. בחודש השביעי בא' לחודש בפ' אמור ואנו קורין ביום ראשון וה' פקד את שרה בפ' וירא וביום ב' פי' העקידה: של חג. של סוכות דסוכות נקרא חג סתם כמו שנתפרש לעיל (ב' א' א'): קורין בפ' מועדות. פ' שור או כשב בפ' אמור וקורין את זה גם ביום שני: בקרבנות החג. בפ' פנחס ובשמיני עצרת קורין פ' כל הבכור בפ' ראה ולמחרת ביום שמחת תורה קורין וזאת הברכה: בחנוכה בנשיאים. בפ' נשא דהוי נמי חנוכת המזבח: בתעניות. שגזרו בית דין תענית על הצרות: ברכות וקללות. פ' אם בחוקותי (ויקרא כ"ו, ג') שיש בה ברכות ופורענות ואנו קורין בתעניות פ' ויחל (שמות ל"ב, י"א): אין מפסיקין בקללות. כדמפרש מלתא שאין שנים קורין בהן אלא א' קורא את כולן: כסדרן. כענין סדר הפרשיות: ואין עולים להם מן החשבון. כשיגיע יום שבת יחזרו לקרות מה שקראו בשבת

מ"מ: [ג]מגילה כ"א ע"ב. [ד]ברכות ח' ע"א. [ה]סוטה ל"ט ע"א. [ו]מגילה כ"ג ע"א. (ד) [א]מגילה כ"ט ע"א. [ב]ב"ק פ"ב ע"א. [ג]שם י"ג ע"ב. [ד]ב"ב י' ע"ב. [ה]שם ס' ע"א. [ו]מגילה כ"ט ע"ב. (ה) [א]שם ל' ע"ב.

לא פחות ולא יותר *כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד אלא שהכפרים *מקדימין ליום הכניסה כיצד *חל להיות י"ד בשני כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר חל להיות בשלישי או ברביעי כפרים מקדימין ליום הכניסה ועיירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר חל להיות בחמישי כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר חל להיות בע"ש כפרים מקדימין ליום הכניסה ועיירות גדולות ומוקפות חומה קורין בו ביום חל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין וקורין ליום הכניסה ומוקפות חומה למחר חל להיות אחר השבת כפרים מקדימין ליום הכניסה ועיירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר: [ב]א"ר יהודה אימתי מקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בה' אין קורין אותה אלא בזמנה: **גמ':** [ג]מגילה נקראת בי"א מנלן מנלן כדבעינן למימר לקמן חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין אנן הכי קאמרינן מכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו דאי סלקא דעתך אנשי כנה"ג ארבעה עשר וט"ו תקון אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינו אנשי כנה"ג והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא אם כן *גדול ממנו בחכמה ובמנין אלא פשיטא כולהו אנשי כנה"ג תקינו היכא רמיזא אמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן אמר קרא °לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם זמנים הרבה תיקנו להם: אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך בשלמא נראה אע"פ שאינו סמוך משכחת לה כגון דיתבה בראש ההר אלא סמוך אע"פ שאינו נראה היכי משכחת לה א"ר ירמיה שיושבת בנחל: חל להיות בערב שבת כו': [ד]מגילה בשבת לא קרינן מ"ט אמר רבה הכל חייבין בקריאת מגילה ואין הכל בקיאין במקרא מגילה גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנה ד' אמות ברה"ר והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא *דלולב רב יוסף אמר מפני שעיניהן של עניים נשואות במקרא מגילה: [ו]אריב"ל פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום מאי איריא פורים אפילו יו"ט נמי דתניא משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בעניינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג, פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום דרבה קמ"ל. ואמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס ואריב"ל חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנ' °אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי סבור מינה למקרייהו בליליא ולמיתנא מתני' דידה ביממא אמר להו ר' ירמיה לדידי מיפרש' לי מיניה דר' חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתניה איתמר נמי אמר ר' חלבו אמר עולא ביראה חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנ' °למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך: [ז]°לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה לא געלתים בימי *יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול לכלותם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר להפר בריתי אתם בימי פרסיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם: [ח]רבא פתח לה פיתחא להא פרשתא מהכא °ברבות צדיקים ישמח העם ובמשול רשע יאנח עם ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר דכתיב °והעיר שושן צהלה ושמחה ובמשול רשע יאנח עם זה המן דכתיב והעיר שושן נבוכה:

(ג) **מתני':** [א]הקורא את המגילה עומד ויושב קראה אחד קראוה שנים יצאו *מקום שנהגו לברך יברך ושלא לברך לא יברך בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פותחין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פותחין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה *זה הכלל כל שיש בו מוסף ואינו יו"ט קורין ארבעה ביו"ט חמשה ביה"כ ששה בשבת שבעה אין פותחין מהן אבל מוסיפין עליהן ומפטירין בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה: **גמ':** תנא משא"כ בתורה מנה"מ א"ר אבהו דאמר קרא °ואתה פה עמד עמדי: קראה אחד קראוה שנים יצאו וכו'. תנא מה שאין כן בתורה: [ב]מקום שנהגו לברך יברך. אמר אביי לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה מצוה לברך דאמר רב יהודה אמר שמואל *כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. לפניה מאי מברך ר' ששת מקטרזי' איקלע לקמיה דרב אשי

### תוספות

(ג) [א]הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. קשיא אמאי תני הך מילתא הכא ג' פעמים דהא בחד זימנא סגיא. וי"ל דהוה ס"ד דכל דטפי מילתא מתברים מברך לפניה ולאחריה מש"ה אצטריך למתני בכולהו:

### פירוש (מפרש"י וס"א)

וטעם בזה כדמפרש ואזיל: לא פחות. מי"א: ולא יותר. מט"ו: כרכים המוקפין חומה. דמה שושן מוקפת חומה ועושין בט"ו כדכ' (אסתר ט' י"ח) והיהודים אשר בשושן נקהלו וגו' ונוח בט"ו בו ועשה אותו יום משתה ושמחה, כך מוקפות חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו ואף כשאין להם חומה עכשיו: אלא שהכפרים מקדימין. נתנו להם חכמים רשות להקדים קריאתה ליום הכניסה שמתכנסין לעיירות ביום ב' וה' בשבת לשמוע קריאת התורה ולפי שאינם בקיאין כל כך במקרא מגילה קורין אותה בעיירות ולא הטריחום חכמים לחזור ולבא ביום י"ד וקורין ביום הכניסה כדי שיהיו בני הכפרים פנוים ביום הפורים להכין ולהגיע לצרכי סעודת פורים לבני העיירות: בשני. בב' בשבת: ח"ל בערב שבת. גם מוקפין חומה קורין בי"ד דאין קורין את המגילה בשבת כדמפרש טעמא בגמרא: ח"ל אחר שבת. קורין הכפרים ביום הכניסה שהוא יום ה' שלפניו שהוא י"א באדר: [ב]אר"י אימתי. לפרש קאתי שלא הקילו חכמים על בני הכפרים להקדים אלא כשהיו מתכנסין ביום הכניסה: אלא בזמנה. בי"ד: **גמ':** [ג]מנלן. דהרי י"ד וט"ו כתיב בקרא, וחוזר ומקשה מנלן אתה שואל מתנן והא אמרינן דחכמים הקילו על הכפרים להקדים כדי שיהיו פנוין להספיק לצרכי סעודת פורים לבני העיירות: מכדי כולהו. מדהקילו על הכפרים להקדים על כרחך הני זימני כולהו תקנו אנשי כנה"ג שתקנו בימי מרדכי ואסתר קריאה ומשתה בפורים: דאי ס"ד. שאם יעלה על דעתך שלא תקנו אנשי כנה"ג אלא י"ד וט"ו דכתיבין בקרא ותו לא: אתו רבנן ועקרי. בתמיה: ובמנין. במספר חכמים: היכא רמיזא. דכיון דאינהו תקנוהו ודאי דרמיזינהו בקרא והיינו דקא מבעיא לן מנלן והיכא רמיזא: [ד]נדון ככרך. וקורין בט"ו: היכי משכחת לה. כיון דסמוך ודאי שנראה: בנחל. במקום נמוך: [ה]הכל חייבין. ומתוך שחייבין בהולים וטרודים לצאת ידי חובתם: ויעבירנה ד"א. שאסור בשבת: שעיניהם של עניים נשואות. לקבל מתנות לאביונים וזה אי אפשר בשבת: [ו]בעניינו של יום. במגילת אסתר והלכות פורים: מאי איריא פורים. כלומר מה אירע וקרא בפורים שהולך לפרט מן הכלל ולמימר ביה דשואלין ודורשין בעניינו של יום הא בכולהו יו"ט הוא כן: אצטריכא ליה. הולך לפרט ולפרש ביה בהדיא: מהו דתימא. שהיה אפשר לומר דכיון דאין קורין את המגילה בשבת אף אין דורשין בה משום הך גזירה קמ"ל דהא ליכא למגזר: שאף הן היו באותו הנס. ואף שיש כמה מצות שהנשים פטורות מלקיימן במגילה חייבות שאף עליהן גזר המן כדכת' (אסתר ג' י"ג) להרג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים: ולשנותה. לקרותה שנית: סבור מינה. בני הישיבה ששמעו דבר זה ששנו דהאי לשנותה לשון שונה משנה הוא כלומר למיתני מתניתין דידה: אעבור פרשתא וכו'. אסיים פרשה זו ואקרא אותה פעם שנית: ביראה. מן בירא, שם מקום: [ז]לא מאסתים וכו'. בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם: בימי יונים. שהיה רל"ח שנה קודם חרבן בית שני שעמדה מלכות יון להלחם על ישראל וגזרה עליהם גזרות קשות והקב"ה הציל מידם ע"י מתתיהו בן יוחנן כהן גדול החשמונאי ובניו וקבעו ח' ימי חנוכה על הניסים ועל הפורקן שעשה ה' עם אבותינו בימים ההם: של בית רבי. נשיאי ישראל ממשפחת רבינו הקדוש בהגינו על אחיהם כשגברה יד פרסיים ורומיים: [ח]פתח לה פתחא. כשדרש במגילת אסתר התחיל לדרוש קרא זה: (ג) **מתני':** [א]עומד ויושב. רצה עומד רצה יושב: קראוה ב'. ביחד יצאו ולא אמרינן בזה דאין ב' קולות נשמעות בבת אחת: שנהגו לברך. אחריה: יברך. צריך לברך: לא יברך. אין צריך לברך, אבל לפניה חייבין לברך בכל מקום בין בלילה ובין ביום: קורין. בתורה: שלשה. כהן לוי וישראל: ואין מוסיפין עליהן. מפני טרדות הצבור בימי מלאכה, ובשבת במנחה סמוך לחשיכה הוא: ואין מפטירין. ג"כ משום טרדת הצבור: הפותח והחותם כו'. המתחיל לקרא ראשון מברך לפניה והחותם שהוא האחרון מברך לאחריה והשאר הקורין בתורה אין מברכין לא לפניה ולא לאחריה, ומה שהם כולהו מברכין לפניה ולאחריה מפרש בגמרא: זה הכלל וכו'. דכל שיש בו מלאכה טפי מאחרים מוסיפין לו גברא בקריאת התורה, בב' וה' ובשבת במנחה ג', ובחולו של מועד ור"ח שיש בהן מוסף ד', ביו"ט שנוסף דאיסור בעשיית מלאכה ה', ביום הכפורים דענוש כרת ו', ובשבת דענוש סקילה ז' דסקילה עונש חמור מכרת: **גמ':** מה שאין כן בתורה. הא דתנן עומד ויושב אינו בקריאת התורה שאין קורין בתורה בצבור מיושב: [ב]מקטרזי'. שם מקום: איקלע לקמי' דרב אשי. בהלכתו למסעיו בא לפני רב אשי:

מג"ח

תורה אור וציונים: *ב' ה' א' · *ד' א' ט' · *ב' ד' ג' · *א' א' ג' · אסתר ט' ל"א · *ב' ב' ז' · תהלים כ"ב ג · שם ל' י"ג · ויקרא כ"ו מ"ד · *ד' א' ס' · משלי כ"ט ב' · אסתר ה' ט"ו · *ב' ד' ס' · *ה' א' א' · דברים ה' כ"ח · *ד' ט' ד'

מ"מ: [ב]מגילה ה' ע"א. [ג]שם ב' ע"א. [ד]שם ג' ע"ב. [ה]שם ד' ע"ב. [ו]שם ע"א. [ז]שם י"א ע"א. [ח]שם. (ג) [א]שם כ"א ע"א. [ב]שם ע"ב.

תורה אור וציונים

### תוספות

(א) [ב]לאיתויי אכילת פסחים ודלא כרי' אלעזר ב"ע. מכל מקום נראה דהלכה כר' אלעזר דהא איכא סתמא מעסה ובאו נביו של רבן גמליאל מבית המשתה וכו' אמר להם כל זמן שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר ואלו אכילת פסחים לא קתני ומוקי לה כרבי אלעזר ב"ע דאמר עד חצות ואם כן צריך לומר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות ואפילו מצה של אפיקומן שהרי היוב מצה בזמן הזה הוא דאורייתא אבל בהלל של אחר אפיקומן אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא:

(*) (שם) א"ר אלעזר בן עזרי' נאמר כאן בלילה הזה וכו'. ואם תאמר היכי מצי למימר ר' אלעזר בן עזרי' עד חצות והכתיב לא תותירו ממנו עד בקר (שמות י"ב י') דמשמע עד בקר מיהא מצי לאכלו ויש לומר דמצי למימר דהכי קאמר, לא תעשו דבר שיבוא לידי נותר עד הבקר שאם לא יאכל עד חצות לא תוכל לאוכלו ולא לשורפו בלילה כדקא אמרינן ביום אתה שורפו ואי אתה שורפו בלילה ואם כן ישאר עד הבקר:

מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב כך מברך על הרעה הטוב והמטיב והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, אמר רבא לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה. א"ר אחא משום ר' לוי מאי קראה °חסד ומשפט אשירה לך יי' אזמרה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה ר' שמואל בר נחמני אמר מהכא °באלקים אהלל דבר ביי' אהלל דבר, ביי' אהלל דבר זו מדה טובה, באלקים אהלל דבר זו מדת פורענות. ר' תנחום אמר מהכא °כום ישועות אשא ובשם יי' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם יי' אקרא. ורבנן אמרי מהכא °יי' נתן ויי' לקח יהי שם יי' מברך. אמר רב הונא אמר רב משום ר' מאיר וכן תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד: °ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך כו': [ד]ת"ר פעם אחת גזרה מלכות יון הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה א"ל עקיבא אי אתה מהירא מפני מלכות אמר לו *אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך *פקח שבחיות לא פקח אתה אלא *טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום **מיתתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו עכשו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה °כי הוא חייך ואורך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה. אמרו *לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר' עקיבא וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו, אמר לו פפוס מי הביאך לכאן א"ל אשריך ר' עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים *אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך. אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשו שבא לידי לא אקיימנו. היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד *יצתה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העוה"ב: [ה]כשמת ר' עקיבא נולד רבי כשמת רבי נולד רב יהודה כשמת רב יהודה נולד רבא כשמת רבא נולד רב אשי ללמדך שאין *צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנ' °וזרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנ' °ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה': [ו]ולא יכנס להר הבית במקלו כו': ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים: [ז]תניא יכול יתיירא אדם ממקדש תלמוד לומר °את שבתותי תשמורו ואת מקדשי תיראו, ונאמרה שמירה בשבת ונאמרת מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמור במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיק' *מקיו ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מניין תלמוד לומר °את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם:

[ג]לא נצרכה. לא הולרך לומר דבר זה דכהם שמברך על הטובה וכו': אלא לקבולינהו בשמחה. כמו שמקבל הטובה בשמחה ויברך גם על מדת הפורענות בלבב שלם: מאי קראה. דמלתא דאמרינן הכא דיקבל פורענות בשמחה כלומר מהיכא דרשינן לה: חסד. היינו מדת הרחמים: ומשפט. היינו מדת הדין, ובשתיהם כתיב אשירה ואזמרה: ביי'. הוא מדת הרחמים: באלקים. הוא מדת הדין: כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. כל מה שהקב"ה עושה לטובה עושה: [ד]על גב. על שפת: במקום חיותנו. הדגים כל חייהם במים: על שתפסוהו לר"ע. על שעסק בתורה: ותפסו לפפוס בן יהודה. על מעשה לסטות: היה מקבל עליו עול מלכות שמים. היה קורא את שמע: ועכשיו. ועתה: שבא לידי. לקיים מצוה זו: [ה]רבי. כשר נתפרש בריש פרק א' שר' יהודה הנשיא מסדר המשנה נקרא רבי סתם: רב אשי. מסדר הגמרא בסוף פרק האמוראים כמו שנתפרש ב"כ שם: נשטר. מל' המקרי' (דברי הימים ב' כ"ג ח') ועיניו עזיבה: [ו]ואין נאותין. כלומר אין נהנין הנאה חול: ואין מטיילין. כדרך שבני אדם הולכים לשוח בשדה ובגנים: [ז]יכול יתיירא אדם ממקדש. משום דכתיב ואת מקדשי תיראו: נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש. והקישן הכתוב בפסוק אחד: לא משבת אתה מתיירא. שהרי לא כתי' בית מורא:

## סליק פרקא.

(א) מתני': [א]כל היום כשר. ואע"ג דקיי"ל דזריזין מקדימין למצוה אפי' הכי כשר כל היום: ולהקטר חלבים ואברים. מותרי תמיד של בין הערבים דכתיב בהו (ויקרא ו' ב') היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר: גמ': מנ"ל. מהיכן למדנו בכל הני דכל היום כשר בהו: והימים האלה נזכרים. בקריאת המגילה ויום כל היום במשמע: ממזרח שמש עד מבואו. מהולל שם ה' דהיינו מבקר עד ערב: כמוספין שויוה רבנן. דהרי כנגד קרבן מוסף תקנוה: [ב]לאתוי מאי. דכיון דקתני הפרטים כללא למה לי אלא ודאי לאתוי כלומר לרבות קאתי: (ב) מתני': [א]מגילה נקראת בי"א. מיום י"א עד ט"ו בזמן היתה נקראת פעם בזה ופעם

## פרק חמישי.

(א) מתני': [א]כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת *ההלל **ולתקיעת שופר ולנטילת *לולב **ולתפלת המוספין ולמוספין וכו'. כל הלילה כשר לקצירת העומר *ולהקטר חלבים ואיברים זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה: גמ': מנלן דאמר קרא °והימים האלה נזכרים ונעשים, לקריאת ההלל דכתיב °ממזרח שמש עד מבואו רב יוסף אומר °זה היום עשה ה' ולנטילת לולב דכתיב °ולקחתם לכם ביום הראשון ולתקיעת שופר דכתיב °יום תרועה יהיה לכם ולמוספין דכתיב °דבר יום ביומו ולתפלת המוספין *כמוספין שויוה רבנן: [ב]כל הלילה כשר לקצירת העומר כו'. דאמר מר קצירה וספירה בלילה והבאה ביום: להקטר חלבים ואברים. דכתיב °כל הלילה עד הבוקר: דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה. לאיתויי מאי לאיתויי אכילת פסחים ודלא *כר"א בן עזריה דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה אר"א בן עזריה נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן °ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה רבי עקיבא והלא כבר נאמר °בחפזון עד שעת חפזון אם כן מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל כקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום: (ב) מתני': [א]מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו
לא

Margin references: תהלי' ק"א א' · שם נ"ו י"א · שם קט"ז י"ג · איוב א' כ"א · דברים ו' ה' · *ב' א' ג' · *ב' ג' ד' · **ע' ג' א' · סוף ג' · דברים ל' כ' · *ב' ד' מ' · *ע' א' ג' א' · *ב' ד' ל' · *א' ו' ג' · קהלת א' ה' · שמואל א' ג' ג' · ויקרא י"ט ל' · *ב' ב' ו' · ויקרא י"ט ל' · *ב' ו' ג' · **ב' ז' א' · *ב' ב' ו' · **ג' ב' א' · *ג' א' א' · אסתר ט' כ"ח · תהלים קי"ג ג' · שם קי"ח כ"ד · ויקרא כ"ג מ' · במדבר כ"ט א' · ויקרא כ"ג ל"ז · *ג' ב' א' · ויקרא ו' ב' · *ג' א' ט' · שמות י"ב י"ב · שמות י"ב י"א

מ"מ: [ד]ברכות ס"א ע"ב. [ה]קדושין ע"ב ע"ב. [ו]מגילה כ"ח ע"א. [ז]יבמות ו' ע"א. [פ"ה] (א) [א]מגילה כ' ע"ב. [ב]שם כ"א ע"א. (*) ברכות ט' ע"א. (ב) [א]מגילה ב' ע"א.

צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלוש בריתות וזו ניתנה בי"ג בריתות ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחילה וסוף. י)אמר ר' יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו שנ' ט)ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת: ז)ט)ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ריש לקיש אל תקרי ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו* ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלהי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם. ה)מעשה ברבי אליעזר ור' יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתנו לר' יהושע וקבלו אמר לו ר' אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש אברהם גדול הדור היה וכתוב בו ט)והוא עומד עליהם ושמא תאמרו *כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם ר' צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא ר"ג ברבי עומד ומשקה עלינו: **(ז) מתני':** א)כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו: **גמ':** ב)אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו על הביעא ועל מיני קופרי' בתחלה מברך שהכל לבסוף בורא נפשות רבות וכו' אבל ירקא לא ורבי יצחק אמר אפי' ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפי' מיא מר זוטרא עביד כרב יצחק בר אבדימי ורב שימי בר אשי עביד כר' יצחק וסימניך חד כתרי ותרי כחד אמר רב אשי אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא כבולהו, תנן כל שטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו בשלמא לרב יצחק בר אבדימי לאפוקי ירקא לרבי יצחק לאפוקי מיא אלא לרב פפא לאפוקי מאי לאפוקי מצות ולבני מערבי דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי אקב"ו לשמור חקיו לאפוקי מאי לאפוקי ריחני: **(ח) מתני':** א)הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה מקום שנעקרה ממנו ע"א אומר ברוך שעקר ע"א מארצנו על הזיקין ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב. על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו. הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא. היה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר ואומר יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא. הנכנס לכרך מתפלל שתים, אחת *בכניסתו ואחת ביציאתו. בן עזאי אומר ארבע, שתים בכניסתו, ושתים ביציאתו, נותן הודאה על שעבר, וצועק על העתיד. חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנ' ט)ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך וגו' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע, בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך, בכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך בכל *מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו. לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה *מקל וחומר כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנ' ט)והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יי' עמכם ויאמרו לו יברכך יי' ואומר ט)יי' עמך גבור החיל: **גמ':** ב)היה בא בדרך: תנו רבנן מעשה *בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר ט)משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח ביי': ג)חייב אדם לברך כו': מאי

## תוספות

(ז) ב)עבידנא ככולהו. וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכינן בתר מיא ובתר ירקא בורא נפשות רבות:

(*) (שם) ולבני מערבא דמברכי כי מסלקין תפילין לשמור חוקיו. אומר ר"ת דעל תפילין לבד הוו מברכי לשמור חוקיו דקרא (שמות י"ג י') ושמרת את החוקה הזאת למועדה ס"ל לבני מערבא דבתפילין כתיב כדאמר בירושלמי אבל ליליי כי קמסלק מעליו ליכא מאן דמברך ותפילין נמי דוקא כשמסלקין סמוך לשקיעת החמה שמחויב לסלקן כדאמ' המניח תפילין לאחר שקיעת החמה עובר בעשה. אבל לילי' אע"ג דפטור בלילה ליכא איסור ואין חייב לסלקו ובמועתין הוה מצי למימר לאתויי לילית אלא דניחא למינקט ריחני משום דפשיטא דאכל ריחני אין מברך אחריהן ולדידן לא קיימא לן כבני מערבא ולא מברכין אחר תפילין לשמור חוקיו:

(ח) א)הרואה וכו'. אומר ברוך שעשה נסים, וכו' פירוש רבי' שמעיה דכל הני ברכות צריכות להזכרת שם ומלכות ברוך א"י אמ"ה וכן כתב רבינו שמשון מקוצי כי הר"י היה רגיל לברך על הברקים בא"י אלקינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם ונראה לרבינו דדוקא לרואה משלשים יום לשלשים יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים דאמר בירושלמי דפרקים היינו שלשים יום: (שם) על הנהרות. לאו בכל נהרות איירי אלא ד' נהרות דכתיבי בקר' כמו חדקל ופרת:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

הארץ שני' למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ (דברים ח' א'): וצריך שיקדים ברית לתורה. כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחננתנו: תורה ניתנה בשלש בריתות. בשלשה מקומות ניתנה התורה לישראל בסיני באהל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל אחד נכרתה ברית כדתניא במס' סוטה (דף ל"ז ע"ב) וכן באהל מועד שני' (דברים כ"ח ס"ט) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב וכתיב (שם כ"ט ח') ושמרתם את דברי הברית וגו': מילה ניתנה בי"ג בריתות. בפרשת מילה שניתנה לאברהם אבינו הם כתובים: י)קודם שיתן לבהמתו. וכן אמר שלמה (משלי י"ב י') יודע צדיק נפש בהמתו, ומוטל וחס עליה שלא להרעיבה: ט)אלא ויקריא. בבנין הפעיל הורה לבריות לקרוא בשם ה' אל עולם: לאחר שאכלו ושתו. על שלחנו: ה)ברבי. אדם גדול: מצינו גדול ממנו כו'. זה אברהם דכתי' ביה והוא עומד עליהם כלומר משמשם: ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו. ולהכי שימש אותם ושלא לא נדמו לו אלא כערביים: (ז) מתני': א)כל הטעון. כל שצריך כו': גמ': ב)משום רבינו. רב: ביעא. ביצה: קופרא. בשר: אבל ירקא לא. אין צריך לברך לאחריו: חד כתרי. מר זוטרא שהוזכר בשם אחד בלא שם אביו עשה כריב"א שהוזכר בתרי בשמו ובשם אביו: ותרי כחד. מר בר ר"א שהוזכר בתרי בשמו ובשם אביו עשה כחד כר' יצחק שנזכר בשם אחד: זמנא דכי מדכרנא עבדינא כבולהו. בזמן שאני זוכר אני עושה ככולם אפי' כר"פ וכן הלכה: בשלמא לריב"א. דס"ל דאירק אינו מברך אתיא מתניתין להוציא ירק דאינו מברך עליו לבסוף: לאפוקי. להוציא: לאפוקי מצות. דאין מברכין עליהן אלא קודם לעשייתן: ולבני מערבא. בבבל במזרחה של א"י הוא ולהכי קרי בני בבל לבני א"י בני מערבא: בתר דמסלקי. לאחר שחלצו: ריחני. מברכין עליהן בורא מיני בשמים ואין טעון ברכה לאחריו דהנאה מועטת היא: (ח) מתני': א)הזיקין. כדורי אש שפורחות באויר והוא מלי המקרא (ישעי' כ' י"ח) ובזועות. שהארץ זועה (ערדבעבען): רעמים. קול הנשמע מעננים (דאננער): ועל הרוחות. שבאים בסערה וזעף ואינם מצויים אלא לפרקים: ברוך שכחו וגבורתו וכו'. ברוך עושה מעשה בראשית נמי יכול לברך אבל באלו שאח"כ על ההרים וכו' אינו מברך רק ברוך עושה מעשה בראשית: את הים הגדול. לפי שהוא גדול וחשוב מכולן קבע לו ר"י ברכה לעצמו: לפרקים. משלשים יום לשלשים יום אבל כשרואהו בפחות מל' יום אינו מברך: הצועק לשעבר. מתפלל על מה שכבר היה כגון ששמע קול צוחה בעיר ואומר יה"ר שלא תהא בניתי דהוא דבר שעבר הרי זו תפילת שוא: מתפלל שתים. כלומר באותו הדרך בכניסה אחת וביציאה אחת: בן עזאי אומר ד'. דמתפלל בכניסה ב', אחת קודם שנכנס שיכנס בשלום ונותן אח"כ הודאה על כניסתו הרי שתים וכן ביציאה דראוי שיתפלל אדם על העתיד ויתן הודאה על מה שעבר: בשני יצריך. לשעבדם שניהם לבחור בטוב ולמאוס ברע: ד"א בכל מאדך וכו'. בכל מדה שהקב"ה עושה עמך תקבל באהבה בין מדה טובה ובין מדה פורענות כי על ידי הפורענות יכופרו עונותיו של אדם וגם הרע נתהפך אחריתו טובה: לא יקל אדם ראשו. לא ינהג קלות ראש: כנגד שער המזרח. חוץ להר הבית בחומה הנמוכה שהיא לרגלי הבית במזרח לא יקל ראשו לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה וכולם מכוונים כנגד בית קדשי קדשים: ובמנעלו. לשון מקרא כדכתי' של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא: ובפונדתו. בחגורה שעליו שנותנים בו מעות, וכן בשאר דברים שאין ראוי ליכנס בהם למקום המקודש: קפנדריא. לקצר הלוכו, שלא ישתמש במקום המקודש לקצר דרכו, נכנס בפתח זה ויוצא בפתח אחר ואינו נכנס לשם עבודה: ורקיקה. אסורה במקום המקודש: מקל וחומר. כלומר מקנדא, ומה מנעול אסור, רקיקה שהיא דרך בזיון כל שכן דאסורה: כל חותמי ברכות שבמקדש כו'. המברך היה אומר בכל ברכה ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם חונן הדעת וכן בשאר ברכות, והשומעים ענו ואמרו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: משקלקלו הצדוקים. שכפרו בתחיית המתים ואמרו אין עולם אלא זה: התקינו כו'. לומר משני עולמים הם: בשם. בשמו של הקב"ה ואין בו משום מזלזל בכבוד השם: גמ': ב)משמועה רעה לא יירא. כי נכון לבו ובטוח בה': לא

תורה אור וציונים

דברים י"א ט"ו
בראשית כ"א ל"ג
שם י"ח ח'
*א' ח' ס'
*ג' ג' א'
דברים ו' ה'
*א' ח' א'
*א' ו' ג'
רות ב' ד'
שופטים ו' י"ב
*ב' ה' ג'
תהלים קי"ב ז'

מ"מ: י)ברכות מ' ע"א. ט)סוטה י' ע"א. ה)קדושין ל"ב ע"ב. (ז) א)נדה נ"א ע"ב. ב)ברכות מ"ד ע"ב. (*) נדה נ"א ע"ב. (ח) א)ברכות נ"ד ע"א. ב)ברכות ס' ע"א. ג)שם ס' ע"ב.

תורה אור וציונים

### תוספות

(ה) [ג]על העץ ועל פרי העץ. אבל על היין מברכין על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו משום חשיבותיה הוא הדין לאחריו:

(*) (ו) [א]עד כמה מזמנין וכו'. הוא הדין ברכת המזון בלא זימון אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנין:

בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינין בתחלה מברך ב"פ העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש א"ל אביי לרב דימי מאי ניהי ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדת טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם יי' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל. דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו' וחותם על הארץ ועל המחיה: (ה) מתני': [א]מי שאכל ושכח ולא ברך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך ובית הלל אומרי' יברך במקום שנזכר ועד מתי מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו: גמ': [ב]אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח אבל במזיד דברי הכל יחזיר למקומו ויברך פשיטא ושכח תנן מהו דתימא הוא הדין אפילו במזיד והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דב"ש קמ"ל. תניא אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך יחזור לראש הבירה ויברך א"ל ב"ש לב"ה לדבריכם מי ששכח ארנקי בראש הבירה לא יעלה ויטלנה לכבוד עצמו הוא עולה לכבוד שמים לא כל שכן. הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא. רבה בר בר חנה הוה קאזיל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך כל היכא דמברכי' לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להוא אנשאי יונה דדהבא אמר להו אנטרו לי דאנשאי

*ג' ת' ו'

יונה דדהבא אזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא מאי שנא יונה *דמתלי

תהלי' ס"ח י"ד

כנסת ישראל ליונה דכי [0]כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות: עד מתי מברך וכו'. כמה שיעור עכול א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו אמר ליה רב יימר בר שלמיא למר זוטרא ואמרי לה רב ייסר בר שובי למר זוטרא מי אמר ריש לקיש הכי והאמר רב אמי אמר ריש לקיש כמה שיעור עכול כדי להלך ארבע מילין ל"ק כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת: (ו) מתני': [א]שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה: גמ': מנא

תהלי' ל"ד ד'

הני מילי אמר ר' אסי דאמר קרא [0]גדלו ליי' אתי ונרוממה שמו

דברי' ל"ב ג'

יחדו רבי אבהו אמר מהכא [0]כי שם יי' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר רב חנן בר אבא מניין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן

תהלי' ל"ד ד'

המברך שנ' [0]גדלו ליי' אתי ונרוממה שמו יחדו. [ב]אמר ליה רב לחייא בריה ברי חטוף ובריך וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך. למימרא דמברך עדיף מאן דעני אמן והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כך היא תדע שהרי גוליירין מתגרין במלחמה וגיבורים נוצחין. תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אכן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן. בעו מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן א"ל אחר הכל עונין אמן חוץ מהתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין וה"מ בדלא

דברי' ל"ב ג'

עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין. [ג]מאי אמן א"ר חנינא *אל *מלך *נאמן. [ד]רבי אומר [0]כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו

משלי י' ז'

אמר להן משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל חנניה בן אחי רבי יהושע אומר [0]זכר צדיק לברכה אמר להם נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה: [ה]אמר רב נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם

*פ' א' ג'

מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר, דאמר רב מתנה אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. ת"ר סדר ברכות המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע ר' אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה בברכה שתקנו חכמים ביבנה אומרה וחכמים אומרים אינו

דברי' ח' י'

אומרה אלא בנחמה בלבד חכמים היינו תנא קמא איכא בינייהו דיעבד. ת"ר מניין לברכת המזון מן התורה רבי אומר [0]ואכלת ושבעת

תהלי' ל"ד ד' / דברי' ג' כ"ה

וברכת זו ברכת הזן ברכת הזמון [0]מגדלו ליי' אתי נפקא על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלים וכן הוא אומר [0]ההר הטוב הזה והלבנון הטוב ביבנה תקנוה, אין לי אלא לאחריו לפניו מניין תלמוד לומר אשר נתן לך משנתן לך רבי נתן אומר אינו

שמואל א' ט' י"ג

צריך הרי הוא אומר [0]כבואכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד בואו כי יברך הזבח אחרי כן יאכלו

*ד' א' ח'

הקרואים ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מניין אמר רבי ישמעאל *קל וחומר על חיי שעה הוא מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן: תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית ר' יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה פלימו אומר צריך

### פירוש (מפרש"י וס"א)

משבעת המינין. פירות האמורים בפרשה ואינן מין דגן: אפירי דעץ וכו'. על פרי העץ אומר על העץ וכו': דחמשת המינין. על מה שנעשה מקמח חמשה מיני דגן אומר על המחיה וכו': (ה) מתני': עד כדי שיתעכל המזון. מפרש היטב בגמרא: גמ': [ב]חד עבד בשוגג כב"ש. אע"פ ששגג ונעקר מן המקום על ידי שכחה החמיר על עצמו כב"ש וחזר למקום שאכל וברך: חד עבד במזיד. נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהולך לילך: אנשאי יונה דדהבא. שכחתי יונה של זהב: יונה. אינ' ניצולת אלא בכנפיה. או נורמת או נלחמת בראשי אגפיה: אכילה מרובה. ד' מילין: (ו) מתני': כאחת. ביחד: חייבי' לזמן. לברך ברכת זימון ולומר נברך שאכלנו משלו: עד כמה. כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בזימון: גמ': מה"מ. דשלשה ראויין לברכת זימון: גדלו. הרי שלשה וכן בקרא הבו גודל היחיד אומר לשנים: אמן. עניינו שמאמין בה' ובמה שהמברך אומר: [ב]חטוף. כשמושיטין כוס של ברכה הוי מהיר שיתנהו לך המברך שהאח מקיים לברך על הכוס ברכת זימון: השמים כך הוא. כשנשבע על שם וירם ימינו אל השמים וישבע בחי העולם: (דניאל י"ב ז') כך הוא שהעונה אמן גדול מן המברך: תרע. שסוף כך: שהרי גוליירין. חלשין מתגרין במלחמה תחילה ואחר כך גיבורים באין ונוצחין אף כאן העונה אמן בא לאחר המברך ומגלה לומר שהעונה אמן משובח מן המברך: תנאי היא. דאיכא למאן דאמר דעונה אמן משובח מן המברך ואית דאמר שהמברך משובח: אחד העונה ואחד המברך במשמע. דקרא הכ' גדלו לה' אתי ברכה ונרוממה שמו יחדיו אמן: אלא שממהרין למברך תחלה. ליתן שכר: אחר תינוקות. כשלומדים ברכות מפי רבן: הואיל ולהתלמד עשויין. שאין מתכוונים לברך אלא ללמד: אבל בעידן מפטרייהו. כשאומרי' ההפטרה ומברכין בתורה ובנביא עונים אחריהן אמן: [ג]אל מלך נאמן. אמן אותיותיו ראשי תיבות הללו כלומר שמאמין שאל מלך נאמן: [ד]צדיק עולמים. זה הקב"ה: אתם תנו ברכה. להזכיר שם שמים תמיד בברכה: [ה]ושלמה תקן על הבית וכו'. שהוא בנה ביהמ"ק וכל זה נכלל בברכת המזון: ביבנה. מקום ישיבת חכמים אחר חרבן בית שני: כנגד הרוגי ביתר. עיר שנלכדה בט' באב כמו ששנינו לעיל (פ"ב ד' א') והיו ההרוגים מונחים בלא קבורה וכשזכו לקברם תקנו ברכה זו שהטיב ה' עמהם בשנים: ברכת הזן. הזן את הכל: ברכת הארץ וכו'. על הארץ ועל המזון: ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה. דאומר רצה והחליצנו בין רחם ה' אלקינו וכו' ובין ובנה ירושלים דשתיהם בנחמת ציון וירושלים והיינו קדושת היום באמצע: בברכה שתקנו ביבנה. הטוב והמטיב: היינו תנא קמא. ובמה נחלקו תנא בתרא עם רבנן בתראי כיון דשוים דבנחמה יאמרוה: איכא בינייהו דיעבד. בשא נחלקו בשכח עשה ואמר של שבת בברכה אחרת לת"ק אינו צריך לחזור ולומר בנחמה ולרבנן צריך והיינו דאמרי אינו אומרה אלא בנחמה בלבד: נפקא. יליף: הטובה זו בונה ירושלים. דירושלים נקרא טוב: לאחריו. לאחר המזון: משנתן לך. מיד כשקבלת לספק רעבונך תן תודה לה' והרי קל וחומר הוא כשהוא שבע מברך לפניו כשהוא רעב ומלא לספיק רעבונו כ"ש דיברך ודרש לי' רבי הכא לכולי' קרא כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך: אינו צריך. למילף ברכה שלפניו מאשר נתן לך דכתיב בקרא בהדיא: ברכת התורה מניין. שאנו אומרים ועל תורתך שלמדתנו: על חיי שעה. שמפיק רעבונו לשעה: על חיי עוה"ב. שהתורה מביאה לחיי שלומדה ומקיימה לעוה"ב: ומלכות בית דוד בבונה ירושלים. שעל ידו נתקדשה ירושלים: וצריך שיזכור ברית. בברכת הארץ שע"י ברית ניתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית י"ז ח') ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך: וצריך שיזכור בה תורה. שאף בזכות התורה והמצוה ירשו את הארץ

מ"מ: (ה) [א]ברכות נ"א ע"ב. [ב]שם נ"ג ע"ב. (ו) [א]שם מ"ה ע"א. (*)שם מ"ט ע"ב. [ב]שם נ"ג סע"ב ונזיר ס"ו ע"ב. [ג]סנהד' קי"א ע"א. [ד]יומא ל"ז ע"א. [ה]ברכות מ"ח ע"ב.

אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה: **גמ':** [ג]ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברך עליהן בורא פרי הגפן. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין הלכה כאחרים: [ג]ת"ר על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיות ועופות ודגים אומר שהכל נהיה בדברו על החלב ועל הבצים ועל הגבינה אומר שהכל על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל התבשיל שעבר צורתו אומר שהכל על המלח ועל הזמית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל למימרא דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע נינהו והתניא הנודר מפירות הארץ אסור בפירות הארץ ומותר בכמהין ופטריות ואם אמר כל גדולי קרקע עלי אסור אף בכמהין ופטריות, אמר אביי מירבא רבו מארעא מינקי לא ינקי מארעא, והא על דבר שאין גדולו מן הארץ קתני תני על דבר שאין יונק מן הארץ: [ד]ר' עקיבא היה אומר האוכל אוכלין שאינם עולים על גופו שאינו מברך עליהן עובר משום ג' לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה: [ה]אמר רב ואיתימא ריש לקיש ואמרי לה ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו כל המברך ברכה שאינו צריכה עובר משום °לא תשא: [ו]א"ר שמעון בר זביד א"ר יצחק בר טבלא א"ר חייא אריכא דבי רבי אחא א"ר זירא א"ר אלעזר א"ר חנינא א"ר מיאשא משמיה דרבי יהודה בר אילעאי מאי דכתיב °וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו' אלו בני אדם שהן יראין להוציא שם שמים לבטלה: [ז]היו לפניו מינין הרבה כו': פליגי בה ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דר' יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת שפיר אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות במאי פליגי א"ר ירמיה להקדים דאמר רב יוסף ואיתימא רבי יצחק כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמ' °ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: [ח]רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה. אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ. אמר ליה מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך: [ט]אמר ר' יהושע בן לוי *למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אף ישראל אין להם בטילה עולמית לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. ואמר רבי יוחנן למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתית אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין: [י]אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב °נוצר תאנה יאכל פריה למה נמשלו דברי תורה כתאנה מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם: [כ]ר' יהושע בן קרחא אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר: [ל]אמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן: [מ]בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק אבל מדת הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר °והיה אם שמוע תשמע וגו' אם שמוע תשמע ואם לאו לא תשמע דבר אחר אם שמוע בישן תשמע בחדש °ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע: **(ד) מתני':** [א]אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי ר"ג וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש רבי עקיבא אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך עליו שלש ברכות השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן. **גמ':** [ב]מעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו מסובים בעלייה ביריחה והביאו לפניהם כותבות ואכלו ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך קפץ ובירך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש אמר ליה רבן גמליאל עקיבא עד מתי אתה מכנים ראשך בין המחלוקת, אמר ליה רבינו אעפ"י שאתה אומר כן וחביריך אומרים כן למדתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים. [ג]מ"ט דרבן גמליאל דכתיב °ארץ חטה ושעורה וגו' וכתיב °ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתיב °ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין. אמר רבי יעקב בר אידי א"ר חנינא כל שהוא מחמשת המינין בתחלה

## תוספות

**(ד)** [א]רבי עקיבא אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו וכו', ולא דמי לההיא דר"ג כתן רשות לר"ע לברך וכו' דהתם הוה דאיקבע מזונים עליה:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

פירות: מין שבעה. פרי אותן שנשתבחה בהן א"י דכתיב ארץ חטה שעורה וגפן וגו' (דברים ח' ח'): עליו הוא מברך. דכיון דנשתבחה בהן א"י עדיפו משאר מינין: על איזה מהן שירצה. דמין שחביב ושטוב אצלו יותר עליו יברך: **גמ':** [ב]שמרי יין. שנותנים מים על גבי שמרים ונכנס בהם טעם יין: מברכין עליהם שהכל. אע"ג דמפרי הן באין אבל אין בהם אלא טעם פרי: תרוייהו. שניהם: דאמרי תרוייהו. על הרוב כשבא כי האי ליקנא האחד בר פלוגתים דחבריה ולכן במקום שדעתם מסכמת אומר כהאי ליקנא: [ג]שעפשה. נפסד ונפגם תל' מקר' (יואל א', י"ז): שהקרים. שנפסד ועלה בו קרום: שעבר צורתו. נפסד והחמיץ ונשתנה מראיתו: זמית. זופפע בלעז: כמהין ופטריות. שניהם מיני צמח שנקראי' פילצע בלעז, כמהין גדלים בתוך הארץ ונקראים טריפפעל בלעז, ופטריות גדלים על הארץ: מירבא רבו מארעא. מלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים: [ד]שאינם עולים על גופו. שאינם מועילים לבריאותו ומזיקים לגופו: שאינו מברך עליהן. שאין ראוי לברך עליהן וכשהוא מברך נמצא עובר על ג': שביזה את עצמו. קלקל בעצמו במה שאכל דבר שאינו עולה על גופו: וביזה את האוכלין. שאכדם שלא לצורך, ועובר משום בל תשחית דכתיב (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה, הרי שאפי' בשעת המלחמה בארץ האויבים הזהיר הכתוב שלא להשחית: ומברך ברכה שאינה כתיקונה. ומזכיר שם שמים לבטלה: [ה]ואיתימא. יש אומרים, וכן ואמרי לה ענינו ויש אומרים: לא תשא. את שם ה' אלקיך לשוא וכיון דהוי ברכה שאינו צריך מזכיר שם שמים לבטלה: [ו]דבי. בבית: [ז]פליגי בה. חולקין בדבר: מחלוקת. ר"י וחכמים: כשברכותיהן שוות. כגון זיתים ותפוחין דשניהם בפה"ע ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת: מין חביב. כלומר איזה שירצה: עדיף. היינו חשוב: דברי הכל מברך ע"ז וכו'. ואין כאן מחלוקת: שפיר. ענינו טוב ויפה: במאי פליגי. כיון דלתרוייהו על כורחך בכל חד מברך לעצמו דאין ברכה אחת פוטרתן: להקדים. על איזה מין לברך: מוקדם לברכה. כגון גפן לתאנה, הרי דקפיד אקדימה והיינו לר"י אבל לרבנן איזה שירצה עדיף: [ח]הוו יתבי. היו יושבים: אייתו לקמיהו. הביאו לפניהם: שקל וכו'. לקח תחילה מן התמרים ובירך עליהם והם משבעת המינין דדבש האמור בתורה הוא דבש תמרים: כל המוקדם בפסוק זה. ורמון מוקדם לדבש: זה שני לארץ. ארץ דכ' בסיפיה דקרא אחר רמון הפסיק את הסדר וחזר לעשות זתים ותמרים חשובים מרמונים שהרמון שישי מן המינין שנשתבחה בהן הארץ ברישא ודבש שני מן המינין שנשתבחה בהן בסיפא: מאן יהיב לן וכו'. מי יתן והיו רגלינו של ברזל ללכת אחריך תמיד לשמוע תורה מפיך: [ט]למה נמשלו ישראל לזית. דכי' זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' את שמך (ירמי' י"א ט"ז): בימות החמה. בקיץ: בימות הגשמים. בחורף: לא בעוה"ז. שדומה לחורף: ולא בעוה"ב. שדומה לקיץ, שיזרח אור לישרים: כתית. מל' שמקרא, כלומר ע"י שכאה ודריסה ע"י יסורין שמביא ה' עליהם לתכותם ואז שבו: [י]שממשמש בה. שאינן מתבשלין בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה מולא לאכול מהן: שאדם הוגה בהם. כשחוזר על דבר תלמודו הרבה פעמים מולא בו תמיד ענין חדש: [כ]ואינו חוזר עליה. לשנותה: דומה לאדם שזורע וכו'. מה זה מפסיד מה שעמל בו כך הלומד ואינו חוזר משכח למודו ומפסיד עמלו: [ל]יגעתי. בתורה: אל תאמן. שאין תלמוד בלא יגיעה ואין יגיעה בלא תלמוד: [מ]מחזיק. מה שנותנין לתוכו: מלא אינו מחזיק. מה שמוסיף עליו: אם שמוע תשמע. אם הורגלת לשמוע אז תשמע תוכל ללמוד ולהוסיף: ואם לאו. שלא הטית אזן בילדותך לשמוע: לא תשמע. לאחר זמן לא יספיקו בידך: ד"א אם אתה שומע בישן. תחזר על תלמודך ששמעת: תשמע בחדש. תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך ישנים: ואם יפנה לבבך. לשתייאש על מה שלמדת ככר מלחזור עליו: שוב לא תשמע. מתפנה לבך לבטלה שוב אין משמיעין אותך דהכי כתיב אם יפנה לבבך ולא תשמע: **(ד) מתני':** דברי ר"ג. סבירא ליה לר"ג דכל שהוא מז' המינין מברכין עליהם ג' ברכות דהיינו ברכת המזון: מעין שלש. ברכה שיש בה מעין ג' ברכות ולחכמים אין מברכין ג' ברכות אלא על הפת: שלק. ירק שלוק: והוא מזונו. קבע עליו סעודתו: לצמאו. אבל כששותה כדי לבלוע או להטעים דבר שבפיו אינו חייב לברך: בורא נפשות רבות. וזו ברכה שלבסוף: **גמ':** [ג]וברכת. אכולהו קאי וגם ז' מינין בכלל, ובהאי קרא רמיזי ג' ברכות כדלקמן: ורבנן. וקשיא לדידהו מ"ט לית להו דמברך ג' אכל ז' מינין כיון דקרא אכולהו קאי: ארץ הפסיק הענין. פי' דהך ארץ אשר לא במסכנות מפסיק הענין ולא קאי וברכת אלא אלחם: כל שהוא מחמשת המינין. שנעשה מקמח חמשה מיני דגן: משבעת

תורה אור וציונים

שמות כ' ז' · מלאכי ג' כ' · דברים ח' ח' · *ג א' ו' · משלי כ"ז י"ח · דברים כ"ח א' · שם ל' י"ז · דברים ח' ח' · שם ט' · שם י'

**מ"מ:** [א]ב"ב צ"ו ע"ב. [ב]ברכות מ' ע"ב. [ג]אדר"נ פכ"ו. [ד]ברכות ל"ג ע"א. [ה]ברכות מ"א ע"א. [ו]נדרים ח' ע"ב. [ז]ברכות מ"א ע"א. [ח]שם מ"א ע"ב. [ט]מנחות נ"ג ע"ב. [י]ערובין נ"ד ע"א. [כ]סנהדרין צ"ט ע"א. [ל]מגילה ו' ע"ב. [מ]סוכה מ"ו ע"א. (ד) [א]ברכות מ"ד ע"א [ב]שם ל"ז ע"א. [ג]שם מ"ד ע"א.

תורה אור וציונים

תהלי' כ"ד א' *א' ר' נ' שם קט"ו ט"ז

תהלי' ס"ח כ'

(א) מתני': [א]כיצד מברכין על הפירות, על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ, ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: גמ': ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר °ליי' הארץ ומלואה, רבי לוי *רמי כתיב °ליי' הארץ ומלואה, וכתיב °השמים שמים ליי' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. [ב]אמר רב יהודה אמר שמואל וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ היכי דמי אילימא דקא שתי ליה (משתה) אוזוקי מזיק ליה דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש הסך שמן של תרומה משלם את הקרן ומשלם את החומש אלא דקא אכיל ליה על ידי פת אי הכי הויא ליה פת עיקר והוא טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפל' אלא דקא שתי ליה על ידי אניגרון דאמר רבה בר שמואל אניגרון מאי דסלקא אנסיגרון מיא דכולהו שלקי אם כן הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו דתניא החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע פשיטא מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכוין לא לברך עלי' כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: [ג]ועל הירקות אומר כו': קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה על ידי האור אף ירקות נמי שנשתנו על ידי האור, אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה ממאי מדקתני ירקות דומיא דפת, דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה ורבותינו היורדין מארץ ישראל ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו ואני אומר כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא אלא כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל היכי משכחת לה אמר רב נחמן בר יצחק משכחת לה בתומי וכרתי: [ד]ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: א"ר זירא ואיתימ' ר' חיננא בר פפא אין הלכה כר' יהודה וא"ר זירא ואיתימא ר' חיננא בר פפא מ"ט דר' יהודה אמר קרא °ברוך יי' יום יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך כל יום ויום הן לו מעין ברכותיו הכא נמי כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו: [ה]הכוסס את החטה מברך עליה בורא פרי האדמה והתניא בורא מיני זרעים לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתנן ועל ירקות אומר ב"פ האדמה ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: (ב) מתני': [א]בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא: גמ': [ב]ועל כולן אם אמר שהכל כו': אתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ור' יוחנן אמר אפי' פת ויין. נימא כתנאי ראה פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה יצא, ראה תאנה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו נימא רב הונא דאמר כר' יוסי ור' יוחנן דאמר כר' מאיר אמר לך רב הונא אנא דאמרי אפי' לר' מאיר עד כאן לא קאמר ר' מאיר התם אלא היכא דקא מדכר שמיה דפת אבל היכא דלא קא מדכר שמיה דפת אפי' ר' מאיר מודה ור' יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפי' לר' יוסי עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן אפי' רבי יוסי מודה. בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. והא בעינן שלש ברכות מאי יצא דקאמר רב נמי יצא ידי ברכה ראשונה: גופא אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה: (ג) מתני': [א]ועל דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו על החומץ ועל הנובלות אומר שהכל נהיה בדברו ר' יהודה אומר כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו היו לפניו הרבה מינין רבי יהודה אומר אם

## תוספות

(ב) [ג]ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין. וכן הלכה דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב:

(שם) נימא רב הונא דאמר כרבי יוסי. וא"ת היכי מצי סובר רב הונא כר"י הא רב הונא מודה בשאר דברים חוץ מפת ויין שאם אמר שהכל דיצא ואלו רבי יוסי סבר דלא יצא דכל המשנה ממטבע כו' וי"ל דמלי' למימר דאפילו רבי יוסי לא קאמר לא יצא אלא בברוך המקום שאינו ברכה כלל אבל בשהכל מודה:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

(א) מתני': [א]חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן בפת ודומי' שמינו [לקמן בסוף פרק זה] דקבע ר' יהודה ברכה לעצמו ליה הגדול מתוך חשיבותו: בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות [הילזענפריכטע] בעי לר"י היכר ברכה לכל מין ומין כמו דמצריך ר"י ליה הגדול ברכה לעצמו: גמ': מעל. כנהנה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה וכדאמרינן לקמן: לאחר ברכה. הרי היא לבני אדם: [ב]אזוקי מזיק. לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב: דתני. דלאו בר אכילה היא: השותה שמן של תרומה. בשוגג: משלם את הקרן. כשאר מזיק את חברו בממונו: ואין משלם חומש. דגבי תומם אכילה כתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כ"ב י"ד) פרט למזיק: ע"י הפת. משום לפתן: ע"י אניגרון. מין מאכל הוא ונותני' לתוכו שמן ושנוי במשנה במה מקומות: דאמר רבה בר שמואל. לא אתא הכא אלא לפרושי לן מאי ניהו: מיא דסלקא. מים שסלקו בהן תרדין: דכולהו שלקי. כל מיני ירק שלוק: החושש בגרונו. וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל: לא יערענו בשמן בשבת. דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה היא וחכמים גזרו על כל רפואות הנכרות משום שחיקת סמנים שהיא מלאכה: תחלה. כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם בליעה ואם בא להשהותו ישהנו: דאית ליה הנאה מיניה. לבד הרפואה יש לו הנאת אכילה: [ג]קתני ירקות דומיא דפת. דקתני להו גבי הדדי: שנשתנה ע"י האור. ע"י אפיה ממה שהיה בתחלתו: אף ירקות נמי שנשתנו ע"י האור. כלומר ע"י בשול ואפילו הכי במלתייהו קיימי לענין ברכה ומברכין עליהן בורא פרי האדמה כמו שמברכין עליהן קודם שנשתנו ע"י האור: זאת אמרת. מכאן למדנו: שלקות. ירק שלוק ועניינו רתיחה ובשול: ומנו. ומאן הוא: היורדי' מא"י. שהולך מא"י לבבל יורד ממקום גבוה למקום נמוך שא"י גבוה מבבל ור' חסדא בבבל היה: משמיה. בשמו: ואני אומר. ר"ח אומר כן ליישב דבריהם שלדקו יחדיו דיש מהן פרי האדמה ויש מהן שהכל: כל שתחלתו. כל ירק שבתחילתו כשנאכל חי מברך בפה"א: שלקו. שבשבשה משלתים מברך שהכל ור"י קאמר שמעתים בשבך: וכל שתחלתו שהכל. ירק שאין דרכו ליאכל חי ולכן אם אכלו חי מברך שהכל: שלקו. והוגאו לדרך אכילתן מברך עליהן בפה"א, ורב קאמר שמעתים בשבך: בשלמא. תינח: בכרבא. מין ירק (קאהל): וסלקא. מין למה שהרשו נאכל, ושם הרשו רונקעלריבע בלעז: קרא. קירבים בלעז: בתומי. שום (קנאבלויך): וכרתי. לויך בלעז והוא מין בצל: אין הלכה כר' יהודה. רוב החכמים לא הסכימו לדעתו ואין עושין כמותו: כל יום ויום. כלומר מעינין אותו היום בשבת מעין שבת וביום טוב מעין יו"ט: [ה]הא ר' יהודה וכו'. הא דקתני בורא מיני זרעים ר"י היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו שהלכך לירקות בורא מיני דשאים למטין דזרעים כינהו ב"מ זרעים ולרבנן בין זרעים בין ירקות ב"פ האדמה ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו: (ב) מתני': בירך על פירות האילן וכו'. דלכתחילה מברך עליהן ב"פ העץ אבל בדיעבד כלומר כשכבר בירך בפה"א יצא ואינו חוזר ומברך דארץ עיקר כל הפירות היא והכל גדל הימנה: ועל כולם. על כל המינים שיש עליהם ברכה: יצא. אבל לכתחיל' חייב לברך בכל מין ומין ברכה הקבועה לו: גמ': [ב]אתמר. כלומר כך נאמר בבית המדרש, וכשמביא בגמרא מאמר מפי התנאים קאמר תנן או תניא או ת"ר, אבל כשהמאמר מפי האמוראים קאמר אתמר: חוץ מן הפת ומן היין. דעל אלו לא יצא בברכת שהכל: נימא כתנאי. נאמר דנחלקו כתנאי כלומר דמחלוקתם זו מחלוקת התנאים היא ולמה הוצרכו לחזור ולחלוק: ברוך המקום. הקב"ה שהוא בכל מקום ומלא כל הארץ כבודו: ממטבע שטבעו חכמים. כלומר ממה שקבעו חכמים: ר"ה דאמר כר"י. דהמשנה לא יצא ולהכי בפת ויין לא יצא בברכת שהכל: אמר לך. יכול להשיב לך: עד כאן לא קאמר ר"מ. כלומר עד הענין שאנו דנין עליו כאן לא אמר ר"מ דיצא דהתם על כל פנים מזכיר שם פת אבל הכא אינו מזכיר שם היין כלל וגם ר"מ מודה דלא יצא, ואין דבריו של השם מוסבים עד כאן: דתקינו רבנן. דעכ"פ ברכה זו תקנת רבנן היא רק דלא תקנום על מין זה: רעיא. רועה: כרך ריפתא. אכל פת: והאמר רב וכו'. והרי זה לא הזכיר שם שמים ואמאי קאמר רב דיצא: והא בעינן ג' ברכות. לאחר שאכל, ומדקאמר יצא משמע דלגמרי יצא ואין צריך לברך עוד כלל: גופא. נחזור ונעמוד על גוף הדבר ששמענו כאן: שאין בה מלכות. שאינו מזכיר בה מלך העולם: (ג) מתני': שאין גדולו מן הארץ. שאינו צומח מן הארץ: הנובלות. נופלות מן העץ קודם שנבשלו כל צרכן: מין קללה. שיש בו פגם וחסרון: הרבה מינין. מיני פירות

שבעה נרותיה מעכבין זה את זה שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו אפי' כתב אחד מעכבן ד' פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו אפי' כתב אחד מעכבן ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת ר' ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות. **גמ'**: ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה בפתחיהן ועליהן אמר דוד °שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך ר"א בן יעקב אומר כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחזוק *שלא יחטא שנ' °והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר °חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. ת"ר ידך זו שמאל אתה אומר שמאל או אינו אלא ימין ת"ל °אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואומר °למה תשוב ידך וימינך מקרב חיקך כלה ר' יוסי החורם אומר מצינו ימין שנקרא יד שנ' °וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו ואידך יד ימינו איקרי יד סתמא לא אקרי ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר °וקשרתם °וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין וכיון דקשירה בימין הנחה בשמאל הויא ור' יוסי החורם הנחה דבשמאל מנא ליה נפקא ליה מהיכא דנפק ליה לרבי נתן רב אשי אמר מידכה כתיב בה"י כהה: אמר רב שמואל בר בידרי א"ר ואמרי לה א"ר אחא אריכא אמר רב הונא ואמרי לה א"ר מנשיא אמר שמואל תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן איני והא א"ר יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן אביי ורבא דאמרי תרוייהו משעת הנחה ועד שעת קשירה אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפילה של יד אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין על של ראש אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתים תנא סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי מלחמה תנא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב °וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך אלא כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד מנלן אמר רבה רב הונא *אסברה לי אמר קרא והיו לטוטפת בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים: רב נחמן אשכחיה לרב ארא בר אהבה רמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית א"ל מאי ציצי שמענא הכי אמר רב ציצית אין צריכה ברכה. כי נח נפשיה דרב הונא על רב חסדא למירמא דרב אדרב ומי אמר רב ציצית אין צריך ברכה והא אמר רב יהודה אמר רב מנין לציצית בנכרי שהיא פסולה שנ' °דבר אל בנ"י ועשו להם ציצית בני ישראל יעשו ולא הנכרי יעשה והא מאי רמיה אמר רב יוסף קסבר רב חסדא כל מצוה שכשרה בנכרי בישראל אין צריך לברך כל מצוה שפסולה בנכרי בישראל צריך לברך. וכללא הוא והרי מילה דכשירה בנכרי דתניא עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא ארמאי ורופא כותי ימול ארמאי ואל ימול כותי דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כותי ולא ארמאי ובישראל צריך לברך דאמר מר המל אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה מידי הוא טעמא אלא לרב מיפסיל פסיל דאיתמר מנין למילה בנכרי שפסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר °ואתה את בריתי תשמור ר' יוחנן אמר °המול ימול המל ימול סוכה מסייע ליה תפילין הוו תיובתיה הרי סוכה דכשירה בנכרי דתניא סוכת נכרים סוכת נשים סוכת בהמה סוכת כותיים סוכה מכל מקום כשירה ובלבד שתהא מסוככת כהילכתה ובישראל אין צריך לברך דתני' העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אתה ה' אמ"ה שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה בא לישב בה אומר בא"ה אמ"ה אקב"ו לישב בסוכה, ואלו לעשות סוכה לא מברך. תפילין תיובתיה והרי תפילין דפסולות בנכרי דתני רב חיננא בריה דרבא מפרשניא ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן צדוקי כותי נכרי עבד אשה וקטן מומר פסולין שנ' וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה ובישראל אין צריך לברך דשלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דר' יוחנן על תפילין של יד אומר ברוך אקב"ו להניח תפילין על תפילין של ראש אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין ואלו לעשות תפילין לא מברך אלא לאו היינו טעמא כל מצוה דעשייתה גמר מצוה כגון מילה אע"ג דכשירה בנכרי בישראל צריך לברך וכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה כגון תפילין אע"ג דפסולות בנכרי בישראל אין צריך לברך ובציצית בהא קמיפלגי מר סבר חובת טלית הוא ומר סבר חובת גברא הוא: א"ר ינאי ותפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים מאי היא אמר רבא שלא ישן בהן. ואמאי קרי ליה בעל כנפים שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק ראהו קסדור אחד רץ מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו אמר לו מה זה בידך אמר כנפי יונה פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה שנאמר °כנפי יונה נחפה בכסף וגו' מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

שבעה נרותיה. אלו הנרות שהיו נותנים בראש כל אחד כדי לאת בהן השמן והפתילה: שתי פרשיות שבמזוזה. שמע (דברים ו' ד') והיה אם שמוע (שם י"א י"ג): אפי' כתב א'. אות אחת: ד' פרשיות שבתפילין. שמע, והי' אם שמוע, קדש לי כל בכור (שמות י"ג א') והיה כי יביאך (שם) דבכולהו כתי' לטטפת או לזכרון בין עיניך: מעכבות זו את זו. בין בתפלה של ראש שכותבין כל פרשה ופרשה בקלף בפני עצמו בין בתפלה של יד שארבעתן כתובין בקלף א': ארבעתן ד' מצות. ואין מעכבות זו את זו ואין הלכה כר"י: **גמ'**: שבע ביום וגו'. תפילין שבראש ושביד הרי ב', וד' ציצית הרי ו', ומזוזה הרי שבע: סביב ליראיו. אלו המצות הסובבין את האדם ומגינין עליו: ת"ר ידך וכו'. דכתיב וקשרתם לאות על ידך: ידי יסדה ארץ וימיני וגו'. מדכתיב ידי וימין ש"מ דיד היינו שמאל: אינו צריך. למילף מזה דמניחין תפילין בשמאל: וקשרתם וכתבתם. דכתיבי ב' קראי סמיכי להדדי: ור"י החורם. לאמר דיד ימין נמי משמע: כתיב בה"י כהה. דכ' בה"י יתירה לומר לך דמניחין ביד הכהה כלומר החלושה שהיא שמאל: משעת הנחתן. משמע לאחר שהניחן: עובר לעשייתן. קודם עשיים: אביי ורבא דאמרי תרוייהו. דמשעת הנחתן דקאמר היינו משעת הנחה ועד שעת קשירה דכיון דעדיין לא קשר הוי עובר לעשייתן: סח בין תפילה לתפילה. מפסיק בשיחה בין של יד לשל ראש: סח אין. שם הוא דמברך אבל לא סח אינו מברך כלל: על מצות תפילין. דעכשיו כשמניח את של ראש גומר את המצוה: לא סח מברך אחת. על של ראש כלומר על מצות תפילין: סח וברך שתים. חוזר ומברך להניח ואח"כ על מצות תפילין: סח בין תפילה לתפילה. ולא חזר ובירך על של ראש: וחוזר עליה מעורכי מלחמה. דכתי' (דברים כ' ח') איש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ודרשי' בשירא מעבירות שבידו: והיו לטטפת וגו'. והיו משמע שתים, כל זמן שתהי' של ראש בין עיניך יהיו שתים הרי דחולץ של ראש תחילה: רמי חוטין. היה מטיל ציצית לטליתו: ציצי. ציצית: אין צריכה ברכה. בשעת עשיים: מאי רומיא. מאי קושיא: כל מצוה שכשירה בנכרי בישראל א"צ ברכה. דאין יכול לומר אשר קדשנו דהא נכרי נמי כשר בה: רופא. מוהל: ואל ימול כותי. לפי שמל לשם הר גריזים כדמפרש במסכת ע"ז דף כ"ז ע"ב: מידי הוא טעמא. דמקשי רב חסדא: אלא לרב מיפסל פסיל. ומילה בנכרי הילכך איכא למימר דרב חסדא לא קשיא אלא לרב: ואתה את בריתי תשמור. לגימול כמותך אני מוכרו: המול ימול. קרי ביה המל ימול: סוכה מסייע ליה. לרב חסדא: סוכה מכל מקום. אפי' פסותה מאלו דהאי תנא משיבי ליה הני משום דישראלים ניכהו וחייבין בסוכה וראוים סוכתן להכשיר יותר מסוכת נכרים נשים בהמה וכותיים שאין חייבין בסוכה: מפרשניא. שם מקום: צדוקי נכרי. לאכי נקט דמתני' בקי בכתיבה: תפילין. עשייתן לאו זו היא גמר מצותם עד שיקשרם: בהא פליגי. רב נחמן ורב חסדא אליבא דרב רב חסדא סבר ציצית חובת טלית היא הילכך עשייתן הוא גמר מצותן ורב נחמן סבר חובת גברא הוא ועטיפתה זוהי מצותה: גוף נקי. שיזהר שיהיה גופו טהור: ינקרו את מוחו. על שהניח תפילין בראשו: קסדור. ממונה לבדוק ולחקור אחר כל מי שיעבור על מצות המלך: רץ מפניו. אלישע, והקסדור רץ אחריו כדי לתפשו: ומ"ש כנפי יונה. מה נשתנה יונה שנדמו התפילין כיונה יותר מכשאר עופות: דאמתיל כנסת ישראל. דנמשלה אומה ישראלים: אף ישראל מצות מגינות עליהן. וכן לשם ככנפים:

סליק פרקא.

## תוספות

(*) (ח) אשר קדשנו במצותיו וצונו' להניח תפילין. כיון דתחלת הנחתו בזרועו יש לו לברך להניח אבל בשל ראש מברך על מצות ולא להניח שכבר התחיל והניח אחד מהם:

(שם) אמר רבה רב הונא אסברה לי. רבה גרסינן ולא רבא, דרבא לא ראה רב הונא מעולם דהא אמרינן (עיין לקמן ד' מ' ה') דביום שמת רב יהודה נולד רבא ורב הונא שכיב קודם רב יהודה, דכי נח נפשי' דרב יהודה קאמר התם נברא רבה כרב יהודה ליכא הכא, ורב הונא הוי' גדול בחכמה ובמנין מכל תלמידים דרב:

(שם) מניין לציצית בנכרי שהיא פסולה. משמע הא אשה כשירה ולא אמר כל שאינו בלבישה אינו בעשייה דהא לא כתיב בגופיה לבישה אלא בכלאים ומילתא אחריתי היא וגבי תפילין דרשי כי האי גונא:

סליק פרקא:

תורה אור וציונים: תהלי' קי"ט קס"ד; *א' א' א' קהלת ד' י"ב; תהלים ל"ד ח'; ישעי' מ"ח י"ג; תהלי' ע"ד י"א; בראשי' מ"ח י"ז; דברים ו' ח'; שם ט'; דברים ו' ח'; *א' ו' ג'; במדבר ט"ו ל"ח; בראשית י"ז ט'; שם י"ג; תהלי' ס"ח י"ד

מ"מ: סנחות ס"ג ע"ב. שם ל"ו ע"ב. שם ל"ה ע"ב. שם מ"ב ע"א. שבת מ"ט ע"א. (*) ברכות כ' ע"ב.

תורה אור וציונים
שם ח' ל"ג

## תוספות

(ו) א)אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות. פי' ר"ח ורבינו האיי דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין ולכך אנו אומרים זכרנו וקרובץ ויעלה ויבא נהם ותדע דדוק' יחיד קאמר דהכי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם:

ד"ה ב' כ"ו

המקדש שנאמר °והתפללו והתחננו אליך בבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים שני °והתפללו אל המקום הזה היה עומד בבית קדשי הקדשי' יכוין את לבו כנגד בית הכפורת היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב במערב מחזיר פניו למזרח בדרום מחזיר פניו לצפון בצפון מחזיר פניו לדרום נמצאו כל ישראל מכונין את לבם למקום אחד.

שה"ש ד' ד'

א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה °כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו. ח)ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחר ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם °רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב °ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתן לי עד *שאפייסך בדברים א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר לו א"ל לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך א"ל היו חותכים את ראשי בסייף א"ל והלא דברים קל וחומר ומה אתה שהיית עומד *לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה, מיד נתפייס אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום: ט)כל זמן שאדם חוטא מירא הבריות עליו וכל זמן שאינו חוטא מוראו על הבריות: (ו) **מתני':** א)מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר בהודאה: **גמ':** מזכירין גבורות גשמים מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים מ"ט אמר רב יוסף מתוך שהיא פרנסה לפיכך קבעוה בברכת פרנסה הבדלה בחונן הדעת מ"ט אמר רב יוסף מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה ורבנן אמרי מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול ואמר ר' אמי גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות שנ' °כי אל דעות יי': ב)אמר אביי נקיטינן אין עני אלא בדעה במערבא אמרי' דדא ביה כולה ביה דלא דא ביה מה ביה דא קני מה חסר דא לא קני מה קני: ג)ר' יהושע בן לוי אמר °כל ימי עני רעים זה שדעתו קצרה, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה: ד)אמר ר' תנחום אמר רב אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. מיתיבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים מחזירין אותו והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס, לא קשיא הא ביחיד הא בצבור בצבור מ"ט לא משום דשמעה משליח צבור אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה אלא אידי ואידי ביחיד ולא קשיא הא דאידכר קודם שומע תפלה הא דאידכר בתר שומע תפלה: ה)אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ראש חדש ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א"ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא אלא לא שנא: (ז) **מתני':** א)*העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה: **גמ':** אמר רב הונא טעה בג' ראשונות חוזר לראש, באמצעיות חוזר לאתה חונן, באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להן סדר מתיב רב ששת מהיכן הוא חוזר מתחלת ברכה שטעה זה תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא אמצעיות כלהו חדא ברכתא ניהו אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות דא"ר חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו: ב)אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה *מעין כל ברכה וברכה אומר א"ר חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים: ג)ת"ר מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה אמר להם כלום מאריך יותר ממשה רבינו דכתיב ביה °את ארבעים היום ואת מ' הלילה וגו' שוב מעשה בתלמיד א' שירד לפני התיבה בפני ר"א והיה מקצר יותר מדאי א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה א"ל כלום מקצר יותר ממשה רבינו דכתיב °אל נא רפא נא לה: א"ר יעקב אמר רב חסדא כל המבקש רחמים על חבירו א"צ להזכיר שמו שנ' אל נא רפא נא לה ולא קמדכר שמה דמרים. ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף, הודאה תחלה וסוף ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה: ד)אמר רב הונא אמר רב משום ר' מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנאמ' °אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: (ח) **מתני':** א)שבעה קני מנורה מעכבין זה את זה
שבעה

*א' ג' ג'
*א' ג' ה'
דברים ד' ט'
שם ט"ו
שמואל א' ב' ג'
משלי ט"ו ט"ו
*ב' ד' ה'
*ג' ד' ה'
דברים ט' כ"ה
במדבר י"ב י"ג
קהלת ה' א'

## פירוש (מפרש"י וס"א)

הרוחות. לכל ארץ ישראל כדבעי למימר אל המקום הזה: אחורי בית הכפורת. במערב העזרה היו י"א אמה אחר מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח: ח)ריקה. איש נער: א"ל. אותו חסיד אילו היית וכו': ט)מורא הבריות עליו. מתיירא מן הבריות, אבל שומר מצות לא יירא דבר רע כמו אותו החסיד שלא היה מתיירא מפני השגמון: מוראו על הבריות. הבריות מכבדין אותו: (ו) **מתני':** א)גבורות גשמים. כבר נתפרש דהיינו משיב הרוח ומוריד הגשם שאינו לשון בקשה אלא הזכרת גבורתו של הקב"ה: ושאלה. ותן טל ומטר שהוא לשון שאלה ובקשה: והבדלה. במוצאי שבת, אתה חוננתנו: אומרה. להבדלה: **גמ':** שקולה. כלומר דומה ושוה: כתחיית המתים. דתחיית המתים חיים לעולם וירידת גשמים חיים לעולם: מתוך שהיא חכמה. הבדלת דברים וידיעת חלוק שביניהם חכמה היא וכן להבדיל בין קודש לחול ובין טמא לטהור: מתוך שהוא חול. שאומרים אותה בתחלת ימי החול להבדיל בין קודש לחול: קבעוה בברכת חול. בברכה ראשונה של חול דהיינו אתה חונן דעד ברכה זו אומרים גם בשבתות וימים טובים: גדולה דעה. שנתנה בתחלת ברכה של חול משום שהיא יסוד כל ברכה שהחול מהקב"ה עליו ועל כל העולם כלו: שתי אותיות. ב' שמות הקב"ה: ב)נקיטינן. מסורת מאבותינו: אלא בדעה. שעני דעת כי דעת קנין מה חסרה, דעת חסרה מה קנית: דא ביה. דעת בו: כולה ביה. הוי כמי שיש לו הכל ואינו נחסר כלום: ד)גבורות גשמים. הזכרה בעלמא היא לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול לאומרה בשומע תפלה: מיתיבי. לשון קושיא הוא, משיב על דברי האמורא ממשנה או ברייתא דאין כח האמורא לחלוק על המשנה: ביחיד. מחזירין אותו: בצבור. יחיד המתפלל עם הצבור: אדכר קודם ש"ת. אין מחזירין אותו שיכול לאומרה בש"ת: ה)בחדש מלא. כשעושין ראש חדש ב' ימים נקבע יום הראשון לחודש שעבר ונקרא מלא לפי שהוא בן ל' יום, אבל כשאין ר"ח רק יום א' אז אין בחדש שעבר רק כ"ט יום ונקרא חסר, והלכך בחדש מלא שהם ב' ימים ר"ח יכול לאומרה למחר דערבית של מחר ר"ח גמור יותר מן הראשון: מכדי טעמא קאמר. שאין מקדשין את החדש בלילה: (ז) **מתני':** א)וטעה. ואינו יודע לחזור כגון שדלג ברכה אחת והתחיל אחרת ואינו יודע לשוב ולאחוז סדרו: ולא יהא סרבן באותה שעה. לא ימאן מלעבור לפני התיבה כדי שלא תהא התפלה נפסקת כל כך: מתחלת הברכה שטעה זה. אפי' טעה באמצע הברכה צריך להתחיל מתחלתה: **גמ':** בג' ראשונות. בג' ברכות הראשונות עד אתה חונן: באמצעיות. בתיבות מן אתה חונן עד רצה: אחרונות. מרצה ואילך: אין להן סדר. ואם דלג ברכה אחת ואח"כ נזכר בה, אומרה אף שלא במקומה: תיובתא דר"ה, דאמר רב הונא דחוזר לאתה חונן: כלהו חדא ברכתא ניהו. ודקתני מתחילת ברכה שטעה זה היינו אתה חונן דכל ברכות האמצעיות כחדא חשיבי: ב)מעין כל ברכה וברכה. כגון הך דלקמן יש לו חולה בתוך ביתו בברכת חולים, וצריך לפרנסה בברכת השנים: ג)כמה ארכן הוא זה. כמה הוא מאריך: את מ' יום וגו'. ומקיף ליה ואתפלל אל ה' וגו': הודאה תחלה וסוף. מודים ולך נאה להודות: ד)לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין. שידקדק בדבריו לפני הקב"ה ולכן סדרו חכמים תפלותינו יען שאין ביד כל אדם לסדר תפלתו כהוגן ולדקדק בדבריו: (ח) **מתני':** א)שבעה קני מנורה. כדכתיב וששה קנים יוצאים מצדי' (שמות כ"ה ל"ג) והמנורה עצמה שבאמצע היא השביעית: מעכבין זה את זה. כולן מצוה אחת הן ואין א' בלא חברתה מצוה:

**מ"מ:** ח)ברכות ל"ב סע"ב. ט)ראש"ז פ"ח: (ו) א)ברכות ל"ג ע"א. ב)נדרים מ"א ע"א. ג)ב"ב קמ"ה סע"ב. ד)ברכות כ"ט סע"א. ה)שם ל' ע"ב: (ז) ברכות ל"ד ע"א. ב)ע"ז ח' ע"א. ג)ברכות ל"ד ע"א. ד)שם ס"א ע"א: (ח) א)מנחות כ"ח ע"א.

לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'**: *הני י"ח כנגד מי א"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד °בהבו לה' בני אלים רב יוסף אמר כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקרית שמע: [ב]תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. א"ר יוחנן ואמרי לה במתניתא תנא מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר: ת"ר מניין שאומרים אבות שנ' °הבו לה' בני אלים ומניין שאומרים גבורות שנ' °הבו לה' כבוד ועוז ומניין שאומרים קדושות שנ' °הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש ומה ראו לומר בינה אחר קדושה שנ' °והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וסמיך ליה וידעו תועי רוח בינה ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב °ולבבו יבין ושב ורפא לו אי הכי לימא רפואה בתרה דתשובה לא סלקא דעתך דכתיב °וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ומאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא כתב קרא אחרינא °הסולח לכל עווניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעו בשביעית ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב °ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנ' °ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וכתיב °ואשיבה שופטיך כבראשונה וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם שנ' °ושבר פושעים וחטאים יחדיו יכלו וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים דכתיב °וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גרי הצדק עם הצדיקים שנ' °מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמיך ליה °וכי יגור אתכם גר והיכן מתרוממת קרנם בירושלים שנ' °שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך וכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנ' °אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם וכיון שבא דוד באתה תפלה שנ' °והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנ' °עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי וכיון שבאת עבודה באתה תודה שנ' °זובח תודה יכבדנני ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה דכתיב °וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ולימרה אחר העבודה לא סלקא דעתך דכתיב זובח תודה מאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי מסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים דכתיב °ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ברכה דהקב"ה שלום שנ' °ה' יברך את עמו בשלום. [ג]ארשב"ל °ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב יכול יהו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן: °ועשיתי לך שם גדול בשם הגדולים תני רב יוסף זהו שאומרים מגן דוד: [ד]אמר רבה בר חנינא משמיה דרב המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, אמר שמואל מאי טעמא דרב דכתיב °ה' זוקף כפופים. מיתיבי °ומפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי מפני שמי כתיב. אמר ליה שמואל לחייא בר רב בר אוריאן תא ואימא לך מילתא מעלייתא דאמר אבוך, הכי אמר אבוך כשהוא כורע כורע בברוך, כשהוא זוקף זוקף בשם. רב ששת כי כרע כרע כחיזרא כי קא זקיף זקיף כחיויא: ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ור"א אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא שנ' °ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה אימתי ויגבה ה' צבאות אלו י' ימים שמראש השנה ועד יום הכיפורים וקאמר האל הקדוש מאי הוי עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט, והלכתא כרבה: [ה]ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו'. מאי קבע א"ר יעקב בר אידי א"ר אושעי' כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים: [ו]ר"י אומר ההולך במקום סכנה וכו'. א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תרוי ולא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא א"ר יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך וא"ר יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשה ידי ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר אביי לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא היכא נימא יהר"מ ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו': [ז]היה רוכב על החמור וכו'. ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא ריביל הלכה כרבי: ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנ' °והתפללו אל יי היה עומד בחוצה לארץ יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנ' °והתפללו אליך דרך ארצם. היה עומד בא"י יכוין את לבו כנגד ירושלם שנ' °והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת היה עומד בירושלם יכוין את לבו כנגד בית המקדש

## פירוש (מפרש"י וס"א)

יחזיר פניו. למזרח לצד ירושלים: אסדה. עגלה: **גמ'**: כנגד מי. כנגד איזה דבר שמספרו י"ח קבעו כאן י"ח ברכות: כנגד י"ח אזכרות. שנזכר שם ד' אותיות בלותו המזמור י"ח פעמים ומזמור זה רמז לתפלה שיהיה עשרה כדמפרש בסמוך: [ב]פקולי. שם מקום: על הסדר. כמשפט סדר המקראות וכדמפרש בסמוך: במתניתא. בברייתא: מניין שאומרים אבות. בשמנה עשרה: הבו לה' בני אלים. הזכירו לפניו את אילי הארץ אלו האבות אברהם יצחק ויעקב המעולים שבבני אדם: גבורות. אתה גבור: ועוז. הייני גבורה: קדושות. אתה קדוש: בינה. אתה חונן: תשובה. השיבנו: לא סלקא דעתך. לא יעלה על דעתך כן: וירבה לסלוח. הרי דסליחה אחר תשובה: דסמכת אהא. אהך קרא דכתיב סליחה גבי תשובה: סמוך אהא. דכתיב רפואה גבי תשובה: כתיב קרא אחרינא. נ"כ רפואה בתר סליחה: ומה ראו לומר גאולה בשביעית. דאם לא בעינינו ברכה שביעית היא והרי בקרא זה רפואה קודמת לגאולה: שעתידין ליגאל בשביעית. בשנה שמיטה ולכן קבעו גאולה בשביעית ורפואה בשמינית: ברכת השנים. ברך עלינו את השנה הזאת: קבוץ גליות. תקע בשופר וכו': כי קרבו לבא. אלמא קבוץ גליות בעת ברכת השנים היא: ואשיבה ידי עליך וגו'. הייני קבוץ גליות: וכתי' ואשיבה שופטיך כבראשונה. וכיון דסמיכי בקרא להדדי נאמר בתפלה נמי השיבה שופטנו כבראשונה אחר תקע בשופר: שכלו הפושעים. ולכן סמוך לה ולמלשינים אל תהי תקוה: מתרוממת קרן צדיקים. ולהכי סמוך לה על הצדיקים ועל החסידים: בירושלים. ולהכי סמוך לה ולירושלים עירך ברחמים תשוב: בא דוד. ולכן סמוך לה את צמח דוד וכו': אחר ישובו. לבית המקדש: באתה תפלה. ולהכי סמוך לה שמע קולנו: עבודה. זו ברכת רצה: באתה תודה. זו ברכת מודים אנחנו לך וכו': ברכת כהנים. זו תפלת אלקנו ואלקי אבותנו ברכנו בברכה המשולשת וכו' האמורה אחר הודאה: וירד מעשות החטאת. אחרי שירד מעבודה בירך את ישראל ואף הודאה עבודה למקום היא כדכתי' זובח תודה יכבדנני וקיום ברכת כהנים סוף וישם לך שלום וכן סמוך ליה ברכת שים שלום: [ג]ואעשך לגוי גדול. ברכה משולשת כתובה כאן: ועשיתי לך וגו'. בדוד המלך כתיב: כשם הגדולים. אלו אברהם יצחק ויעקב כשם שהזכרת שמותיהם נזכרין בתפלה כך יזכירו את שמך: [ד]כשהוא כורע. באבות ובהודאה כורע בברוך וזוקף את עצמו כשהוא מזכיר את השם על שם ה' זוקף כפופים: נחת. לשון הכנעה: בר אוריין. בן תורה: תא ואימא לך ובו'. בוא ואומר לך דבר נשגב: כחיזרא. שבט ביד אדם וחובטו כלפי מטה בבת אחת: זקיף כחיויא. בנחש ראשו תחילה ואח"כ גופו שלא תראה כריעתו עליו כמשוי: כחיויא. כנחש הזה כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה ונזקף מעט מעט: ואמר. ועוד אמר: המלך הקדוש. לפי שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם: המלך המשפט. כמו מלך המשפט, כמו נושאי הארון הברית (יהושע ג' י"ד) כמו ארון הברית, וכן המסגרות המכונות (מלכי' ב' ט"ז י"ז) שהוא כמו מסגרת המכונות, וכן העמק הפגרים (ירמי' ל"א ל"ט) כמו עמק הפגרים: [ה]כמשוי. והיינו לשון קבע חוק קבוע הוא עלי להתפלל וצריך אני לצאת ידי חובתי: [ו]לא תרתח ולא תחטי. לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: לא תרוי. לא תשתכר ביין: המלך. טול רשות: לעולם. תמיד: לישתף נפשיה. אל יתפלל בלי יחיד אלא בלי רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת: שתוליכנו. בלי רבים: [ז]שאין דעתו מיושבי' עליו. שקשה עליו עכוב הדרך: לכוין את הרוחות

## תוספות

(ה) [ד]והלכתא כותים דרבה דצריך לחתום המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמר מחזירין אותו. וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים מחזירים אותו אם לא אמר. דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו. וכן פסק רבי' יהודה אם ספק לו אם אמר אם לא אמר מחזירים אותו כדאיתא בירושלמי (דתענית פ"ק) היה מתפלל ואינו יודע אם הזכיר של ומטר ואם לאו כל שלשים יום בחזקת שלא למד. פיר' שלא אמר אלא כמו שהוא למוד עד עתה שלא אמר כן אמר כן בחזקת שהזכיר והוא הדין לכל הדברים שצריך להזכיר כך הדין. וא"כ בעשרת ימי תשובה דליכא שלשים יום צריך לחזור [ור"ת כי דאין מחזירין אותו מכל אותן דברים]:

*ב' ב' ג' · תהלי' כ"ט א' · תהלי' כ"ט א' · שם ב' · שם · ישעי' כ"ט כ"ג · שם ו' י' · שם נ"ה ז' · תהלי' ק"ג ג'–ד' · יחזק' ל"ו ח' · ישעי' א' כ"ה · שם כ"ו · שם כ"ח · תהלי' ע"ה י"א · ויקרא י"ט ל"ב · ויקרא י"ט ל"ג · תהלי' קכ"ב ו' · הושע ג' ה' · ישעי' נ"ו ז' · שם · תהלי' נ' כ"ג · ויקרא ט' כ"ב · במדבר ו' כ"ז · תהלי' כ"ט י"א · בראי' י"ב ב' · שמואי' ב' ז' ט' · תהלי' קמ"ו ח' · מלאכי ב' ה' · ישעי' ה' ט"ז · מלכי' א' ח' מ"ח · שם ח' מ"ח · שם ח' מ"ד

מ"מ: [ב]מגילה י"ז ע"ב. [ג]פסחים קי"ז ע"ב. [ד]ברכות י"ב סע"א. [ה]שם כ"ט ע"ב. [ו]שם סע"ב. [ז]שם ל' ע"א.

תורה אור וציונים: *ג' א' ס' — בראשי' א' ה'; קהלת א' ט"ו; בראש' י"ט כ"ז; תהלי' ק"ו ל'; בראש' כ"ד ס"ג; תהלי' ק"ב א'; בראש' כ"ח י"א; ירמיה ז' ט"ז; ישעיה א' י"א; שם ט"ו; *ב א' ג'; שמואל א' א' י'; תהלי' ה' ח'; שם ב' י"א; שם י' י"ז; שם פ"ה י"ד; שם; שם י"ז ט"ו; עיי' ירמיה ל"א ו'

ואזיל, עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה. איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' אם תמצי לומר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב* °ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל תא שמע דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי °מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות מעוות לא יוכל לתקן זה שבטל קריאת שמע של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן שבטל במזיד אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה שמע מינה. איתמר ר' יוסי ב"ר חנינא אמר תפלות אבות תקנום ר' יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כותיה דרבי יוסי ב"ר חנינא ותניא כותיה דר' יהושע בן לוי תניא כוותיה דר' יוסי ב"ר חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנ' °וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר °ויעמד פנחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנ' °ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנ' °תפלה לעני כי יעטוף ולפני יי' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנ' °ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה שנ' °ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כותיה דר' יהושע בן לוי מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ור' יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבי' והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה. איבעיא להו ר' יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר פלג מנחה אחרונה אמרו והיא אחת עשר' שעות חסר' רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי ב"ר חנינא אמר לך ר"י ב"ר חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר"י ב"ר חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות. [ב]א"ר אלעזר גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר °למה לי רוב זבחיכם וכתיב °ובפרישכם כפיכם: [ג]ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן ונקרא פושע. ת"ר היו לפניו שתי תפילות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינו תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת א"ר יוחנן הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. (ד) **מתני':** [א]אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי *שיכוונו לבם לאביהם שבשמים: **גמ':** מנא הני מילי א"ר אלעזר דאמר קרא °והיא מרת נפש ממאי דילמא חנה שאני דהות מרירא לבא טובא אלא א"ר יוסי ברבי חנינא מהכא °ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא °עבדו את יי ביראה וגילו ברעדה: [ב]ת"ר אין עומדי' להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא ברי דר' ירמיה בר אבא אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו: [ג]ת"ר המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים אבא שאול אומר סימן לדבר °תכין לבם תקשיב אזניך. תניא א"ר יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות: [ד]אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמ' °צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנ' °צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו: [ה]ר' אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי אמר דכתיב °אני בצדק אחזה פניך: (ה) **מתני':** [א]ר"ג אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה ר' יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר' יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר °הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה. היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד

---

שהוא יום, אלא הייתי מתפלל: אם תימצי לומר. כלומר אם תשיבני על השאלה מה שאמרנו דטעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית: משום דחד יומא הוא. דלילה נמשכה ליום שבא: וכיון דעבר יומו בטל קרבנו. קרבנות שזמנן קבוע כגון תמידי כל יום ויום אם לא הקריבן בזמנן שוב אינו מקריבן, ונימא הכי נמי כיון דעבר יום שנתחייב בה במנחה בטל זמנה ואינו יכול להשלים ביום אחר: צלותא רחמי הוא. תפלה בקשת רחמים היא: ואין בזה משום דעבר יומו וכו'. ולא דמי לקרבנות וכל היום יכול להתפלל: או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית. דאינו יכול לתקן והוי תיובתא דר"י דאמר של ערבית יכול לתקן בשחרית ושל שחרית בערבית: שנמנו. שהתחברו: הכא במאי עסקינן. הך ברייתא לא קמיירי אלא כשבטל במזיד ולא יוכל לתקן, אבל ר"י דאמר דיכול לתקן בטעה קאמר שהוא שוגג: דיקא נמי. מדיוק הלשון אנו למדים דברייתא במזיד ור"י בשוגג דקתני בברייתא בטלו ור"י טעה קאמר: אבות. אברהם יצחק ויעקב: כנגד תמידין תקנום. אנשי כנסת הגדולה: ורי"א עד ד' שעות שהרי תמיד וכו'. ר"י לדידי' ס"ל שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ד' שעות: אברים. של עולות: ופדרים. חלבים (ויקרא א' ח') של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפילת ערבים: מנחה גדולה. אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם ו' שעות ומחצה דבין הערבים כתיב בים משהחמה נוטה למערב ואלי שבע חמה עומדת באמצע הרקיע: מנחה קטנה. זמן שהיו רגילין להקריב תמיד של בין הערבים מט' שעות ומחצה ולמעלה כדתנן נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה: פלג מנחה קמא. כלומר חצי' הראשונה של זמן מנחה קטנה דהיינו מט' שעות ומחצה עד שעה י"א חסר רביע: פלג מנחה אחרונה. משעה י"א חסר רביע עד י"ב: תיובתא דריב"ח. דאמר דתפלות אבות תקנום, ובברייתא קתני להדיא דתקנום כנגד הקרבנות: דאי לא תימא הכי. דמודה ריב"ח דרבנן אסמכינהו אקרבנות קשה לדידיה תפלת מוספין מאן תקנה דהרי אבות לא תקנום, אלא על כרחך רבנן אסמכינהו אקרבנות ובקרבן מוסף שלא ונלאו תפלה כנגדו עמדו הם ותקנוה: [ב]ובפרישכם כפיכם. אי לאו דגדולה תפלה כיון דאמר ל"ל רוב זבחיכם אין צריך לומר ובפרישכם הא כבר אמר דגם זבחים אינם מרוצים אלא ודאי דתפלה גדולה ולהכי מוסיף ואומר דאפילו תפלתם אינה מרוצה: [ג]ונקרא פושע. המאחר כל כך עד אחר חצות: ואחת של מוסף. כשהגיע זמן תפלת מנחה ועדיין לא התפלל מוסף: מתפלל של מנחה. כיון שהגיע זמנה שלא יאחר גם זה ולא יקרא פושע גם עליה, ואח"כ מתפלל של מוסף הואיל וכבר איחרה: שזו תדירה. תפלת המנחה תלויה בתמיד בכל יום מה שאין כן במוספין וקיימא לן תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: שזו מצוה עוברת. ר' יהודה לטעמיה דקתני במתני' דמוספין רק עד ז' שעות והרי כשלא יקדימה תעבור זמנה: (ד) **מתני':** כובד ראש. בהכנעה ובירא': שוהין שעה א'. מתעכבין קודם תפלתן שעה א' כדי ליישב דעתם ולכוון לבם לתפלה: **גמ':** מה"מ. דצריך להתפלל מתוך כובד ראש: דאמר קרא. גבי חנה והיא מרת נפש ותתפלל וגו': דהות מרירא לבא טובא. דהיתה מצטערת הרבה ועדיין לא למדנו מזה דמצוה הוי: ביראתך. ביראת ה': דוד שאני. לדידיה קאמר שהיה נכנע בתפלה הרבה יותר מדי ומנא לן דמצוה הוי: [ב]לא מתוך עצבות. אלא מתוך שמחה של מצוה: שיחה. ליצנות: קלות ראש. הפכו של כובד ראש: לא יפטור וכו'. כשאדם הולך מחבירו אל יפטור ממנו בדברים בטלים אלא יקיים בדבר תורה ומצוה: שמתוך כך זוכרהו. תמיד כשיזכיר אותה הלכה יזכור ג"כ מי שאמרה: [ג]תכין לבם וגו'. כשיכוונו לבם תקשיב אזנך לתפלתם: [ד]וישם לדרך פעמיו. אחר שהתפלל ישם פעמיו לדרך לעשות דרך ארץ כפי מעשיו לומר או עושה מלאכה וסחורה: עושה לו חפציו. מה שלבו חפץ ומצליח דרכיו: [ה]פרוטה. כלומר ממון: אני בצדק אחזה פניך. בצדקה שעשה בא להראות לפני ה': (ה) **מתני':** בכל פרשת העבור. אפי' עברו על רצונך:

יחזיר

---

**מ"מ:** [ב]ברכות ל"ב ע"ב. [ג]שם כ"ח ע"א. (ד) [א]שם ל' ע"ב. [ב]שם ל"א ע"א. [ג]שם. [ד]שם י"ד ע"א. [ה]ב"ב י' ע"א: (ה) [א]ברכות כ"ח ע"ב.

עד חצות דקתני ולא זו בלבד אמרו, הכי קאמר להו ר"ג לבניה, אפילו לרבנן דקאמרו עד חצות מצותה עד שיעלה עמוד השחר, והאי דקא אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: הקטר חלבים כו'. ואלו אכילת פסחים לא קתני ורמינהו ק"ש ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא רבי אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא דתניא °ואכלו את הבשר בלילה הזה ר' אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן °ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. אמר ליה ר' עקיבא והלא כבר נאמר °בחפזון עד שעת חפזון א"כ מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל כקדשים ביום ת"ל בלילה הוא נאכל ולא ביום. [א]בשחר מברך ב' לפניה: מאי מברך אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיה °יוצר אור ובורא חשך לימא יוצר אור ובורא נוגה כדכתיב קאמרינן אלא מעתה °עושה שלום ובורא רע מי קא אמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא הכי נמי לימא נוגה לישנא מעליא אלא אמר רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור ואידך מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן אורי ליה ר"א לר' פדת בריה אהבה רבה: [ב]תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים, עני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתם מארץ: [ג]אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנ' °להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: [ד]א"ר יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה, אמר רב הונא למקרא צריך לברך למדרש אין צריך לברך ור' אלעזר אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך ורבי יוחנן אמר אף למשנה נמי צריך לברך ורבא אמר אף לתלמוד צריך לברך דא"ר חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך ומשני לן פרקין. מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה ורבי יוחנן מסיים בה הכי הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה א"ר המנונא זו היא מעולה שבברכות הלכך לימרינהו לכולה: **(ב) מתני':** [א]מזכירין יציאת מצרים בלילות א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנ' °למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות. וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל להביא לימות המשיח: **גמ':** תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר °הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר °לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו וכן הוא אומר °אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו ראשונות זה שעבוד מלכיות וקדמוניות אל תתבוננו זו יציאת מצרים °הנני עושה חדשה עתה תצמח משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות: אברם הוא אברהם בתחילה נעשה אב לארם ולבסוף נעשה אב לכל העולם כלו, שרי היא שרה בתחילה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כלו. תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנ' °והיה שמך אברהם, ר' אלעזר אומר עובר בלאו שנ' °ולא יקרא עוד שמך אברם. אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב ה"נ שאני התם דהדר אהדריה קרא דכ' °ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב. מתיב ר' יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבידא °אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם א"ל התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא: **(ג) מתני':** [א]תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ד' שעות, תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות: **גמ':** תפלת השחר עד חצות: ותו לא והאמר ר' מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא א"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים שחרית מתפלל במנחה שתים כולי יומא מצלי ואזיל

## פירוש (מפרש"י וס"א)

ואלו אכילת פסחים לא קתני. דמצותה עד שיעלה עמוד השחר: הא ראב"ע. מתניתי' דהכא כראב"ע דס"ל דאכילת פסחים עד חצות ולהכי לא חשיב לה בהדי הנך דמתניתין והך ברייתא כר"ע דס"ל דמצותה עד עמוד השחר: ודלא כראב"ע. אלא כר"ע דמכילי ליה דאכילת פסחים כל לילה זמנה הוא: מה להלן עד חצות. דכ' (שמות י"ב כ"ט) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו': אף כאן וכו'. אף לילה דכ' באכילת פסחים עד חצות: והלא כבר נאמר בחפזון. דכ' (שם י"א) ואכלתם אותו בחפזון: עד שעת חפזון. שנחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכ' (שם כ"ב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר: יכול יהא נאכל כשאר קדשים. ביום שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום אחד ואוכל והולך כל יום שחיטתה והלילה עד הבקר כדין תודה דכ' ביום קרבנו יאכל (ויקרא ז' ט"ו): [א]נוגה. ל' מקרא (ישעי' ס' י"ט): כדכתיב קאמרי' כו'. ובורא חושך: אלא מעתה. אם כן: לישנא מעליא. לשון מעולה שלא להזכיר רע: ואידך מאי היא. ברכה השניה שלפניה מאי היא: אורי ליה. הורה לו: [ב]בין הדבקים. תיבות המדובקות זו בזו אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באות שהתיבה שלפניה נגמרת הוא קורא אותם שתי אותיות באות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהם כדמפרש רבא: [ג]סבא. זקן: אמת ויציב ואמת ואמונה. היינו ברכות שלאחריה בשחרית ובערבית: להגיד בבקר חסדך. וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה ה' עם אבותינו שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים: ואמונתך בלילות. היינו ברכת אמת ואמונה שמדברת על העתידות שאנו מאמינים בה' שיקיים לנו הבטחתו לגאלנו מכף כל העריצים ולשום נפשינו בחיים כו': [ד]שכבר נפטר באהבה רבה. שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך וכו': מדרש. מדרשי מקראות כגון מכילתא על ס' שמות ספרא דבי רב דהיינו תורת כהנים על ס' ויקרא, וספרי על ספר במדבר ודברים: לתלמוד. היינו סברת טעמי המשנה ותרוצי משניות הסותרות זו את זו: זימנין סגיאין הוה קאימנא. הרבה פעמים עמדתי: וקמשי ידיה. נוטל ידיו: ור"י מסיים בה הכי. דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך: הערב נא ה' אלקינו. יערבו עלינו לעסוק בהם באהבה: מעולה שבברכות. שבברכת התורה לפי שיש בה הודאה למקום ושבח לתורה ולישראל: **(ב) מתני':** מזכירין יצ"מ בלילות. פי' ציצית בקים דכ' בה אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים והברכה נותנת שלא לקרות פרשה זו בלילה דלאו זמן ציצית היא דכ' וראיתם אותו בשעת הראייה (ו' ז' ב') וקורין אותה בלילה מפני יציאת מצרים שנזכר בה: כבן ע' שנה. ולא אמר בן ע' שנה שלא היה זקן מתם אלא נעיר לימים היה ונראה עליו שיבה קודם זמנה: **גמ':** לא שיעקר יעקב ממקומו. שהרי מצינו שקראו הקב"ה יעקב אחר זאת כדכתיב במצרים שנ' ויאמר אלהים לישראל ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני (בראשית מ"ו ב'): אב לארם. לאנשי מדינתו שמארץ ארם היה: אב לכל העולם. אב המון גוים (שם י"ז ה'): שרי. לשון יחיד משמע שרתי: דהוה מעיקרא. אשר בחרת בו בהיותו שמו אברם ושמת שמו אברהם: **(ג) מתני':** עד חצות. זמנו עד חצות יום: עד הערב. עד חשיכה: עד פלג המנחה. זמן מנחה גדולה היא משש שעות ומחצה ואילך, דאז החמה נוטה ברקיע למערב ואז היה התחלת זמן תמיד של בין הערבים. וזמן מנחה קטנה הוא מתשע ומחצה עד חשכה דהיינו ב' שעות וחצי. ופלג כלומר חצי זמן מנחה קטנה הוא חצי שיעור זה דהיינו שעה ורביע. וקאמר ר"י שלא להתפלל מנחה אלא עד חצי שיעור זה דהיינו שעה ורביע קודם חשיכה: אין לה קבע. כל הלילה זמנה: **גמ':** מתפלל בשחרית שתים. ברכות שמנה עשרה ב' פעמים להשלים מה שלא התפלל בערבית דלילה נמשכת ליום שלא: מתפלל במנחה ב'. מתפלל של שחרית גם בשעת המנחה ובמתניתין קתני רק עד חצות: כולי יומא מצלי ואזיל. כשלא התפלל עד חצות עדיין יכול להתפלל כל זמן שהוא

## תוספות

(א) [י]בין הדבקים רב אלפס מוסיף כגון ומל' אף לאם לא יתן ריוח אז נראה כמו וחרף וכן מוסיף וראיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את שצריך ליתן ריוח בין מ"ם שבסוף תיבה לאל"ף שבתחילת תיבה שלאחריה. וכן צריך להתיז זיי"ן של תזכרו שלא ישמע שי"ן למען שיהיה לנו שכר מצות ואין לנו לעשות על מנת לקבל פרס:

תורה אור וציונים: שמות י"ב ח' — שם י"ב — שם י"א — ישעי' מ"ה ז' — שם — תהלים צ"ב ג' — דברים ט"ז ג' — ירמיה כ"ג ז' — בראשית ל"ה י' — ישעיה מ"ג י"ח — שם י"ט — בראשית י"ז ה' — שם — שם מ"ו ב' — נחמי' ט' ז'

מ"מ: [א]ברכות י"א ע"א. [ב]שם ט"ו ע"ב. [ג]שם י"ב ע"א. [ד]שם י"א ע"ב: (ב) [א]שם י"ב ע"ב: (ג) [א]שם כ"ו ע"א.

תורה אור
וציונים

## תוספות

(א) [ד]לתני דשחרית ברישא. כדאשכחן בתמיד דכתיב של בקר תחילה: אי הכי סיפא דקתני שחרי' ברישא. אי אמרת בשלמא דסמיך אקרא דבשכבך אם כן אינו מקפיד קרא אלא אקרית שמע אלא אי אמרת דסמיך אקרא דברייתו של עולם אם כן קפיד אכל מילי אם כן סיפא דקתני וכו': והא קמ"ל דכפרה לא מעכבא. ואם תאמר הא תניא חדא זימנא ויש לומר דרגילות של משניות לאשמעינן בקוצר אף למה שמפורש כבר:

*ב' ד' כ'

(שם) [ח]וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל ערבית:

## (א) מתני': [א]מאימתי קורין את שמע בערבין

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותו עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: [ב]מאימתי קורין את שמע בשחרית *משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי וגומרה עד הנץ החמה רבי יהושע אומר עד ג' שעות שכן דרך מלכים לעמוד בג' שעות הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה: [ג]בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום: [ד]א"ר יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי *שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ מקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד: **גמ'**: [ה]תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא דתני בערבית ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי דכתיב °בשכבך ובקומך והכי קתני זמן קריאת שמע דשכיבה אימת משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתי' °ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית. אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים להני משעת צאת הכוכבים מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הככבים והא קמשמע לן דכפרה לא מעכבא כדתניא °ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה: [ו]אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנ' °יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי מה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי איכא דאמרי אמר ר"ל כל העוסק בתורה בעולם הזה הדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא הדומה ליום שנאמ' יומם יצוה ה' חסדו וגו'. א"ר יהודה אמר שמואל מאי דכתיב °ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו למה נמשלו בני אדם כדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים: [ז]וחכמים אומרים עד חצות: חכמים כמאן סבירא להו אי כרבי אליעזר סבירא להו לימרו כרבי אליעזר ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה: [ח]מעשה שבאו בניו וכו': ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג הכי קאמרי ליה רבנן פליגי עילוך ויחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה אמר להו רבנן כוותי סבירא להו וחייבין אתם והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: ולא זו בלבד אמרו אלא וכו': ור"ג מי קאמר עד

Marginal references: דברים ו' ז' · בראשית א' ה' · ויקרא כ"ב ז' · תהלים מ"ב ט' · חבקוק א' י"ד · *ג' א' ה'

## פירוש (מפרש"י וס"א)

(א) **מתני'**: [א]משעה שהכהנים וכו'. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמשם והגיע עתם לאכול בתרומתם, והיינו משעת צאת הכוכבים, אבל מקמי הכי לאו זמן שכיבה הוא ולא קרינן ביה בשכבך, וכתי' בתורה ודברת בם וגו' בשכבך ובקומך (דברים ו' ז'): עד סוף האשמורה הראשונה. שליש הלילה ומכאן ואילך עבר זמנו דלא מקרי תו זמן שכיבה דסבירא ליה לר"א דבשכבך היינו כל זמן שבני אדם עוסקים לילך ולשכוב על מטתם: עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה קרוי זמן שכיבה דסביר' ליה לר"ג דבשכבך היינו כל זמן שבני אדם שוכבין על מטותיהם וזה כל הלילה: ובאו בניו מבית המשתה. לאחר חצות לילה: ולא זו בלבד אמרו. לא בקריאת שמע בלבד אמרו חכמים עד חצות אף שמצותו עד שיעלה עמוד השחר: הקטר חלבים ואברים כו'. חלבים של כל קרבנות ואברים של עולה: מצותן. להעלות כל הלילה ואינן נפסלין בלינה עד שיעלה עמוד השחר: וכל הנאכלים ליום אחד. כגון חטאת ואשם ותודה: מצותן. זמן אכילתן: עד שיעלה עמוד השחר. ואז באין לידי נותר דכתי' בתורה (ויקרא ז' ט"ו) לא יניח ממנו עד בקר, וכולם מתורה ילמדו: כדי להרחיק אדם מן העבירה. ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת. וכן בק"ש לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן: [ב]כרתי. ירוק, ולר"א זמן ק"ש דשחרית מאוחר יותר מלדעת התנא קמא: וגומרה עד הנץ החמה. סוף זמן ק"ש כשהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים ומכאן ואילך לא מקרי תו זמן קימה: עד ג' שעות. כבר נתפרש לעיל (פ"ג ד' ד') דמשעה ו' נשאר תמוד תפילת היום: שכן דרך מלכים לעמוד. והוי עדיין זמן קימה: כאדם הקורא בתורה. דאף דמצות ק"ש לא קיים מכ"מ קורא בתורה הוא: [ג]שתים לפניה. יוצר אור ואהבה: ואחת לאחריה. אמת ויציב: בערב מברך ב' לפניה. מעריב ערבים ואהבת עולם: וב' לאחריה. אמת ואמונה והשכיבנו, אבל יראו עינינו לא חשיב שתקנום אחר כך: אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים לאחריה דשל ערבית קאי, אמת ואמונה ארוכה והשכיבנו קצרה: לחתום. בברוך כגון מעריב ערבים: שלא לחתום אינו רשאי לחתום. כגון ברכת הפירות והמצות דאין חותמין בברוך: [ד]בין ביום ובין בלילה. דכתיב בה ולמדתם אותם וגו' בשבתך ובקומך: ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דאית בה פרשת ציצית שאינה נוהגת בלילה. **גמ'**: [ה]תנא היכא קאי. היכא תנא במשנה חובת ק"ש שמתחיל לשאול כאן על זמן הקריאה: ותו. ועוד קשה: תנא אקרא [= על קרא] קאי. ושם כתיב חובת הקריאה דכתי' ודברת בם וגו' בשכבך ובקומך ולהכי מתחיל בערבית דכתי' בשכבך ברישא: ואבע"א. הא דתני ערבית ברישא יליף מדכתיב ויהי ערב ברישא והדר ויהי בקר: אי הכי. דחשיב ערבית ברישא: פתח בערבי'. מאימתי קורין את שמע בערבים: והדר תני בשחרית. מאימתי קורין את שמע בשחרית: עד דקאי בשחרית. וכיון דעומד בשחרית פריש ברישא מילי דשחרית והדר ומפרש מילי דערבית: אמר מר. קתני במתניתין: משעת צאת הכוכבים. שהוא גמר ביאת השמש: מלתא אגב אורחי' קמ"ל. כיון דבא לפרש התחלת זמן ק"ש מצאת הכוכבים פירש נמי דזמן אכילת תרומה בכהנים שנטמאו וטבלו גם כן בהאי שעתא היא: דכפרה לא מעכבא. דאף על גב דאינו מביא קרבנו עד למחר לא מעכבא מלאכול בתרומה: [ו]מושך עליו חוט של חסד. נותן חנו בעיני הבריות: משום דבלילה שירה עמי. שעסק בתורה שנקראת שירה כדכתיב (דברים ל"א י"ט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת: כיון שפורשים מד"ת. שנמשלו למים כדכתי' הוי כל צמא לכו למים (ישעי' נ"ה א'): [ז]כמאן סבירא להו. בתחלת ובשכבך שכתוב בתורה: אי כר"א ס"ל. דבשכבך היינו בזמן שבני אדם עוסקים לילך לשכב: לימרו כר"א. דאמר עד סוף האשמורה הראשונה דאז רוב בני אדם כבר שוכבים וישנים: ואי כר"ג ס"ל. דבשכבך היינו בזמן שבנ"א שוכבים על מטותיהם: לימרו כר"ג. עד עמוד השחר. לעולם כר"ג ס"ל. דבשכבך היינו כל זמן שבנ"א שוכבין והא דלא אמרי כר"ג עד עמוד השחר כדי להרחיק את האדם מן העבירה, דכשיהיה שיעור עד הבקר יאמר עדיין יש לי שהות לקרות ויישן בלא עליו ואינו קורא: סייג. גדר שעושין לשמור את שמון כך עשו חכמים גדר במצות שלא יבא אדם לעבור עליהן: קימעא. מעט: ונמצא ישן כל הלילה. ואינו קורא: אבל אדם כו'. כך יעשה כשבא ממלאכתו: פתו. לחמו: [ח]ועד השתא לא שמיע להו הא דר"ג. בתמיה והרי ידעו דלר"ג קורין עד עמוד השחר: הכי קאמרי לי'. לר"ג: רבנן פליגי עלך. והא דקאמרו עד חצות דוקא קאמרי וא"כ הלכה הוא דכשיחיד חולק עם הרבים הלכה כרבים: כוותך ס"ל. דבשכבך היינו כל זמן שבנ"א שוכבין על מטותיהן ומה דאמרו היינו לזרז את האדם וכשנתעכב ולא קרא חייב לקרות גם אחר חצות דעדיין זמן חיובא הוא:

ואלו

**מ"מ**: [פ"ג] (א) [א]ברכות ב' ע"א. [ב]שם ח' ע"ב. [ג]שם י"א ע"א. [ד]שם י"ג ע"א. [ה]שם ב' ע"א. [ו]ע"ז ג' ע"ב. [ז]ברכות ד' ע"א.

אנו ליה וליה עינינו: **גמ':** ת"ר מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה *כרך נחמד מעולם מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם: [ג]א"ר יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר משם לתפלה משם לקרבן מוסף משם לתפלת המוספין משם לבית המדרש משם לאכילה ושתיה משם לתפלת המנחה משם לתמיד של בין הערבים ומכאן ואילך לשמחת בית השואבה: [ג]חסידים ואנשי מעשה כו'. ת"ר יש מהן אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו אלו חסידים ואנשי מעשה ויש מהן אומרים אשרי זקנותינו שכפרה את ילדותינו אלו בעלי תשובה אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו. תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן. הוא היה אומר כן למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי אם אתה תבא אל ביתי אני אבא אל ביתך אם אתה לא תבא אל ביתי אני לא אבא אל ביתך שנ' °בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך ומטיפך יטופון: (ו) **מתני':** [א]בשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח בשחיטת פסח ראשון ובשחיטת פסח שני ויו"ט הראשון של פסח וביו"ט של עצרת ובשמונת ימי *החג ולא היה מכה באבוב של נחשת אלא באבוב של קנה מפני שקולו ערב ולא היה מחלק אלא באבוב יחידי מפני שהוא מחליק יפה: **גמ':** [ג]פתח בחליל ומסיים באבוב אמר רב פפא היינו חליל היינו אבוב ואמאי קרו ליה חליל דחל קליה: [ג]י"ב יום בשנה מכה בחליל וכו'. מאי שנא הני הואיל ויחיד גומר בהן את ההלל דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן שמונת ימי החג וח' ימי חנוכה ויו"ט הראשון של פסח ויו"ט הראשון של עצרת ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן תשעת ימי החג ושמונה ימי חנוכה ושני ימים טובים של פסח ושני ימים טובים של עצרת מאי שנא בחג דאמרינן כל יומא ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומא דחג חלוקין בקרבנותיהן דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן שבת דחלוק' בקרבנותיו לימא לא איקרי מועד ראש חודש דאיקרי מועד לימא לא איקדיש בעשיית מלאכה דכתיב °השיר יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה ראש השנה ויום הכפורים דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית מלאכה לימא משום דרבי אבהו דאמר ר' אבהו אמרו *מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים אמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה לפני. והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר משום ניסא. פורים דאיכא ניסא לימא אמר רבי יצחק לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ: מתקיף לה רב נחמן בר יצחק והרי יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ הוא ואמרינן הלל כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה רב נחמן אמר קרייתא זו היא הלילא רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה הכא עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן: (ז) **מתני':** [א]העובר לפני התיבה ביו"ט של ראש השנה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל: **גמ':** *מאי שנא שני מתקיע משום °דברוב עם הדרת מלך אי הכי הלל נמי נימא בשני משום דברוב עם הדרת מלך אלא מאי שנא הלל דבראשון משום דזריזין מקדימין למצות תקיעה נמי נעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצות א"ר יוחנן בשעת גזרת המלכות שנו: מדקאמר בשעת הלל מכלל דבראש השנה ליכא הלל מ"ט *א"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביוה"כ אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה:

## תוספות

**)(ו) [ג]ויו"ט הראשון של פסח. הוא גומר את הסלל אבל שאר ימי הפסח לא משום דלא דמי לחנוכה וסוכות, דחנוכה דיכא הוא דלגמור הלל דכל הח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יו"ט וכן בסוכות כל יומא ויומא הוי יו"ט בעלמו לפי שפרי החג מתמעטין והולכין אבל פסח אינו משתנה לכן אין גומרין בו הסלל אלא ביום הראשון:

## סליק פרקא:

## פירוש (מפרש"י וס"א)

אנו ליה. משתחוים ומודים על מה שעבר: וליה עינינו. מיחלות לתבא: **גמ':** כרך נחמד. עיר נאה: [ג]לא ראינו שינה בעינינו. לא באנו לידי שינה, שהיו טרודים תמיד במלוה ובשמחה: משם לתפילה. משם הלכו לתפילת שחרית: [ג]אלו חסידים וכו'. חסידים מעיקרא: אשרי ילדותנו וכו'. שלא עברנו עבירה בילדותנו לבייש את זקנותנו: אלו בעלי תשובה. שחטאו ושבו וכפרה זקנותם על ילדותם על חטאת נעורים: הלל הזקן. נשיא בדור הנשיאים היה והחכמים שבדור הנשיאים לא נקראו בשם אחר כלל. ועתה דע לך האמוראים נקראו בשם רב, התנאים בשם רבי, נשיאים שבדורות התנאים בשם רבן והנשיאים שבדורות הנשיאים עד שניה מ' שנה קודם החרבן לא נקראו בשם אחר כלל, והכי תניא בתוספתא*) גדול מרבי רבן וגדול מרבן שמו: אם אני כאן וכו'. בשמו של הקב"ה אמר אם השכינה כאן בבית הזה הכל כאן, ואם מסתלקת ממנו מי כאן. והיה דורש כן ברבים שלא יחטאו ותסתלק השכינה: למקום שאני אוהב וכו'. למקום שאדם רוצה בו שם רגליו מוליכות אותו ובשם הקב"ה אמר אם אתה תבא אל ביתי וכו' כלומר לבית ה' יברך ה' את ביתו של אדם: אף הוא. הלל: גולגולת. מל' המקרא: על דאטפת. אותו האדם שראה גולגלתו צפה על פני המים רשע היה, ואמר הלל הזקן על דאטפת כלומר על שהיית מלסטם את הבריות והצפת גולגולת של אחרים במים לסטוף הציפוך אחרים עכשיו (עיי' א (ח) *)) ובמדה שהיית מודד מדדו לך: ומטיפך יטופון. אותם הרשעים שהציפו גלגולתך על המים לסוף יציפו אחרים גולגולתם. ומשנה היא במס' אבות (פ"ב, מ"ו): (ו) **מתני':** [א]החליל. לי המקרא (ישעי' ס' י"ג): מכה. שהיו נקבים בחליל ומכה באלגנתו על הנקב להכנעים את הקול: בשחיטת פסח ראשון. בי"ד בניסן שהיו קורין הסלל בעזרה בשעת שחיטה: ובשחיטת פסח שני. שמי שהיה טמא או בדרך רחוקה בזמן פסח ראשון היה מביא פסחו באחד בחדש השני כדכ' במדבר ט' י"א: באביב. היינו חליל כדמפרש בגמרא: מחלק. מסיים: אלא באביב יחידי. בחליל אחד, שהיה מאריך בקיום יותר מהאחר ולא היו פוחתין מב' חלילין ולא מוסיפין על י"ב: שהוא מחליק יפה. הוא סיום יפה יותר מבסיימו בניהם כאחד, חלוק הוא סיום: **גמ':** [ג]פתח בחליל. קושיא היא דקתני במשנה חליל וסדר קתני אביב: היינו חליל וכו'. עיקר השם אביב הוא וקרי נמי חליל: דחל קליה. בקולו מתוק לשמוע: [ג]מ"ש הני. תאי הכא כלומר מה נשתנו ימים אלו שהחליל מכה בהן: יחיד גומר בהן וכו', כל אחד ואחד חייב לגמור בו את הסלל: ובגולה. בחוצה לארץ שעושין שני ימים טובים: מאי שנא בחג וכו'. מה נשתנה חג מפסח דבחג גומר את הסלל בכל יום ובפסח לא: כל יומא דחג חלוקין בקרבנותיהם. שמתמעטים בקרבנותיהן דפרי החג מתמעטין והולכין ביום ראשון י"ג בשני י"ב וכן פוחתין והולכין כדכ' במדבר כ"ט י"ג ולכן כל יום ויום כחג בפני עצמו דמי מה שאין כן בפסח: שבת דחלוק' וכו'. דיש קרבנות מיוחדים לשבת וליתא ביה הלל ומשני דלא איקרי מועד ואין אומרי' הלל אלא במועדו: ראש חודש דאיקרי מועד. דכ' (איכה א') קרא עלי מועד, ודריש ליה בגמרא דאר"ח קאי ואין גומרין בו את הסלל: לא איקדיש וכו'. בענין עשיית מלאכה ואין מלאכה אסורה בו: השיר. הלל: מקודש. שמלאכה אסורה בו: משום דר' אבהו. אין אומרי' בר"ה ויוה"כ: והא חנוכה דלא הכי ולא הכי. דלא איקרי מועד ולא איקדש בענין עשיית מלאכה ואומרי' בו את הסלל: משום ניסא. משום נס שהיה בו שלא היה שמן טהור בפך אלא ליום אחד והדליקו ממנו שמונה ימים והיה הנס מתחדש בכל יום: על נס שבחוצה לארץ. ונס פורים בחוצה לארץ היה: מתקיף. לשון קושי' הוא: הוכשרו כל הארצות וכו'. קודם שנתקדש ארץ ישראל בכניסת ישראל היו כל הארצות ראויות שתאמר שירה על נס שאירע בהן, והרי יציאת מצרים קודם הכניסה היתה, אבל נס פורים היה לאחר הכניסה: קרייתא. קריאת המגילה הוא במקום הסלל: רבא אמר בשלמא התם. כלומר ביציאת מצרים ניחא דאמרי' ביה הלל דילאו מעבדות לחרות ושייך ביה למימר הללו עבדי ה' כלומר שלא יהיו אלא עבדי ה' בלבד, אבל הכא בפורים גם לאחר הנס אכתי כלומר עוד לא יצאו לחרות ונשארו בגלות ולהכי לא שייך ביה הללו עבדי ה': (ז) **מתני':** [א]התיבה. מקום שהשליח צבור עומד שם בבית הכנסת. השני מתקיע. המתפלל תפילת מוספין מתקיע: ובשעת ההלל. בימים שיש בהם קריאת הסלל המתפלל שחרית מקרא אותו: **גמ':** דברוב עם הדרת מלך. בשעת המוסף כבר נאספו הכל לביהכנ"ס גם הזקנים ומי שלא היה יכול לבוא קודם, וכל שירבה העם בבהכ"נ המצוה מהודרת יותר: אי הכי. כלומר אם כן מהאי טעמא גם הלל נאמר במוסף, ומה נשתנה הלל דראשון מקרא אותו: דוריזין מקדימין. המהדרים למצוה מקדימין לעשותה ולהכי ראשון מקרא ההלל: תקיעה נמי נעביד בראשון. מהאי טעמא דכל שממהר להקדים עשיית המצוה עדיף: בשעת גזרת המלכות שנו. אויבים גזרו שלא יתקעו והיו אורבים להם עד סוף תפילת שחרית לכך העבירו התקיעה למוספין:

## סליק פרקא:

תורה אור וציונים: *ב' ד' מ' · שמות כ' כ"ד · *ב' א' א' · ישעי' ל', כ"ט · *א' ח' ס' · *ב' ו' ג' · משלי י"ד כ"ח · *ב' ו' ג'

מ"מ: [ג]סוכה נ"ג ע"א. [ג]שם: (ו) [א]ערכין י' ע"א. [ג]שם ע"ב. [ג]שם ע"א. (ז) [א]ר"ה ל"ב ע"ב. *) סוף עדיות ועירוך ע' אביי. **) תענית כ"ח ע"ב.

תורה אור וציונים

לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר [ס]מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו לא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו, אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, *העבודה שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו, אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע: [מ]תנו רבנן כשחרב הבית בשנייה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להן רבי יהושע אמר להן בניי מפני מה אי אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל אמר להם אם כן לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות אפשר בפירות פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים אפשר בפירות אחרים מים לא נשתה שכבר בטל *ניסוך המים שתקו אמר להן בניי בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזירה ולהתאבל יותר מדי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולין לעמוד בה, אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט: [ג]פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הלך אחריו וראה בית המקדש חרב, אמר ר' יהושע אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. אמר ליה בני אל ירע לך, יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזו זו גמילות חסדים שנ' [ס]כי חסד חפצתי ולא זבח, שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמילות חסדים: ומה הן גמ"ח שהיה דניאל מתעסק בהם אם תאמר עולות וזבחים מקריב בבבל והלא כבר נאמר [ס]השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך. אלא מה הן גמילות חסדים שהיה מתעסק בהן היה מלווה את המת ונותן פרוטה לעני *ומתפלל שלשה פעמים בכל יום ותפילתו מתקבלת ברצון: [ס]אמר עולא אין ירושלים נפדה אלא בצדקה שנ' [ס]ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: [ע]וכבר היה ר"ג ור"א בן עזריה ור' יהושע ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של בבל מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל *והתחילו בוכין ור' עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים אמרו לו הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לכו"ם יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכו"כ. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק אמרו לו מפני מה את משחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו [ס]והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב [ס]ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב [ס]לכן בגללכם ציון שדה תחרש בזכריה כתיב [ס]עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו: **(ה) מתני':** [א]מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. במוצאי י"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול מנורות של זהב היו שם וד' ספלים של זהב בראשיהם וד' סולמות לכל אחד ואחד וד' ילדים מפירחי כהונה ובידיהם כדים של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל. מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה. *חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם *באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהן דברי שירות ותשבחות והלוים בכנורות ובנבלים ובמצלתי' ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על ט"ו מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים *כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים שעליהן לוים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים ושני חצוצרות בידיהן קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו הגיעו למעל' עשירית תקעו והריעו ותקעו הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו היו תוקעין והולכין עד שמגיעים לשער היוצא ממזרח הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה ומשתחוים קדמה לשמש ואנו ליה עינינו ר' יהודה אומר היו שונין ואומרין אנו

מראי מקומות בשוליים (תורה אור וציונים): ישעי' מ"ב כ"ד · *א' ח' ס' · *ב' א' ג' · הושע ו' ו' · דברים י"ב י"ג · *עיין א' ד' ג' · ישעי' א' כ"ז · *א' ג' ל' · במדבר א' נ"א · ישעי' ח' ב' · מיכה ג' י"ב · זכריה ח' ד' · *א' ב' ד' · *ב' ב' ג'

גדולה: שבירושי. במלכות הרומיים: תינוק אחד יש בבית האסורים. שנשבה להם: קווצותיו סדורות לו תלתלי'. לי' מקרא (שיר השירים ה' י"א): אמר מי נתן וגו'. קרא מתמיה לאותו התינוק: ולא שמעו בתורתו. וזה החריב את עירנו ונתן ישראל לבוזזים: אמר מובטחני. ר' יהושע אמר כן: שפוסקין עליו. שמבקשין בפדיונו: לא היו ימים מועטין. לא עברו אפי' שנים מועטין כלומר בזמן מועט היה מורה הוראה בישראל ולמדו תורה מפיו: ומנו. ומאן הוא כלומר מי היה: [מ]פרושין. הרחיקו עצמם מדברים שאחרים רגילין בהם: נטפל. עניינו דבוק וחבור, הייינו שהתחבר להם: ר' יהושע. שהם ר' יהושע הוא ר' יהושע בן חנניה: ועכשיו. עתה: אפשר בפירות. כך השיבו לו שלחם לא יאכלו אלא פירות, ועל זה אמר להם דפירות נמי לא יאכלו שבטלו בכורים שבאים מפירות והשיבו לו שאפשר בפירו' אחרות שאין מביאין בכורים אלא מז' המינין האמורים בתורה בשבח ארץ ישראל (דברים ח' ח), חזר ואמר להם דאף מים לא ישתו שהרי בטל ניסוך המים וזה אי אפשר להתקיים ולכן לא יתאבלו יותר מן הראוי ולא יפרשו עצמם ממה שצריך לחיות: אא"כ רוב הצבור וכו'. ופרישות זו מבשר ויין אין רוב הצבור יכולין לעמוד בה כשהתחי' לזמן מרובה ושלא להתאבל כלל נמי אי אפשר שכבר נגזרה גזרת החורבן וחייבין להתאבל, ולכן יתאבלו כענין שאמרו חכמים ויכולין רוב הציבור לעמוד בו שמשייר בביתו דבר מועט זכר לחרבן: [ג]והיה ר' יהושע וכו'. תלמידו דריב"ז היה: אל ירע לך. אל תצטער הרבה: שנ' כי חסד חפצתי וגו'. גמילות חסדים גדולה מן הקרבנות: מקריב בבבל. בתמיה' ודניאל בבבל היה: ומתפלל ג' פעמים בכל יום וכו'. כבר בא לעיל בפ"א [ד' ג'] דתפלה בכלל גמילות חסדים היא, ומלווה את המת הוא גמ"ח שבגופו, ונותן פרוטה כלומר ממון לעני הייינו גמ"ח שבממונו: [ס]ושביה בצדקה. נגאלין וירושלים עמהם תפדה: [ע]מפלטה. מארמונים: מיל. אלפים אמה: לעצבים. אלילים והוא מלי' המקרא: לכו"ם. לכוכבים ומזלות: ואנו בית הדום וכו'. כלומר ואנו רואים בית אלקים נשרף באש: ומה לעוברי רצונו כך. שמשתחוים לאלילים ויושבים השקט ובטח, ישראל שעושין רצונו של מקום על אחת כ"וכ שישלם להם שכר טוב ולכך היה שוחק: להר הצופים. הר שמשם רואין את הר הבית וע"כ נקרא הר הצופים: שיצא מבית ק"ק. כלומר ממקום שהיה בית קדשי קדשים שועל יוצא משם: וזכריה במקדש שני. מנביאים האחרוני' היה: תלה הכתוב כו'. אוריה ניבא פורענות ציון שדה תחרש וזכריה ניבא דברי נחמה עוד ישבו זקני' וזקנות ברחובות ירושלים, ותלה הכתוב נבואת זכרי' בנבואת אוריה כמו שנתקיימה פורענות שניבא אורי' כך נבואתו של זכריה עתידה להתקיים: בידוע שנבואתו של זכרי' מתקיימת. ולכן שמח כשראה שועל יוצא ממקום בית ק"ק וראה נבואת אוריה מתקיימת: **(ה) מתני':** [א]שמחת בית השואבה. שם המקום שהיו מתקנין לשמחה וכולה על שאיבת המים של ניסוך שהוא מצוה בחג על שם שכתו' (ישעי' י"ב ג') ושאבתם מים בששון: ירדו לעזרת נשים. מעזרת ישראל כלומר מעזרת אנשים שהיה' גבוה היו יורדין לעזרת נשים שלמטה הימנו בשפוע ההר: תיקון גדול. הכנה גדולה: וד' ספלים. מלי' המקרא (שופטים ה' כ"ה) ועניינו כוס וקערה: בראשיהם. בראש כל מנורה ומנורה: ילדים. בחורים ובידיהם כדי שמן ועולים כל אחד בסולמו: מפרחי כהונה. מבחורי כהונה: מבלאי מכנסי כהנים. מבגדי כהנים הבלויות: ומהמייניהן. מאבנטיהן הישנים: מהן היו מפקיעין. קורעים לעשות פתילות: שאינה מאירה וכו'. לפי שהמנורות גבוהין נ' אמה והר הבית גבוה וכותל מזרחי שהוא לסוף עזרת נשים נמוך והמנורות עולות למעלה הימנה היה האור זורח בכל העיר: אנשי מעשה. אנשים הזריזים למעשים טובים: היו מרקדין לפניהם. לפני הרואים: בכנורות, בנבלין, ובמצלתים ובחצוצרות. כולהו כלי שיר וכולהו נזכרו במקרא: על ט"ו מעלות. אורך המעלה ברוחב העזרה ורוחב המעלה חצי אמה וגבוה חצי אמה: שעליהן לוים עומדים בכלי שיר. לשמחת בית השואבה אבל שיר לקרבן אצל המזבח היה: קרא הגבר. התרנגול: תקעו והריעו ותקעו. זה סימן לילך למלאות המים לניסוך מן השילוח: למעלה עשירית. מט"ו המעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים: הגיעו לעזרה. לקרקע עזרת נשים: לשער היוצא ממזרח. לצד המזרח ויוצא מעזרת נשים להר הבית לשיפולו למזרח ושער הזה נקרא שער נקנור והוא מכוון כנגד שער שמעזרת ישראל לעזרת נשים ויורדין ממערב למזרח וכשהיו נכנסי' למקדש היו הולכין ממזרח למערב דרך עליה: הפכו פניהם. למערב לצד העזרות והסיכל: אבותינו שהיו במקו' הזה. בזמן בית ראשון שעזבו את ה' היו משתחוים לשמש ופניהם קדמה כדכ' יחזקאל (ח' ט"ז): שונין. כופלין לומר:

**מ"מ:** [מ]ב"ב ס' ע"ב. [ג]אדר"נ פ"ד. [ס]שבת קל"ט ע"א. [ע]מכות כ"ד ע"א: (ה) [א]סוכה נ"א ע"א.

שעות ולמטה. למטה מו' שעות דהיינו קודם חצות: ואמר. עוד אמר: בסעודה המפסיק בה. בסעודה האחרונה קודם התענית שאין דעתו לסעוד עוד אחרים ובסעודה אחרונה זו לא יאכל ב' תבשילין: ותרווייהו לקולא. ב' דברים שאר"י שניהם להקל אמר דאינו אסור רק לאחר חצות וגם לאחר חצות אינו אסור אלא בסעודה אחרונה: וצריכא. צריך לומר תרוייהו דמהדא לא הוי ידעינן, דאם השמיענו רק דלא נאסר אלא בסעודה המפסקת הייני אומרים דבסעודה המפסקת אפי' קודם חצות אסור וקא משמע לן דקודם חצות שרי לגמרי אפילו כשמפסיק בה, ולאחר חצות הוא דאסור, ואי אשמעינן רק דלאחר חצות הוא דאסור הייני אומרי' דלגמרי אסור לאחר חצות אף כשאינו מפסיק בה וקמ"ל דרק במפסיק בה אסור, וקודם חצות שרי לגמרי אפי' במפסיק בה ולאחר חצות נמי אינו אסור רק במפסיק בה: (ה)ארי"י א"ר. רב יהודה תלמידו דרב היה, וכן הוא לרוב כשבא בלשון הזה אמר ר' פלוני א"ר פלוני היה בעל המאמר רבו של האומר בשמו: ברבי. בר רבי: בין תנור לכיריים. במקום הפחות שבבית: קיתון. מין צלוחית: ובכל מקום ת"ח בטלים. ממלאכה אפילו במקום שנוהגין לעשות מלאכה: לעולם יעשה אדם עצמו כת"ח. יתנהג אדם תמיד במנהג ת"ח: אינו רואה סימן ברכה. מאותה מלאכה: כל האוכל בשר ושותה יין בט"ב. ר"ל בסעודה המפסיק בה: (ו)בארזיך. הארזים אשר בלבנון אלו כ"ג שבמקדש: מפתחותיהן. מבהמ"ק: כלפי מעלה. למרום: ולא היינו גזברין נאמנים. וע"כ חרבה ירושלים ונסיף הנים: משולחן המלך. זה המזבח: (ז)בי"ז הוי. בתמיה והא כתיב בט' לחודש וגו' ותבקע העיר: כאן בראשונה. קרא במחרבן בית ראשון קאמר ואז הובקעה בט' לחודש: כאן בשנייה. מתניתין במחרבן בית שני שהובקעה בי"ז: (ח)ארבעה דברים היה וכו'. ואי מאותן דברים הוא מה שדרש הכא לענין תעניות: זה י"ז בתמוז. אף על גב דבקרא בט' לחודש כתיב הרי כבר נתפרש דזה היה בבית ראשון אבל בשני בי"ז הובקעה וקבעו תענית בי"ז: רביעי לחדשים. ניסן שהוא נחודש הרביעי: ישמעאל ב"נ הרגו. כדכ' בירמיה מ"א ב': ללמדך ששקולה מיתת צדיקים וכו'. ממה שקבעו תענית ביום מיתתו של גדלי' כמו ביום שרפת בית אלקינו ממנה אנחנו למד דשקולה מיתת צדיקים כשרפת בית אלקינו: סמך מלך בבל וכו'. התחיל לצור עליה: היה ראוי זה לכתוב ראשון. דתחילה בא העיר במצור ואח"כ הובקעה: כדי להסדיר חדשים כתיקנן. ומפני דטבת אחרון לחדשי השנה לכן מונה התעניות שנו לבסוף אף שהיה ראשון לפורענות: (ט)אותה הלילה ליל ט"ב היה. ואז נגזר עליהם כדכ' אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם: (י)קולו נשמע עמו. יותר מביום ולבו נאנח יותר: בוכה כנגדו. מתוך ששומע קול הבוכה מרכך לבו ובוכה עמו: ריסי. שערות שבשפת כיסוי העין: הכירו בו תלמידיו. שבכה בלילה: והוציאוה משכונתו. נתנו לה דירה אחרת שלא יצטער רבה: (כ)זו אשה וז' בניה. שנהרגו על קדוש השם: אתיוהו לקמא. הביאו לגדול שבבנים לפני הקיסר איש צר ואויב: פלח. השתחוה ועבוד: אפקוהו וקטלוהו. הוציאוהו והרגוהו: לאידך. לאחר: אישדי לך גושפנקא. אפיל לארץ הטבעת שבידי: ונחין ושקליה. ואתה השתחוה ותרים אותה: קביל עליה הורמנא דמלכא. למען יחשבו הרואים שקבלת עליך מצות המלך ולא תמות ואף שלא השתחוית לע"ז אלא להרים הטבעת: חבל. אוי ואבוי: על כבודך כך. כך אתה מקפיד על כבודך שתקיים מצותך: על כבוד הקב"ה עאכו"כ. צריך להקפיד על כבודו ושלא לעבור על רצונו: מזבח אחד. להקריב את בנו את יצחק: ואני עקדתי ז' מזבחות. הקרבתי ז' בנים: ויצתה ב"ק. קול נשמע ממרומים: אם הבנים שמחה. אשרי לאם שבניה כך נאמנים לה' ולתורתו ומקדשים שם שמים: (ל)כרך גדול. עיר גדולה

שעות ולמטה מותר ואמר ר' יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר ותרווייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא אפילו משש שעות ולמטה קא משמע לן משש שעות ולמעלה. ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפי' בסעודה שאינו מפסיק בה קמ"ל בסעודה המפסיק בה: (ה)א"ר יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב ט' באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. תנן התם מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם תניא אידך רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט"ב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ ר' עקיבא אומר כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בט"ב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנ' °שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. תניא נמי הכי כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר °ותהי עונותם על עצמותם: (ו)באותה שעה שנלכדה ירושלים היה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה *וחרד כשם שהיה עלי יושב ומצפה שנאמר °והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלקים, כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שהחריבו את ירושלים ושרף את בית המקדש באש קרע בגדיו וקרעו תלמידיו את בגדיהם והיו בוכין וצועקין וסופדין ואומר °פתח לבנון דלתיך זה בית המקדש °ותאכל אש בארזיך אלו כהנים גדולים שהיו במקדש שהיו נוטלין *מפתחותיהן בידן וזורקין כלפי מעלה ואומרים לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הילך מפתחותיך שמסרת לנו הואיל ולא היינו *גזברין נאמנין לעשות מלאכת המלך ולאכול משולחן המלך: (ז)הובקעה העיר. בי"ז הוה והכתיב °בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה °ותבקע העיר וגו' אמר רבא *לא קשיא כאן בראשונה כאן בשנייה דתניא בראשונה הובקעו העיר בתשעה בתמוז בשנייה בשבעה עשר בו: (ח)°כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה תניא אמר רבי שמעון בן יוחאי ארבעה דברים היה רבי עקיבא *דורש ואין אני דורש כמותו צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר שנ' °בחודש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ ותבקע העיר ואמאי קרי ליה רביעי רביעי לחדשים צום החמישי זה ט' באב שבו נשרף בית אלקינו ואמאי קרי ליה חמישי חמישי לחדשים צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו ואמאי קרי ליה שביעי שביעי לחדשים צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנ' °ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן: (ט)בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ: כתיב °ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההיא אמר רבא א"ר יוחנן אותה הלילה ליל ת"ב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות: (י)בכה תבכה בלילה: שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר ר' יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני, בלילה, שכל הבוכה בלילה קולו נשמע עמו. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה בנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע ר' גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו: (כ)°כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה: אמר רב יהודה זו *אשה ושבעה בניה. אתיוהו לקמא לקמיה דקיסר, אמרו ליה פלח לעבודת אלילים אמר להו כתוב בתורה °אנכי ה' אלהיך אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך לקמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודת אלילים אמר להו כתוב בתורה °לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אפקוהו וקטלוהו, אתיוהו לאידך, אמרו ליה פלח לעבודת אלילים, אמר להו כתוב בתור' °זובח לאלהים יָחֳרָם, אפקוהו וקטלוהו, אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודת אלילים, אמר להו כתוב בתורה °לא תשתחוה לאל אחר, אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לע"א, אמר להו כתוב בתורה °שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לע"א, אמר להו כתוב בתורה °וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אפקוהו וקטלוהו, אתיוהו לאידך, אמרו ליה פלח לע"א, אמר להו, כתוב בתורה °את ה' האמרת וגו' וה' האמירך היום כבר נשבענו להקב"ה, שאין אנו מעבירין אותו באל אחר, ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת, א"ל קיסר, אישדי לך גושפנקא ונחין ושקליה, כי היכי דלימרו קביל עליה הרמנא דמלכא א"ל, חבל עליך קיסר, חבל עליך קיסר על כבוד עצמך כך, על כבוד הקב"ה על אחת כמה וכמה, אפקוהו למיקטליה אמרה להו אימיה, יהבוהו ניהלי ואינשקיה פורתא, אמרה לו בניי לכו ואמרו לאברהם אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה, יצתה בת קול ואמרה °אם הבנים שמחה: (ל)תנו רבנן מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שהלך לכרך גדול שברומי אמרו לו

תורה אור: ישעי' ס"ו י' · יחזק' ל"ב כ"ז · *א' א' ז' · ש"א א' ד' י"ג · זכריה י"א א' · שם · *א' ד' ס' · *א' ב' ס' · ירמיה נ"ב ו' · שם ז' · *ב' ב' ו' · זכריה ח' י"ט · *א' ב' ד' · ירמיה נ"ב ו' · יחזקאל כ"ד א' · במדבר י"ד א' · איכה א' ב' · תהלי' מ"ד כ"ג · *א' ח' ס' · שמות כ' ב' · שם ג' · שם כ"ב י"ט · שם ל"ד י"ד · דברים ו' ד' · שם ד' ל"ט · שם כ"ו י"ז–י"ח · תהלי' קי"ג ט'

מ"מ: (ה)תענית ל' ע"א וע"ב. (ו)אדר"נ פ"ד. (ז)תענית כ"ח ע"ב. (ח)ר"ה י"ח ע"ב. (ט)תענית כ"ט ע"א. (י)סנהדרין ק"ד ע"ב. (כ)גטין נ"ז ע"ב. (ל)שם נ"ח ע"א.

עד ערב ואין לי אלא יוה"כ שבתות מניין ת"ל °תשבתו אין לי אלא שבתות ימים טובים מניין ת"ל °שבתכם. הא כיצד כל מקום שנ' שבות מוסיפין מחול על הקודש: [ה]אבל מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנתיים: השתא בפני ב' מחנכין להו בפני שנה מיבעיא, אמר רב חסדא לא קשיא הא בחולה הא בבריא: [ו]ת"ר קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף חייב בציצית, לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין, יודע לדבר אביו לומדו תורה וקריאת שמע תורה מאי היא אמר רב המנונא °תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, קריאת שמע מאי היא פסוק ראשון: (ג) מתני': [א]האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר *עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, דרש ר' אלעזר בן עזריה °מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו. אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנ' °וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר °מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל: גמ': [ב]אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מידו כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה שנ' °ומודה ועוזב ירוחם ואומר °נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים: [ג]אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה שנ' °ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב מה טעם ובא לציון גואל משום דשבי פשע ביעקב. אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם שנ' °ובשוב רשע מרשעתו חיו יחיה: [ד]תנן התם ר' אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזהו יום ימות אמר להו וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה ואף שלמה אמר בחכמתו °בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן, פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך אמרו כלום חסר לבית המלך, טיפשים שבהן הלכו למלאכתם אמרו כלום יש סעודה בלא טורח. בפתאום ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין, והטיפשין נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין. שמח המלך לקראת פיקחין וכעס לקראת טיפשין, אמר הללו שקישטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו, הללו שלא קישטו עצמן לסעודה יעמדו ויראו:

(ד) מתני': [א]חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בט' באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשנייה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. משנכנס אב ממעטין בשמחה, שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס. ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין, רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה: גמ': [ב]ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל וכו' ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובי' ולשנות במשנה בש"ס* ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותנוקות של בית רבן בטלים משום שנ' °פקודי ה' ישרים משמחי לב. ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובקינות והדברים הרעים שבירמיהו ותנוקות של בית רבן בטלים בו שנ' °פקודי ה' ישרים משמחי לב: [ג]תניא ט' באב שחל להיות בשבת וכן ערב ט' באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו ואסור לספר ולכבס מראש חדש ועד התענית דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כל החודש כולו אסור רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד. ותניא אידך ונוהג אבל מראש חודש ועד התענית דברי ר"מ, ר"י אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד: [ד]ערב ט' באב לא יאכל אדם ב' תבשילין כו': אמר רב יהודה לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות

תורה אור וציונים: שם | שם | דברים ל"ג ד' | *עיין א' ו' ב' | ויקרא ט"ז ל' | יחזק' ל"ו כ"ה, ירמיה י"ז י"ג | משלי כ"ח י"ג | איכה ג' מ"א | ישעי' נ"ט כ' | יחזקאל י"ח כ"ז | קהלת ט' ח' | *ע' כפירו' א' א' ה' | תהלי' י"ט ט' | שם

מניין. מן-אין, ובל' מקרא מאין כלומר מהיכא, ועניינו כמו מנא לן: ת"ל תשבתו. יתירא, ויוה"כ גופי' אקרי שבת. ת"ל שבתכם. יתירא לאיתויי לכל הימים דכאמר בהם שביתה דאסורין במלאכה שמוסיפין בהן מחול על הקדש: [ה]השתא בפני ב' וכו'. כיון דב' שנים סמוך לפרקן קתני דמחנכין אינו צריך עוד לומר דמחנכין להו בפני שנה: לא קשיא הא בחולה. אלא מחנכין בפני שנה: הא בבריא. הא דקתני בפני שנתיים הוא בבריא וחזק: [ו]היודע לנענע. שיש בו דעת לטול לולב ולנענע לשם מצוה: חייב בלולב. מפי חכמים כדי לחנכו במצות, וכן כשיש בו דעת להתעטף בציצית למצוה: לשמור תפילין. לשמרן בטהרה ושלא יישן בהם ושלא יפילם לארץ: פסוק ראשון. מפרשת שמע: (ג) מתני': [א]האומר אחטא ואשוב וכו'. התשובה היא שיתודה האדם על עוונותיו לפני ה' ויתנחם על מה שחטא ויקבל עליו שלא ישוב לחטא ולכן כשאומר אחטא ואשוב אינו בא לידי תשובה: שבין אדם למקום. כגון שאכל מאכלות אסורו' או מבזה מועדות וכדומה: שבין אדם לאדם. כגון שגנב או שלשין ודיבר לשון הרע והלבין פני חבירו כמו שנתפרש ענין זה לעיל בפרק א' [ו' ב'] גבי רע לשמים ורע לבריות, ואלו העבירות שבין אדם לאדם אין יוה"כ מכפר עד שילך ויפייס עליו וכדדרש ראב"ע מדכ' לפני ה' תטהרו דנראה שחטא לפני ה' לבד יוה"כ מטהרו אבל לא נראה שחטא גם נגד חבירו: גמ': [ב]אדם שיש בידו עבירה. גזל: ואינו חוזר בו. אינו משיב הגזלה לבעלים: לא עלתה לו טבילה. לא מהני ליה שהטומאה בידו: במ' סאה. זה הוא שיעור מקוה: שנ' ומודה ועוזב. מתודה ושב ועוזב הדבר שחטא בו והולך ומרצה את חבירו ירוחם ונקלא לו: נשא לבבינו אל כפים וגו'. עם הכפים צריך לישא הלב לשמים כלומר שיחזור מקלקולו: [ד]תנן התם. במסכ' אבות פ"ב משנה י': איזהו יום ימות. ואיך ידע לשוב יום א' לפני מיתתו: וכ"ש היום. לאכי ודאי ישוב בכל יום: בכל עת יהיו בגדיך לבנים. שתקן עצמך תמיד לבא לפני המלך הקב"ה ויהיו בגדיך לבנים שלא יהיה בך חטא, ושמן על ראשך אל יחסר אלו מעשים טובים, ושתקן עצמך בכל עת כי לא תדע מתי יקראוך לפני המלך: פקחין. חכמים: טיפשים. שוטים: נכנסו לפניו כשהן מקושטין וכו'. וכך צדיקים נכנסים מקושטים במעשים טובים, ורשעים מלוכלכין בעבירות: (ד) מתני': [א]בי"ז בתמוז נשתברו הלוחו'. שהרי בו' בסיון נתנו עשרת הדברות ובז' בהשכמה עלה משה לקבל את התורה ושהה שם מ' יום כשתמו כלים בי"ז בתמוז וכשירד שיבר הלוחות הרי דבי"ז נשתברו: ובטל התמיד. שלא היו שם כבשים להקריב שהיתה העיר במצור: ושרף אפוסטמוס את התורה. בחרבן בית שני: נגזר על אבותינו. אנשי דור המדבר: בראשונה. זה בית ראשון שנבנה על ידי שלמה בשנת ג' אלפים תתקכ"ח לבריאת עולם ונחרב בשנת ג"א של"ח ועמד ת"י שנה ונתנו חכמים סימן לדבר*) בזאת יבא אהרן אל הקודש בת"י שנה כמספר בזא"ת בא אהרן ובניו אל המקדש: בשנייה. זה בית שני שנבנה ג"א ת"ח, ונחרב ג"א תתכ"ח, בשנת ת"ך לבנינו: ונלכדה ביתר. עיר גדולה שהיו בה רבבות ישראל ונלכדה שנ"ב ש"ח שנים אחר חרבן ב"ה: ונחרשה העיר. ירושלים ונעשית כשדה חרושה ונתקיימה הגזירה [איכה ג' י"ב] ציון שדה תחרש: ממעטין בשמחה. להתאבל על מה שאירע לאבותינו ומתרחקים מן התענוגים ונוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח עד עבור התענית: שבת שחל וכו'. שבוע שחט"ב בתוכה וכן במקרא (ויקרא כ"ג ט"ו) שבע שבתות תמימות תהיינה כלומר שבע שבועות: אסור מלספר. מלגלח עד שיעבור התענית: שני תבשילין. ואין כאן בכלל תבשילין אלא דברים שאינן נאכלים כמות שהן חי כלומר בלתי מבושלים אבל דבר הנאכל כמות שהוא חי כגון חלב וגבינה וכדומה אין בו משום ב' תבשילין: ישנה. ישנה בסעודתו ממה שהוא רגיל כדי שיתאבל: גמ': [ב]כל מצות הנוהגות באבל. חוץ ממה שאסור בט"ב אכילה ושתייה מצד התענית נוהג בו ג"כ מה שאסור באבל דהיינו רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל: ואסור לקרות בתורה וכו'. דכ' פקודי ה' ישרים משמחי לב: במשנה בש"ס. בששה סדרי משנה: ובמדרש. להתעסק בדרשת פסוקים: ובהלכות. שמועות חכמים בדיני התורה: ובאגדות. שאין בהן בירור דין תורה אלא ספור מעשה ומשל ומוסר: במקום שאינו רגיל לקרות. דכיון דלא ידע מצטער: בטלים. אינם לומדים באותו היום: ר' יהודה. מחמיר שאפילו במקום שאינו רגיל לא ילמוד: [ג]שחל בשבת. ונדחה למחרתו ליום א': בשעתו. בשעת מלכותו: דברי ר"מ. אלו דברי ר"מ כלומר הכי סבירא ליה וכן בכל מקום שנזכר בה שאומר אחר דבר שאמור כמו הכא בא דברי ר' פלוני: כל החודש אסור. לפני התענית ולאחריו: תניא אידך. אחרת למדנו: [ד]לא שנו. לא שנו חכמים כן דלא יאכל ב' תבשילין: משש שעות ולמעלה. היינו מחצות יום ולאחריו, כל היום היה נחלק לב' חלקים הוים משעה ו' בערב עד שעה ו' בבקר חשוב לילה ומשעה ו' בבקר עד שעה ו' בערב חשוב יום, והוי תחילת היום משעה ו' בבוקר ושעה ששית של היום הוא חצות יום: משש שעות

מ"מ: [ה]יומא פ"ב ע"א. [ו]סוכה מ"ב ע"א: (ג) [א]יומא פ"ה ע"ב. [ב]תענית ט"ז ע"א. [ג]יומא פ"ו ע"ב. [ד]שבת קנ"ג ע"א: (ד) [א]תענית כ"ו ע"א. [ב]שם ל' ע"א. [ג]שם כ"ט ע"ב. [ד]שם ל' ע"א. *) ילקוט ריש פ' אחרי.

(ח) מתני': [א]במדה שאדם מודד מודדין לו. שכר ועונש הם כפי מעשיו של אדם, וכשמודד ונתן צדקה לעני מלא חפניו הקב"ה משלם שכרו במדה מרובה כענין שעשה: [ב]שמשון הלך אחר עיניו. והתורה אמרה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם והזהירה שלא ימשוך אדם מה שעיניו רואות: נקרו פלשתים את עיניו. כענין במה שחטא: נתנאה בשערו. שנתגאה על שהיה שערו נאה (שמואל ב' י"ד כ"ו) והגאות דבר מגונה ומביאה לידי עבירות הרבה: נתלה בשערו. (שם י"ח ט'): וכן לענין הטובה. נותנים לו לאדם שכר כענין הטובה שעשה: נתעכבו לה ישראל ז' ימים וכו'. לכבודה וקבלה שכרה על שהמתינה למשה שעה א' ושכר מעשים טובים מרובה ממדת הפורענות: ואין באחיו גדול ממנו. ונקבר אביו על ידי גדול שבכולן, וקיבל שכרו שנקבר גם כן על ידי גדול שבכולן זה משה רבינו ע"ה, וכן קיבל משה שכרו על שקבר את יוסף ואין בישראל גדול ממנו ולא נתעסק בו אלא הקב"ה שלקח אותו שאלקים ואיש לא ידע את קבורתו וכך בכל הצדיקים מעשיהם הטובים הולכים לפניהם ומקבלים שכרם וכבוד ה' מאספם: גמ': [ג]בסאסאה. מפורש סאה והיינו מדה כשהשם שולח לרשעים מעל פניו בסאסאה כפי מדה מריבם כלומר מענישם: הוי אומר מדה טובה מרובה וכו'. שהשם משלם שכר במדה מרובה ממה שיענש במדה טובה גבי מן כתיב דלתות ובמדת פורענות גבי מבול כ' וארובות ודלת גדול מארובה דד' ארובות יש בדלת הרי שהשכר במדה מרובה מן העונש: [ד]ר"ג ברבי. בן רבי: ונתן לך רחמים. שמרחם על הבריות ומעשה צדקה ורחמך ה': [ה]ממונה על קופה ש"צ. גבאי צדקה: בשני בצורת. בשני רעב, בצורת מלי המקרא (בראשי' י"א ו') וענינו נזה מעוט וחסרון: העבודה. שבועה בעבודה: שאין בקופה ש"צ כלום. שבשיום הרעב בארץ הוליאו הרבה, הרי אשה וז' בניה וכו'. כלומר היא וז' בנים: לימים. אחר זמן: אתה אמרת וכו'. מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי ולא היה בתחילה בעולם רק אדם אחד לומר לך שכל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא: גזר דינו. שנגזר עליו למות: הוסיפו לו וכו'. דכל שמרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכן הכי' אומר רודף צדקה וחסד ימצא חיים שמאריכין לו ימיו כמו שפירשנו לעיל (ד' א'):

## סליק פרקא:

(א) מתני': [א]בד' פרקים. בד' זמנים בשנה: בפסח על התבואה. אם תהיה מרובה או מעוטה, ולפיכך מביאין עומר בפסח שאז זמן תבואה בארץ ישראל: בעצרת על פירות האילן. שאז זמן בישול פירות האילן, ולזכר לזה יש נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת בעצרת: עוברין לפניו. לפני הקב"ה: כבני מרון. כבני צאן לפני רועה, כלומר שמחשבין על בני אדם ודנין עליהם במלאים ובבריאות ובחיים ומות שנ' היוצר רואה יחד לבם ומבין ודן כל מעשיהם: ובחג נדונין על המים. ובחג היינו סכות והא דמיחד ליה שם חג טפי מלפסח ולעצרת דכ' ביה ביחוד ותחגו אותו חג לה' (ויקרא כ"ג מ"א] וחג ענינו שמחה וסוכות הוא זמן שמחתנו כמו שאנו אומרים בתפילה, ובש"ע מתחיל זמן הגשמים סמוך לחג והיינו דנדונין בו על המים, ולכן מתחילין בו ג"כ לומר משיב הרוח ומוריד הגשם: גמ': [ב]משום ר"ע. משם ר"ע כלומר בשמו: נסכו מים בחג. נסך המים לתמידין של שחר שבעת ימי החג, וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכין של יין ושל מים: [ג]פעם אחת בשנה. לכל השנה: אמשול לכם משל. אומר לכם דמיונו: ולא היה מקביל פני אביו. לא בא להראות לפניו לקבל מזונותיו: שמא לא ירד מן למחר. וימותו ברעב ומתוך כך כוונו בכל יום לבם לשמים: דבר אחר. תשובה אחרת לאותה השאלה: מפני משאוי דרך. שהיו הולכים ונוסעים תמיד והיו צריכים להוליך עמהם משא כבדה אם ירד המן רק פעם א':

(ב) מתני': [א]ויוה"כ אסור באכילה כו'. דכתי' ביה (ויקרא ט"ז ל"א) ועניתם את נפשותיכם וילפינן בגמרא מקראי דכל הני קרוים ענוי: ככותבת הגסה. דבר מאכל כשיעור תמרה גדולה: כמוה וכגרעינתה. כשיעור הפרי והגרעינין שבה, גרעין קערן בלעז: מלא לוגמיו. מלא פיו: חייב. כרת: [ב]התינוקות. ילדים: אין מענין אותן. אין חייבין למנוע מהן מאכל ולהשלים התענית אינם רשאין מפני הסכנה: אבל מחנכין. מרגילים אותם לשעות: לפני שנה ולפני שנתים. סמוך לפרקן, בת פרקה י"ב שנה ויום א' ובן פרקו י"ג שנה ויום א', ומחנכין אותן כדי שיהיו רגילין במצות כדכ' (משלי כ"ב ו') חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה: גמ': [ג]ובעשור וכו'. בכולהו כתיב ענוי: [ד]מנא לן. מן אן לן, מהיכן היא לנו כלומר מהיכן למדנו: ולהתענות לפני אלקיך וגו'. הרי דקרי ליה ענוי: רחיצה מנ"ל. דבהאי קרא לא כ' רחיצה: [ה]ת"ל בתשעה. כלומר ביום ט': שמוסיפין מחול על הקודש. מיום חול ליום קודש ומתחיל להתענות ביום ט': בכניסתו. בהתחלתו:

מניין

°ולך תהיה צדקה אבותי גנזו לעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנ' °והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך: (ח) מתני': [א]במידה שאדם מודד מודדין לו: [ב]שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו שנ' °ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו. וכן לעניין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנ' °ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר שנ' °והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנ' °ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב גם פרשי' מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו שנאמר °ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא *המקום שנ' °ויקבור אותו בגיא לא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנ' °והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך: גמ': [ג]תניא ר"מ אומר במידה שאדם מודד מודדין לו דכתיב °בסאסאה בשלחה תריבנה איזו היא מידה מרובה מידת טובה כרבה או מידת פורענות הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב °ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ובמידת פורענות הוא אומר °וארובות השמים נפתחו: [ד]תניא רבי גמליאל ברבי אומר °ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים: [ה]אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת אמרה לו רבי *פרנסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו מיד קרעו לו גזר דינו תנא הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו:

## פרק שני.

(א) מתני': [א]בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנ' °היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובחג נידונין על המים: גמ': [ב]תניא אמר רבי יהודה משום ר"ע מפני מה אמרה תורה °הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקדוש ברוך הוא הביאו לפני עומר כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ומפני מה אמרה תורה הביאו °שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא אמר הקדוש ברוך הוא הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה: [ג]שאלו תלמידיו את ר"ש בן יוחי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשל לכם משל למה הדבר דומה *למלך בשר ודם שיש לו בן אחד פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב נמצאו כולן מכוונים את לבן לאביהן שבשמים דבר אחר שהיו אוכלין אותו כשהוא חם דבר אחר מפני משאוי הדרך: (ב) מתני': [א]יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל וכו' האוכל ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה והשותה מלא לוגמיו חייב: [ב]התינוקות אין מענין אותן ביה"כ אבל מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנתיים בשביל שיהו רגילין במצות: גמ': [ג]אסור באכילה וכו'. הני חמשה עינויין כנגד מי אמר רב חסדא כנגד חמשה ענויין שבתורה °ובעשור °ואך בעשור °שבת שבתון °ושבת שבתון °והיתה לכם: [ד]רחיצה וסיכה מנא לן דאיקרי עינוי דכתיב °לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי ומנא לן דחשיב כעינוי דכתיב °ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ואני באתי בדבריך אשכחן סיכה רחיצה מנא לן א"ר זוטרא ברבי טוביה אמר קרא °ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו: [ה]תניא °ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש יכול יתחיל ויתענה בט' תלמוד לומר בערב אי בערב יכול משתחשך ת"ל בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקודש ואין לי אלא *בכניסתו ביציאתו מניין ת"ל °מערב

עד

תורה אור וציונים: דברי' כ"ד י"ג; ישעי' נ"ח ח' | שופטים ט"ז כ"א | שמות ב' ד' | במדב' י"ב ט"ו | בראשית נ' ז' | שמות י"ג י"ט | *ר' ג' | דברים ל"ד ו' | ישעי' נ"ח ח' | שם כ"ז ח' | תהלי' ע"ח כ"ג | בראש' ז' י"א | דברים י"ג י"ח | *ב' א' | תהלי' ל"ג ט"ו | ויקרא כ"ג י' | שמות ל"ד כ' | ויקרא כ"ג י"ז | *א' ג' פ' | במדבר כ"ט ז' | ויקרא כ"ג כ"ז | שם ל"ב | שם ט"ז ל"א | שם כ"ט | דניאל י' ג' | שם י' י"ב | תהלי' ק"ט י"ח | ויקרא כ"ג ל"ב | *א' ג' א' | שם

מ"מ: (ח) [א]סוטה ח' ע"ב. [ב]שם ט' ע"ב. [ג]סנהדרין ק' ע"א. [ד]שבת קנ"א ע"ב. [ה]ב"ב י"א ע"א: [פ"ב] (א) [א]ר"ה ט"ז ע"א. [ב]שם. [ג]יומא ע"ו ע"א: (ב) [א]שם ע"ג ע"ב. [ב]שם פ"ב ע"א. [ג]שם ע"ו ע"א. [ד]שם ע"ב. [ה]שם פ"א ע"ב.

עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שחטא איבד ממנו טובות הרבה ר' אלעזר בר ר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה שנאמר וחוטא אחד וגו' בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה ר"ש בן יוחי אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו: (ו) **מתני'**: [א]לא יטול אדם אם על בנים אפי' לטהר את המצורע ומה עם מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר על מצות חמורות שבתורה: **גמ'**: [ב]רמי ליה רבא לרב נחמן תנן *אלו דברים שאדם עושה אותן ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד ובהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו ואמר רבי אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום והדפהו וכתיב התם רודף צדקה וחסד בתלמוד תורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך בשילוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים ליתני נמי הא תנא ושייר תני תנא אלו דברים ואת אמרת תנא ושייר אמר רבא רב אידי אסברא לי אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב כיוצא בדבר אתה אומר אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו וכי יש רשע רע ויש שאינו רע, אלא רע לשמים ורע לבריות הוא רשע רע רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע: [ג]ת"ר רשע בא לעולם חרון בא לעולם שנאמר בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה בא לעולם שנאמר ובאבד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק, צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו: (ז) **מתני'**: [א]בן סורר ומורה נידון על שם סופו ימות זכאי ולא ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם כנוס לרשעים רע להן ורע לעולם ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם שקט לרשעים רע להן ורע לעולם, לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם: [ב]מאימתי חייב משיאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנ' זולל וסובא ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו: **גמ'**: [ג]תניא ר' יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לב"ד ליסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם שינה ויין לרשעים הנאה להם והנאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם: [ד]תנו רבנן מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו וחברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו אבותיך גנזו והוסיפו על של אבותם ואתה מבזבזם אמר להם אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה שנ' אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתו במקום שאין היד שולטת בו שנ' צדק ומשפט מכון כסאך אבותי גנזו דבר שאין עושה פירות ואני גנזתי דבר שעושה פירות שנ' אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות שנ' פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנ'

ולך

מאזנים שהכל שירנה באחת תכריע: בשביל חטא יחידי שחטא. שהכריעתו לכף חובה: ומרד באחרונה. שנעשה רשע: שנ' צדקת הצדיק וגו'. כשהיה צדיק ואח"כ פשע אין צדקתו מצילתו שאיבד את הראשונות במה שהשחית את דרכו, ולהיפך ברשע שעשה תשובה תיקן את הראשונות ולא יכשל בהן כלומר לא יענש אחרי שובו מרשעו: (ו) **מתני'**: [א]לא יטול אדם וכו'. דכ' [דברים כ"ב ו'] כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים. וכאן וכן בשאר מצות שהזהירה התורה שלא לצער בעלי חיים ומי שאינו מצערם ומרחיק עצמו מן האכזריות פירשה התורה שכרו שייטב לו ויאריך ימים: אפילו לטהר את המצורע. דכ' [ויקרא י"ד ד'] ולקח למטהר שתי צפרים וגו': ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסר. שאין בה חסרון כיס אלא דבר מועט: איסר. מטבע שוה ח' פרוטות: קל וחומר. למוד ממצוה זו דאין בה אלא הפסד קל על מצות חמורות שבתורה שמקיימן נוטל שכר זה: **גמ'**: [ב]בכבוד או"א כ' בו'. הכא יליף לכולהו מקראי דאוכל פירותי' בעוה"ז והק"ק לעוה"ב, בכבוד או"א כי למען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, ובגמ"ח כ' ימצא חיים לעוה"ב צדקה וכבוד בעוה"ז, והבאת שלום יליף לה בדרשה מגמ"ח דכ' בתרוייהו רדיפה רודף צדקה וחסד ובקש שלום ורדפהו הרי דשקולים נינהו, ובתלמוד תורה כ' כי היא חייך בעוה"ז ואורך ימיך לעוה"ב: ליתני נמי הא. במתניתין בהדי אידך מצות דאוכל פירותיהן והק"ק: תני ושייר. תנא מקצת ושייר מקצת דלא תנא, והדר מקשה: תני תנא אלו דברים. מדקתני אלו אלמא דאלו דוקא קאמר אבל אחריני לא ואת אמרת תנא ושייר: ר' אידי אסברא לי. דשלוח הקן אינו דומה לאלו דמתניתין דהנך כולהו הבריות נהנין ממנו וניתנא טוב לשמים שעושה מה שנצטוה עליו וטוב לבריות שנהנין ממנו ובההוא כתיב כי פרי מעלליהם יאכלו שאוכלין פירותיהם בעוה"ז, אבל בשלוח הקן טוב לשמים הוא ואין כאן טוב לבריות ולא כ' ביה כי פרי מעלליהם יאכלו והלכך לא תנא לה במתני' גבי הנך דאוכל פירותיהן בעוה"ז: רע לשמים ורע לבריות. כגון רוצח וגזלן ומלשין ומכה ועושק את חבירו: רע לשמים ואינו רע לבריות. מחלל שבת ומועדים ואוכל מאכלות אסורות וכדומה: [ג]חרון בא לעולם. חרון אף בא לעולם: מפני הרעה וגו'. בשביל הרעה שתבא הצדיק נאסף: (ז) **מתני'**: [א]בן סורר ומורה. אינו שומע בקול אבותיו וזולל וסובא נידון במיתה כדכ' [דברים כ"א כ"א] ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת ובערת הרע מקרבך וגו': ע"ש סופו. שסופו לצאת לתרבות רעה: הנאה להם. שאין מוסיפין לחטוא: והנאה לעולם. ששקט כל הארץ: רע להן. שהיו מוסיפין זכיות: ורע לעולם. שהיו מגינין על הדור ומוכיחים את הבריות: יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם. כל זמן ששותין וישנים אינם חוטאין ואינם מריעין לבריות: ולצדיקים רע להם. שאין עוסקין בתורה: ורע לעולם. שהתורה שהם עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות בא לעולם: פיזור. שנפרדים זה מזה ואין יכולין להועץ ולסייע זה את זה: כנוס. קבוץ: שקט לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות: [ב]מאימתי חייב. בן סורר ומורה מיתה: תרטימר. חצי מנה, ומנה מאה דינרין, ודינר כ"ד איסרין, ואיסר כבר נתפרש לעיל: יין האיטלקי. ממדינת איטאליא שיינה טוב ומעולה: זכר לדבר. רמז וסימן לדבר מדכ' בסובאי יין בזוללי בשר, ובבן סו"מ זולל וסובא כתיב, ונידון במיתה שמרד באבותיו שהזהירוהו שלא לעשות כן ועשה: **גמ'**: [ג]מגמר. מכלה ומאבד: ומבקש למודו. מה שהרגיל עצמו בו לילך בשרירות לבו ולאבד ממון וכשלא ימצא יוצא ומלסטם את הבריות ומוטב ימות הוא קודם שיהרוג אחרים, וימות זכאי בעוד שהוא נקי מעבירות שחמורות הללו, הא למדת עד היכן כחו של כבוד אב ואם שהמכבדן נוחל שתי עולמות עוה"ז ועוה"ב ומי שאינו שומע בקולם מאבד עולמו, כי המרידה באבות שורש ועיקר כל דבר רע ומגונה, שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך כי לוית חן הם לראשך, תפארת אבות בנים ותפארת בנים אבותם: [ד]מונבז. בנה של הילני המלכה והי' שהיה מי' שנה קודם חורבן בית שני: שבזבז. מלשון בזה שנתפזרה שלא היה הכסף נחשב לו כלום והוציא אוצרותיו ואוצרות אבותיו לעניים: וחברו עליו. באו אליו להוכיחו על זה: גנזו. מלי' מקרא אצרו וסרבו: למטה. על הארץ: למעלה. בשמים, זה השכר שהקב"ה משלם לעושה טוב: שנ' אמת מארץ תצמח. כשאדם עושה צדקה והטוב והיושר בארץ: וצדק משמים נשקף. יקבל שכרו מן השמים: יד שולטת בו. יד אחרים מגיע לשם ואפשר שיקחו ממנו: במקום שאין היד שולטת בו. שהשכר קיים ביד הקב"ה: שאינו עושה פירות. מונח במקומו וגם שאין בו הצדקה שאוכל פירותיהם בעוה"ז והק"ק כדיליף לעיל מהך קרא דמייתי הכא אמרו צדיק כי טוב כי פ"י מעלליהם יאכלו: גנזו אוצרות ממון. דבר הבטל: אוצרות נפשות. שהחיה נפשות עניים ובהן נתן כדי חייהם: פרי צדיק. מעשים טובים שהצדיק עושה: עץ חיים. הם לבני אדם שמטיב עמהם: לוקח נפשות חכם. הנפשות שהחיה כאלו קנאן והן מליצים לו ומלמדות זכות עליו: לאחרים. ליורשיהם:

בסדה

(ו) [א]חולין קמ"ב ע"א. [ב]קדושין מ' ע"א. [ג]סנהדרין ק"ג ע"ב. (ז) [א]שם ע"א ע"ב. [ב]שם ע' ע"א. [ג]שם ע"ב ע"א. [ד]ב"ב י"א ע"א.

תורת אור וציונים

אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה א"ל אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול *לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של ג"ע ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכין אותי, ולא אבכה. אמרו לו, רבינו ברכנו א"ל יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם א"ל תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם: [ב]בשעת פטירתו של רבי אלעזר בן עזרי' נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו ואמרו לו רבי למדנו דבר אחד בלבד אמר להם בניי מה אלמד אתכם צאו והזהרו כל אחד איש בכבוד חבירו, ובשעה שאתם עומדים להתפלל הוו יודעים לפני מי אתם עומדים ומתפללים, שבשביל דבר זה תכנסו לחיי עולם הבא: [ג]ר' עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידי' בזקנותו שני' °בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך וגו' אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והיה העולם שמם עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת: [ד]יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. כיצד מלמד שכשם שרואה את כבודו כך יהא אדם רואה את כבוד חברו וכשם שאין אדם רוצה שיצא שם רע על כבודו כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על כבוד חברו: [ה]מכריז רבי אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כנוף ואתו כולי עלמא לגביה אמרי ליה הב לן חיי אמר להו °מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' סור מרע ועשה טוב וגו' שמא יאמר אדם נצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה אלך ואתגרה בשינה ת"ל סור מרע ועשה טוב אין טוב אלא תורה שנאמר °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

(ד) **מתני'**: [א]אלו דברים שאין להם שיעור הפיאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה *והקרן קיימת לו לעולם הבא, כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם: **גמ'**: [ב] אמר רב יהודה בר שילא אמר רב אסי א"ר יוחנן ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן הכנסת אורחין וביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל בניו לת"ת והדן את חברו לכף זכות. איני והא אנן תנן אלו דברים שאדם עושה אותן ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום שבין אדם לחבירו ות"ת כנגד כולם, הני אין מידי אחרינא לא, הני נמי בהני שייכי: [ג]ת"ר נאמר °כבד את אביך ואת אמך ונאמר °כבד את ה' מהונך השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום נאמר °איש אמו ואביו תיראו ונאמר °את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום נאמר °מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר °איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום: [ד]איזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כיבוד מאכיל ומשקה ומלביש ומכסה מכנים ומוציא: [ה]בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. א"ר יהודה אמר שמואל שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמנים ריבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא:

(ה) **מתני'**: [א]כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ: **גמ'**: ורמינהו *אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם, אמר רב יהודה הכי קאמר כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים כל התורה כולה: [ב]ת"ר לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו *שהכריע עצמו לכף זכות עבר

מראי מקומות בגליון: *א' א' סוף ז' · קהלת י"א ו' · תהלי' ל"ד י"ג · משלי ד' ב' · *א' ב' א' · שמות כ' י"ב · משלי ג' ט' · ויקרא י"ט ג' · דברים ו' י"ג · שמות כ"א י"ז · ויקר' כ"ד ט"ו · *א' ד' א' · *א' ד' ד'

**פירוש (מפרש"י וס"א)**

הנשיאים שהיו נדונים שהגדולים נקראו רבן כלומר רבנו: עמוד הימיני. שהיה ישראל נשען עליו: פטיש החזק. כשם שמתפוצצות סלעים מתחת הפטיש כך הלכותיו מתפזרות בעולם: אוסרני. תופס אותי: הייתי בוכה. מאימת משפטו: עד כאן. כשמים לא תהיה יראת שמים יותר ממורא ב"ו: ולואי. מי יתן: אומר שלא יראני אדם. ועושה אותה בסתר ממורא הבריות, והרי הכל גלוי לפני הקב"ה ואין נסתר מנגד עיניו ובשתהיה מורא שמים עליכם כמורא ב"ו תחדלו מן החטא: [ג]מגבת עד אנטיפרס. [בין העיירות הללו היו כולם]: שמם. שנשתכחה תורה: [ה]מאן בעי חיי. מי הוא החפץ חיים: כנוף ואתו. נאספו ובאו: נצור לשונך מרע וגו'. השמרו מלשון הרע והזהרו בדבריכם: אלך ואתגרה בשינה. ישנה ימיו בשינה כלומר בבטלה: אין טוב אלא תורה. שהיא תלמדהו הטוב והישר, ובשביל כך יזכה לחיים כי עץ חיים היא למחזיקים בה: (ד) **מתני'**: [א]שאין להם שיעור. שלא נתנה התורה בהם שיעור קצוב בכמה יהיה: הפאה. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכ' [ויקרא כ"ג כ"ב] לא תכלה פאת שדך בקצרך: והבכורים. דכ' [שמות כ"ג י"ט] ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך: והראיון. עולת ראיה שחייב להביא כשבא להראות לפני ה' בשלש רגלים אין שיעור לדמי שויה כדכ' [דברים ט"ז י"ז] איש כמתנת ידו וגו': וגמילות חסדים. שבגופו כגון בקור חולים ולקבור מתים וללוותם וכיוצא בהם אין להם שיעור אבל ג"ח שבממונו כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים יש לו שיעור חמישית ממונו: ותלמוד תורה. כדכ' [יהושע א' ח'] והגית בו יומם ולילה: והקרן קיימת וכו'. כבר בא לעיל (ג' א') עניינו עיקר השכר: ות"ת כנגד כולם. שקול כנגד כולם שע"י ת"ת בא לידי מעשה כולן: **גמ'**: [ב]אמר רב יהודה. החכמים שבפרק שאמוראים נקראו בשם רב: עיון תפילה. כוונת הלב בתפילה: והדן את חבירו לכף זכות. אם תראה באדם שעושה איזה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה הוי דן אותו לזכות: איני. אין היא כלומר אינו כן שהרי לא כן למדנו: אנן. אנו: תנן. כל מקום שנאמר תנן מורה שהמאמר בא במשנה: הני. אלו: אין. בעברית הן: מידי אחרינא. דבר אחר לא קשיא לר' יוחנן דמייתי כמה דברים שלא נשנו במשנה ור' יוחנן אמורא הוא ואין אמורא חולק על תנא: הני נמי בהני שייכי. כלומר אף אלו שהוסיף ר"י נכללו במשנה דהכנסת אורחים ובקור חולים היינו גמ"ח ועיון תפילה היינו בכלל גמ"ח דכל התפילות בלשון רבים נאמרו וכשהוא מתפלל הרי מבקש רחמים על כל העולם כולו, והשכמת בית המדרש וגידול בנים לת"ת היינו ת"ת ודן את חבירו לכף זכות בכלל הבאת שלום דמתוך שהוא מכריעו לזכות ואומר לא עשה לי בזאת, אנוס היה או לטובה נתכוון יש שלום ביניהם, ור"י לפרש אתא דבכלל ג' אלו דמתניתין איתנהו להנך ו'. ואיכא נמי במתני' כבוד או"א ור"י לא פליג עליה: ברכת. קללת ומלה זו כמו כמה מלות אחרות שאמרה דבר והפכו: [ד]איזהו מורא. מוראת או"א: ואיזהו כבוד. כבוד או"א: במקומו. מקום המיוחד לאביו, וכן באמו: ולא סותר. אם היה אביו ואחר חלוקין בדבר לא יאמר נראין דברי פלוני, והכרעה עניינה שנטיה לצד אחד מב' צדדים: [ה]בעו. נסתפקו ושאלו: עד היכן כבוד או"א. כמה אדם מצווה להזהר בו: אשקלון. עיר בגבול דרום מערבי של ארץ ישראל: פרקמטיא. סחורה: בס' רבוא שכר. ס' רבוא דינר היו רוצים ליתן לו ריוח: והיה מפתח. התיבה שהיתה פרקמטיא מונחת שם: ולא ציערו. להקיצו משנתו: לאפוד. של כהן גדול: נכנסו חכמי ישראל. לקנותה והלכו החכמים בעצמם דצריכה בדיקה אם אין בה פסול: (ה) **מתני'**: [א]מטיבין לו וכו'. משמע בהאי עלמא: ונוחל את הארץ. ארץ החיים כלומר עוה"ב: **גמ'**: ורמינהו. רמיה היינו שנאת מאמרים זה כנגד זה שנראים כסותרים להדדי, משנה למשנה או משנה לברייתא או מברייתא לברייתא, וכן כשפסוקים נראים כסותרים, ורמינהו היינו ורמי איכא שמאמרים להדדי: אלו דברים וכו'. הני הוא דאוכל פירות והקרן קיימת אבל מצוה אחרת לא, ואכן תנן מטיבין לו ונוחל את הארץ: יתירה על זכיותיו. כשהיה לפי חשבון מעשיו מחצה זכאי ומחצה חייב ועושה מצוה אחת עד שיהיו זכיותיו מרובין מטיבין לו ונוחל את הארץ: [ב]כאילו חציו חייב וחציו זכאי. וצריך לדקדק ולהיות נזהר בכל מעשה שלא תכריע אותו לכף חובה, כלומר לצד חובה כמי ששוקל בכף מאזנים

מ"מ: [ב]ד"א פ"ג. [ג]יבמות ס"ב ע"ב. [ד]אדר"נ פ' ט"ו. [ה]ע"ז י"ט ע"ב: (ד) [א]פאה פ"א מ"א. [ב]שבת קכ"ז ע"א. [ג]קדושין ל' ע"ב. [ד]שם ל"א ע"ב: (ה) [א]שם ל"ט ע"ב. [ב]שם מ' ע"א.

תורה אור וציונים: ישעיה מ' ל"א; תהלים צ"ב ט"ו; בראשית כ"ד א'; חגי ב' ח'; ירמיה ה' כ"ה; ישעיה מ' ל"א; תהלים צ"ב ט"ו; דברים כ"ט ח'; יהושע א' ח'; תהלים א' ב'; משלי ו' כ"ג; שם ו' כ"ב; ישעיה ל"ג ו'; שמות כ' כ'

כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינו כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו, בנערותו מהו אומר °וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו מהו אומר °עוד ינובון בשיבה. וכן הוא אומר באברהם אבינו °ואברהם זקן וה' ברך את אברהם בכל: **גמ'**: [ב]תנו רבנן האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ויש אומרים אף להשיטו במים ר' יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות ליסטות סלקא דעתך אלא כאלו מלמדו ליסטות. [ג]תניא רבי אומר אין לך אומנות שעוברת מן העולם אשרי מי שרואה את הוריו באומנות מעולה אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה. ר' מאיר אומר לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים ממי שהעושר והנכסים שלו שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר °לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות. רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעתי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי שנאמר °עונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות שבעולם אין עומדות לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב אבל תורה אינה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו בעת ילדותו מהו אומר °וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים בזקנותו מהו אומר °עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: [ד]אמר ר' יהושע בן לוי דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו כתוב בתורה דכתיב °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון, שנוי בנביאים דכתיב °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל, משולש בכתובים דכתיב °כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח: [ה]תניא את זו דרש רבי מנחם בר ר' יוסי °כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור, את המצוה בנר לומר לך מה נר אינה מאירה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה, ואת התורה באור לומר לך מה אור מאיר לעולם אף תורה מגינה לעולם ואומר °בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך בהתהלכך תנחה אותך זה העולם הזה, בשכבך תשמור עליך זו מיתה והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא. משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצין ומן הברקנים ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצין ומן הברקנים ומן הפחתים ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הליסטין ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך הגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם: [ו]אמר ריש לקיש מאי דכתיב °והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו אמונת זה סדר זרעים, עתך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות, ואפילו הכי יראת ה' היא אוצרו. אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר, ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין אי לא לא: אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל: [ז]תניא °בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מיכן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן, אחרים אומרים כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני: **(ג) מתני'**: [א]ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו, אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'**: תנו רבנן בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי העוה"ב והם רצים לבאר שחת. ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבי למדנו ארחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא, אמר להם הזהרו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא. וכשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו

---

בא"א וכו'. אף בזקנותו הכתוב אומר עליו שהיה מוצלח שנברכה ה': **גמ'**: [ב]תנו רבנן. כל מקום שנאמר ת"ר מורה על ברייתא שגורה ובשנ' תניא לא היתה שגורה לכולם: ולפדותו. אחר ל' יום ללידתו כמשפט בכור: וללמדו תורה וללמדו אומנות. דתורה שאין עמה מלאכה אין סופה להתקיים: להשיטו במים. שמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתכן כשאינו יודע לשוט: ליסטות ס"ד. ושלא לימדו כלום: אלא כאלו מלמדו ליסטות. דכשאין לו אומנות ויחסר למחיה ילך וילסטם את הבריות והגזלה מביאה לידי עבירות הרבה: [ג]אין לך אומנות שעוברת. כלומר הרבה מיני אומנות יש ומתקיימות בעולם: מעולה. נקייה: פגומה. מאוסה אצל הבריות והיא גם אונאה ועוסק כגון רנים ודומה: צבי קייץ. מייבש קלועות תאנים הנדרסים ומייבשין ומותכין אותם: ארי סבל. נושא משאות. ושועל חנוני. בעל מנות, צבי קל לרוץ, ארי כחו רב, והשועל ערום ופיקח בחיות: שנ' עונותיכם הטו וגו'. ורישא דקרא הנותן גשם ויורה ומלקוש וגו' הרי שהברכה מצויה מאת הקב"ה אבל אין בני אדם מתברכים בה בחטאתיהם מנעו הטוב מהם וכדמפרש בסיפא דקרא שבתיהם מלאים מרמה ומשפט אביונים לא שפטו: [ד]שנוי בנביאים. כאמר שנית בנביאים: [ה]כי נר מצוה. המצוה שאדם עושה מאירה לו כנר והלומד תורה היא לו כאור היום: אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. בשעה שעוסק בה מצילתו מן העבירה והפורענות, אבל התורה מצילתו לעולם שנ' בהתהלכך תנחה אותך וגו' כי היא מלמדתו מוסר ויראת ה' סור מרע ועשה טוב: בשכבך תשמור עליך זו מיתה. שלא יעות כי יקיץ לחיי העוה"ב: והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא. תליץ בעדך את זכותך: ברקנים. ל' מקרא דיסטעל בלע"ז: פחתים. גומות: נזדמנה לו אבוקה של אור. כך כשזכה לקיים מצוה שנמשלה לנר ניצל מקצת פורעניות: מחיה רעה ומן הליסטין. שדרכן לילך בלילה, כדכ' תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער [תהלים ק"ד כ']: כיון שעלה עמוד השחר וכו'. ואף כאן כשזכה לתורה אשר כשמר אורה ניצל מן החטא ומן היסורין: הגיע לפרשת דרכים. והוא מכיר ויודע את דרכו ואף כאן כשהגיע ליום המיתה שהיא כפרשת דרכים שפורש מעוה"ז ובא לעוה"ב, ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצל מכולם: [ו]ריש לקיש. הוא ר' שמעון בן לקיש: אמונה זה סדר זרעים. שמאמין בחי העולמים וזורע, וענין סדר זה מצות התלויות בקרקע כגון פאה, תרומה, ומעשרות, וכן נכללים בו עניני ברכה ותפלה שיסודן אמונה ויראת ה': עתך זה סדר מועד. וענינו מצות הבאות לעתים שבת, ויום טוב: חוסן. ענינו עוז וגבורה, ותיקון ישיבת איש ואשתו בבית חוזק ועלמה לאדם, כי ישב לבטח בביתו וברשותו ולא יהיה נע ונד באין מנוח ולא יצטרך לשלחן אחרים: ישועות זה סדר נזיקין. וענינו משפטי התורה להושיע למי שניזק מחבירו ולהציל עשוק מיד עושקו וכן שאר דיני ממון: חכמת זה סדר קדשים. וענינו חכמת העבודה בבית המקדש קרבן ומנחה: דעת זה סדר טהרות. לדעת להזהר מן הטומאה וענינו דיני טומאה וטהרה ובינה בהם סדרים האלה זמ"ן נק"ט: נשאת ונתת באמונה וכו'. קרא דורש אמונה עתך הוא דמפרש הכי, נשאת ונתת באמונה, היינו אמונה: קבעת עתים לתורה. זה עתך, ולפי שאדם צריך לעסוק בדרך ארץ כלומר במלאכה צריך שיקבע עתים לתורה דבר קבוע שלא יבטל ממנה: צפית לישועה. שעתידה לבא ושנתנבאו עליה הנביאים, והיינו ישועות: פלפלת בחכמה. זה העיון לפרש דברים הסתומים וצריך שיהיה העיון הזה בחכמה לכוין האמת והישר, והיינו חכמת: הבנת דבר מתוך דבר. היינו דעת, כגון שלמדנו לעיל דבר מתוך דבר בסברה קל וחומר: ואפ"ה, אי יראת ה' היא אוצרו וכו'. היינו סיום הקרא: גזבר. גבאי: ומפתחות החיצונות וכו'. דיראת ה' מפתח לתורה כדכ' ראשית חכמה יראת ה': בהי עייל. באיזה פתח יכנס לפתוח את הפנימיות: [ז]זו בושה. דעל פניכם משמע בושת פנים וכתיב בתריה לבלתי תחטאו: בידוע שלא עמדו אבותיו על ה"ס. דאותו קרא דבעבור תהיה יראתו וגו' במעמד הר סיני כתיב: **(ג) מתני'**: [א]שלא יארע דבר תקלה. שלא יבא מכשול על ידי: **גמ'**: מיושבי קרנו'. בני אדם שמתאספים בקרנות השוק ועוסקין בדבר שיחה בטלה: לחיי עוה"ב. כי עץ חיים היא למחזיקים בה: לבאר שחת. שהבטלה מביא' לעבירות הרבה: הזהרו בכבוד חביריכם. שלא יביישו את חביריהם ולא ילבינו עליהם: מן ההגיון. מהיות ילדים: רבן. הנשיאים

---

**מראה מקום:** [ב]קדושין כ"ט ע"א. [ג]שם פ"ב ע"ב. [ד]שם ל"א ע"ב. [ה]סוטה כ"א ע"א. [ו]שבת ל"א ע"א. [ז]נדרים כ' ע"א. (ג) [א]ברכות כ"ח ע"ב.

א) מתני': א)כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, שנאמר °והחוט המשולש לא במהרה ינתק. וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב: גמרא: ב)תניא °ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר °ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו, ועליו הכתוב אומר °באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו: ג) מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר °ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם: ד)חכמה ואין יראה בווית, יראה ואין חכמה עניה, אין חכמה ואין יראה רשע גמור, חכמה ויראה צדיק גמור. הדר תורה חכמה, הדר חכמה ענוה, הדר ענוה יראה, הדר יראה מצוה, הדר מצוה צניעות: ה)תניא °לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו, שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני רבי אשנן שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבא, שנאמר °קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר °עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. רבי אלעזר בר רבי צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם. אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קרדום להיות עודר בו. וקל וחומר, ומה בלשאצר שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו כלי חול, נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה, על אחת כמה וכמה: ו)מרגלא בפומיה דרבי מאיר גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום: ז)כל דרכיך יהיו לשם שמים, הוי אוהב את השמים וירא מן השמים, הוי חרד ושש על כל המצות, שב לפני הזקנים והטה אזנך לשמוע את דבריהם והקשב אזניך לדברי חבירך, אל תהי נבהל להשיב ותהא מחשב דברים כענין, ואמור על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והוי מודה על האמת, ואל תדבר בפני מי שגדול ממך בחכמה, ואם חפצת ללמוד אל תאמר על מה שלא שמעת שמעתי, ואם שאלוך דבר קטן ואי אתה יודע בו אל תבוש לומר איני יודע, ואם שנות לך ולא שמעת אל תבוש לומר שנה לי, ואל תשא פנים לעצמך לומר שמעתי. הוי אוהב את התורה ומכבד את התורה אוהב את הצדקות ואת התוכחות ואת המישרים ואל תרדוף אחר כבוד ועל תגים דעתך, הרחק מן המביא לידי עבירה, הוי נרתע מחטא הקל שלא יביאך לחטא חמור, הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמא תביאך לחמורה, יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך, הוי מיקר את כל האדם, הוי אוהב את התורה ומכבדה, הוי אוהב את הבריות ומכבדן, העבר רצונך מפני רצון חבירך, העבר רצונך ורצון חבירך מפני רצון שמים, אם אומרים עליך אחרים דבר רע על תענם, גדול יהיה בעיניך כקטן, אם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהיה בעיניך כגדול עד שתלך ותפיים עליו. אל תלשן את חבירך שכל המלשין את חבירו אין לו רפואה. דברי אלו יהיו על לבבך, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון: ח)°ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם, מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא: (ב) מתני': א)רבי מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו. רבי שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי. ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ומלמד את בני תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ושאר כל אומנות אינו כן כשאדם

תורה אור: וציונים — קהלת ד' י"ב — דברים ו' ה' — ישעי' מ"ט ג' — יחזק' ל"ו כ' — תהלי' קי"א י' — דברים ל' כ' — משלי ז' ג' — שם ג' י"ח — דברים כ"ח ו'

א א)מתני': במקרא. תורה, נביאים, כתובים, (תנ"ך) ומשום שהיו כתובים בספר נופל עליהם לשון קריאה: ובמשנה. כבר ידעת מה ששנינו בריש מסכת אבות שמשה קיבל תורה מסיני כלומר תורה שבכתב ושבעל פה, שבכתב אלו חמשה חומשי תורה ושבעל פה אלו הלכות למשה מסיני שלא נכתבו אלא היו שנויות ומקובלות איש מפי איש והם פירוש לתורה שבכתב ומשה מסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה, ודע עוד שאנשי כנה"ג מסרוה לתנאים האחרים אלו הנשיאים שהיו קודם חרבן בית שני, ונשיאים לתנאים שהיו אחר החרבן ותנאים לאמוראים שבאים לאחריהם, ובסוף פרק התנאים היה רבינו הקדוש והוא רבי יהודה הנשיא שנקרא לרוב רבי סתם, והוא סידר המשנה שכוללת תורה שבע"פ בששה סדרים (ש"ס) שיתפרשו לקמן. וגם חכמים אחרים זולתו כגון ר' חייא ור' אושעיא סדרו הלכות מפי התנאים וסדורם נקרא תוספתא וברייתא כלומר משנה חיצונה ולא היתה ידועה לכל כמו משנת רבי שהיתה שגורה בפי כולם ועל כן נקראת מתניתין כלומר משנה שלנו שלמדנוה. והחכמים בדורות שאחרי ר"ח ור' אושעיא נקראו אמוראים ואין להם רשות לחלוק על דברי התנאי', ורוב שנותם רק לפרש דברי המשנה והברייתא ופירוש זה הוא הגמרא שסדרוהו רבינא ורב אשי שהיו בסוף פרק האמוראים: ובדרך ארץ. מלאכה או סחורה והתנהגות עם הבריות בנחת ובמוסר: והחוט המשולש. כלומר מקרא משנה ודרך ארץ: אינו מן הישוב. אינו מועיל לישובו של עולם: גמ': ב)תניא. כל מקום שנאמר תניא תורה שנאמר בה בברייתא: קורא. מקרא: ושונה. משנה: ומשמש ת"ח. ללמוד ישוב טעמי המשניות ולהדבק במדותיהם של ת"ח: פלוני. לשון מקרא (שמואל א', כ"א ג'). ואין משאו ומתנו באמונה. שישנו רק במקרא ובמשנה אבל לא בדרך ארץ: ועליו הכ' אומר באמור להם וגו'. ריפא דקרא ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי וגו' קרא הכתוב את זה חלול השם שהאומות אשר גלו ישראל ביניהן יאמרו עם ה' אלה ומארצו יצאו. כך כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו השם שמים מתחלל באמור עליהם הנה קראו ושנו ומעם ה' המה, ומארצו יצאו שאין משאם ומתנם באמונה: ג)מרגלא בפומיה. דבר זה רגיל בפיו: ובועט. מורד: ובמנין. בשנים או במנין תלמידים ומקבלים ממנו: ד)הדר תורה חכמה. כדכתיב [משלי י"ג י"ד] תורת חכם מקור חיים: הדר חכמה ענוה. כדכ' [שם י"א ב'] ואת צנועים חכמה: הדר ענוה יראה. כדכ' [שם כ"ב ד'] עקב ענוה יראת ה': הדר יראה מצוה. כדכ' [דברים י' י"ב] מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך וגו' לשמור מצות ה' וגו': הדר מצוה צניעות. שלא יעשנה כדי להתפאר: ה)אקרא. מקרא: אשנה. משנה: אשנן. בתלמוד בישוב טעמי המשניות: למד מאהבה. מאהבת ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו ולא תכוין אל הכבוד: וסוף הכבוד לבוא. כדכתי' [משלי ג' ט"ז] ובשמאלה עושר וכבוד ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר: רבי אלעזר. החכמים שבפרק התנאים נקראו רבי: לשם פעלם. לשמו של הקדוש ברוך הוא שפעלם וציוה עליהם: ודבר בהם לשמם. כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהי' לשם התורה כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ולא להתגאות ולחלוק על אחרים: ואל תעשם קרדם. מלשון המקרא שאקקע בלעז (כל שאינו לשה"ק נקרא לעז כדכתי' מעם לועז (תהלי' קי"ד א'): עודר. חופר גם כן מלשון המקרא כלומר המעסק בתורה בשביל אותה ולא תהיה ככלי מלאכה שאין מתעסקין בו אלא בזמן שיש בו צורך למלאכה: וקל וחומר. והרי שברא הוא: ומה בלשאצר. מלך כשדים: שנעשו כלי חול. אחרי שבאו פריצים וחללום [יחזקאל ז' כ"ב] ובלשאצר נשתמש בהן במשתה שעשה [דניאל ה' ג'] ונעקר מן העולם שנהרג באותה הלילה [שם ל']: המשתמש בכתרה של תורה. שהיא קודמת לעולם: עאכ"ו. שפורענות באה עליו: ו)ואני אהי' עמך בכל מקום. הקב"ה מבטיחך כך: ז)נבהל. ממהר: ואמור על ראשון ראשון. על מה שישאלוך ראשון השב ראשון: ואל תדבר בפני מי שגדול ממך בחכמה. קודם שישאלך: ואם שנות לך ולא שמעת. שלמדת ולא הבנת: לומר שמעתי. לומר על דבר שלא הבנת הבנתי: ואל תגים דעתך. לא ירום לבבך: נרתע. מפחד ונזהר: שמא תביאך לחמורה. שעבירה גוררת עבירה: גדול יהיה בעיניך כקטן. דבר רע גדול שאמרו עליך יהי' בעיניך כדבר קטן: ותפיים עליו. שימחול לך: אין לו רפואה. אין מחילה לחטאתו שמה שהלשין עליו קיים בין הבריות וכך חטאתו קיימת: מאין באת ולאן אתה הולך. מעפר אתה ואל עפר תשוב: ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה היודע מחשבות ואין כל נסתר מנגד עיניו: (ב) מתני': א)נקייה. מגזל ואונאה: והלא לא נבראו אלא לשמשני. כלומר שנבראו לצורך האדם ומתפרנסים שלא בצער אדם שנברא לשמש את קונו לעבוד את ה' קל וחומר שיתפרנס שלא בצער, אלא שמעשיהם גרמו להם כך, שמאנים ועושקים זה את זה ותופסים וממעטים כל אחד פרנסת חבירו, משא"כ בחיות אין מין רודף את מינו. קפוח הוא ענין שבר ואבדה: והקרן. העיקר (גרונדקאפיטאל): וכן הוא אומר בא"א

מראה מקום: [פ"א] (א) א)קדושין מ' ע"ב. ב)יומא פ"ו ע"א. ג)ברכות י"ז ע"א. ד)שם דא"ז. ה)נדרים ס"ב ע"א. ו)ברכות י"ז ע"א. ז)שם דא"ז. ח)ב"מ קי"ז ע"א. (ב) א)קדושין פ"ב ע"א.

הרבה ונאמן הוא *בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא:

(יא) שמואל הקטן אומר °בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

## פרק שלישי.

[דור השני אחר החרבן]:

(א) רבי עקיבא אומר. חביב אדם שנברא בצלם. חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם. שנאמר °כי בצלם אלהים עשה את האדם: חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום. שנאמר °בנים אתם לה' אלהיכם: חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה חבה יתירה נודעת להם שנתן להם כלי חמדה שנאמר °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו:

(ב) רבי ישמעאל אומר. הוי קל לראש. ונוח לתשחורת. *והוי מקבל את כל האדם בשמחה:

(ג) רבי מתיא בן חרש אומר. הוי מקדים בשלום כל אדם והוה זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים:

(ד) רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר °כי ממך הכל ומידך נתנו לך:

(ה) אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום. אמר לי רבי מאיזה מקום אתה. אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני. אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה. וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל. °טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף: ולא עוד שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד. שנאמר °בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך: בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך בקבר. והקיצות היא תשיחך לעולם הבא. ואומר °לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות:

(ו) רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי:

(ז) בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר °מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי: איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר °טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלכד עיר: איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר °יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא: איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר °כי מכבדי אכבד ובזי יקלו:

(ח) בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה *גוררת מצוה ועברה גוררת עברה ששכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה. הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום:

(ט) רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה:

## פרק רביעי:

[דור השלישי אחר החרבן ורובם תלמידי ר' עקיבא וזה דורו של רבן שמעון בן גמליאל דיבנה]:

(א) רבי מאיר אומר. הוה ממעט בעסק ועסוק בתורה. *והוי שפל רוח בפני כל אדם. ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה יש שכר הרבה ליתן לך: אל *תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו:

(ב) רבי יהודה אומר *הוה זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון:

(ג) רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות:

(ד) רבי שמעון אומר שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן:

(ה) רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים:

(ו) רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך *חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים:

(ז) רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני:

(ח) רבי נהוראי אומר הוה גולה *למקום תורה. ואל תאמר שהיא תבוא אחריך. שחבריך יקיימוה בידך. ואל בינתך אל תשען:

(*ט) רבי חנניה בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר °ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

## פרק חמישי:

[דור הרביעי אחר החרבן והוא דורו של ר' יהודה הנשיא]:

(א) רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר הלומד *על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח:

(ב) רבי יעקב אומר. העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין:

(ג) רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד *מוציאין את האדם מן העולם: הוא היה אומר. הילודים למות. והמתים לחיות. והחיים לדון. לידע ולהודיע ולהודע. שהוא אל. הוא היוצר. הוא הבורא. הוא המבין. הוא הדיין הוא העד הוא בעל דין. הוא עתיד לדון. ברוך הוא. שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד. ודע שהכל לפי החשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת. ועל כרחך *אתה עתיד ליתן דין וחשבון. לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא:

(ד) יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: הוא היה אומר. עז פנים לגיהנם ובשת פנים לגן עדן: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

# מפתח

## כרך ראשון:



## כרך שני:



# לוח התיקונים.

| דף | עמוד | שורה | צריך להיות | תחת |
|---|---|---|---|---|
| ה' | ב' גמרא | ט"ז מלמעלה | מתפרנסים | מתפרנסים |
| ו' | א' " | י"ב " | ודם | ידם |
| ו' | ב' " | י"ג " | אם | עם |
| ז' | א' " | י"ג " | בני | בניא |
| ז' | א' " | ל"ח " | המים | המיק |
| ח' | א' " | כ"ח מלמטה | אתה | את |
| י' | א' פירוש | ג' " | שלא | שכא |
| י' | א' תוס' | ד' מלמעלה | ורפיתם | ורחותם |
| י"[illegible] | ב' גמרא | [illegible] מלמטה | בריה | ברי |
| [illegible] | ב' פירוש | [illegible] מלמעלה | כל | פל בן |
| [illegible] | [illegible] | י"ח " | ותין | ותיל |
| [illegible] | גמרא | י"ח " | קרהם | קרסא |
| [illegible] | פירוש | ד' " | תורה | תם |
| ט"ז | ב' פירוש | י"ח מלמעלה | אומרים | או מרים |
| ט"ז | ב' " | ה' מלמטה | נגיאים | נגיאים |
| ט"ז | ב' תוס' | י"ב מלמעלה | שנוע | שנו |
| י"ז | ב' גמרא | א' " | ברכי | ברי |
| י"ח | ב' " | כ"ב מלמטה | ראשו | ראשון |
| י"ט | ב' פירוש | ה' מלמעלה | שנתמלא | שנתמלת |
| כ' | ב' תוס' | א' " | (א) | (ב) |
| כ' | ב' פירוש | ט"ו מלמטה | ניכר | ני כר |
| כ"ב | ב' " | ז' מלמעלה | מתפרסמות | מתפרסמת |
| כ"ב | ב' " | י"ט " | נותנין | ותנין |
| כ"ג | ב' " | ח' מלמטה | מתכוין | מתכוני |
| כ"ג | א' לועזי | א' " | ז' ד' ו' | ז' ד' ב' |
| כ"ד | א' גמרא | [illegible] | חביר | תביר |
| כ"ד | א' פירוש | כ"ז מלמטה | אקדקוד | אקדקוק |
| כ"ה | א' תוס' | ב' " | ביניכו | בינוני |
| כ"ה | ב' גמרא | כ"ד " | אמר | אסר |
| כ"ו | א' פירוש | ל"ג " | אינו | אונו |
| כ"ז | ב' גמרא | ה' מלמעלה | ערוב | ועדוב |
| כ"ז | ב' " | כ"ו " | כתי | גתי |
| ל' | א' " | ו' מלמטה | °והנה | והנה |
| ל' | א' פירוש | י"ג מלמעלה | תאכלו | שאכלו |
| ל' | ב' גמרא | ל"ה " | יסודם | יסודת |
| ל"א | ב' " | ב' מלמטה | ומתכבינן | ומתכבינ |
| ל"א | ב' " | ב' " | סוכדיל | סיבדל |
| ל"ו | ב' " | כ"ג מלמעלה | בעיבר' | בעיבר |

ראה מקום ציונים

## פרק ראשון.

[השתלשלות הקבלה ממשה רבינו עד רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא שהיה סביב ב' מאות שנה אחר חרבן בית שני שהיה בשנת ג' אלפים תתכ"ח לבריאת עולם]:

פרק א' משנה א' (א) משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים. הוו מתונים בדין. והעמידו תלמידים הרבה. ועשו סיג לתורה:

שם מ"ב (ב) שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

שם מ"ג (ג) אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם:

שם מ"ד–ה' (ד) יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם. יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך וכו':

שם מ"ו–ז' (ה) יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות: נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות:

שם מ"ח–ט' (ו) יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין: שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר:

שם מ"י–י"א (ז) שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר אהב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות. אבטליון אומר חכמים *הזהרו בדבריכם:

*לעיל מ"ו

שם מי"ב–מי"ג (ח) הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה: הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי: שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

פרק ב' מ"ד–ו' (ט) הלל אומר אל תפרוש מן הצבור. ואל תאמין בעצמך עד יום מותך. ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה: הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. ולא הביישן למד. ולא הקפדן מלמד. ולא כל המרבה בסחורה מחכים. ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

פ"א מט"ז *לעיל מ"ה (י) רבן גמליאל היה אומר *עשה לך רב. והסתלק מן הספק. ואל תרבה לעשר אומדות:

שם מי"ז (יא) שמעון בנו אומר. כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. וכל המרבה דברים מביא חטא:

(*תוספתא דב"ק קידושין) (*) (יב) רבי יוסי ברבי אלעזר אמר משום רבן גמליאל כל שבידו אומנות למה הוא דומה לכרם גדור שאין בהמה וחיה נכנסין לתוכו ואין עוברים ושבים נכנסים לתוכו ואין רואים את מה שבתוכו, וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה לכרם פרוץ שבהמה וחיה נכנסין לתוכו ועוברים ושבים נכנסים לתוכו ורואין את מה שבתוכו:

פ"א מי"ח *לעיל מ"ב °זכריה ח' ט"ז (יג) רבן שמעון בן גמליאל אומר *על שלשה דברים העולם קיים על האמת ועל הדין ועל השלום שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

פ"ב מ"א (י"ד) רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה

ט"ם וציונים קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים:

שם מ"ב–ד' (ט"ו) רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים. שזכות אבותם מסיעתם. וצדקתם עומדת לעד. ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם: הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך:

## פרק שני.

[חכמי דור האחרון קודם חרבן בית שני ודור הראשון אחר החרבן].

פ"ג מ"א *פ"א מי"ד (א) עקביא בן מהללאל אומר *הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון:

פ"ב מ"ח *פ"א מ"ח (ב) רבן יוחנן בן זכאי קבל *מהלל ומשמאי. הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת:

שם מ"י–י"ב (ג) חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניא ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך: הוא היה מונה שבחם. רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו רבי יוסי הכהן חסיד רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא ורבי אלעזר בן ערך כמעיין המתגבר: הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם: אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ואלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כלם:

שם מי"ג *פ"א מי"ד *פ"א מ"ה (ד) אמר להם צאו וראו *איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר עין טובה. רבי יהושע אומר *חבר טוב. רבי יוסי אומר שכן טוב. רבי שמעון אומר הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר לב טוב. אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

שם מי"ד (ה) אמר להם צאו וראו איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם, רבי אליעזר אמר עין רעה. רבי יהושע אומר חבר רע. רבי יוסי אומר *שכן רע. רבי שמעון אומר הלוה ואינו משלם. אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום שנאמר °לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. רבי אלעזר אומר לב רע. אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

*פ"א מ"ה °תהלים ל"ז כ"א

שם מט"ו–י"ט (ו) הם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך. ואל תהי נוח לכעוס. ושוב יום אחד לפני מיתתך: רבי יהושע אומר *עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם: רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך. והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך. וכל מעשיך יהיו *לשם שמים: רבי שמעון אומר *הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה, וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנאמר °כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך: רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל. ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך:

*פ"ב מי"א *פ"א מי"ז *פ"א מ"י °יואל ב' י"ג

פ"ד מ"ז *פ"א מ"ח **פ"א מ"י (ז) רבי צדוק אומר. *אל תפרוש מן הצבור **ואל תעש עצמך כעורכי הדיינין. ואל תעשה עטרה להתגדל בה. ולא קרדום לחפר בה:

פ"ג מ"ט (ח) רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת: הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת:

שם מכ"א–כ"ב *פ"א מי"ט *פ"ב מ"ח (ט) רבי אלעזר בן עזריה אומר *אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה, אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה, אם אין דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת, אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר *כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר °והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר °והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי:

°ירמיה י"ז ו' °ירמיה י"ז ח'

פ"ב מ"כ–כ"א (י) רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק: הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר

דבשי קלח הם כהויתם ככתבם וכלשונם קנקן חדש מלא ישן. ובמראה מקום שבדגל הדפים הראנו מקום כל הענינים בתלמוד א' מהם לא נעדר. ושמנו לנגד פנינו להסב עין התלמיד על תלי תלין של הלכות ועל רוב עניני הש"ס לקיים מש"כ להשכיל יושבי ים ואוצרותיהם אמלא וכדרז"ל.[מ] אכן חדלנו להביא עניני סדר נשים מטעם ידוע וברור לכל איש ישר. וגם חדלנו לסדר מסכתות יען אין בזה צורך כי כמה מסכתות אפשר לסורחן כמעט כסדרן וכשיגיה וישמיט מקצת לא ילמה מזה בלבול המקורב מן הדלוג בגמרא לדוג דפים ופרקים ובפרט מס' אבות רובה יפה אף נאה מאד למתחילים והיא מלויה ביד כל אדם מנוקדת ולרוב מתורגמת וגם מפורשת וידי התינוקות ממשמשין בה. ולהרגיל אותם בכתב רש"י הלעטנו בראש הספר רוב מסכת זו עפ"י סדר הדורות ויהיה לתועלת מכמה טעמים. וגם מטעם הזה הקדמנו בפרק הראשון דברים קרובים לעניני מס' אבות ועל שרשיה יונקותיו תלאנה. והשגחנו שיהיו פרקים הראשונים קלים ביותר שישנם אפי' מי שלא למד עדיין משנה וגמרא כלל. והשגחנו שתתנהל ההלעטה לאט לאט לרגל הילדים „הקל הקל תחילה" לצעיר כצעירתו ואחר כך החומר למלומד כפי השגתו כדרך העולה במעלות הסולם מעלה מעלה כאמרם ז"ל [נ]התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. וערכנו את כל הספר לכרכים ולפרקים וכל פרק יש בו ענין מיוחד וכולל כמה סוגיות דבר דבור על אופניו. כרך הראשון כולל יסודי האמונה דיני ק"ש ברכה ותפלה ומצות הבאות לפרקים שבת ויו"ט ותעניות וכל אלו ענינים ידועים לתינוק וקרובים אליו. כרך השני כולל דיני ממונות בכל פרטיהם ועניני ב"ד ועדות ונדר וקצת ממס' חולין:

**ומצאנו** טוב ונכון לשפת אגדות ודרשות הש"ס מחוברות ומצומדות אל ההלכות לפי הנושאים והענין „ענבי גפן בענבי גפן דבר נאה ומתקבל" ועשינו את זאת מכמה טעמים: א) שלא יחסר המזג ותהיינה האגדות רויה לנפש עיפה ותוסיף למתוק בלמודים כאשר יאמרו המושלים שההלכה כלחם והאגדה כמלח ותבלין ואמרו ז"ל [ס]כל משען לחם אלו בעלי תלמוד וכל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים כאגדה „ופת במלח יאכל ומים במשורה ישתה" ואשריו וטוב לו: ב) שראוי להרגיל את התלמידים בכל אחד מן המינים הנכללים בש"ס למען לא יפלא ממנו דבר בבואו אל הקודש פנימה. ג) שידיעת דרכי המדרש הוא מפתח ומבוא גדול לעמוד גם על טיב ההלכה ולירד לעמקה. ד) שאמרו ז"ל [ע]כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא ודורשי רשומות אמרו [פ]רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו וכמו שהאריך הרב הגדול ר"י אבוהב ז"ל [צ]בגודל מעלת האגדה ורב תועלת שנה שתזרע בלב האדם זרע אמת ואמונה מוסר ויראת ה' וכבר נודע קמאי ובתראי על מי שהאגדה קלה בעיניו להורותה שמונע מחניכיו אוצר של יראת שמים שהיא ראשית דעת. אכן לא הזכרנו אלא מאותן אגדות שהובאו בתלמודא דידן שלא יתכן להביא אלא מה שנכלל בו ורב האי גאון ז"ל כ' בתשובה [ק]שאגדות שבתלמוד הן המחוורות:

**והנה** לפי תכונת המלאכה לא הבאנו מן התוספות רק הדיבורים הקלים שאין בהם אריכות פלפול ולא הניאו ממרחק לחמן, וגם בפירש"י ז"ל הוצרכנו לפי תכלית המלאכה לשנות ולהוסיף לפעמים עפ"י ספרים אחרים כגון שסמך רש"י בפירושו על מה שבא בגמרא קודם לכן או על מה שבא אח"כ וכתב מפרש בגמ' או לקמן מפרש או שלא כ' כן, או שבא הענין הזה כבר קודם לכן באותה מכילתא וסמך רש"י ז"ל על מה שנתבאר שם, וכיון שבהלעטתנו לא הוזכר אותו הענין שסמך עליו רש"י ז"ל בפירושו הוצרכנו להוסיף כפי הצורך. ותחת תרגומי מלות בל"ל הבאנו בלשון אשכנז המצוי' בעת יותר אצל בני עמנו. ומצאנו טוב ונכון לשפת הערות בדקדוק הלשון וכיו"ב וגם הבאנו סימנים ועשינו ציונים על הגליונות להעיר על השמות הנושא הענין והלשון להזכיר הראשונות ולהורות דרכי השיקה. ורז"ל אמרו [ר]בני יהודה דדייקי לישנא ומתנחי להו סימנא נתקיימה תורתן בידן בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימנא לא נתקיימה תורתן בידן, ואמרו [ש]אין תורה נקנית אלא בסימנים. כל ציון הוא בן ג' אותיות הראשון רומז על הפרק השני על הסוגיא והשלישי על האות שבסוגיא. ועוד זאת ראינו נכון להרגיל את התלמידים בדרך קל גם בראשי תיבות המדירים שלא יהיו להם לאבן נגף בבואם אל בית התלמוד פנימה ולהקל המשום סדרנו אותם בלוח מיוחד בסדר האותיות א"ב:

**וקראנו** את שם הספר „המדריך" כי ידריך התלמידים על במתי ים התלמוד אל הקודש פנימה ונקוה שיהיה לתועלת הן למתחילים שנעשה בנעורים ולפונהם וגם למי שלמד כבר שנה ושנתים ויותר יועיל להרגיל עצמו ללמוד ולהבין דברי חכמים וחידותם בלי מורה ועזר כנגדו לאטו לרגל המלאכה. ונפשנו יודעת מאד שלא הגיעה מלאכתנו עדיין לתכלית השלמות ובכמה ענינים יש מקום לדורשי האמת והטוב לתקן ולהורנו כדעתם ולמנקרי מומין לפתחון פה ולטענה. ואל יהיה דבר זה זר בעיניכם רבותינו כי עבודה קשה הטלנו על שכמנו ללקט ולקבץ מכל חלקי הש"ס כמלקט שבלים לאלומות ומאסף אלומות לגורן ולסדר ולהליע ולהעתיק ולאזור ולהגיה וידוע שכל שיש בו טרחה יתירה ורבוי יגיעה עלול יותר לטעות ולשגיאה. ועוד שאין דעת בני אדם שוה ומסכמת בענינים כאלה שאין ראיה מוחלטת ומופת חותך עליהם ותלויים בהשערה דקה בשקול הדעת ואומד הלב וכשיאמר האחד שהיה לנו למעט בכמה פרקים יאמר אחר שהיה לנו להרבות עוד ועכ"פ יש תשובה לכל אחד מדברי מי שכנגדו. ובבקשה מכל מי שימצא עפ"י סברא או עפ"י הנסיון דבר שראוי לתקנו להוסיף עליו או לגרוע ממנו אל נא ימנע הטוב מבעליו ויודיענו. והיה כי ימצא ספרנו חן בעיני אלהים ואדם ויעזרנו ה' להוציאו לאור עוד אז נעמוד מחדש על כל קוץ וקוץ למלאות כל חסרון ולתקן כל מעוות שלוף חסר ויתר כיד ה' הטובה עלינו:

**ועוד** לנו דברים אחדים להעיר בהנהגת המלמד מתוך הספר הזה. הנכון לדעתנו שילמוד התלמיד בראשונה כל הסוגיא בלא פירוש ואח"כ יחזור וילמדנה עם הפירוש ובפרקים הראשונים כגון עד פרק ז' מוטב להניח התוספות עד שעת חזרה. בתחילת כל פרק נכון להודיע לתלמידים ענינו ומה שידובר בו בכלל ובתחילת כל סוגיא בפרט וכן בסיום הסוגיא והפרק ראוי שיסדר להם המורה על פה כל התוכן בלשון קצרה שדבר זה יועיל לזכרון וכאמרם ז"ל [ת]לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה ופירש"י לפי שמתקיימת גירסא שלה יותר מן הארוכה. וכן ישגיח המורה כשעוסק בפרק השני שיחזרו התלמידים על פרק הראשון וכשעומד על פרק ג' שיחזרו על פרק ב' וכן בשאר הפרקים דכבר אמרו ז"ל [ך]כל הלומד ואינו חוזר כזורע ואינו קוצר. וגם הציונים יועילו להסב העין תמיד על הראשונות ולהרגילם להקיש ענינים הרחוקים במקום וקרובין בענין וראוי שיעורר המורה את התלמידים תמיד עליהם. כפ"א סוג' ב' אות ו' הובא מאמר רשב"ג מסכת ל"א ע"א וע"י ידע התלמיד ענין שמש הסדרים ויהיה לתועלת כשיעורר המורה אותו בסוגיות שעומד עליהן לדעת לפי הנושא באיזה סדר שבש"ס בא ואיה מקומו. וכבר נוח ר"ע [ם]כשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מוגה וראוי שיתקן המורה טעיות הדפוס בגוף הספר עפ"י לוח התיקונים בכל פרק קודם שיתחיל ללמדו. ובענינים שיש בהם מוסר והתעוררות ליראת ה' ולמעשים טובים אל נא יחדל המורה להלהיב נפשות תלמידיו ולפרש להם הדברים באר היטב למען יכו שורש בלבבם שורש למטה ועשו פרי למעלה „וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה". ואל נא יהיה הדבר הזה קל בעיניכם מלמדי התורה ויהי נועם ה' עליכם ועלינו ומעשה ידינו כוננהו, ועיניכם ועינינו תראינה בהרמת קרן התורה והדת כדבר הנביא כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה אצוק רוחי על זרעיך וברכתי על צאצאיך. וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים. זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה אכי"ר.

**מה** נשיב לה' כל תגמולוהי עלינו כי הפליא חסדו עמנו ובזכות אבותינו ובחמלתו עלינו, כי בו חסינו ועזרנו לפני עשרים שנה לכלות מלאכתנו ולמצוא חן בעיני חסידיו גאוני הדור אשר נתנו הודם עלינו וזרועם תאמצנו, והצליח בידנו הללים להפיץ אור התורה, וזיכנו עתה ברוב רחמיו להוציא את ספרנו לאור שנית אות היא כי לא לריק יגענו וזה דרך ישכון אור. יהי שם ה' מבורך ששם חלקנו ממרחיבי מקום אהלי תורתו וזה חלקנו מכל עמלנו. וכפינו פרושות השמימה כי יוסיף ה' לעשות חסדו עמנו ויאזרנו כח לעשות חיל לכבוד שמו הגדול ומרומם על כל ברכה ותהלה, וזכות אבותינו תעמוד לנו שלא ימוש ספר התורה מפינו ומפי זרעינו וז"ז ע"ע א"ס.

כ"ד המחברים

# אברהם ובנימין זינגער

בני הגאון האמיתי בוצינא קדישא מו"ה **פסח זינגער** זצוקל והרבנית הצדקת המפוארה מ' **חיה פיגלא** זצ"ל
לזכר עולם יהיו צדיקים לשמם ולזכרם תאות נפש.

**מראה מקום:** [מ]סוכה כ"ח ע"א: [נ]אבות פ"ד מט"ז: [ס]חגיגה י"ד ע"א: [ע]אדר"נ פכ"ט: [פ]ספרי עקב: [צ]בהקדמת ספרו מנורת המאור: [ק]הובאה שם בהקדמה לס' מנה"מ: [ר]עירובין נ"ג ע"א: [ש]שם נ"ד ע"א: [ת]פסחים נ' ע"ב: [ך]סנהדרין צ"ט ע"א: [ם]פסחים קי"ב ע"א.

---

**מודעת זאת** בקרב הארץ שכל מקום שבא בספרי רבותינו ז"ל שם עכו"ם, גוי ונכרי וכדומה הכוונה על או"ה אשר היו לפנים את ה' לא ידעו והלכו אחר ההבל ויהבלו ולא כן העמים אשר בצלם אנו חוסים ומחוייבים אנחנו להתפלל בשלומם ולדרוש את טובתם בכל לב:

בעזה"י

# הקדמה.

חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה[א]:
היום קצר והמלאכה מרובה וכו' לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה[ב]:

**הנה** אנחנו נותנים לפניכם היום רבותינו אחב"י יצ"ו את הספר הזה אשר כוננה ידנו בעזה"י לצורך המתחילים בלימוד משנה וגמרא להדריכם לפי דרכם והשגתם במסילה העולה בית אל לטוב להם כל הימים. אמנם לא לכבודנו עשינו כי אם לכבוד התורה לקרב אליה הלבבות ולהפיץ מעינותיה חוצה — כראוי שיעשה כל אדם כפי כחו וכיד ה' הטובה עליו — כי הנה לא בגדולות ובנפלאות הלכנו וגם לא חדשות אשר הקרינו הבאנו לפניכם כאשר תטעינו להתפאר כי אם ירד ירדנו לגן אלהים כרם ה' צבאות ללקוט שושנים ולענדם עטרות לראש בני עמנו ולגול האבן מעל פי הבאר להשקות את העדרים. כי כגן נעול וכמעין חתום היו לרבים בזמננו ספרי התלמוד ורבים מתלמדי התורה נבוכים בדרך זה ילכו בו. ואם נחפשה דרכיהם ונחקורה איכה ירעו ואיכה ירביצו את עדריהם בשדות התלמוד אשר ארוכה מארץ מדתה ורחבה מני ים הלא תדעו רבותינו שכל הבא ללמד תורה שתי דרכים לפניו אחת ארוכה וקצרה ואחת קצרה וארוכה בהיות בכל אחת מן המסכתות שיבור לו להתחיל בה הלימוד קשות ואינן קשות מעורבות יחד סוגיות אחדות קלות ונאותות למתחיל מפוזרות ומפורדות בין המון ענינים חמורים ועמוקים בתכלית העומק:

**בדרך** האחד יצא התינוק לשוח הלוך ונסוע מדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות מניח החמורות ומלמד הקלות זעיר שם זעיר שם במקומות שונים ונושאים שונים. ואם אמנם זה דרך ישר לפני איש הרבה יש בו מן ההפסד והבלבול המתחייב לתינוק הרך משוט בארץ מרחקים לא סדרים ומתהלך בה לארכה ולרחבה מקצה אל הקצה אשר יצאה לנטות ימין ושמאל פנים ואחור כאניה בלב ים והיה נע ונד תועה בארץ נכריה לא מנוח ולא מוצא לו. והוא הדבר שאמרו רז"ל [ג]אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו. והיה הספר ביד התלמידים כספר החתום וכי יבואו לחזור על לימודם „ונעו מים עד ים ומצפון עד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו", ויראו לאמה גם ינעו לבא בנקרות הצורים ובסעיפי הסלעים ולא יבקשוהו. ולא עוד אלא שהוא דבר שאי אפשר להתקיים בגופו יען מספר מעט המה בכל אחת מן המסכתות ענינים הקרובים לתינוק ועד מהרה ירוץ ויעבור המורה לפי דרכו למסכתא אחרת „ואיש ספר ואיש הקלי" ומלבד זה „בתרי מסכתות אין סדר למשנה". ולא הרבה יזכור התלמיד ממה שלמד וגם המעט ימהר לשכוח כי לא תתקיים משנתו בלבבו בלתי אם תהיה מונחת לפניו תמיד מסודרת בספר כשמלה פרושה אשר ישוטטו עיניו בה כל זמן שיתאמץ בו כאמרם ז"ל [ד]וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם ראיה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי עשיה. והרגל השכחה הוא שורש דברים קשים ללימוד כמו שהפליגו רז"ל בש"ס בהרבה מקומות וכל שהשכחה גוברת אהבת התלמוד מתמעטת והולכת:

**בדרך** השני ירוץ כגבור ארח ויפה כמים עזים נתיבתו והוא שלא יבחין כלל על איכות הענינים ועל מה שמדובר בהם ומורה בכל אחת וכזה אחר זה קלות וחמורות כנתיבתן וכסדרן כאמר הן פה ולא זה הדרך ולא זו העיר: מי זה העולה על ראש הסולם ולא יעלה במעלות מי זה גולל במים אדירים ודורך על במתי ים ולא ראה מים מימיו מי זה קוצר ואוכל וישבע לחם ולא עבד אדמתו: „ואל תאמרו דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע" ושאי אפשר לא יעשה אפשר. וגם ברבות הימים ורוב עמל ויגיעה אחר יגיעה בענין העמוק לא ידע התינוק אלא תרגום המלות והגנון הלשון ולבטא הדברים בשפתים כתנים וכלשונם אבל אין דעתו מיושבת בהם ולא חדר אל חדרי לבבו הבנה שצריכה דעת שלמה ומלומדת לעמוד עליה וכושא עמוק עמוק מי ימצאנו. אכן אף אם נאמר שיעשה הזמן מה שלא יעשה השכל וברבות הימים והחזרה והמשנה פעם אחר פעם „ביד חזקה ובזרוע נטויה" יגליה וירד התינוק לעמקי העיון והחקירה ודעת גדולים ימצא יצא שכרו בהפסדו מלבד זה שהיה יכול ללמוד בינתים בענינים הקרובים אליו עשרת מונים הנה לא יהיו ימים מועטים ויסכם תלמודו „וקשה לשמוע ומסר לאבד זה חלק רעי". כי כל מה שלא ישיג האדם אלא מתוך דוחק ולחץ לא יתחקק בלבבו ולא יכה בו שורש וכענין שאמרו ז"ל [ה]„תקפה עליו משנתו" פירוש שהיתה קשה עליו ומתוך הקושי שבה שכחה. וכו' מן דין וכו' מן דין רבוי היגיעה והעמל בענין רחוק ונובא נסבב על השגתו מטריד נפש התינוק וכל עסקו בו אינו אלא מתוך עצבון לב וקוצר רוח ועבודה קשה ויהי למעמסה עליו לעול על צוארו תחת העלות בלבבו חשקת התלמוד וזה אחד מאבות נזיקין המפסידין את התלמוד כנאמר בכתובים וכמפורש בתלמוד דכתיב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ואמרז"ל [ו]אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ [ז]ואין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה [ח]וכל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכ' אומר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים משפטים לא יחיו בהם. אבל האמת יורה דרכו והמומחים שבעולם לא יכחשו שלעולם לא יבין התינוק על בריו ענין העמוק וגם כי ירבה לחזור איננו שומע וזה ענין רע היחיה בעוכרו גם באחרית הימים לאבן נגף ולצור מכשול. כי ראשית התלמוד היא אבן בוחן פנת מוסד מוסד „ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה" והדרך שיתרגל בו הנער בילדותו גם כי יזקין לא יסור ממנו. וכשמרגילין אותו לנטוע בשפתים דברים הזרים לנפשו רק שידע ענין המלות והלשון הרגל נעשה טבע ושבשתא כיון דעל על[ט] וסופו שיהא תוכן קליפה וזורק פרי מסתכל בקנקן ולא במה שיש בו בדברים ולא בכוונה ותהא רוחו מרחפת על פני המים ולא ירד למצולות ים לעמקי הרעיון „ולא תהא תורתו בידו אלא כביצה בטלה שלהם". והוא הדבר שאמרו רז"ל [י]תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' [לר"י ג'] שנים שוב אינו רואה והמלך החכם ע"ה אמר חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה להזהיר גדולים על הקטנים כמה צריך לדקדק ולהזהר בחנוך המתחילים כי כמוט חומה בצורה על יסוד רעוע ותתמודד כן תמוט תורה בנפש התלמיד ואדנים לא הטבעו בקירות לבו:

**ואם** אמור יאמר האדם הנה מיום הנחל מערכת התלמוד לישראל מורשה קהלת יעקב הלכו בדרכים האלה וגדלו והצליחו ועשו פרי וקמו גדולים חקרי לב אשר באורם נראה אור ומפיהם אנו חיים גם אנו נאמר אין מביאין ראיה מן הגדולים כי מי שרוח ה' בינה יתירה מתנוססת בקרבו כל דרך שיבור לו תפארת היא לו מתוקן הוא לגדולה וגדולה מחזרת אחריו. ואם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם ורז"ל אמרו [כ]לא כל האדם ולא כל המקום ולא כל השעות שוין: „דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר" „ולא כדורות הראשונים דורותנו דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי ונתקיימה תורתן בידן דורותנו עשו מלאכתן קבע ותורתן עראי ולא נתקיימה תורתן בידן". והמפורסם א"צ ראיה הרבים מאותם שלמדו תורה מיום עמדם על דעתם עדי הגיעם לבחרות והיו לאנשים לא מלאו כדי מדתם כפי ערך הזמן והיגיעה ושלא דבר הוא. ואם אמרו ז"ל [ל]יגעתי ולא מצאתי אל תאמן גם הם אמרו תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים שוב אינו רואה. ודבר הנראה לעינים ומעשה בכל יום הוא שרבים מן התלמידים מפסיקים ממשנתם ונותנים עורף לתורה לרבוי היגיעה ומיעוט השכר וגם האבות אומרים אין לבנינו כשרון ללמדה כי הנה למדו ג' וד' שנים ולא ראו סימן יפה במשנתם. אמנם כן מי שאינו בעל בינה יתירה כעת כזאת ברוב עתותיו נתונות למלאכה ודרך ארץ לא ישיג תכלית הגדלה בלתי אם יתחכם בתורה כהמסדלו לסדר משנתו בדרך נכונה וכזה וכיו"ב שמענו גדולי הדורות אומרים שמה ששנו ז"ל בן ה' למקרא בן י' למשנה ובן ט"ו לתלמוד אין זה אלא בזמניהם שהיתה תורתם אומנתם אבל בדורות האחרונים שנתמעטו הלבבות ומניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה ואינם קובעין לתורה אלא זמן מועט לא יתכן להתעכב כל כך במשנה אלא ישא רץ לגמרא ופוק חזי מה עמא דבר:

**אי** לזאת קמנו ונתעודד אנחנו ח"מ לגשת אל המלאכה לאסוף ולכנוס וללקט אורות לתועלת המתחילים ויאורו עיניהם.*) ונר לרגלינו ואור לנתיבתנו היו דברי שלמה ע"ה הנזכרים בפתח דברינו אלו ודברי רז"ל אשר מקצתם הזכרנו ונזכיר עוד. ודקדקנו בכל סוגיא וסוגיא אם הקושיא אשר עליו קרוב להשגת התינוק ושתהיה הסוגיא במלאת לו נסבנה נכונה ומבוררת למען יהיו דברי חכמים כדרבונות ומוגים וכמסמרות נטועים בלבבו. אמנם חלילה לנו וחס ליה לזרעיה דאבהתנא להוסיף מחול על הקודש אפילו הוספה כל דהוא או לשנות ממטבע שטבעו חכמים חוץ משינוי מקום וכל דברי הספר

*) וכבר החלו לעשות כזאת בדורות שעברו. זה ג' מאות שנה יצא לאור ס' לקח טוב לקוטי סוגיות ובשנת תקמ"ה ס' חנוך לנער עם הסכמת הגאבד"ק ווילנא ז"ל ובשנת תקע"ה ס' שערי התלמוד עם הסכמת הגאבד"ק ריגא ז"ל ודומה לזה גם ס' כסף נבחר שנדפס זה ס' שנה עם הסכמות גאוני הדור ז"ל.

**מראה מקום:** [א]משלי כ"ב: [ב]סוף פרק ב' דאבות: [ג]תענית ז' סוף עמוד ב': [ד]מנחות מ"ג ע"ב: [ה]אבות פ"ג משנה ח': [ו]ע"ז י"ט ע"א: [ז]שבת ל' ע"ב: [ח]מגילה ל"ב ע"א: [ט]פסחים קי"ב ע"א: [י]חולין כ"ד ע"א: [כ]יבמות קי"ב ע"א: [ל]מגילה ו' ע"ב:

# הסכמות ומכתבי תהלה מגדולי ארצות גאונים גדולים מפורסמים יצ"ו על ספר המדריך על במתי ים התלמוד

וכולו מחמדים, לרגל המלאכה ולרגל הילדים מנוה
בתלמידים שיהיו דברי תורה מחודדים ובנה עליה
מלודים לשמוע בלמודים עשה ירח למועדים וראשי
העמודים. ולהורות נתן לשני דרדקי ריגלא ובר ריגלא
את הדרך ילכו בה בעמק שבכה בעמקה של הלכה
ולהבין סדר המערכה שם ימצאו נחת על ערבי"ם
בתוכה. תלמוד גדול שמביא לידי מעשה וילכוד את
עיו"ן והדבר אשר יקשה בהויות דאביי ורבא ודרבינא
ורב אשי אלה ראשי. והיו התלמידים פורשי כנפים
בשבח המגיע לכתפים תן לחכם ויחכם עוד ויהיו
כא פי שנים לבא במעמקי מים בים התלמוד זה
הים גדול ורחב ידים. הדור אתם ראו מי ילד את
אלה הוי ספרא דמארי טב מנהדור"י מילי בכתם
אופיר לא יסולה המאיר לארץ ולדרים כיאור יעלה
בורית שקולה בכסף בורית שקולה זהב אימתיק"ל
מילולי הלא זה הוד והדר מעשה ידי אומן נטע
נעמן זרוע המיומן לגלגלת המן ועם קדושים נאמן
מ"ע הרב וכו' זאת פעולת הני תרי אחי ישרים
תמימי, גדול הנאמר באברהם אחי גדול אחי ולבנימין
אמר בעי לאודיי ולשבחי בכוליהו יומי וירחי לפעלא
טבא אמרן אייתר מילייהו לאחי זוגא דרבנן דפקיע
שמייהו ואשני להו מעשיהו דמשתבח בהו מאריהו
וקוב"ה תגא ביקריהו וכל מאן דין שמוכו לגה
שמוכין דרבנן ה"ן חכמה ה"ן תבונה שמוכי"ן לעד
לעולם ומודע לבינה חזו כמה אשלי רברבי באוני
עולם זה מתנה שכינה דשכן עליהו ומעשה ידיהו
כוננה. וכשאני לעצמי מכיר אני מיעוט ערכי עלי
ואולם מעלת הרבנים המחברים הי"ו הם הרשינוני
והן כל יקר ראתה עיני כתבם היקר לי לשמי להסכים
על ידם בקשו ממני ולפי רוב האהבה הכתוב קבעו
עלי חובה ואף ידי תיקון עמהם למשוך שני הנה
מ"ט ומ"כ שבת אחים אילני דמלבלבי הרבנים
המחברים ברון יחד כוכבי האי ספרא יקירא כרכא
דכולא ביה עפ"ה ספיר ואיגביה. יה"ר יפוצו מעינותיהם
חוצה יזכו ויחיו לברך על המוגמר ללמד על הכלל כולו
יצא והיא כפורחת עלתה נצה כן יאמר ה' לנאות
יעלה אז יגל יעקב ישמח ישראל גילה רינה דיצה כיר"א.
כ"ד החותם פה דמשק העליזה הצעיר **אפרים מירקאדו אלקלעי** ס"ט (ראש אבדק"ק הנ"ל והמדינה).

**לכבוד** וכו' שניהם כאחד טובים ושניהם מלאים
חכמה ודעת ויראת ה' יהי שלום בחילם
ושלוה בארמנותם כי"ר. אחדש"ו, קבלתי בעתו חלק
א' מספר **המדריך** אשר חברתם בתבונה ובדעת
ובכונה ישרה. לא יערכנו כל אבן יקרה. ללמד את
נערי בני ישראל תורה ותעודה: ויהי בקראי שנים
שלשה דלתות בספר היקר הזה שמחתי על אמרתכם
כמוצא שלל רב, ואמרתי אשריך ישראל כי עוד לא
אלמן אתה, ובך נמצאו אילי קדם רבנן תקיפי
עמודי עולמא אשר בית התלמוד נכון עליהם. ומהם
תורה ושורשה יוצאה להורות איזו היא דרך ישרה,
שני צנתרות הזהב, שני אחים יקרים המאירים כשני
המאורות הגדולים. ואני תפלה כי ה' בחסדו ישמרם
וכנכם רנון תעטרם למען יעשו חיל בספר **המדריך**;
אשרי תמימי דרך הזלים זהב מכיס לקנות הספר
הזה יקר הערך. ואשרי מגדילי תורה בישראל אשר
ידריכו תלמידיהם בדרך ילכו כנזכר שם, להבין
ולהורות לשמור ולעשות. נאם הכו"ח פה פירנצי וכו'
דוד יעקב **מארוני** אבדק"ק הנ"ל.

**חיים** ושלום וברכת שמים ממעל להני תרי גברי רברבי
ה"ה וכו' כרם הכהיר יאיר ויזרח נגה שלה.
אחדש"ה אגיד לכם תודות על אשר כבדתם אותי בח"א
מספרכם **המדריך** ותכף ומיד שמתי עיני בו וראיתי
כי יאה ונאה לבוא לתכלית המבוקש מכם לסקל
המסלה העולה בית אל למען יקל גם לצעירי
צאן קדשים לעלות מעלה מעלה ולשאוב מבאר מים
חיים ממעין התלמוד ולעלות על הסולם מוצב ארצה
וראשו מגיע השמימה. וכו'. אכן עבודתכם תרבני
והנני להיות סניף לגדולים אשר כבר החזיקו את
ידכם לתת הסכמתם וגם אני כמותם אסכים עמכם
להוציא ממחשבתכם הטובה מכח אל הפועל להרבין
תורה ולהפיץ חוצי' למען רבים יחכמו ויה"ר שתזכו
לקרב העת שלא יאמר איש אל אחיו ואיש אל רעהו
דעו את ה' כי כולם ידעו את ה' מקטנם ועד
גדולם בב"א. נאום המדבר לכבוד המקום ולכבוד
החו"ק הק' ירמי' הוללעסום אבדק"ק בעפפעל ואגפי' וכעת מ"מ גם על ק"ק גראנינגען והגליל יע"א.

אשר מוחו רפה מלקבל למוד הש"ס שעמוק מאד
ולשונו צריך הרגל רב. ואלו היו כל אלו הדברים
מתוקנים ועומדים (כאשר אצל האומות שהם מנהיגים
ביד רמה ועיר הלקים ותורתו מושפלת עד שאול
תחתית בעו"ה אוי לדור שכך עלתה בימיו) אז הייתי
עומד להתבונן דרך תיקון הלמוד גפ"ם כדי שכולם
יוכלו להגלית בש"ם ולא כהמלמדים שלומדים עם
הנערים שנים רבות עד שנשארים ריקים מכל דבר
ומה אומר ומה אדבר הלא הקולמס לא תשפה
לשבעה הדיו ואין די דיו בקסת לדבר ולפרט בזה.
עודם המלמדים אינם יודעים בין ימינם לשמאלם
בחינוך למוד הש"ם עודם המלמדים מכזבים בנערי
ב"י עד כי האבות ינערו על כספם כי הלך לריק
עודם המלמדים בעצמם לא ידעו סדר ועומק הלמוד
ואם רבי לא שנה ר"ח מנין לו הם הקטנים אשר
על פיהם אנו חיים כמאמרז"ל אין העולם מתקיים
אלא בהבל פיהם של תשב"ר. והנה זה בא לפרוק
עול התורה ולהסית לב אבות הנערים ומשתה
תספתת ע"ה אשר לא ידעו מעולם למוד הש"ם כי
אינו הפקר לזכות בו נהנשה כל דהוא כספרים של
הנירם שהם נקנין ברא' לבד וישתכחו בעיר אשר
גם המה לומדים ובעיני ראיתי בעוה"ר נערים אשר
שאלתי כמה שנות אביהם אע"ה וידום באין מענה
ומי הוא אביו של אביהם גם שמה נאלם אך ידע
מתוך הספר כמה לפרנים יש בכלב הגונה ושיעור
אזניו וגם ידע המלחמות אשר נלחמו הפראים בארץ
בשנות קדם וכהנה דברים של הבל. והנערים האלה
כי יגדלו לא ידעו כי יש תורה בישראל. כמה גדולים
דברי צדיקים כי שאגו ככפירים על ביטול תורה
ולימוד זרות כי אז בימים עברו כאשר השאל לצן
לץ לא נראו עוד נגנים ולא פתח המדבר אך בדורנו
הנלו הרמונים ע"ה שאין מלאים מצות כרמון אך
מלאים עוונות כרמון ותוכו מר וקליפתו קשה. וכל
ימי אני מצטער ע"ז ועל בלתי אפשרות לתקן הסדר
בינינו. הן בעירי יש בית ת"ת מקופת הצבור וב"ה
לומדים בו כק"פ נערים וגם פה לא יכולתי לסדר
ולתקן כאות נפשי כי מה יתרון לחכם חוקר ומתיגע
על דבר שנים רבות עד שיגיע אל חקר תכונתו אם
האנשים זולתו לא יבינו ולא יקבלו הדבר כי אהבו
אשר ידעו מנעוריהם. הן בסדר למוד תנ"ך יתחיל
המלמד עמו פרשה חומש בכל שבוע ומה הוא למוד
כזה לחנך הנער אם הלימוד הוא בלי סדר ומלבד
זה לומדים בכל שבוע סדר שלו והנה הנערים
יודעים תמיד מש"כ בפ' ראשונה ובפ' אחרונה מדלגין
ונעשית אצלם התורה קרעים קרעים וכשמגיעים
ללמוד ש"ם אינן זוכין וגם בתורה אשר הוא מ"ע
דאורייתא שכל איש חייב ללמדו תורה שבכתב להיות
בקי בה וכמש"כ בס' נהורא דאורייתא גם בה אין
לרוב בני אדם ידיעה ברורה. וכשלויתי על המלמדים
שילמדו בכל שבוע פ' מן הסדר וילמדו כסדר תורה
ויחזרו עליה פעמים לא יכולתי לגמור הדבר כי
המלמדים עקובה לבם כי ידעו כי יגיעה לבה בדבר
כי אז נודע רמי' אשר במלאכתם וגם מקנת בע"ב
יאמרו אכתנו נלך בדרך אבותינו ומי הוא אשר לו
פה לבונן לבות האבנים והעלים ומלבד זה מי הוא
המלמד אשר יכול וידע למוד התורה על בריה
וכמלמדים בנערים. ורציתי להנהיג כי יחזרו הנערים
קיצור שו"ע מר"ם גאנצפריד שליט"א כי אם יצא מבית
הספר ימלא בנפשו כל הנהגתו ולא יפרוק מעליו
עול היהדות והוא תקון אמתי הראוי לכל בתי הספר
שלא יקבל נער רשות לצאת לחפשי בלי שיהי' בקי
בקיצור שו"ע הנז מראשיתו ועד סופו אולם הרמאים
והשועים רבו על המבינים וק"ו על א' מני אלף
ודין גרמא דעשירא בור שנתעשר למוד השורות
וכתדלדל למוד תוש"ק אין לנו מלמדים אין לנו סדרים ולד שכנגדו הולך ומתגבר בכל אלה בכל דבר
והעוסר והמתמשלה ליתיכם. ראה ה' והביטה. ע"כ תיסר עלתם זאת בעיני להכין סדרים נכונים לפני
הנערים כספר **המדריך** ופעלם השלם לפני יאשב מאד ולפני כל מביני דעת. ואם רצונם ידפיסו ויפרסמו
מכתבי זה למען זכות הרבים כי הדפוס בזה"ז הוא כדורם לרבים ואם יהי' תחת מק האפשרות אוכל לשלום
להם עטרה לראש הס' מלות התלמוד ופירושם ושרשם אשר הוא יפה לנערים להוציא מתוך התלמוד לדעת
דרכיו בסדר הראוי ואף נבונים ימצאו בו מרגוע וירבו עליו הקונים גם החכמים ידרשוהו כי באמת ראוי
לסדר ספר מיוחד בתחלה מלות התלמוד ואח"כ משפטיו נושא ונשוא אים לא נעדר וגם להביא דרכי התלה
והשתנותה מלה"ק ללשון הש"ם ואם ירצו בזה יודיעוני ואומר שלום ואברכם בשו"ט כנפש ידידם הק' **יהושע**
**פאלק זאב** אפק"ק **פאלטשען** (בע"ם נהורא דאורייתא ויקר דאורייתא).

**אל** כבוד האחים הנעימים הרבנים, זהב ורוב
פנינים, מעשיהם יפים ומתוקנים וכו' גדולים
במעשיהם כר' חייא שורת ה' מאירת עינים דלא
תשתכח תורה מישראל וכו' בא זה וחטף את המצוה
נקראת על שמו, מושך עצמו ואמר עמו, דברים
העומדים ברומו, כוונתם ומעשיהם רצוי' דבר המועיל
לטליא, הכל צריכין למארי חיטייא, ישלם ה' פעלם
עטרה זהב משקלם ות"ת כנגד כולם אתם ה' תשמרם
וכצינה רצון תעטרם כיר"א: לשלום אין קץ קבלתי
תשובתם אשר כבדוני שגם אני אהי' סניף לדבר
מצוה הזאת אשר אספו וקבלו לעשות ספר בפני
עצמו כאשר עלה במחשבתם להקל על התינוקות
בלמדם. והנה זו אינה צריכה לפנים דודאי יפה חשבו
ויפה עשו. ובאמת עשות ספרים הרבה אין קץ ומה
גם דבר שהוא תועלת לתינוקות של בית רבן דבאמת
אמרו אינו דומה הבל שאין בו חטא להבל שיש בו
חטא. ויען הוא דבר חדש יהי' חשק התלמידים
בספר הזה ואין אדם לומד אלא במקום שחפץ בו
וידי שמוכות על הצדיקים הנ"ל ועל פעלא טבא
אמרינן איישר וחפץ ה' בידכם יצלח. אנא זעירא כתותיה
מכתת שיעורא **יוסף דוד וינטורה** ס"ט (אבדק"ק בורדין).

יהי נועם ה' עליכם האחים היקרים המפולאים מפז
ה"ה וכו'. מכתבכם היקר גם מחברתכם הנכבדה
הנקובה בשם **המדריך** השיגה ידי ויאושר חלקכם כי
יצאתם ליסע ליסוד התלמוד יסוד דתנו הק' הנלב
בימינו אלה בעו"ה למטרת חצי משחיתינו ומכדינו ובארצות
אשכנז ורעותי' גם רעיו בגדו בו כי גם אחב"י השליכוהו
אחרי גום באמרם כי למודו קשה לצעירים לימים אשר
עוד לא נפקחו עיניהם ולא נסתה כף רגלם הצג על
מרום הרי הפלפולים והויות דאביי ורבא דחריפי טובא
ואחרי אשר באו בימים כבר כבדו עיניהם מזוקן
לראות באורו כי נדרשה לשכנתו שקידה רבה מימי
הנעורים והגיון שלם. וע"כ הנו כעזוב שתה מילדי עמנו
באין דורש ואין מבקש. ולכן מה יקרה פעולתכם
במחברתכם הזאת לטובת נערי בנ"י בארצות הקן
בתתכם בים התלמוד דרך ובמים עזים נתיבה למתחילים
לשמוע בלמודים ובאורכם ירבו המורים אור להתנהל
לאט לרגל המלאכה ולרגל הילדים עד אשר יבואו
אל היכל הקדש פנימה לשבוע מנועם התלמוד
ולהתעדן בנגה זהר אבני החפץ למודיו הנשגבים
החתומים באוצרותיו. וה' יכונן מעשיכם ופועל ידכם
ירצה כנפש המוקירכם ומכבדכם כערככם הנשא **בנימין**
**ארי' הכהן וויים** אבד"ק **משערנאוויץ** והגליל יע"א.

**לכבוד** ולתפארת הרב וכו'. אחרי דרישת ופרישת
שלום תורתו וגדולתו כמשפט הנני להודיע
כי אגרתו הטהורה עם ספרו המפואר **המדריך**
קבלתי לנכון. ומענותנותיה דמר פנה אלי לבקש
ממני הסכמתי על ספרא דמארי טב. לזאת אמינא
שואלי דבר ואומר עם קני ידעי לה רבנן כי דורשי
הסכמות מטרת כוונתם לשתי סבות ידועות גלויות
האחת כי המסכים לדברי תורה הוא מאחד הרבנים
המפורסמים והוא יודיע גדולת המחבר וכל הונה
בו יסמוך עליו. והשנית היא דא להודיע גדולת החבור
ומה לפנים. ושתים הנה נעלמו ממני לא בי הם.
אם על הראשונה מה בצע לעמוד במקום גדולים
ואין זה מקומי. ועל השנית והיא להודיע גדולת
החבור מה מני יחלוף ומה אני להסכים על מאמרי
התנאים והאמוראים גדולי ה תלמוד ראשונים כמלאכים
אשר קטנם עבה ממתני כל גאון דור ודור ומוסכמים
הם ועומדים מהר סיני על כן עמד קנה במקומו
חזרתי לאחורי ואטול שכר על הפרישה ושלום
תורתו ישגא לעד כנה"ר וכנא"ה דורש שו"ט כרב
עז ושלום **יום טוב ישראל** ס"ט (אבדק"ק קאירא).

# הסכמות ומכתבי תהלה*) מגדולי ארצות גאונים גדולים מפורסמים יצ"ו על ספר המדריך על במתי ים התלמוד

*) (נדפסין ועומדין כסדר זמן כתיבתן וכבר אמרו ז"ל לא המקום מכבד וכו' ואין מוקדם ומאוחר בתורה):

**שחקים** יזלו צדק יפרו ישע עד"ר האחים היקרים
המכונה והיראה אור למעגלותם וכו'. מכתב
כת"ר עם יקר המחברת המהוללה **המדריך** לנכון
הגיעני ומה מאד שמחתי עליו וכל בתי נפשי מלאו
גיל בידעי המעלות הרמות והטובות הגדולות הנשקפות
על פני העבודה הטהורה הזאת. מה יקרו דרכיו
מה נעמו נתיבותיו לא יכיל הגליון די באר תועליותיו
הרבות ותכליותיו הנשגבות הכרוכות בעקבי הפעולה
הנכונה האמורה לכל נערי בני עמנו גם לגדולים
מהמון אשר לבם בל עמם להבין הדברים שים
בהם תענוג המושג עתה יתענגו גם הם באשר
יוכלו ללמדו מבלי חסרון ודלוג ומלאה הארץ דעה.
ועיני צופיות לחזות יתר חלקי **המדריך** בשלמות ואני
תפלה אדיר במרום יריק עליהם שפע ברכה רבה
ויתענגו על מי מנוחות ובצלי עדן ברוב עוז ושלום.
דברי המדבר לכבוד התוה"ק פעיה"ק **צפת** ת"ו הק'
**שמואל העליר** (ראש אב"ד ור"מ דק"ק הנ"ל תובב"א).

---

**רוב** שלום וברכה לכבוד הני תרי אחי ה"ה הרב
וכו'. חן חן לכת"ר על אשר כבדוני במחברתם
„**המדריך**" אשר נדבה רוחם רוח טהורה להוציא
לאורה לתועלת ילדי ב"י, לחנך לנערים על פי
דרכם, כפי שכלם והבנתם, להורות להם ולהדריכם
בדרך סלולה, במסילה העולה בית אל למעלה
וללמדם הקל הקל תחלה עד אשר יוכלו ללכת
באורח חיים למעלה להשכיל לתורה ולתעודה ולטעת
בלבם אהבת התורה, לשקדה ולשמרה, ויראת ה'
טהורה, והנה מעשיהם וכוונתם מאוד רצוים, בפרט
בדורינו אלה אשר בני עלים שוקדי דלתות בית הספר
מעטים המה, ומ"ו תפוג תורה, אם לא יעמדו בפרץ
לסעדה ולשמרה להגדיל תורה ולהאדירה. ע"כ לכו
בכחכם זה וה' יהי' בעזרכם להוציא יתר החלקים
לאורה ויגולגל זכות גדול על ידכם וחפץ ה' בידכם
יצלח דברי הנא עה"ח פה **יאקאבשטאדט** וכו' נאום
**נחמן יהודא אידל** בהרב מו"ה אליעזר ליפמן זללה"ה
ברנליות חונה פה ק"ק הנ"ל:

---

**לקראת** מעלת ידידי וא"ע וכו' המחברים ס'
המדריך נרם יאיר וזרח לעד לעולם כיר"א.
שלמא עליכי רבנן שניכי כנהר שלום. דברי קדשם
אשר שלחו אלי בהני תרי מכתבן הם הרשיבוני מאד
שמחוני האותיות שאלוני למען אכבד את חבורם
היקר ס' **המדריך** אשר יצא לאור ולסמוך את שתי
ידי עליו כאשר כן עלה לרצון חבורם המפואר גם
בעיני רבני וגאוני כמה מדינות הי"ו. אורו עיני
וכל מעיני מעת הגיעה מחברתם אלי, וראיתי
מעשיהם ש"ך ופעולתם הקדושה אשר החלו לעשות
להאיר עיניהם של תלמידים ולחנכם לדעת ולהבין
עומקה של הלכה. מה יפו ומה נעמו לעיני כל חכם
לב מעשה תוקפם וגבורתם וחשקם ותאותם להגדיל
תורה ולהאדירה מ"מ חלקם ומה נעים גורלם יהי
שלום בחילם ויזכו ויחיו גם לברך על המוגמר ועל
ידיהם ש"ך תתרבה הדעת כי ה' יתן חכמה ואזן
שומעת; ועם שדב"ק דברי אלקים חיים א"ל חיזוק
ואולם למען הפק רצונם חפצתי וידי יסדם אר"ש
ל"ו מתואר"ם במליצה ישרה למסמך שני כיאודה
ועוד לקרא לאדפוס"י אדר"ת ובנה אללו ליו"ן, ואם
יוסיפו לשלוח אלי גם שאר חלקי חבורם היקר ישמח
לבי ויגל כבודי. וצור ישראל יעזרם ע"ד כ"ם כאות
נה"ר ובנא"ה רועה לאן קדשים במתא מאשיא לומשק
המהוללה וגליליתיה יע"א החותם בא"ה"ר ומעתיר
בעד הצלחתם ומצפה לקבל תשובתם ומקום חסדי ה'
אורי וישעי; מה נכבד היום יומא כי האידנא היתה
לי עדנ"ה ויהי לפניכם בהגלות נגלות זה גילוי שכינה
הלא ספר"א נהר"א מלא האורה והאר"ם האירה
ביום מתן תורה הדר"א ארעא והדר"א מיצאת
אלביסייהו יקירא, ספר **המדריך** עטרה זהב גדולה
ותכריך, כשמו כן הוא כי ידריך להאיר עיני התלמידים
נערי בנ"י לאורה הוא צריך כל דישו לא פריך.
ויחנך את התלמידים וללמדם לשוט בים התלמוד
והיה להם לעיר מבצר ולעמוד אותו השבט הי' למוד
סוגיות הש"ס עם כל הקושיות והפרוקים ופירושים
דקים וחלקים בין הדבקים עץ חיים היא למחזיקים
להבין ולהשכיל דברים המלודקים. חכו ממתקים
וכולו

---

**כבוד** וכו' אחרי דרך מבוא השלום, אודיע, כי הגיעני
ספר **המדריך** ח"א שהוצאתם לאור, גם הגיעני
יקרתכם באותו יום, שמחתי ושימחתי, כי ספרם
בעיני ובעיני המבינים בעם, והנני לעזור להרבות
עליו קופצים בשכונותינו אי"ה. הנני שולח השכמתי
בנייר הדבוק מעל"ד כחפצכם, לדעתי הי' טוב יותר
להוציא בתמונת שמינית להקל על הנער לשאתו
ולהגות בו. ואולי נכון ג"כ להוסיף בסופו לשון
השו"ע וליקוט מן איזו מהמפרשים ע"ז על הסוגיות
המוזכרות שמה בכדי להרגיל ולהורות להנער איך
נארגת ההלכה מתוך התלמוד, ואתכם הסדע. והשי"ת
ישלח את הברכה במעשי ידיכם להגדיל תורה
ולהאדירה, וא"ם ידידכם דו"ש מוקירו בא"ה"ר וא"ה"ע.
מה נכבד היום בהגלות לפני ספר **המדריך** שהוציאו
לאור הרבנים וכו' בני הגאון הצדיק מו"ה **פסח** כ"י
ראב"ד ק' קירכדורף-לייטפויא והגלי"ל להורות דרך
סלולה לצעירי עמנו"י להתחלת לימוד הגמרא ע"פ
חנוך הישר מן הקל אל החמור. הטיבו את אשר
עשו, זכות הרבים יהא תלוי בם. עתה דעתם להוציא
לאור חלק השני, ואין צורך להסכמות בדבר הנראה
בעליל תועלתו וטובו, אך לעשות רצון הרה"ג המו"ל
באתי ג"כ להשתתף להנמנים לדבר מצוה לאפוקי
נברי לשניף לאריות גאוני הזמן שנתנו תהודה עליו.
ולדעתי יצא מנהג הסכמות מחמת דאסור דברים
שבע"פ לאומרם בכתב בפרסום רק בתנ"ך לעצמו
או להשיב לשואל בשעתו, ועיי' בא"ח קל"ט קמ"ה
וי"ל דה"ט נמי ביו"ד רע"ד דפסיל ס"ת מנוקדת
משום דהנקוד הו"ל תושבע"פ וא"א רשאי לאמרו
בכתב, ואולי מה"ט תקנו כתב משיטא דיי"ל דלא
מקרי כתב כולי האי וזה היתר קלוש עי' מגילה
ד' ט' אבל התלמוד שהוא בכתב אשורית ליכא כד
היתר דדפוס כתיבה מעלייתא היא בזה, רק משום
עת לעשות הפרו להתיר, וכן התרגומים לדעת
רבותיו דרש"י שבת ד' קט"ו, וכ"ז ע"פ דוחק וצריך
כל פעם ב"ד להתירו כמו עגונה הנתרת ע"פ ע"א
וכן בפרוזבול שצריך ב"ד כל פעם, ואפשר דצריך
בד"א כמוש"כ התוס' גטין ד' ל"ו ד"ה דאלימי כו'
ע"כ ראו להרבות מסכימים ועכ"פ יצא לנו מזה
שמלבד איסור הכולל להדפיס בלי רשות מבעליו
הראשונים מצד הסגת גבול חוק הממשלות מדד"ת,
מלבד שני איסורים הללו הבאים בב"א הנה עוד
יצטרף לזה איסור מוסיף דדברים שבע"פ א"א רשאי
בכתב דאדעתא דהכי לא התירו במקום עולה והולכי
תום ישכנו בטח יזהירו כרקיע ומצדיקי הרבים
ככוכבים לעולם ועד. באתי עה"ח וכו' הכו"ח למען
יגדיל תורה ויאדיר דו"ש רבנן ולכל מאן דעסקין
באורייתא **אלכסנדר משה** בלא"א מו"ה לבי זצללה"ה
**אבן לפידות** חופ"ק **ראסין** יצ"ו.

---

**שוח"ט** אל כבוד וכו' מכתבם עם ספרם ליקוטי
הש"ס נקובים בשם **המדריך** הגיעו אלי וכו'
והנה אנכי אחזה כי הגיע שמה ספרי כתורא
דאורייתא אשר בו הראיתי בקולר גדול כל דרכי
וקיובי למוד התורה לחכמים. והנה בדבר חנוך הנערים
מאז חשבתי גם אנכי למשפט כי התלמוד אשר הוא
בלתי סדור קשה למתחילים אף כי לנערים אך מה
נעשה אנחנו בגולה שכל למוד התורה איננו תחת
דגל מנהיגים ולכן אין מי יעמוד לתקן סדרים
נכונים ואם ימצא איש כמוהו ויחל ויצלח מעשהו
מי יהי' בעזרו להדפיסו ולחלקו בישראל. ואחרי כי
אדמה בנפשי כי כבר נתקנו סדרים נכונים עפ"י
חכמי לב ובקיאים בדרכי הש"ס ודרכי החנוך ואיכות
תיקון למודי הש"ס בצירוף טבע האנשים הצעירים
וכבר נמצאו אנשים נדיבי כסף אשר יעזרו ויתנו
לכסף מולא הלא עדיין לא מצאנו מרגוע כי הלא
התלמידים לא ילמדו בהם והמה לא ידעו הבין בכתו
אלא כי סדר הלימוד חצי התבונה. ואם המלמדים
או א' מהם ישכיל זאת הלא לא ימלאו בע"ב אבות
הנערים אשר יתרצו לדרך זה. וכל זה אי אפשר
בלתי ישיבות או בתי ת"ת קבועים ומושגחים מת"ח
ובחוקים קבועים לכל נער לחנכו בלימודי הש"ס
עפ"י סדר נכון וקל עד שיגיע ע"י הסדר גם הנער
אשר

---

**להאחים** הנעימים וכו' הי"ו יהי ה' עמהם ויענה
את שלומם סלה: הגיעוני ג"ס ק' בצירוף
ס' **המדריך** אשר כוננו ידיהם והנני לחפצם ושולח
רצוף פה הסכמתי כמבוקשם ובאמנה אגיד להם כי
הוטב בעיני הרעיון אשר עלה בלבבם והמה בעיני
כרבי חייא בשעתו כדא"ר כמה גדולים מעשי חייא.
ומי' חיים יוסיף להם חיים ארוכים כברכת ידידם
השוחר אשרם וטובם באהבה רבה עמום בטרדה וברוב
עבודה ומצפה לישועה: לבי לחוקקי ישראל המתנדבים
לשקוד לתקנת בני הנעורים התאבים ללכת בדרך
טובים ולשמוע בלמודי ה' לתאים ורעבים וישימו לב
להורותם דרך לימודם באמרי אילת אהבים וללכת
בה בסדרי מעלות השלבים ולא יכשלו בסלעי הבורים
החצובים במעמקי תהומות על מים רבים. הלא כה
דברי ר' ירמי' בפרק הפועלים על הפי' קטן וגדול
שם הוא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעוה"ז
נעשה גדול לעוה"ב. וכמה גדולים מעשי האחים
האהובים וכו' ה"ה כבוד הרב וכו' הי"ו אשר יגעו
ועמלו להוציא כלי למעשהו ספר **המדריך** אשר כבר
בא לנגד עיני חלק הראשון ורחב לבי למראה עיני
את מעשה ידם להתפאר במדורו הנפלא מן הקל
אל החמור ואשר התקוה תאמצנו כי הרבה יועיל
להשכיל לבנות ילדי הדור החדש להתחנך בלמודי
התורה. ברוכים יהיו האחים הנעימים לה' ויגדל
שלומם וזכרם עדי עד והמקום יגמור בעדם להוציא
לאור גם את חלק השני כמשאלות לבבם לטובה וכברכת
נפש אחד אחוז באהבה. פה **מאסקווא** קרית מלך רב נאם
חיים בהגאון מו"ר נפתלי צבי יהודא ברלין, כ"י חופ"ק:

---

**שלמא** רבא לגברי רבא הני תרי גברי דדהבא בנת
אחים טובים ונעימים ומצדיקי רבים ככוכבים
זוהרים ומזהירים כטלי שמן טוב יורדים מן ראשי
נדיבי העם להדריך דור יולד לתורה ולתעודה להשחם
בשמן משחת קדשים להסרים נהם אמונת אומן
המסורה והכתובה יחדיו תמים פעלם לאות ולעדה
כי מעשיהם אך לשם פעלם כתר תורה ועטרת
ראשית החכמה יחדיו על ראשם תמים תהלתם
בתודה ותשואות חן הגיון לבבם במחברתם קצוי ארץ
ישמיעו בשמכם ה"ה הרב וכו' כנגדם מכנף הארץ
בקול רנה יזמרו. זה עידן ועידנין אחרי הופיע
והזריח מחברתכם **המדריך** ואחרי שמתי את עיני
על ענם פעלכם הטוב וכ"כ גלויי הדברים בדפוס
כיון חקוק תעודות וברכות לראשכם מגאוני ארץ
וגדולי ישראל מהללים ומספרים תהלתכם ותהלות
רבוי מעשכם ומעומק לבם יעתירו כי יפלו מחברתכם
בתוך קהל ועדה בכל מושבות אחב"י. הנה אז רבות
הפליאות אשר השתוממתי על עתירתכם גם אותי
לבקש ממני כי אעשה א"ע כיהודא ועוד למקראי
קדם אשר כבר נקראו מאיתני גדולי תו"ח והשמיעו
במתנת העברים את תפארת מטרת מעשכם הטוב.
נוסף לזה כי הגיעוני דבריכם בעת אשר סבבוני
כתרוני טרדות מטרידות ותלאות הזמן נוסף על
חולשת זקנתי אשר גם אצבעותי שפלו ממשוך בשבט
סופרים וגם קל איני מראשי וחללי לבבי גם המה
סוגרו מהגות תבונות לכבוד אנשים כמוכם. אמנם
אחרי בוא דבריכם שנית במכתב הגלוי לזאת מצאתי
א"ע לתעורר להגיד בדברי אלה כי רק הדברים
הנאמרים למעלה המה הסיבו את ידי מבוא בכתובים
נוסף לזה אשר כן גם עתה לשוני והגיון לבבי
יפליאו להגיד ולהשמיע את תהלות המחברת ואת
מרכז מטרה אשר אל השערה קלעתם וזכות טהור
לבבכם תעמוד לכם כי לא תמוש התורה והמצות
מזרעכם וזרע זרעכם עד עולם ולאות נאמן תקבלו
נוטה פה א' דו"כ מחיר הקלוב מאתכם על החלק
הלזה ואבעת שימלאוני גם את חלק השני אחרי
אשר ה' בעזרכם יהי' להוציאו מתכבש הדפוס כאשר
שניהם כאחד יהיו תמים לנגה אל המלאכה חנוך
נערי בנ"י כל א' לפי בחות נפשו ובית קבלו. וזאת
חובתי עוד לגלות דעתי לפני אנשים מקשיבים לקולי
אשר יתנו את ידיהם לקבל מחברתכם בנפש חפצה
ותמו דברי בברכתי יהי נועם ה' עליכם לכונן את
מעשיכם כנפשכם ונפש מוקירכם **משה לעווענבלאטט**
חופק"ק סאבאטקען יע"א.

# הסכמות גאוני ישראל מצוקי ארץ.

כבוד הרב וכו' אהובה"ש יקרתם וגם מנחתם היקרה ספרם המדריך הגיעוני לנכון ושגני ברוב תודות למעכ"ת על אשר כבדוני בספרם היקר שכוננו בתבונות לתועלת ילדי בני ישראל להדריכם במסילה העולה בית אל ולנהלם באורח מישור ומקובל עד אשר יבואו שקדם פנימה ללמוד גפ"ת כראוי לבחורי חמד וישר כחם וחילם לאורייתא וד' יהי' בעזרם להוציא לאורה שיגמרו מה שהתחילו וזכות הרמת קרן התורה תעמוד להם ולכל המסייעים ופועל ידיהם יהי' לשם ולתהלה לזכות הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה כנפשם ונפש מכבדם ומוקירם דו"ש **יצחק אלחנן** בהר"ג מו"ה ישראל איסר זצ"ל חופק"ק **קאוונא**
(בעהמח"ס שו"ת באר יצחק ושו"ת נחל יצחק וכו'.)

האל למושעות יושיע ויפרוש שלום על ראשי ידידי עליון האהים ברוכי ה' הי"ה הרב וכו' אתה ה' תשמרם וכצנה רצון תעטרם כיר"א. מכתבם הטהור הגיעני על נכון יחד עם מחברתם היקרה המדריך אשר כיננו בגלילי יד"ק להוציא ילדי רוחם רעיוני לבנם לפעולת אדם למטרה מעולה רצוי' ומקובלת לנהל ולהדריך ילדים הרכים בני אל חי במעגל זך ושלול בו ירוצו ינעו לעלות על במתי החכמה וחפץ ה' בידם יצליח ולעלות במעלות להוציא פנינים מעמקי ים התלמוד הקדוש בלי נטי' ובלבול. מאד שמח לבי ויגל ומעמקי לבבי אברך אתכם יהי נועם ה' עליכם והוא יעזרכם להשלים מלאכת הקדש להגדיל תורה ולהאדירה. כן תזכו למלאות רצונכם להוציא לאור שארית חלקי המדריך להפיצו בישראל ותזכו לראות בנחמת ציון וירושלם לכבוד ולתפארת כאנ"ה וכא"נ אוהב התורה ולומדיה וח"ס ברב עז ושלום. נאום ראשון לציון **רפאל מאיר פאניזיל** (**ראשון לציון** אב"ד בעה"ק **ירושלם** תובב"א).

טובים השנים מזהב פרוים הרבנים וכו' אתה ה' תשמרם וכו': שלום רב מאתי לכבודם לי מה יקרו וכו' מכתב ידם היק' עם מנחתם הטהורה ס' המדריך הראשון הגיעו לידי ושמחתי על פועל ידם ועל עולם חשוקתם הנפלאה להקים דגל התורה ה' יגמור בעדם וכו'. אודיע לכבודם כי יש באולי בית תלמוד תורה גדול המחזיק כשבע מאות תלמידים לומדים באנס כמשה מפי הגבורה כי עניים הם וכל הוצאה הצריכה הנה היא מכוללת המתנה ולומדים משנה וש"ס ויש לנו חיבור שערי תלמוד שנדפס מקדם בעירי ילקוט סוגיות הש"ס ונהרתי גם במחברת המדריך הנאה שלהם ואם יש את רצונם לשלוח ארבעים וחמשה מחלק הנשלח אלי בעד ל' פלי' וכו' למען ילמדו בני עניים למלוה רבה תחשב כי אלמלא בית תלמוד הגדול הזה נשתכחה תורה ח"ו וכולם מסייעים ומחזיקים אותו בכל ימות עי"כ יזכו לשמר פניהם וכו' ומאת ה' תהיה משכורתם שלמה ויוציאו לאור תעלומה כאנה"ר. פי המדבר פה **אזמיר** יע"א מוקירם ומכבדם ומעתיר בעדם. **אברהם** בכמוהר"ר חיים **פאלאגי** ס"ט

אברהם אבני הרואה מחברת חדשה מפניניים יקרה תכריך בוץ כתר ועטרה, אשר הליכו משוטו של ים התלמוד מים עמוקים, לקטו ממנו והדברים עתיקים, לחק לישראל להאיר להם מנורה של פרקים, דרך ישר, משום בשפה, להדריך חניכי נערי בנ"י דרך סלולה, לעלות בית אל מעלה מעלה, לקנות דרכי העיון הקל הקל תחלה ע"כ נקרא שמו המדריך מעטה תהלה, זה דרך ישכון אור: אשר כוננו ידי שלומי אמוני יודעי דעת ומביני אחי ומרעי, חכמי לב לאדוני שמעתתא ולאוקימי הרבנים וכו' הללו ראוים לברכה, אים איש ארננונא ילכם ושכניכם, יפוצו מעיינותיהם חוצה בעומקה של הלכה, תורה אור: וסו"ד ידם נטויה, לספיק מתכנתם לפועל ולהגדיל תושיה, המדריך השני נראונים קריה, באר מפרוש שרים כרוה נדיבי, אנא דאמרי כל כי הני מעלי טבי, איסר חילייהו, דנפיש נהורייהו, ולעיני בני עמי, אחלי פני אוכלי לחמי, לחמה של תורה כוזו כסף כוזו זהב טוב סחרה לכו שברו ואכולו לרשת לבניכם מורשה למען ישכילו, ישיגו ארחות חיים לא יכשלו, מחשך לפניהם לאור: ללותיה דאברהם לפני אלקינו וכו' ויהיו דברי אלה פה **אזמיר** יע"א וכו'
**אברהם** בכמוהר"ר חיים **פאלאגי** ס"ט
(אב"ד בעוב"י ק"ק הנ"ל והמדינה.)

## מלבד אלה נדפסו בחלק השני יותר ממאה הסכמות ומכתבי תהלה מגדולי ארצות אנשי שם מהם הגאונים המפורסמים בקצוי ארץ:

מו"ה אברהם צבי הלוי אב"ד בעה"ק טבריא ת"ו.
" אלי' דוד ראבינאוויץ תאומים אבדק"ק פאניוועז יע"א (בע"ם גפן אדרת על הש"ס וש"ם).
" אלי' חזן ש"ב אבדק"ק טרבלס שמערב (כעת אבדק"ק נא אמון יע"א בע"ם שו"ת תעלומות לב וש"ם).
" אלכסנדר משה לפידות אבדק"ק ראסין יע"א.
" בנימין ארי' הכהן וויים אבדק"ק טשערנאוויץ יע"א (בע"ם שו"ת אבן יקרה).
" ברוך מרדכי ליפשיץ אבדק"ק שעדליץ.
" ברוך צבי הירש ראזענבלום אבדק"ק פיעטרקוב יע"א.
" דוד טעבלי אפרתי מק"ק וויטעפסק יע"א. (בע"ם מגדול דוד וש"ם) [הגאון הגדול זצ"ל כתב בתוך דבריו: „הנסיון יעיד יותר ממאה עדים אשר כל המדריך בניו בדרך ספרכם „המדריך" יראה פרי ברכה בלמודו וכן אעיד עלי שמים וארץ אשר כן נוכחתי בבני הקטנים בהחילי ללמדם ספרכם „המדריך" אך מהרה הועיל להם לעלות במעלה להבין ולהשכיל מעצמם מבלי מורה ומדריך אחר"].
" חיים ארי' הלוי איש הורוויץ אבדק"ק זאלקווא יע"א [כעת אבדק"ק קראקא].
" חיים ברלין אבדק"ק מאסקווא (ואח"כ אבדק"ק קאברין).
" יהושע העשיל הלוי לעווין מופ"ק פארים (בע"ם מראה יהושע).
" יהושע לאנג אבדק"ק שומייץ.
" יר"ט ליפמן הכהן אבדק"ק סיר.
" יוסף במו"ה רפאל ז"ל אבדק"ק ווילנא יע"א.
" יוסף גוגענהיימער אבדק"ק קאלין יע"א.
" יוסף דובער הלוי אבדק"ק בריסק דליטא יע"א (בע"ם שו"ת בית הלוי) [הגאון האמיתי מופת הדור נ"י כ' בתוך דבריו: „ורב טוב עשו לבית ישראל אשר גם הנע"ב התלמידים בהשגה פרנסתם גם הם בידם לטעום מעט פרי הלכות וגם דבש מדבשה של אגדה ומדות ומוסרים מרז"ל ויהי נועם ה' עליכם וכו'"].
" יוסף זכריה שטערן אבדק"ק שאוול יע"א (בע"ם זכר יהוסף).

מו"ה יוסף לעווינשטיין אבדק"ק סעראצק יע"א.
" יחיאל הורוויץ בהר"ב מדזיקוב ז"ל אבדק"ק פאקשיווניצא.
" יעקב המכונה יוסף אבדק"ק זאניר חדש (ואח"כ בווילנא ובנוי-יארק).
" יעקב יצחק יוטעש (בע"ם שו"ת אהלי יעקב).
" יעקב מאיר שפיעלמאנן אבדק"ק באקארשט (בע"ם אבני גזית וש"ם).
" יעקב שור אבדק"ק דארנא יע"א. (בע"ם שו"ת דברי יעקב וש"ם).
" יצחק רפאל אשכנזי ס"ט אבדק"ק אנקונא יע"א.
" יקותיאל זלמן לנדא אבדק"ק פ"ב יע"א.
" מאיר פערלש אבדק"ק קראלי יע"א.
" מרדכי בהר"ב מהר"י ז"ל אבדק"ק בויסק (בע"ם תרומת יד).
" מרדכי גימפל יפה אבדק"ק ראזינאי יע"א.
" משה בהגאון מהר"ש יהושע אייזיק זצ"ל אבדק"ק רינא (בע"ם פני משה).
" נפתלי צבי יהודה ברלין אבדק"ק וואלאזין (בע"ם העמק שאלה וש"ם).
" נתן אדלער הכהן אבדק"ק לונדון והמדינה.
" עזריאל הילדעסהיימער אב"ד בבערלין יע"א.
" פייבל הלוי אבדק"ק בראדשין (בע"ם גדולי הקדש וש"ם).
" שאול הלוי איש הורוויץ אבדק"ק אוסציא זילאני (בע"ם שו"ת בשמים ראש).
" שמואל העליר אבדק"ק צפת ת"ו [בתוך דבריו כי הגאון הצדיק ז"ל: „מה יקרו דרכיו מה נעמו נתיבותיו לא יכיל הגליון די באר תועליות הרבות ותכליותיו הנשגבות הרוכלות בעקבי הפעולה האמורה לכל נערי בני עמנו גם לגדולים מההמון אשר לבם בל עמם להבין הדברים שים בהם מעותק המושב עתה יתענגו גם הם באשר יוכלו למדו מבליל חסרון ודלוג ומלאה הארץ דעה"].
" שמואל מאהליווער אבדק"ק ראדום יע"א.
" שמואל סלאנט אב"ד בעיה"ק ירושלים ת"ו.
" שמעון הלוי איש הורוויץ (אבדק"ק לייפליג בע"ם ביאור מהרש"ז וש"ם.)
" שמשון רפאל הירש אב"ד דעד"י בפראנקפורט דמיין יע"א.
" שמשון ארנשטיין אבדק"ק אזארקאוו יע"א (בע"ם ליוני מהרי"ב על הרמב"ם).

אשר בארץ החיים כבוד משכנם לזכר עולם יהי' צדיקים ואשר בחיים עמנו ה' יחיים לאריו"ט ויזכו לראות בנצב"ב.

---

ובכלל דברי הגאונים הצדיקים **אזהרה בחומר איסור הסגת גבול** שלא להדפיס את הספר בלי רשותנו בשום מדינה ואף **לא** מקצתו ועיי' תשו' חתם סופר חחו"מ סי' מ"א וסי' ע"ט ובחלק ו' סי' נ"ז ותשו' דברי חיים ח"ב חו"מ סי' נ"ז. „ויש דין למעלה ויש דין למטה".

---

החפץ בספר הזה יכול להשיגו על ידי מוכר ספרים שבמקומו או ע"י המחברים כשיכתוב על האדרעססע:

**Singer Ábrahám**
**kerül. rabbi || Bez.-Rabbiner**
in
**Vár-Palota (Ungarn).**

שיל"ת

חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה

ספר

# המדריך

## על: במתי ים התלמוד

כולל

## ליקוטי הש"ס הלכות ואגדות יחדיו מצומדות

לצורך המתחילים בלימוד משנה וגמרא לחנך אותם עפ"י דרכם והשגתם ולהדריכם עפ"י משפטי הלמוד במסילה העולה בית אל.

וזר זהב סביב

**פירש"י** (עם הערות בתרגום מלות ודקדוק הלשון) **ותוספות, ומראה מקומות וציונים** על השתוות ודמיון המליצה והענין:

אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו (תענית ז' ע"ב)

אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ (ע"ז י"ט ע"א)


סדרנו וערכנו והוצאנו לאור, בעזרת נותן התורה יוצר אור, ובזכות אבותינו מוסדי דור ודור

אנחנו האחים

**אברהם זינגער** רב דק"ק **פאלאטא** והגלילות תע"א **בנימין זינגער**

בני הגאון מו"ה פסח זינגער זצוק"ל ונכדי הגאון מו"ה אהרן יוסף שמואל הלוי זצוק"ל נינים ונכדים להגאונים תורת יחזקאל, שערי תורה ושמן רקח זצוק"ל ולמעלה בקודש עטרת פז, זרע יצחק, נור אריה, רבנו יצחק אבדק"ק קראקא, רבנו מאנוש חיות אבדק"ק ווילנא, רבנו העשל, אפי רברבי, הב"ח, מגיני שלמה, תורת חיים והשל"ה זצוק"ל ולמעלה בקודש מעלות ע"ג מעלות ראשי שבטי ישראל אנשי שם מעולם זכות כולם תגן עלינו ועל כל ישראל א"ס.


## כרך ראשון.

הוצאה שני' עם הוספות ותיקונים.


נדפס בעיר **פרעסבורג**, שנת **תרס"ב** לפ"ק.

בדפוס של אברהם בן דוד אלקאלאי ובנו, בפרעסבורג.

Druck von Adolf Alkalay & Sohn in Pressburg.

Avraham Ben Pesach Zinger

[illegible]

Pressburg [illegible]

Czechoslovakia

Bratislava

ישר על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו

ספר

# המדריך

## על במתי ים התלמוד

כולל

## ליקוטי הש"ס הלכות ואגדות יחדיו מצומדות

לצורך המתחילים בלימוד משנה וגמרא לחנך אותם עפ"י דרכם והשגתם ולהדריכם
עפ"י משפטי הלמוד במסילה העולה בית אל.

זהב סביב

**פירש"י** עם הערות בהרחב, הגהה ודקדוק הלשון, **ותוספות, ומראה מקומות וציונים**
על המתחות ודמיון המליצה והענין:

[illegible] לאור בעזרת נותן התורה [illegible] אבותינו [illegible]

[illegible]

**אברהם זינגער** רב דקק **פאלאטא** והגלילות יע"א **בנימין זינגער**

[illegible]

הוצאה שני׳ עם הוספות ותיקונים.

נדפס בעיר **פרעסבורג**, שנת **תרס"ב** לפ"ק.
בדפוס של אברהם בן ד"ר אלקאלאי ובנו, בפרעסבורג.